

Pécsi Tudományegyetem Állam- és Jogtudományi Kar Doktori Iskola Polgári Jogi Program

dr. Nemessányi Zoltán
egyetemi adjunktus
PTE ÁJK Polgári Jogi Tanszék

Közvetett képviselet — közvetlen kapcsolatok

PhD Értekezés

Témavezető
Prof. Dr. Kecskés László
tanszékvezető egyetemi tanár,
az MTA doktora

Pécs, 2009

Tartalomjegyzék

1	Bevezető	4
1.1	Expozíció: két festmény sorsa	4
1.2	Közvetett és közvetlen képviselet: látszat és valóság	5
1.3	Közvetlen kapcsolatok hiánya?	6
1.4	Az értekezés tárgya, az elemzés módszere	8
1.5	A közvetett képviselet funkciói	13
2	A (közvetett) képviselet a római jogban	15
2.1	Per extraneam personam nobis adquiri non posse	15
2.2	Kísérletek a közvetlen képviselet hiányának megindokolására és képviselet-elméletek	17
2.2.1	Logikai érvelés a kötelelem természete alapján és az engedményezési elmélet (Buchka, Mühlbruch)	17
2.2.2	Etikai indoklás és a reprezentációs elmélet (Laband, Unger)	18
2.2.3	Egyidejűség hiánya (Jhering)	20
2.2.4	A római jog formalizmusa (Mitteis)	20
2.3	A kivétel: a közvetlen képviselet elismerése és az „ügy urának elmélete” (Savigny)	22
2.4	A prétori járulékos keresetek	24
3	A korai kontinentális kodifikációk álláspontja (ALR, Code Civil, ABGB)	26
4	A közvetett képviselet kontinentális modelljének kialakulása a német jogban	32
4.1	A közvetett képviselet hányattatott sorsa a német polgári jogban	32
4.1.1	A jogviszony belső és a külső oldalának megkülönböztetése (Jhering)	32
4.1.2	A belső és a külső jogviszony elhatárolása (Laband)	35
4.1.3	Alapvető dogma: közvetett képviselet esetén nincs közvetlen jogviszony (BGB 164. §)	39
4.1.4	A dogma áttérése az elméletben és gyakorlatban	42
4.1.4.1	Érdekeltségi elmélet (Müller-Erzbach)	42
4.1.4.2	„Akit illet” doktrina (Cohn)	48
4.1.4.3	Harmadik személy kárának megtérítettése (Drittschadensliquidation)	49
4.1.4.4	Az adásvételi szerződés megtámadása a megbízó tévedése miatt az elméletben (Hager) és a gyakorlatban (a Ming-váza esete)	51
4.2	A bizomány a német kereskedelmi jogban	53
4.3	A híres fikció, a HGB 392. §-a	57
4.3.1	A harmadik személy deliktualis keresete a megbízóval szemben (BGH NJW 1965.249.)	60
4.3.2	Bizomány és beszámítás a HGB 392. §-a tükrében	61
4.3.2.1	Inkonnex követelések beszámíthatósága (RG 32.39)	63
4.3.2.2	Treu und Glauben, mint a beszámítás korlátja (RG 121.177)	65
4.3.2.3	A belső jogviszony nem hat ki a külső viszonyra (BGH NJW 69. 276.)	66
4.3.2.4	Következtetések a bizomány és a beszámítás viszonyára vonatkozóan	67
4.3.3	Tulajdonjogi kérdések	69
5	A hagyományos dogma recepciója a magyar jogban	71
5.1	A közvetett képviselet törvényi szabályainak hiánya a magyar jogban	71
5.2	A bizományi ügylet a Kereskedelmi Törvényben	72
5.2.1	A bizományi ügylet fogalma az 1875. évi Kereskedelmi törvényben	72
5.2.2	A bizományi ügylet jogi természete a Kereskedelmi Törvény alapján	78
5.2.2.1	Az uralkodó elméleti nézet: a bizományi ügylet megbízási természete	79
5.2.2.2	Az ellenvélemény: a bizományi szerződés vállalkozási természete	80
5.2.2.3	Tudományos disputa egyetlen gyakorlati eset kapcsán	81
5.2.2.3.1	A bizományi ügylet belső oldala megbízási jellegű	82
5.2.2.3.2	A bizományos kockázatviselése (az ügylet vállalkozási természete)	83
5.2.2.3.3	Az érvek értékelése	84
5.2.3	A közvetlen kapcsolatok hiányának alapja: a Kt. 374. §-a	86
5.3	A XX. század eleji magánjogi törvénytervezetek képviseleti szabályai	90
5.4	A képviselet alapvetései a hatályos magyar magánjogban és annak felülvizsgálata során	95
5.4.1	A megbízás és a meghatalmazás elhatárolása	95
5.4.2	A (közvetlen) képviselet főszabálya a hatályos magyar jogban (Ptk. 219. §)	96
5.5	A közvetett képviselettel rokon jogintézmények a hatályos magyar jogban és az új Ptk.-ban	100

5.6	A bizományi szerződés mint a közvetett képviselet alaptípusa a Ptk.-ban	102
5.6.1	Közvetlen igényérvényesítés (hiánya) bizományi szerződés esetében	108
5.6.1.1	Az alapvető dogma [Ptk. 509. § (1) bekezdés]	108
5.6.1.2	A dogma az újrakodifikálás során is érvényesült	113
5.6.1.3	Áttörési kísérletek a magyar joggyakorlatban	114
5.6.1.3.1	A harmadik személy tudomása a bizományi jogviszonyról nem teremt közvetlen jogviszonyt	114
5.6.1.3.2	Implicit engedményezés a megbízó és a bizományos között	116
5.6.1.3.3	Megtámadás a harmadik személy részéről	119
5.6.1.3.4	Deliktualis kerülőút lehetősége – a közreműködőért való felelősség analógiája	125
5.6.2	A szerződések egyéb összefüggései	129
5.6.2.1	A limit-ár	130
5.6.2.2	Del credere „felelősség”	133
5.6.2.3	Az adásvételi szerződés megbízónak betudható hibája	135
5.6.2.3.1	Közvetítő megoldás a Ptk. 479. §-ának (3) bekezdése alapján	136
5.6.2.3.2	A bizományos mint sajátos képviselő (Harmathy)	137
5.6.2.4	A bizományos hitelezőinek igénye a harmadik személlyel szembeni követelésekre [a Ptk. 509. §-ának (3) bekezdése]	138
5.6.2.5	Tulajdonjogi problémák	140
5.6.2.6	Bizományi díj	142
5.6.2.7	A bizományi szerződés megszűnése	144
5.7	A hagyományos dogma törvényi áttörése szállítványozási szerződés szabályaiban [Ptk. 517. § (2) bekezdés]	144
6	Rejtett képviselet az angol jogban	150
6.1	Mi rejlik a rejtett képviselet intézménye mögött ?	150
6.2	A rejtett képviselet joghatása	151
6.3	A rejtett képviselet joggyakorlati alapjai	153
6.4	A doktrina korlátozása	155
6.4.1	Eljárásjogi korlátozás	156
6.4.2	A rejtett képviseleti doktrina joghatásainak kifejezett és implicit kizárása	158
6.4.3	Korlátozás a beszámítás lehetőségének elismerése révén	161
6.4.4	Korlátozás a képviselő fizetéseképtelenségével összefüggésben	166
7	Jogegységesítő tevékenység a jogügyleti képviselet területén	169
7.1	A képviseletre vonatkozó joganyag egységesítésének nehézségei	169
7.2	UNIDROIT tervezetek a képviseleti jog egységesítésére vonatkozóan (1935-1983)	170
7.3	A genfi képviseleti egyezmény (1983)	175
7.4	A PECL (1999) képviseletre vonatkozó szabályai	178
7.4.1	A PECL képviseleti szabályainak rendszere	178
7.4.2	A képviselet típusai a PECL-ben	181
7.4.3	A közvetett képviselet	182
7.5	Az UNIDROIT Alapelvek (2004) képviseleti szabályai	187
7.6	DCFR (2008) jogügyleti képviseletre vonatkozó rendelkezései	192
7.6.1	A DCFR természetéről általában	192
7.6.2	A képviselet alapvető szabályai	196
7.6.3	Közvetlen és közvetett képviselet a DCFR-ben, <i>de lege ferenda</i> javaslat	198
8	Összegzés: konvergencia a közvetett képviselet területén, azaz a közvetlen kapcsolatok létjogosultsága	204
9	Felhasznált ítéletek	209
10	Felhasznált irodalom	212

1 Bevezető

1.1 Expozíció: két festmény sorsa

1. A közelmúltban született jogerős magyar ítélet tényállása szerint a megbízó jutalék ellenében egy budapesti galériát bízott meg a nagybányai festősíkola harmadik generációjába tartozó Pittner Olivérnek tulajdonított „Nagybányai házak” című festmény értékesítésével. A bizományi szerződés alapján a galéria saját nevében, a megbízó javára eladta a műtárgyat, ám a vevő által felkért szakértő azt hamisítványnak minősítette¹. Önkéntelenül felmerül a kérdés, hogy indíthat-e pert a vevő a megbízó ellen a vételár visszafizetése iránt? (A kérdés akkor kapott volna különös hangsúlyt, ha a galéria fizetése képtelen lett volna.) A válasz nyilvánvalóan nemleges, hiszen a vevő csak a galériával állt jogviszonyban, a megbízó nem alanya a galéria és a vevő közötti adásvételi szerződéssel létrejött jogviszonynak. Nincs közvetlen kapcsolat a vevő és a megbízó között, így közvetlen perlésre sem kerülhet sor. A vevő ennek tudatában kerülőúton keresett kielégítést: tévedésre hivatkozva megtámadta az adásvételi szerződést, és azt kérte a bíróságtól, hogy egyetemlegesen marasztalja a megbízót és a galériát a vételár visszafizetésére. A hagyományos jogviszony-központú magyar bírói gyakorlat a megbízóval szembeni igényérvényesítésnek ezt a formáját is elutasította, az indok azonban ebben az esetben inkább a közvetlen kapcsolatok hiányát dogmává emelő gondolkodásmódon, mintsem jogszabályi alapon nyugodott.
2. A német jogi oktatásban iskolapéldaként hivatkozott fiktív eset² tényállásában is egy festmény szerepel. A műgyűjtő özvegyasszony azzal bízta meg a bizományosként tevékenykedő antikvitást, hogy értékesítse az özvegy tulajdonát képező Chagall festményt. Az antikvitas a saját nevében, a megbízó javára egy aukciósháznak el is adta a képet 10.000 euro vételárért, az aukciósház azonban, bár a képet átvette, nem fizette meg a vételárat az antikvitásnak. Perelheti-e közvetlenül az özvegy az aukciósházat a vételár megfizetését követelve? Az elméleti válasz itt is nemleges, hiszen az adásvételi szerződésnek ő nem alanya, nem áll jogviszonyban az aukciósházzal. Bizományi szerződés, mint a közvetett képviselő legfontosabb megjelenési formája esetén a német jogban is két elkülönült szerződés létezik: a bizományi és az adásvételi szerződés, amelyek között nincs átjárás, nem lehetséges a megbízó és a harmadik személy közötti közvetlen perlés. Az antikvitas felszólította az aukciósházat, hogy fizesse meg a vételárat, az aukciósház azonban ekkor kijelentette, hogy beszámítással kíván élni. A vételárba beszámította 1.000 Eurós követelését, amely abból származott, hogy az antikvitas nem szakszerűen csomagolta a képet, és az ennek folytán bekövetkezett károsodások kijavítására költséges restaurációs munkálatokat kellett elvégeztetnie. Másrészt beszámította 9.000 Eurós követelését is, amely egy korábbi, az aukciósház és az antikvitas közötti kölcsönszerződés esedékessé vált törlesztéséből fakadt. A dilemma tehát immáron úgy módosult, hogy beszámíthatja-e a harmadik személy a bizományossal szemben

¹ Az eset a vizsgált probléma szemléltetésére szolgál, egyszerűsített formában tartalmazza a BH 2009.116. szám alatt közzétett ítélet alapjául szolgáló ügy tényállását, amely a 380-390. bekezdésekben részletesen elemzésre kerül.

² Az eset tényállását lásd: MÜLLER-LAUBE, Hans-Martin: 20 Probleme aus dem Handels- und Gesellschaftsrecht. Dritte, neubearbeitete Auflage, Luchterhand, Göttingen, 2001. 33. old.

fennálló követeléseit a megbízót illető vételárba?³ A megengedő válasz mellett érvelő német jogtudósok gondolatmenete tökéletesen koherens a két szerződés és azok alanyainak szigorú elválasztását kimondó elvvel: a vevő beszámíthatja a bizományossal szembeni követeléseit vételárba, figyelmen kívül marad a két szerződés összefüggése, és az, hogy a vételár végső soron a megbízót illeti. Egyre inkább többségbe kerülnek azonban a beszámítás kizárását pártoló szerzők, akik a két szerződés gazdasági összefüggésének elfogadása mellett jelentős lépést tettek a közvetlen jogi kapcsolatok elismerése irányába.

1.2 Közvetett és közvetlen képviselet: látszat és valóság

3. A jogügyleti képviselet valamennyi formájának, azaz mind a közvetlen mind a közvetett képviseletnek jellemzője, hogy a képviselő a képviselt helyett, az ő érdekében jár el. A képviselő cselekménye végső soron mindig a képviselt javára szolgál, a képviselő a képviselt javára köt szerződést vagy tesz más jognyilatkozatot. A „más javára” kifejezés a képviselt és a képviselő közös belső szándékát mutatja: egymás közötti belső viszonyukban úgy állapodnak meg, hogy az általánosnak tekintett esettől eltérően az egyik jogalany (a képviselő) cselekménye nem a saját maga, hanem a képviselt érdekét szolgálja majd.
4. A kontinentális jogrendszerekben uralkodó és normatív módon, kódexekben is kifejezett doktrina szerint azonban a képviselő által kötött szerződésből csak akkor fakadnak jogok és kötelezettségek a képviseltre vonatkozóan, ha a képviselő a szerződést a képviselt nevében kötötte. Ezek a törvénykönyvek tehát a képviselő és a képviselt közötti belső viszonyt jellemző „más javára eljárás” kritérium mellett megkövetelik a belső szándéknak a külvilág felé történő kommunikációját is. A belső akarat kizárólag akkor vezet a képviselt személyében beálló közvetlen joghatásokhoz, ha ez a szerződéskötés során kiegészül ennek kifelé irányuló egyértelmű közlésével. Az érvényes képviselethez ennek alapján az szükséges, hogy egyértelmű utalás történjen az ügy valódi urára, azaz hogy a képviselő szerződési nyilatkozata nyíltan utaljon a képviseltre⁴, a legtöbbször azáltal, hogy a képviselt nevében jár el, az ő nevében köti meg a szerződést. A „más nevében eljárás” feltétele tehát azt jelenti, hogy a képviselő szerződési nyilatkozatában félreérthetetlenül a másik szerződő fél tudomására hozza, hogy az ügylet hatásai nem a nyilatkozót, hanem közvetlenül másvalakit (a képviseltet) érintik. A közvetlen képviselet alapesetében ezek alapján — kivéve ez alól természetesen az álképviseletet — a jogi látszat megegyezik a valósággal: amit a képviselő a külvilág felé mutat azzal, hogy más nevében jár el, egybevághat a belső szándékával, azaz azzal, hogy a képviselt javára járjon el. A képviselő más javára akar joghatásokat előidézni és ezt a szándékát ki is fejezi azáltal, hogy más nevében lép fel. Ugyanezek a jogrendszerek az imént említett külső kritérium alapján a joghatások tekintetében hagyományosan elkülönítik a közvetlen képviseletet, amikor a képviselő a megbízó nevében és javára jár el, és a közvetett képviseletet, amikor a közvetítő ugyancsak a megbízó javára, számlájára de a saját nevében jár el⁵. A kontinentális magánjogi kódexek többsége csak közvetlen képviselet esetén használja a képviselet fogalmát;

³ A problémát részletesen elemzem a 173-198. bekezdésekben.

⁴ LEONHARD, Franz: Vertretung beim Fahrnisserwerb. Leipzig, 1899. 2. old.

⁵ EÖRSI Gyula: A kereskedelmi képviseletek joga egységesítésének két problémája. In: Jogtudományi Közlöny 1971. évi 11. szám. 491. old.

a közvetett képviselet terminus technicus általában nem jelenik meg a törvények szövegében, csak a jogtudomány illetve — elvétve — a joggyakorlat szóhasználatában. Ez indokolja, hogy ebben a munkában a közvetett képviselőt a könnyebb érthetőség és a képviselet két fajtája közötti eltérés hangsúlyozása érdekében általában nem „képviselőnek”, hanem vagy „közvetett képviselőnek” vagy „közvetítőnek” nevezem.

5. A közvetítő által kötött ügyletből nem származnak joghatások a képviseltre nézve, amennyiben bár megbízásának keretein belül, de nem a képviselt nevében járt el, azaz nem tette nyilvánvalóan felismerhetővé, hogy az ügylet joghatásai a képviseltet illetik. Amennyiben tehát a közvetett képviselő (közvetítő) nem más nevében cselekszik, azaz nem utal nyíltan arra, hogy a joghatásokat valójában nem a maga számára kívánja, a külső jogi látszat eltér a belső valóságtól. A saját nevében eljáró közvetítő is alapvetően a képviselt javára végzi tevékenységét, azaz a valóság az, hogy az általa kötött szerződés a képviselt érdekét szolgálja. Ezt azonban kifelé általában nem jeleníti meg, a látszat amellet szól, hogy saját maga akar profitálni az ügyletből. Nem véletlen ezért, hogy a törvénykönyvek a közvetett képviselet kapcsán felmerülő, a látszat és a valóság összeütközéséből fakadó problémákat gyakran csak fikció segítségével tudják rendezni.
6. A jogi látszat ugyanakkor nem jelenti szükségképpen azt, hogy a közvetítővel szerződő fél ténylegesen nem is tud az ügy uráról. Kétségtelenül előfordulhat, hogy a saját nevében eljáró közvetett képviselővel szerződést kötő harmadik személy tudja, hogy szerződő partnere valójában más javára jár el, azaz tisztában van a jogi látszattal ellentétes helyzettel (például azáltal, ha a képviselő közli, hogy bizományosként köt szerződést). Eppen a harmadik személy tudomásának kiemelt hangsúlyt adva beszélnek egyes szerzők a jogirodalomban a közvetlen és közvetett képviselet fogalompár helyett nyílt és rejtett képviseletről, és pedig nem kizárólag a common law jogrendszerek tekintetében, ahol ennek a distinkciónak valóban van létjogosultsága, hanem a kontinentális jogrendszerek esetében is. Ezen angol jogi ihletésű elmélet a rejtett képviselet egyik megjelenési formájának tekinti a közvetett képviseletet⁶. A teória azonban figyelmen kívül hagyja, hogy a közvetett képviselet jogkövetkezményei a kontinentális jogrendszerekben alapvetően függetlenek a harmadik személy tudásától. A közvetett képviselet és joghatása megvalósulhat akár rejtett, akár nyílt formában, irreleváns, hogy a harmadik személynek van-e ismerete arról, hogy a vele szerződést kötő személy más javára jár el. Következésképpen a rejtett képviselet a közvetett képviselet egyik alesete és nem fordítva. Közvetlen képviseletnél rejtett képviselet logikailag nem fordulhat elő, hiszen ha a képviselő kifejezetten a képviselt nevében tesz jognyilatkozatot, az azt fogadó személy szükségszerűen tisztában van a nyilatkozó képviselői minőségével.

1.3 Közvetlen kapcsolatok hiánya?

7. A jogi látszat és a valóság lehetséges kollíziójának felismerése a kontinentális jogrendszerekben szinte szükségszerűen vezetett először a képviselet külső és belső oldalának, azaz a meghatalmazásnak és a megbízásnak a megkülönböztetéséhez majd ezzel csaknem egyidejűleg a külső és belső viszony elhatárolásához. Ez utóbbi a pandektisztika eredményei alapján közvetlen képviseletnél a megbízás és a

⁶ GRIZBEK, Norbert: Direkte Rechtsbeziehungen bei der verdeckten Stellvertretung. Hamburg, 2004. 32-51. old.

meghatalmazás határozott elkülönítésében, közvetett képviselet vonatkozásában pedig a belső (a képviselt és a közvetett képviselő közötti) és a külső (a közvetítő – esetleg a képviselt – és a harmadik személy közötti) jogviszonyok éles elhatárolásában jelentkezett. Ennek a szigorú elválasztásnak a következménye az lett, hogy közvetett képviselet esetében a kontinentális törvénykönyvek szigorúan tagadják a közvetlen kapcsolatokat, azaz azt, hogy a belső és a külső jogviszony hatást gyakorolhatna egymásra. A közvetett képviselő és a képviselt közötti belső jogviszony semmiben nem befolyásolja a közvetett képviselő és a harmadik személy közötti külső jogviszonyt és fordítva. A hagyományos szemlélet szinte kizárólag a formális jogviszonyokat veszi figyelembe, azok „feltörését” elutasítja és a mai napig kizárja, hogy a saját nevében eljáró közvetítő cselekményét bármilyen módon az ügy urának számítsák be. A saját nevében tevékenykedő „képviselő” kizárólag maga lesz a szerződésből fakadóan jogosult és kötelezett, mégha más személy érdekében, kizárólag a képviselt számlájára és veszélyére járt is el⁷. Ezért a hagyományos dogma elsődlegesen azt deklarálja, hogy az egymással formális jogviszonyban nem álló képviselt és a harmadik személy között nem lehetséges közvetlen perlés.

8. Ez az alapvető dogma, legalábbis az elmélet szintjén, szilárdan tartja magát Európa kontinentális jogrendszereiben⁸. A témával kapcsolatos jogösszehasonlító irodalom azonban rámutatott arra, hogy egyre több (törvényi és bírói) kivétel töri át a közvetett képviseletre vonatkozó elvi jelentőségű tételt, mely szerint a belső és a külső viszonyt szigorúan el kell határolni egymástól (a belső jogviszony nem gyakorolhat hatást a külsőre). Számos jogtudós hangsúlyozta ezért, hogy az alapvető dogmatikai ellenállás dacára magukban a kontinentális jogrendszerekben is elmosódni látszik az éles határvonal a képviselet közvetett és közvetlen formája között⁹.
9. Ezen dolgozat fő célkitűzése annak bizonyítása, hogy a belső és a külső viszony merev különválasztásának tézise immár nem áll olyan szilárd talapzaton, mint a XIX. századi nagy kodifikációk időszakában. Ennek során a német, a magyar és az angol jogrendszereket, valamint a jogegységesítő törekvéseket nem csak a közvetlen perlés lehetősége szempontjából vizsgáltam. Álláspontom szerint ugyanis a képviselt és a harmadik személy közötti közvetlen igényérvényesítés csak az egyik végpontja annak a szakasznak, amelynek másik szélőpontján a belső és a külső viszony merev elhatárolása található. A belső és a külső jogviszony egymásra hatásának számos egyéb köztes formája is létezik, amelyeket a dolgozatban közvetlen kapcsolatoknak nevezek. Ezek egyre szélesedő körben történő elismerése immár árnyalja azt a kategórikus (formalisztikus) álláspontot, amely szerint továbbra is szigorúan fenn kell tartani a külső és a belső jogviszonyok elválasztásának dogmatikai tételét, és ennek következményét, azt a tradicionális elvet, hogy közvetett képviselet esetén nem kelezkezhetnek közvetlen kapcsolatok.
10. Az értekezés tehát a közvetett képviselet során lehetséges közvetlen kapcsolatokat vizsgálja. A közvetlen jogügyleti képviselet könyvtárat megöltő szabályanyaga és joggyakorlata ezért csak annyiban kapott helyt benne, amennyiben az feltétlenül szükséges volt a közvetett képviselet *a contrario* definiálásához, a joghatásbeli

⁷ MÜLLER-FREIENFELS, Wolfram: Die Vertretung beim Rechtsgeschäft. Tübingen, 1955. 16-17. old. és ZWEIGERT, Konrad – KÖTZ, Hein: Einführung in die Rechtsvergleichung auf dem Gebiete des Privatrechts. Tübingen, 1996. 120. old.

⁸ Lásd például a magyar jogra vonatkozóan GÁRDOS Péter: Az ügyleti képviselet szabályainak rendszertani elhelyezése. In: Polgári Jogi Kodifikáció 2006. évi 1. szám. 24. old.

⁹ BONELL, Michael Joachim: The 1983 Geneva Convention on Agency in the International Sale of Goods. In: The American Journal of Comparative Law. 1984. évi 4. szám. 737. old.

különbségek illetve lehetséges párhuzamok érzékeltetéséhez. A dolgozat fő célkitűzése indokolja ezen kívül azt is, hogy egyrészt a közvetlen képviselőhez kapcsolódó álképviselőnek, másrészt a magánjogi képviselőt egyéb fajtáinak, nevezetesen a törvényes és szervezeti képviselőnek egyáltalán nem szenteltem figyelmet; ezek véleményem szerint a közvetett képviselő hagyományos dogmája (illetve annak meghaladása) szempontjából nem játszanak szerepet.

11. Az értekezésben elemzett kérdés vizsgálata álláspontom szerint egy további, általánosabb elméleti problémakör továbbgondolását segítheti elő. Nevezetesen a szerződés római jogi, személyhez kötődő modelljének és a modern szerződések szociológiai funkciójának közelítését. A modern kereskedelmi viszonyok között egyre kevésbé lényeges mozzanat a szerződő felek személye. Ezt a tendenciát előlegezte meg a rejtett képviselőnek az angol jogban már régóta élő intézménye, és ezt mutatják a közvetett képviselő kontinentális jogokban érvényesülő hagyományos elv áttörésére irányuló, a XX. század elejétől egyre erősödő próbálkozások. A közvetlen kapcsolatok elismerése ugyanis nyilvánvalóan a hagyományos kötelmi jogi dogmatika áttörését jelenti: figyelmen kívül hagyja a képviselt és a képviselő közötti belső és a képviselő (esetleg a képviselt) és a harmadik személy közötti külső jogviszonyok egymástól való elkülönítését. A szerződéses viszonyoknak harmadik személyekre való kisugárzását, illetve harmadik személyeknek a szerződésekre gyakorolt hatását jelzi¹⁰. Ezáltal a naturalizmus teret nyit a jogi formalizmussal szemben, az ügyletben ténylegesen érdekeltet helyezi előtérbe a jogviszony formális alanyaival szemben, s ezzel megkérdőjelezi a relatív szerkezetű kötelmi viszonyok zárt jellegének manapság egyre több sebből vérző „abszolút értékét”¹¹, amelynek egyik utolsó bástyája éppen a közvetett képviselő tradícionális kontinentális felfogása.

1.4 Az értekezés tárgya, az elemzés módszere

12. Az a magánjogi munkákban általánosan elterjedt megközelítés, hogy az elemzés a római jogi gyökerekkel kezdődik, a közvetett képviselő területén különösen indokoltnak tűnik, hiszen az ókori Róma jogrendszere szinte kizárólag a képviselőt közvetett fajtáját ismerte el, és a mai értelemben vett közvetlen képviselőt rendkívül szűk körben tette csak lehetővé. A római jogi forrásokat vizsgáló német pandektistáknak éppen az adott komoly feladatot, hogy a modern jogrendszerekben magától értetődőnek tekintett közvetlen képviselő hiányát magyarázzák az egyébként tökéletesnek tartott ókori jogban. Ennek során dolgozták ki a későbbi kodifikációkra is nagy hatást gyakorló képviselő-elméleteket, amelyek a római jogi

¹⁰ Harmath Attilának a közreműködőért való felelősség szabályára vonatkozó megállapításai a közvetett képviselő áttörésére is alkalmazhatók. HARMATH Attila: Felelősség a közreműködőért. Budapest, 1974. 178-179. old. A közreműködőért való felelősség szabályainak lehetséges analóg felhasználására a későbbiekben részletesen vissza fogok térni. Lásd a 391-404. bekezdéseket.

¹¹ Jelen értekezés nem tűzte, és terjedelmi okokból nem is tűzhetette célul, hogy részletesen bemutassa a kötelmi jogviszonyok relatív szerkezetének bomlását; a dolgozat arra koncentrált, hogy a bomlás számtalan jogintézmény kapcsán érzékelt tendenciáját alátámassza a közvetett képviselőre vonatkozó hagyományos dogma áttörési lehetőségeinek ismertetésével. A relatív szerkezet bomlására vonatkozóan a magyar jogirodalomban számos kiváló tanulmány született. Lásd a teljesség igénye nélkül: BECK Salamon: „Nem vagyunk jogviszonyban”. In: Jogtudományi Közlöny. 1966. évi 1. szám. 12-16. old., LÁBÁDY Tamás: A kötelelem zárt struktúrájának felbomlása a termékfelelősség jogában. In: Jogtudományi Közlöny 1974. évi 12. szám 700-707. old.; HARMATH Attila: Változások a szerződések burzsoá elméletében. In: Állam és Jogtudomány. 1974. évi 4. szám. 585-610. old.

kötelem zárt, kétszemélyes szemléletével együttesen már előrevetítették a közvetett képviselő későbbi mostoha sorsát.

13. A közvetett képviselő hagyományos dogmájának modern áttörési lehetőségeit kutatva ugyanis mindenek előtt a már említett ténnyel kellett szembesülnöm, hogy a kontinentális polgári jogi törvénykönyvek a közvetett képviselőt általában egyáltalán nem is tekintik képviselőnek. A képviselő fogalmát, szöges ellentétben a római joggal, általában a közvetlen formára szűkítették¹², és a közvetett képviselőre vonatkozóan nem tartalmaznak rendelkezéseket a törvények (kötelmi) általános részében. Ezen álláspont kialakulásában és mai napig tartó uralmában a német pandektisztika játszott a legnagyobb szerepet. Jhering és Laband tanulmányaiban egyidejűleg és egymással összefüggően jelentkezett egyrészt a megbízás és a meghatalmazás, másrészt a közvetett és a közvetlen képviselő szigorú elválasztásának a követelménye, amely a Begriffsjurisprudenz egyik csúcsteljesítményeként alapvetően meghatározta a német BGB és az azt követő kódexek szemléletét.
14. Az imént említett elvi jelentőségű elhatárolások vezettek oda, hogy a megbízás, mint ruha, immáron szűkké vált a közvetett képviselő számára, és az a kontinentális jogrendszerek többségében csak a bizományi szerződés, illetve annak önállósult típusa, a szállítványozási szerződés köntösébe burkolva¹³, a kötelmi jog különös részének terrénumába számúzve élt tovább¹⁴. A hagyományos dogma áttörésével kapcsolatos kérdések ezért első pillantásra nem a szerződési jog általános szintjén, hanem a logikai „különös” síkján jelentkeztek. Minden vizsgált szabály kapcsán fel kellett tennem a kérdést, hogy az valóban az adott jogrendszer közvetett képviselőre vonatkozó általános szemléletét mutatja, vagy csak a különös szerződéstípusra irányadó speciális rendelkezésekből fakad? Ráadásul a bizomány mint tipikusan kereskedelmi szerződéstípus az esetek többségében (1960. május 1-jéig a magyar jogban is) nem az általános magánjogi kódexben, hanem a kereskedelmi törvényben kapott helyet. Többször felmerült ezért a dilemma, hogy mennyiben kell figyelembe vennem a kereskedelmi jognak az általános magánjoggal szembeni állítólagos sajátosságait. Ezzel kapcsolatban már itt indokoltnak tartom leszögezni, hogy az általam vizsgált téma kapcsán nem jutottam olyan eredményre, amely a közvetett képviselő hagyományos dogmájával szembeni kihívások tekintetében eltérő megközelítést indokolna az általános magánjog illetve a kereskedelmi jog területén. Éppen ellenkezőleg: arra törekedtem, hogy akár a kereskedelmi törvényben, akár a

¹² Ezen elv alól csak a jelen dolgozatban nem vizsgált spanyol, az olasz és a portugál polgári törvénykönyvek jelentenek kivételt, amelyek általános szabályozást tartalmaznak a közvetett képviselőre vonatkozóan (Lásd: spanyol Código civil Art. 1717; portugál Código Civil Artt. 1180-1184; olasz Codice civile Art. 1705.). A spanyol jog közvetett képviselői szabályait a francia és az angol jog tükrében, összehasonlító szemléletben vizsgáló közelmúltban megjelent tanulmányt lásd: GREGORACI, Beatriz Fernandez — SAINTIER, Séverine: Indirect Representation and Undisclosed Agency in English, French and Spanish Law: A Comparative Analysis. In: European Review of Private Law. 2009. évi 1. szám. 25-54. old.

¹³ HAMZA Gábor: Az ügyleti képviselő. Budapest, 1997. 28. old. Ez a megállapítás természetesen nem jelenti azt, hogy a közvetett képviselő gondolata semmilyen más formában nem jelenik meg a kontinentális jogrendszerekben. A hatályos magyar jog egyéb szabályaiban található rokon jogintézmények ismertetését lásd a 310. és skk. bekezdéseket

¹⁴ Ez a megállapítás természetesen nem jelenti azt, hogy a bizományi szerződés eleve csak a XIX. században alakult volna ki. A bizomány több évszázados múltjára vonatkozóan lásd: GRÜNHUT, C.S.: Das Recht des Commissionshandels. Wien, 1879., és LANDWEHR, Torsten: Das Commissionsgeschäft in Rechtswissenschaft, Gesetzgebung und Rechtspraxis vom 16. bis zum Endes des 18. Jahrhunderts. Frankfurt (a.M.), 2003.

polgári törvénykönyvben található szabályokból zárt, koherens rendszert tudjak kiolvasni.

15. Az értekezésben tehát párhuzamosan kellett vizsgálnom az általános magánjogi (képviselési) szabályanyagot, mint a közvetett képviselés ellenpontját és a bizományra vonatkozó (gyakran kereskedelmi jogi) rendelkezéseket. Ez a két fejlődési szál a vizsgált jogrendszerek közül először a német jogban különült el, ám a rendkívül alapos német jogtudomány hamar felfedezte a lehetséges kapcsolódási pontokat. A német jogirodalom és ennek hatására a joggyakorlat tehát nem egymástól elkülönítve vizsgálta a két területet, hanem gyakran mérlecskélte az általános magánjogi (képviselési jogi és szerződési jogi) szabályok alkalmazhatóságát a bizományi szerződésre vonatkozó speciális kereskedelmi jogi normák tükrében. A magyar jogban ezzel szemben a felhasználható források jelentős része kereskedelmi jogias szemléletben, a különös rész elméleti síkján, csak a speciális szerződéstípussal kapcsolatban elemezte a felvetődő problémákat. Az egyes kérdésekre adott jogirodalmi válaszok általánosítása elmaradt, és kevesen vállalkoztak arra, hogy a bizományra vonatkozó megállapításait általános magánjogi kontextusba helyezték. A legtöbb elméleti munka a bizomány, mint szerződéstípus szabályai által kijelölt téren belül maradt. Alig találtam példát arra, hogy általános magánjogi szabályok érvényesülését mérlegre tették volna a bizományi szerződés mögött meghúzódó közvetett képviselési gondolat gyakorlati problémáira. A magyar jogirodalom számára komoly kihívás a kapcsolat megteremtése az általános magánjogi (képviselési és egyéb) szabályok és a bizományi, szállítmányozási szerződésre vonatkozó normák között.
16. Már az eddig leírtakból is kitűnik, hogy a kontinentális jogrendszerek közül a kézenfekvő magyar jog mellett a német jogot vizsgáltam részletesen. Ennek indoka, hogy a közvetett képviselés kapcsán kialakult jelenlegi kontinentális dogma (amely szerint az egymással szerződéses viszonyban nem álló képviselt és a közvetítővel szerződő harmadik személy között nem jönnek létre közvetlen kapcsolatok) csak akkor alakulhatott ki, amikor a képviselt és a közvetett képviselő közötti belső viszonyrendszert egyértelműen és szigorúan különválasztották a képviselő és a harmadik személy közötti külső viszonytól. A tézis jelenlegi formájában csak a megbízás és a meghatalmazás Jhering és Laband műveiben kidolgozott elhatárolásával egyidejűleg, arra dogmatikailag támaszkodva alakult ki a XIX. század második felében¹⁵. A jelenlegi álláspont megszületéséhez tehát arra volt szükség, hogy a dogmatikában megjelenjen a belső és a külső viszony közötti átjárhatatlan határvonal, amely első alkalommal a XIX. század második felében virágzó pandektisztika eredményeinek hasznosításával a német BGB-ben rajzolódott ki törvényi szinten. A XVIII. század végén illetve a XIX. század elején született korai polgári törvénykönyvek képviselési jogának közös — mára már meghaladottnak tartott, de életszerű — jellemvonása ehhez képest a megbízásnak és a képviselésnek (meghatalmazásnak) az összekapcsolása, hiszen ezen korai kódexek még nem támaszkodhattak a német dogmatika eredményeire. Ezért a közvetett képviselés esetében lehetséges közvetlen kapcsolatok kérdéskörében mára kialakult hagyományos szemléletet vizsgálva a természetjogi ihletésű kódexek relatíve kevés tanulsággal szolgálnak. Így a dolgozatban két okból is csak érintőlegesen foglalkozom az úgynevezett korai kodifikációkkal. Az egyik ok, hogy a kérdés a maga teljességében a kontinentális jogrendszerek közül éppen a belső és a külső jogviszony merev szétválasztásának dogmáján alapuló, és a későbbi kodifikációk

¹⁵ Lásd a 88. bekezdést

képviselési jogi szemléletét is meghatározó német jogban jelent meg, amelynek hatása egyértelműen tetten érhető a magyar jog vonatkozó szabályaiban, különösen a XX. század első felében. A másik, inkább módszertani jellegű indoka a természetjogi ihletésű kodifikációk, köztük is elsősorban a Code Civil képviselési szabályai csupán vázlatos ismertetésének, hogy az elemzett jogirodalmat és bírói döntéseket eredeti forrásokból kívántam feldolgozni, és lehetőség szerint el akartam kerülni a másodlagos hivatkozásokat.

17. A német jog volt tehát az, amely egyértelmű utat mutatott a kontinentális jogrendszerek közvetett képviseletre vonatkozó szemléletének, megalapozva a hagyományos kontinentális dogmát. Az angol bírói jog rejtett képviselési doktrínája viszont éppen ellentétes tézisen alapul: a rejtve maradt képviselt akkor is pert indíthat a harmadik személlyel szemben, és a harmadik személy is perelheti a képviseltet, ha a képviselő semmilyen formában nem hozta a harmadik személy tudomására, hogy valójában más javára szerződött (azaz a kontinentális fogalomrendszerben közvetett képviseletről van szó). A common law tehát nem követi a nyilvánossági elvet¹⁶: a rejtve maradó képviselt perelhet és perelhető azon szerződés alapján, amelyet megbízottja a saját nevében kötött és a harmadik személy a szerződéskötéskor nem volt tisztában azzal, hogy akivel szerződik, valójában csak képviselő. Az értekezés későbbi részében részletesen elemzett, a jogügyleti képviselet egységesítésére irányuló több évtizedes törekvéseket hosszú ideig éppen ezen strukturális akadályok gátolták a valamennyi érintett jogrendszer számára elfogadható kompromisszum megvalósításában. Az értekezésben ezért külön fejezetet szenteltem a rejtett képviselési doktrína bemutatásának. Ennek során alapvetően nem az angol jogirodalomra, hanem a bírói döntésekre támaszkodtam és, mégha ez egy angol jogász számára idegenül hatna is, megkísértem az ítéleteket logikus rendszerbe sorolva felépíteni a rejtett képviselet kontinentális értelemben vett dogmatikai kereteit. Az így kialakult szerkezet azt mutatja, hogy az angol joggyakorlat számos olyan elvet alakított ki, amelyek a rejtett képviselési doktrinát korlátok közé szorítják: bizonyos esetekben a common law bíróságok nem ismerik el a rejtve maradó képviselt közvetlen kereseti jogát a harmadik személlyel szemben. Az eltérő kiindulópontok ellenére tehát a kivételek végső soron jelentős mértékben közelítették egymáshoz a két jogcsalád gyökeresen eltérő alapkoncepcióját.
18. A hasonló végeredmény ellenére a képviselési jog egységesítésére irányuló törekvéseket évtizedekig az az uralkodó álláspont jellemezte, hogy az ellentmondó strukturájú rendszerek nem formálhatók homogén joganyaggá. Kompromisszumos lehetőségként az a két megoldás merült fel, hogy az egységes jog kialakításakor vagy a common law strukturát veszik alapul, de abba kivételként, bizonyos mértékig beépítik a bizomány szabályait, vagy azt a kontinentális jogok modelljében készítik el, és meghatározott keretek között felveszik a szabályok közé az angol rejtett képviselet tanát. Az elkészült tervezetek és dokumentumok a mai napig ingaszerűen, hol a common law, hol pedig a kontinentális jog irányába lengenek ki. Megalkotóiknak ez az óvatossága, újjítástól való tartózkodása álláspontom szerint jelentős mértékben közrejátszott abban, hogy a mai napig nem lépett hatályba a képviselési jog anyagi jogát egységesítő nemzetközi egyezmény. Az Európai Szerződési Jog Alapelveinek (1999) képviseletre vonatkozó szabályai továbbra is kontinentális talapzaton álló kísérletet tettek az angolszász és a kontinentális jogrendszerek kibékíthetetlennek tűnő különbségei elsimítására. Az UNIDROIT Alapelvek 2004. évi második kiadása volt az első, és mindmáig egyetlen

¹⁶ A nyilvánossági elvre vonatkozóan lásd részletesen a 92-95. bekezdéseket.

dokumentum, amely már újszerű (mind a kontinentális és mind a common law megoldástól távolságot tartó) megközelítést alkalmazott, merítve természetesen a korábbi UNIDROIT munkálatok (elsősorban a hatályba nem lépett genfi képviseleti egyezmény) eredményeiből. A DCFR (2008) képviseleti szabályai azonban újra a kontinentális kiindulópontot veszik alapul és ebben a keretben igyekeznek némi teret engedni az angol rejtett képviseleti doktrínának. Ez a legújabb szabályanyag azonban nehezen értelmezhető és ellentmondásos. A problémák orvoslására a DCFR szabályaihoz az értekezés végén konkrét de lege ferenda javaslattal éltem.

19. Nem járt ilyen szerencsétlenül a képviselet nemzetközi magánjogi szabályozása, amellyel ebben a dolgozatban elsősorban terjedelmi okokból nem foglalkoztam a közvetett képviselet nemzetközi magánjogi kérdéseivel. Az ezzel kapcsolatos nemzeti megoldások, hatályba lépett nemzetközi egyezmény¹⁷ és az ahhoz kapcsolódó tudományos munkák¹⁸ ismertetése és elemzése nyilvánvalóan szétfeszítette volna e dolgozat kereteit.
20. A kutatás tárgyáról eddig mondottak tulajdonképpen már előrevetítik az értekezés módszerére vonatkozó főbb megjegyzéseket. Az elemzésekben megjelenő történeti megközelítés elsősorban a hatályos szabályok illetve a mögöttük meghúzódó szemlélet megértését szolgálja. A történeti összefüggéseket tehát nem önmagukban, hanem a közvetett képviselet hagyományos dogmájának kialakulásában, illetve annak áttörésében játszott szerepük alapján vizsgáltam és válogattam, legyen szó akár tanulmányról, akár bírői döntésről, akár pedig már nem hatályos jogszabályról.
21. Az imént említett források közül — ahogy ezt már az angol rejtett képviseleti doktrína kapcsán is jeleztem — az értekezésben az ítéletek élveznek elsőbbséget és elsődlegességet. A kutatás során először az adott jogrendszer bírói gyakorlatát vizsgáltam, és csak ennek tükrében vettem górcső alá a jogirodalmi álláspontokat, mégha didaktikai szempontok miatt végül ezek fordított sorrendben kerülnek is ismertetésre. A közvetett képviselettel kapcsolatos ítéleteket abból a szempontból tartom elsődlegesnek, hogy a gazdasági szereplők valódi, hétköznapi igényeit tükrözik, amelyekre a jogalkotásnak és a joggyakorlatnak reagálnia kell. Az esetjogi szemlélet tette lehetővé számomra, hogy a magyar jogrendszer és jogirodalom közvetlen kapcsolatokra vonatkozó kategorikus elutasító álláspontja ellenére érzékeltessem az ilyen kapcsolatok iránti gazdasági igényt, és a magyar bíróságok kitapintható hajlandóságát annak elismerésére. Ezt az induktív, gyakorlat-orientált vizsgálati módszert különösen fontosnak tartom olyan, alapvetően elméleti kérdéseket felvető téma esetében, mint a közvetett képviselet. Természetesen a bírói gyakorlat kiemelt szerepének hangsúlyozása, és ennek megfelelő részletes ismertetése mellett az egyes ítéletekhez kritikai megjegyzéseket is fűzök.
22. Mindezeket előrebocsátva a kiválasztott jogrendszereket elsősorban összehasonlító jogi — dogmatikai alapon akartam elemezni. Ennek során a magyar jogra vonatkozó fejtegetésekben gyakran fordultam a jóval részletesebb német irodalom segítségéhez, a jogegységesítési törekvések elemzésekor pedig mind az angol, mind a német dogmatikát hasznosítani tudtam. A források vegyes felhasználása azért nem

¹⁷ A képviseletre alkalmazandó jog meghatározásának szabályait egységesítő 1978. március 14-én aláírt és 1992. május 1-jén hatályba lépett Hágai Egyezmény hatálybalépéséhez elegendő volt három állam ratifikációja, így az jelenleg négy országban érvényesül: Argentínában, Franciaországban, Hollandiában és Portugáliában. Az egyezmény szövegét lásd: http://hcch.e-vision.nl/index_en.php?act=conventions.text&cid=89 [2009. november 16.]

¹⁸ Csak jelzésszerűen: RABEL, Ernst: Vertretungsmacht für obligatorische Rechtsgeschäfte. In: Zeitschrift für Ausländisches und Internationales Privatrecht. (későbbi: Rabels Zeitschrift) 1929. évi szám. 807-836. old., SCHWARZ, Simon: Das internationale Stellvertretungsrecht im Spiegel nationaler und supranationaler Kodifikationen. In: RabelsZ. Band 71. 2007. 729-801. old.

okozott különösebb bonyodalmat, mert a közvetett képviselet valamennyi általam vizsgált jogrendszerben hasonló (sőt több esetben azonos) kérdéseket vetett fel, s az azokra adott válaszok is meglepően hasonlítanak egymásra.

1.5 A közvetett képviselet funkciói

23. A közvetett képviseletről szóló értekezésben nélkülözhetetlennek tartom az intézmény funkcióinak a vázlatos ismertetését. Ennek során tulajdonképpen arra a kérdésre kerestem a választ, hogy mi indokolja a közvetett képviselet létét, azaz miben jelölhetem meg az általam vizsgált téma relevanciáját. A római jog időszakában a válasz egyszerű volt: mivel a római jogfelfogás nem ismerte el a közvetlen képviseletet, a más valaki által történő jogszerzésnek egyetlen formája a közvetett képviselet volt. A probléma tehát valójában úgy merült fel, hogy miért maradt fenn a közvetett képviselet abban a korszakban, amikor a modern jogrendszerek már évszázadok óta általánosan elismerik a képviselet közvetlen formáját, más személy igénybevételének tehát immáron nem egyedüli lehetséges formája a – kétségtelenül komplikáltabb – közvetett képviselet.
24. Az egyes irodalmi nézetek a közvetett képviselet funkciói tekintetében alig változtak az elmúlt másfél évszázadban. Alapvetően három indokot nevesítenek, amelyeket címszószerűen a következőkben lehet összefoglalni: titkosság, egyszerűség, tökebevonás.
25. A közvetett módon képviselt szempontjából gyakran fontos, hogy személye a szerződő fél számára ismeretlen maradjon¹⁹. Ekkor a közvetítő (közvetett képviselő) titokban tartja, hogy valaki más számára, javára jár el. Ennek egyik lehetséges eseteként egy részvénytársaságban történő részesedés megszerzése említhető, amelyet, ha a képviselt személyesen járna el, az egyéb részvényesek esetleg megakadályoznának²⁰, vagy számára az eladó csak drágábban ajánlaná fel a részvényeit²¹. A titkosság ugyanakkor a közvetítő számára is hasznos lehet, ha biztosítani akarja magának a jövőbeli üzletekben való részvételét, és ez okból nem fedi fel a tényleges érdekeltek előtt a másik fél személyét: ezzel a későbbi ügyletek megkötését kizárólag az ő bevonásával teszi lehetővé.
26. Fontos indoka lehet a közvetett képviselet igénybevételének, hogy a közvetítő jó üzleti kapcsolatait a képviselt javára hasznosítja, és így számára egyszerűsíti az ügyletek megkötését. Ez a megfontolás különösen akkor játszhat jelentős szerepet, ha a külföldön letelepedett képviselt a belföldi piacon ott honos képviselő révén jelenik meg²². A közvetett képviselet konstrukciójának igénybevételére főként közvetítő tevékenység keretében kerül sor, tehát akkor, amikor nem kerül közvetlen kapcsolatba az, aki végső fokon szolgáltat, és az, akinek a szolgáltatásra szüksége van, hanem egy harmadik személy iktatódik közbe. Erre alapvetően abból az okból is sor kerülhet, hogy aki szolgáltat vagy akinek a szolgáltatásra szüksége van, szakértelem hiánya vagy időhiány, vagy pedig egyszerűen tevékenységének jobb

¹⁹ BOZÓKY Géza: A bizományi ügylet. Nagyvárad, 1905. 27. old.

²⁰ GRZIBEK, Norbert: Direkte Rechtsbeziehungen bei der verdeckten Stellvertretung. Hamburg, 2004. 164. old.

²¹ JHERING, Rudolf: Mitwirkung für fremde Rechtsgeschäfte. In: Jahrbücher für die Dogmatik des heutigen römischen und deutschen Privatrechts. Herausgegeben von: K.F. von Gerber und R. Jhering. Jena, 1857. 317. old.

²² GRZIBEK: i. m. 165. old.

- megszervezése miatt nem kíván maga eljárni, hanem szakértő, az adott szolgáltatásokkal rendszeresen foglalkozó vagy arra ráérő személyt keres²³.
27. Előfordulhat továbbá — bár álláspontom szerint ez a ritkább eset —, hogy az ügylet megkötésében érdekelt képviselt átmenetileg nem rendelkezik az ügylet teljesítéséhez szükséges tőkével, és ezért vesz igénybe köztes személyt, aki pénzügyileg lehetővé teszi számára a szerződés megkötését. De akár akkor is lehetséges közvetítő közbeiktatása, ha az ügy ura teljesítőképés, a harmadik személy azonban nem ismeri fizetőképességét, és ezért nem hajlandó az ügyletet közvetlenül vele megkötni. Ekkor a képviselt rá van utalva a közvetítő jó üzleti hírnevére és arra, hogy a harmadik személy az általa ismert közvetítőbe helyezi bizalmát²⁴.

²³ EÖRSI Gyula – KEMENES Béla – SÁRÁNDI Imre – VILÁGHY Miklós: Kötelmi jog. Különös rész. (Egyes szerződésfajták). Budapest, 1985. 119. old.

²⁴ JHERING: Mitwirkung... i. m. 319. old.

2 A (közvetett) képviselet a római jogban

2.1 Per extraneam personam nobis adquiri non posse

28. A római jog képviselettel összefüggő szabályait mind történeti mind dogmatikai szempontból olyan sokan és olyan mélységben elemezték, hogy a forrásanyag ismételt vizsgálata aligha ígér említésre méltó tudományos újdonságokat. Mégis indokoltnak látszik a közvetett képviselet tárgyaló munkában kitérni a képviselet római jogi alapjaira, miután a jogügyleti képviselet római jogi gyökereit keresve arra a magánjogi elemzésekben ritka eredményre juthat az olvasó, hogy a modern (közvetlen) képviselet eredőjét vagy egyáltalán nem, vagy csak rendkívül merész, forradalmi gondolattársítások útján lehet az ókori Róma jogrendszerére visszavezetni. Általánosan elfogadott nézet ugyanis, hogy a római jog számára idegen volt a közvetlen képviselet intézménye²⁵, az ókori jogrendszer szigorúan tartotta magát ahhoz az elvhez, hogy egy ügyletből a feleken (azaz a szerződéskötésben résztvevő személyeken) kívül más személy sem jogosítva, sem kötelezve nem lehet²⁶. Az uralkodó nézethez képest hosszú időn keresztül egyedül Savigny fejtette ki azt a „meggyőződését”, amely szerint a közvetlen jogügyleti képviseletet a római jog legalábbis a klasszikus jog időszaka óta elismerte.
29. A közvetlen képviselet kizárását abból a gyakran idézett regulából szokás levezetni, amelynek egyszerűsített eredeti formája szerint *per extraneam personam nobis adquiri non posse*, azaz kívülálló személy által semmit nem szerezhethünk. Az uralkodónak mondható álláspont ebből a dogmából kiindulva állapítja meg, hogy a római jog — ellentétben a modern jogrendszerekkel — csak a közvetett képviseletet ismerte el, a közvetlen (valódi) képviselet viszont a régi jogban egyáltalában nem, a klasszikus és posztklasszikus korban is csak kivételesen nyert elismerést²⁷. A regula számos, részben eltérő formában jelenik meg a forrásokban. Váltakozik például a szóhasználat: egyes forráshelyek a „szabad ember”, mások a „kívülálló ember” esetében deklarálják az általa történő szerzés lehetetlenségét²⁸. Közös ugyanakkor, hogy mindben rendkívül tömören jut kifejezésre az a „népben gyökerező ősi felfogás”, amely ugyanúgy vonatkoztatható a távollevő harmadik személy javára

²⁵ Bessenýó — Mitteishoz hasonlóan — ennek nyilvánvaló indokát a római jog ősi civiljogból eredő szemléleti hagyományaiban látja. Lásd: BESSENYÓ András: Római magánjog. A római magánjog az európai jogi gondolkodás történetében. Budapest-Pécs, 2003. 514. old. A közvetlen képviselet hiányának lehetséges egyéb indokaira még részletesen visszatérek. Lásd a 33-54. bekezdéseket.

²⁶ BENEDEK Ferenc: Római magánjog. Dologi és kötelmi jog. Pécs, 1995. 155. old. Csak kisebbségi álláspontként jelenik meg az a magyar jogirodalomban a Földi-Hamza szerzőpáros által képviselt — Savigny alább tárgyalt álláspontjára visszavezethető — nézet, miszerint nem bizonyítható, hogy a közvetlen képviselet elismerését valamilyen általános, elvi tilalom akadályozta volna, sőt a közvetlen képviseletnek számos megoldása volt ismeretes a római jogban, elsősorban a praetori jogban, de kivételesen még a civiljogban is. FÖLDI András — HAMZA Gábor: A római jog története és intézményei. Hetedik, átdolgozott és bővített kiadás. Nemzeti Tankönyvkiadó. Budapest, 1996. 403. old.

²⁷ MARTON Géza: A római magánjog elemeinek tankönyve. Ötödik kiadás. Debrecen, 1943. 81. old.

²⁸ Külön tanulmány tárgya lehetne, és a római jog irodalmában is komoly intellektuális energiákat felemésztő vita folyt arról, hogy a „*per liberam personam*” illetve a „*per extraneam personam*” kifejezések közül melyiket illeti az elsőbbség. Lásd: KISS Géza: Kritikai észrevételek a római jogi képviselet kifejlődéséhez. Budapest, 1906. 34. skk. old.

helyettesíthették, de a visszterhes ügyletekben, tehát a mindennapi élet legfontosabb ügyleteiben sem, mert az ezekből folyó előnyöket ugyan megszerezték a családfőnek, de a terheket csak saját maguknak, ami természetesen a másik felet számos esetben elriasztotta az ilyen ügylet megkötésétől³⁷.

32. Ahogy tehát a római jogász szemléletébe mélyen beleivódott nézet volt, hogy a hatalom alatti személyek cselekményei révén a megszerzett előnyök, jogok a hatalmat gyakorlót illetik meg, ugyanúgy elképzelhetetlen volt számára, hogy a hatalom alattiak cselekményei révén hátrányok, terhek, kötelezettségek háruljanak a hatalmat gyakorlóra, illetve hogy olyan személyek cselekményei révén, akik nem tartoztak magánjogi hatalma alá, bármilyen változás következzen be joghelyzetében³⁸. A római jog abból indult ki, hogy az ügyleti cselekmény egyedül az azt végző személyekre hozhat létre joghatást: más nevében ügyleti akaratnyilvánítást tenni s ezáltal más részére jogokat vagy kötelezettségeket létrehozni lehetetlen³⁹.

2.2 Kísérletek a közvetlen képviselő hiányának megindoklására és képviselő-elméletek

33. Az az általános álláspont, hogy a közvetlen képviselő modern jogrendszerekben magától értetődőnek tekintett intézménye nem volt jelen a római jogban, természetesen indította arra a különböző évszázadok jogtudósait, hogy a hiányt forrásokkal alátámaszthatóan magyarázzák. Ezeket a törekvéseket jelentősen megnehezítette, hogy már a pandektisztikai jogirodalom megállapította a *per extraneam personam...* regulával kapcsolatban, hogy az semmiféle hagyományos értelemben vett „jogszabályt” nem tartalmaz, hiszen semmit nem rendel el és semmit nem tilt meg, csupán lehetetlennek minősíti a kívülálló illetve szabad személy által való szerzést. Rögtön megállapították azonban azt is, hogy ez a lehetetlenség nem fizikai vagy logikai, hanem pozitív szabályon nyugszik⁴⁰.
34. A római jogi képviselő megengedhetősége tárgyában született munkák ugyanakkor nem kizárólag a közvetlen képviselő római jogi hiányának magyarázatára törekedtek. Állást foglaltak abban a kérdésben is, hogy a közvetlen képviselő milyen feltételekkel ismerhető el a XIX. század „modern” jogrendszereiben. A képviselő ezen dogmatikai megalapozása során számos, a későbbi törvénykönyvek szemléletét alapvetően meghatározó képviselő-elméletet dolgoztak ki.

2.2.1 Logikai érvelés a kötelelem természete alapján és az engedményezési elmélet (Buchka, Mühlenbruch)

35. A közvetlen képviselő hiányára vonatkozó, a XIX. századi pandektisztikában kialakult logikai magyarázatok abból indultak ki, hogy a római jog az obligatio-t a

³⁷ MARTON Géza: A római magánjog elemeinek tankönyve. Ötödik kiadás. Debrecen, 1943. 81-82. old.

³⁸ BESSENYŐ András: Római magánjog. A római magánjog az európai jogi gondolkodás történetében. Budapest-Pécs, 2003. 514. old.

³⁹ MARTON Géza: A római magánjog elemeinek tankönyve. Ötödik kiadás. Debrecen, 1943. 81. old.

⁴⁰ SCHLOSSMANN, Siegmund: Die Lehre von der Stellvertretung, insbesondere bei obligatorischen Verträgen. Kritik u. wissenschaftliche Grundlegung. 2 Teile. Leipzig 1900-1902. 195. old.

hitelező és az adós személyétől elválaszthatatlan viszonynak fogta fel⁴¹, a szerződés ugyanis csak a szerződő felekre nézve hozhat létre kötelmi hatásokat⁴². A kötelem természetéből fakad álláspontjuk szerint, hogy annak átruházása a jogviszonyt magát semmisíti meg⁴³. Ezen régi jogtudósok a római jognak a képviselőtől közvetlen hatásait elutasító álláspontját logikai szükségszerűségnek tartották, és magától értetődően rokonították a közvetlen képviselőt az engedményezéssel és a harmadik személy javára szóló szerződéssel. Akár a (közvetlen) képviselőt, akár bármely más olyan jogintézmény, amely a kötelem legszemélyesebb jellegét a legtávolabbról is érinti, a római jogi obligatio-t a lényegéből forgatná ki, ezért álláspontjuk szerint semmiféle közvetítő intézménynek (közvetlen képviselő, engedményezés, harmadik személy javára szóló szerződés) nem volt létjogosultsága az ókori Rómában⁴⁴. Ezen érvelés hibás logikáját ugyanakkor könnyű felfedezni: az álláspont a kötelem átruházhatatlan jellegével kívánja bizonyítani a közvetlen képviselő hiányát, holott a képviselő ezen formája azt nem is kívánja meg⁴⁵. Hiszen ha a római jog elismerte volna a közvetlen képviselőt, akkor a képviselő szerződéskötése révén rögtön a képviselő vált volna jogosítottá és kötelezetté anélkül, hogy ezek a jogkövetkezmények először a képviselő személyében álltak volna be, azaz nem is volna szükség a követelés átruházására⁴⁶.

36. Az irányzathoz tartozó jogtudósok a képviselőt modern dogmatikai megalapozása során sem tudták elszakadni a kötelem személyes jellegének koncepciójától. Az elsősorban Mühlenthal által kidolgozott, úgynevezett engedményezési elmélet (Zessionstheorie) értelmében függetlenül attól, hogy a képviselő más nevében vagy a saját nevében jár el, kötelmi jogi jogügyleteinek joghatásai mindig először az ő személyében állnak be, és csak azon keresztül, engedményezés révén jutnak el az ügy urához, azaz a képviselőhöz. A teória szerint tudományosan igazolhatatlan, hogy a képviselő által kötött ügyletekből fakadó igények azonnal, közvetlenül a képviselőnél keletkezzenek⁴⁷.

2.2.2 Etikai indoklás és a reprezentációs elmélet (Laband, Unger)

37. A római jogi kötelem természetéből kiinduló logikai érvelés hibáit felismerve későbbi szerzők etikai alapú indokot kerestek. Laband szerint a római jog és a modern jogrendszerek közötti különbséget nem a kötelem fogalmával, hanem a szabad személyiségnek és az önjogi jogalany akarátának eltérő értékelésével lehet magyarázni. Eszerint a közvetlen képviselő intézményének kialakulását a római jogban a szabad polgárt megillető fokozott megbecsülés és tisztelet akadályozta,

⁴¹ Lásd: BUCHKA, Hermann von: Die Lehre von der Stellvertretung bei Eingehung von Verträgen, Rostock & Schwerin, 1852. 1-2. old.

⁴² Lásd: D. 44.7.11. Paulus libro 12 ad Sabinum: *Quaecumque gerimus, cum ex nostro contractu originem trahunt, nisi ex nostra persona obligationis initium sumant, inanem actum nostrum efficiunt: et ideo neque stipulari neque emere vendere contrahere, ut alter suo nomine recte agat, possumus.*

⁴³ MÜHLENBRUCH, Christian Friedrich: Die Lehre von der Cession der Forderungsrechte, 3., sehr veränd. und verm. Aufl. Greifswald, 1836. 21. old.

⁴⁴ KISS Géza: Kritikai észrevételek a római jogi képviselő kifejlődéséhez. Budapest, 1906. 6. old.

⁴⁵ Az érvelés tehát a petitio principii hibájába esik. Lásd: MITTEIS, Ludwig: Die Lehre von der Stellvertretung nach römischem Recht mit Berücksichtigung des österreichischen Rechts. Wien, 1885. 10. old.

⁴⁶ SCHEURL, Adolf, von: Stellvertretung, insbesondere bei Begründung von Obligationen. Kritische Ueberschau der deutschen Gesetzgebung und Rechtswissenschaft. Band. 1. 1853. 331-332. old.

⁴⁷ MÜHLENBRUCH: i. m. 34. old.

amely szerint a vagyoni jogilag önálló személy a magánjog körében szuverén; a saját jogú polgár nem süllyedhet idegen akarat átmeneti állomásává (németül is lealacsonyítóan hangzó Durchgangsstation-ná). Az egyik személy akarata nem érvényesülhet a másik személy akarataként, hiszen a saját akarat a szabad ember legbensőbb lényege, sérthetetlen prerogatívája. Ennek pedig egyenes következménye, hogy mindenki saját maga tartozik felelősséggel cselekményéért⁴⁸. Unger úgy fogalmazott, hogy a közvetlen képviselő jogi tagadása annak etikailag elfogadhatatlan voltából fakadt, amely utóbbi pedig az individuális önállóság és egyenjogúság féltve őrzött értékeiben gyökerezik⁴⁹.

38. Az elmélet kritikájaként annak túlságosan általános és ezért bizonyíthatatlan voltát hozta fel Mitteis⁵⁰. A szerzők nem tudták egyetlen forráshellyel sem alátámasztani érvelésüket, ráadásul gondolatmenetüknek szükségszerű következménye volna a római jogban ugyanakkor vitathatatlanul létező közvetett képviselő tagadása is, hiszen ezen esetekben a képviselő éppúgy Durchgangsstation⁵¹. Ezen kívül nem tudnak magyarázatot adni a közvetlen képviselő ténylegesen érvényesülő esetére, nevezetesen a birtokszerzésre sem⁵².
39. Amennyire kevésbé meggyőző a római jogi közvetlen képviselő hiányának ezen indokolása, éppannyira nagy hatású elmélettel rukkoltak elő az irányzathoz tartozó jogtudósok a modern képviselő magyarázatával kapcsolatban. A BGB és csaknem valamennyi XX. századi polgári törvénykönyv szemléletét alapvetően meghatározó reprezentációs elmélet (Repräsentationstheorie) értelmében bár a képviselő az, aki a jogügylet során cselekszik (ő valósítja meg a jogi tény), annak joghatásai azonban a képviselt személyében állnak be⁵³.
40. A rendszertanilag makulátlan elmélet kidolgozóinak ugyanakkor hamar szembesülniük kellett az adott kor tudományos nézőpontját alapvetően meghatározó ellenvetéssel. A XIX. századi német civiljogban általánosan uralkodó akarati elmélet szerint ugyanis az ügylet joghatásai közvetlenül az akarral állnak kapcsolatban. Annak érdekében tehát, hogy a reprezentációs teória összeegyeztethető legyen a jogi gondolkodást átható akarati elmélettel, a képviselői elmélet szószólói két lehetőség közül választhattak. Vagy felállították a fikciót, hogy a képviselő akaratnyilatkozata a képviselt akaratnyilatkozatának minősül, vagy megelégedtek annak tételezésével, hogy képviselő esetében az ok és az okozat elválik egymástól, azaz az akaratnyilatkozatot a képviselő teszi, annak joghatása azonban a képviseltre vonatkozóan áll be⁵⁴.

⁴⁸ LABAND, Paul: Die Stellvertretung bei dem Abschluss von Rechtsgeschäften nach dem allgem. Deutsch. Handelsgesetzbuch. In: Zeitschrift für das gesammte Handelsrecht. 10. Band. 1866. 186. old.

⁴⁹ UNGER, Joseph: Die Verträge zu Gunsten Dritter. In: Jahrbücher für die Dogmatik des heutigen römischen und deutschen Privatrechts. Bd. 10, 1871, 12. old.

⁵⁰ MITTEIS, Ludwig: Die Lehre von der Stellvertretung nach römischem Recht mit Berücksichtigung des österreichischen Rechts. Wien, 1885. 11. old.

⁵¹ KISS Géza: Kritikai észrevételek a római jogi képviselő kifejlődéséhez. Budapest, 1906. 8. old.

⁵² MITTEIS: i. m. 11. old.

⁵³ Lásd többek között: LABAND: i. m. 226. old.

⁵⁴ FLUME, Werner: Allgemeiner Teil des Bürgerlichen Rechts. Zweiter Band. Das Rechtsgeschäft. Vierte, unveränderte Auflage. Berlin, 1992. 752. old.

2.2.3 Egyidejűség hiánya (Jhering)

41. Jhering a „Geist des römischen Rechts...” című művében kidolgozott egyidejűségi (szimultaneitás) elmélete⁵⁵ szerint a jogügylet tényállási elemeinek megvalósulásával egyidejűleg következnek be annak hatásai. Ezen teória szerint a római jog szellemében logikailag nem volt elképzelhető, hogy a jogügylet létrejötte és joghatásának kiváltása között akár bármilyen rövid idő is elteljen⁵⁶. Sőt, a szimultaneitás követelménye értelmében Jhering azt is szükségszerűnek tartotta, hogy a jogügylet magában a cselekvő személyében koncentrálódjon. Márpedig a valódi képviselőt elválasztja a jogügylet során az okot és az okozatot: az okot a képviselő cselekménye adja, a következmény viszont a képviselt személyében áll be⁵⁷. A közvetlen képviselő tehát nem felel meg a római jog szellemét átható szimultaneitás követelményének. Feltétlenül érdemesnek tűnik megjegyezni, hogy Jhering a modern értelemben vett képviselőt csupán mint a szimultaneitás általános teóriáját alátámasztó egyik példát vette elő, és maga is bevallotta, hogy ez a „technikai jellegű” gondolat vélhetően nem az egyetlen lehetséges indoka annak, hogy a római jog nem ismerte el a közvetlen képviselőt⁵⁸.
42. Jhering nemcsak komoly teóriát dolgozott ki a római jogi képviselőre vonatkozóan. Érdemes felidézni ebben a körben kései satírikus művét, a Scherz und Ernst in der Jurisprudenz-et is, mivel az ott szereplő fiktív dialógus tökéletesen rávilágít a pandektisztika közvetlen képviselővel kapcsolatos, még a XIX. századi német jogot is befolyásoló gyötrődéseire. A dialógus szerint a közvetlen képviselő egyszerűen lehetetlenség. Ember nem gondolhatja, hogy A cselekménye valójában B cselekménye, ami viszont szükséges volna ahhoz, hogy a jogkövetkezmények utóbbi javára álljanak be. „Amennyire nem vehet be valaki gyógyszert egy másik számára, éppoly kevésbé végezhet valaki cselekvést másvalaki számára. Az előbbi fizikailag, az utóbbi logikailag lehetetlen, a joghatás annak a személyében állhat be, akitől az ok eredt. Ha a tétéles jog úgy rendelkezik, hogy a más nevében kötött szerződésből csak a megbízó és nem a megbízott válik jogosulttá és kötelezetté, az nem más mint pusztán önkény, a jogi gondolkodás valamennyi törvénye ellen elkövetett erőszak. A rómaiak találták meg az egyetlen helyes megoldást, amelyben a szerződés joghatásait először a képviselő személyéhez rendelték hozzá, és csak onnan vezették át a képviselőre.”⁵⁹

2.2.4 A római jog formalizmusa (Mitteis)

43. A több korábbi szerző által is felvetett gondolatot, miszerint a római jogban a közvetlen képviselő kialakulását az ügyletek (és pedig elsősorban az ősi ügyletek) formalizmusa akadályozta, Mitteis dolgozta ki részletesen. Elemzésében a különöstől haladt az általános felé, azaz az általános megállapítások előtt sorra vette

⁵⁵ A szimultaneitás kifejezés egyidejűségként történő magyarázatát az értekezés műhelyvitáján, 2010. január 15-én Prof. Dr. Kecskés László javasolta, akinek ezúton is köszönetet mondok a remek fordulatért és valamennyi egyéb értékes megjegyzéséért.

⁵⁶ JHERING, Rudolf von: Geist des römischen Rechts auf den verschiedenen Stufen seiner Entwicklung. Leipzig, 1865. 164. old.

⁵⁷ JHERING: Geist... i. m. 166. old.

⁵⁸ JHERING: Geist... i. m. 166. old.

⁵⁹ JHERING, Rudolf von: Scherz und Ernst in der Jurisprudenz. Eine Weihnachtsausgabe für das juristische Publikum. Leipzig, 1884. 261-262. old.

a régi római jog formális ügyleteit. Közismert tény, hogy ezen ügyletek során bonyolult ceremóniák és pontosan meghatározott szófordulatok kaptak döntő szerepet, amelyek kínos betartása az ügylet érvényességének a feltétele volt. A *mancipatio*-nál az ügylet ünnepélyes formulájából kiindulva Mitteis azt állapította meg, hogy az öt tanú bevonásának célja, hogy az ügylet mintegy közjogi jelentőséget nyerjen. A tisztán magánjogi aktus ezáltal a közjog szférájába emelkedik, és így az állami auktoritás védelme alá kerül⁶⁰. Ennek gyakorlati következménye Mitteis szerint egyrészt a vevő tulajdonszerzésének megtámadhatatlansága; másfelől az eladó szigorú, adott esetben duplumra menő felelőssége. Ha tehát éppen ezen rendkívül szigorú felelősség miatt volt szükséges az ünnepélyességet garantáló tanúk szerepeltetése, nyilvánvaló, hogy a tanúknak az ügylet összes olyan mozzanatát tanúsítaniuk kellett, amelyek az eladó felelősségét megalapozzák. Ha az eladó személyesen köti meg az ügyletet, akkor ez az ellenőrzés sikeres lesz, ha viszont megbízott jár el az eladó helyett, akkor a tanúk szerepeltetése már nem nyújthat kellő garanciát, hiszen a megbízott képviseleti jogkörének (meghatalmazásának) vizsgálata a tanúk szerepén kívül esik. A közvetlen képviselet elismerése tehát Mitteis szerint a *mancipatio* formuláját értéktelen sablonná tette volna és ezzel a *mancipio dans* szigorú felelősségének az alapját vonta volna el⁶¹.

44. Mitteis szerint a fenti gondolatmenet érvényes a *nexumra* is, és a *solutio per aes et libram*-ra is⁶². A *stipulationál* ugyanakkor ezen elmélet szerint az ügylet szakrális elemei tették lehetetlenné képviselő igénybevitelét. A történelmi előzménynek tekinthető *sponsio* alapeszméje szerint ugyanis az istenség oltalmát gyakorol az ügylet fölött. Az istenek szankciója pedig csak akkor lehet hatályos, ha a magát lekötöző fél személyesen teszi meg ígéretét, személyesen veti alá magát az isteni felügyeletnek, hiszen csak így bosszulhatja meg magát esküszegése. A megbízott lekötöztetése hatálytalan, mert ő semmilyen kötelezettséget nem vállalt magára (hanem a képviseltre)⁶³.
45. Mitteis nem vállalkozott arra, hogy a közvetlen képviselet kizárt voltát a kevésbé formális ügyletek esetében is hasonló módon levezesse. Megelégedett azzal, hogy kimondja: ez utóbbiak esetében — akárcsak a *mancipatio*-nál és a *nexum*-nál, nyilván ezek hatására — szintén érzékelhető egyfajta merevség, ami a teljes római jogéletet jellemezte. A rómaiak a kevésbé formális ügyletek esetében szintén megkövetelték, hogy a jogügylet megkötésekor valamennyi tényállási elem nyilvánvaló és észlelhető legyen. Ami a jogügylet során nem jut kifejezésre, vagy ami annak tartalmát megkérdőjelezi, nem összeegyeztethető magával a jogügylettel. Ennek pedig az volt a következménye Mitteis szerint, hogy a közvetlen képviselet nem, illetve alig kaphatott teret a római jogban⁶⁴.
46. Mitteis elméletének Achilles-sarkát az utókor éppen abban látta, hogy a teória nem magyarázza meg a római jog tagadó álláspontját arra a korszakra nézve, amikor a formális szigor kizárólagossága a *ius gentium* behatása következtében már régen lehanyatlott. Ebben a korszakban már találkozhatunk a képviselet intézményének jelenségeivel, ezek érvényesülése azonban olyan aránytalanul csekély jelentőségű a formátlan ügyletek térfoglalásához képest, hogy a formakényszer nem lehetett a képviselet kizárólagos akadálya⁶⁵.

⁶⁰ MITTEIS: i. m. 14-15. old.

⁶¹ MITTEIS: i. m. 15. old.

⁶² MITTEIS: i. m. 15-16. old.

⁶³ MITTEIS: i. m. 16-17. old.

⁶⁴ MITTEIS: i. m. 18. old.

⁶⁵ KISS: i. m. 13. old.

2.3 A kivétel: a közvetlen képviselet elismerése és az „ügy urának elmélete” (Savigny)

47. Ahogy azt már jeleztem, a csaknem általánosan elfogadott állásponttal szemben hosszú időn keresztül egyedül Savigny vallotta, hogy a közvetlen jogügyleti képviseletet a római jog a klasszikus jogászok időszaka óta⁶⁶ elismerte. Savigny ezen tézisében azonban csak kései System... című művében fejtette ki (és ott sem különösebben részletesen), korábbi, úgyszintén legendássá vált monográfiájában még a hagyományos kánont hangoztatta. 24 éves korában, az 1803. évben született „Das Recht des Besitzes” című munkájában a közvélekedéssel egyezően a római jogban csak a birtokjogok megszerzése és a birtokszerzés tényállási elemét megkövetelő jogok megszerzése (*traditio, occupatio*) kapcsán tartotta megengedhetőnek a közvetlen képviseletet. Bár a Bestiz-ben nem szerepelt kifejezett formában a közvetlen képviselet lehetőségének tagadása kötelmi jogi jogviszonyok (szerződések megkötése) során, Savigny szóhasználata mégis erre enged következtetni, amikor a „mások cselekménye révén nem szerezhetünk jogot” jogtétel alól egyetlen kivételt ismert el: a birtok- és az ahhoz kapcsolódó tulajdonszerzés esetét⁶⁷.
48. A Landshutban töltött évek⁶⁸ alatt ugyanakkor Savigny felülvizsgálta korábbi álláspontját és a System des heutigen römischen Rechts című művének harmadik kötetében rendkívül tömör, ám meggyőző formában fejtette ki a közvetlen képviseletet általánosságban megengedő meggyőződését⁶⁹, alapvetően a Digesta egyetlen szabályának, nevezetesen Modestinus⁷⁰ egyik Quintus Mucius Scaevola *Ius civile* című művéhez⁷¹ szóló, később részletesen elemzett fragmentumának⁷² alapulvételével.
49. Savigny csak annyiban tartotta fenn korábbi véleményét, hogy a kezdeti időkre vonatkozóan továbbra is elismerte azon szigorú, a forgalom számára nehézséget

⁶⁶ Savigny a klasszikus jogászok időszaka alatt Aemilius Papinianus (i. sz. 150-212) és Domitius Ulpianus (meghalt: i. sz. 223-ban) időszakát érti. Lásd: SAVIGNY, Friedrich Carl von: Vom Beruf unserer Zeit für Gesetzgebung und Rechtswissenschaft. 3. Aufl. Heidelberg, 1840.

⁶⁷ SAVIGNY, Friedrich Carl von: Das Recht des Besitzes. Gießen, 1803. III. kötet. 249. old.

⁶⁸ Savigny Landshutban lett ordinarius, azaz rendes egyetemi tanár 1808-ban. Lásd: KECSKÉS László: A polgári jog fejlődése a kontinentális Európa nagy jogrendszereiben. Történeti vázlat. Budapest – Pécs, 2004. 350. old.

⁶⁹ HÖLZL, Franz Josef: Friedrich Carl von Savignys Lehre von der Stellvertretung. (Ein Blick in seine juristische Werkstatt). Berlin, 2002. 83. old., 133. old.

⁷⁰ Bár az általános vélekedés szerint Paulus halálával lényegében véget ért a jogtudomány kései klasszikus korszaka, a posztklasszikus kori értékelés azonban a legnagyobbakhoz számítja még Herennius Modestinus is, Ulpianus tanítványát. Lásd: FÖLDI András – HAMZA Gábor: A római jog története és intézményei. Budapest, 1996. 91. old. Modestinus, aki amellet, hogy Maximinus császár tanítója volt, a harmadik század első felében viselt kisebb tisztségeket, Gordianus által *respondendivel* felruházott jogtudós, *prafectus vigilium* volt. Lásd: KECSKÉS: A polgári jog fejlődése... i. m. 64. old.

⁷¹ A jogtudomány rendszerének megalkotása a köztársaság utolsó századának elején tevékenykedő Quintus Mucius Scaevola (i. e. 140-82) munkásságához fűződik. Időrendben ő volt az első jogász, akinek művei már belekerültek a justinianusi kodifikációba. Lásd: FÖLDI – HAMZA: i. m. 87. old. Quintus Mucius Scaevola 18 könyvből álló „*Ius civile*”-je nemcsak a római magánjog első jelentős összefoglalása volt, de ő teremtette meg azt a rendszert is, amely alkalmas volt az egész római jog bemutatására. KECSKÉS: A polgári jog fejlődése... i. m. 50. old.

⁷² D. 41.1.53 Modestinus libro 14 ad Quintum Mucium. A fragmentum tőlem származó fordítását és elemzését lásd 50-51. bekezdésekben.

jelentő elv érvényesülését, mely szerint képviselő kizárólag hatalom alatti személyek által valósulhat meg, és ez is csak a szerzés s nem a vagyon csökkentése (azaz a kötelezettségvállalás) oldalán⁷³. Ha tehát a fiú stipulatio útján megígért valamit, a paterfamilias nem vált adóssá, ha előbbi az utóbbi dolgát mancipálta, a tulajdon nem szállt át a másik félre⁷⁴. Független, szabad emberek cselekedetei révén ezen korai időszakban teljességgel lehetetlen volt akár jogokat szerezni, akár kötelezettségeket vállalni, még akkor is, ha valamennyi részes személy megállapodott a képviselőben⁷⁵.

50. Ez a rendkívül korlátozó elv azonban Savigny szerint nem tarthatta magát sokáig az egyre intenzívebb és sokoldalúbb forgalom igényeivel szemben. A római jogászok ezért elkezdték egyes esetekben megengedni a szabad képviselőt, amelynek első állomása éppen a birtokjogok megszerzése és az ahhoz kapcsolódó tulajdonszerzés (traditio, occupatio) voltak. A System-ben kifejtett álláspont szerint később „magától értetődő” módon megengedetté vált a képviselő a traditio által zajló elidegenítés illetve tulajdonszerzés esetében is⁷⁶. A tulajdonjogi forgalomban tehát a közvetlen képviselő csak azon intézmények vonatkozásában maradt továbbra is kizárt, amelyek a régi civiljog körébe tartoztak, nevezetesen a mancipatio és az in iure cessio esetében⁷⁷. Kissé megkétszerezve és vonakodva ismerték el a római jogászok a képviselő lehetőségét az egyéb kötelezettségek esetében. Ekkor azonban már akár az adásvételi, akár a bérleti szerződés esetében jogot lehetett szerezni és kötelezettséget lehetett vállalni képviselő útján is; közvetítő jogi formaként alkalmazták ekkor az utiles actio-kat. Kizárólag a stipulatio esetében volt továbbra is kizárva a képviselő lehetősége, még a justinianusi jogban is⁷⁸. Ezekből az egyes esetekből fejlődött ki végül Savigny szerint az általános szabály, amely a justinianusi jogban a már említett Modestinus fragmentumban jutott kifejezésre⁷⁹. A fragmentum szerint mindazokat, amelyeket a polgári jog alapján — *civiliter* — szerzünk meg, olyan személyek által szerezünk meg, akik hatalom alatt állnak, mintegy stipulatio révén; amit azonban természetes módon (természetjog alapján) — *naturaliter* — szerzünk, mint például a birtokot, azt minden olyan személy révén megszerzünk, aki azt akarja, hogy birtokoljunk⁸⁰.
51. Savigny következtetése tehát az volt, hogy a „civil” cselekmények még a justinianusi jogban is a régi szabály uralma alatt állottak, azaz képviselőnek csak a szerzés (és nem a kötelezettségvállalás) esetében volt helye, illetve kizárólag a jogszerző hatalma alatt állók révén volt lehetséges. A justinianusi jogban azonban már csak a stipulatio minősült „civil” cselekménynek⁸¹. A természetes cselekmények kapcsán viszont minden további nélkül lehetséges volt a képviselő, akár szabad, akár hatalom alatti személy volt a képviselő, és akár jogszerzésről, akár

⁷³ SAVIGNY, Friedrich Carl von: System des heutigen römischen Rechts. Band 3. Berlin, 1840. 92. old.

⁷⁴ SAVIGNY: System... i. m. 93. old.

⁷⁵ Lásd: Gaius II. 95. idézi: SAVIGNY: System... i. m. 94. old.

⁷⁶ SAVIGNY: System... i. m. 94. old.

⁷⁷ SAVIGNY: System... i. m. 95. old.

⁷⁸ SAVIGNY: System... i. m. 95. old.

⁷⁹ D. 41.1.53 Modestinus (libro 14 ad Quintum Mucium): *Ea quae civiliter adquiruntur per eos, qui in potestate nostra sunt, adquirimus, veluti stipulationem: quod naturaliter acquiritur, sicuti est possessio, per quemlibet volentibus nobis possidere adquirimus.*

⁸⁰ A forráshely fordítása tőlem. A fordításban és az értekezésben szereplő valamennyi latin kifejezés értelmezésében jelentős segítséget kaptam Dr. Béli Gábor egyetemi docenstől, akinek emellett baráti megjegyzéseit, korrekciós javaslatait is hálásan köszönöm.

⁸¹ SAVIGNY: System... i. m. 96. old.

kötelezettségvállalásról volt szó⁸². Márpedig a justinianuszi jog legtöbb és legfontosabb intézménye ebbe az utóbbi körbe tartozott, ami csak alátámasztja a Modestinus-tól idézett szabály kiemelkedő jelentőségét⁸³. A justinianusi jog azon forráshelyeit, amelyek a teóriának ellentmondani látszanak, Savigny nagyvonalúan (lábjegyzetben) éppen azon szabály fejlődéstörténete korábbi állomásainak ábrázolásaként magyarázta, amely „kétségtelenül legújabb” és „egyedül érvényes” formájában az idézett D. 41.1.53-ban található⁸⁴.

52. A System-ből ennél több nem derül ki. Nem részletezi Savigny megállapításának indokait, sőt az egyébként tetszetős gondolatmenet egyes lépései is kizárólag más írások illetve kézírásos jegyzetek alapján rekonstruálhatók. Erre az embert próbáló munkára vállalkozott Hölzl, aki szerint Savigny a fragmentumot kreatívan nem csupán szövegszerű tartalma alapján értelmezi, hiszen akkor azt csupán a stipulatio-ból fakadó követelés hatalomalattiak, és a birtok szabad emberek által történő megszerzésének szabályaira vonatkozó szöveggé kellene felfogni (ami teljes mértékben összhangban van az általánosan elismert nézettel). Hölzl szerint azonban Savigny a Modestinus-szövegben a római jog rendszertani és fejlődéstörténeti alapelvét látja. A szövegben szereplő „*civiliter-naturaliter*” megkülönböztetést a *ius civile* és a *ius gentium* közötti, az egész római jogot átható ellentétpárként interpretálja, „*possessio*” pedig Savigny olvasatában a *ius gentium* valamennyi jöhiszemen alapuló, formátlanul megszerezhető jogosultságát jelenti, mint például a vételár-, vagy bérleti díj követelés. A „*veluti stipulationem*” szövegrész a „*civiliter*”, azaz a sztrikt civiljog alapján megszerezhető jogokra utal, amelyekre példa a stipulatio-ból fakadó követelés⁸⁵.
53. A fragmentumból Savigny által kiolvasott tartalmú szabály véleménye szerint a fejlődés csúcspontja, amelynek legfontosabb köztes állomását a prétori járulékos keresetek, az ún. *actiones adiecticiae qualitatis* képezték⁸⁶.
54. Savigny lakonikus indoklásából kiolvasható képviselő-elméletét az utókor az ügy urának elmélete („*Geschäftsherrntheorie*”) kifejezéssel illeti, utalva arra, hogy Savigny felfogásában a valódi cselekvő (szerződő) fél jogi szempontból egyedül a képviselt, a képviselő saját akarata a szerződéskötés során nem játszik szerepet, a képviselő kizárólag a képviselt akaratának a hordozója. Következésképpen Savigny elméletében a képviselő és a küldönc (Bote) között semmilyen különbség nincs⁸⁷.

2.4 A prétori járulékos keresetek

55. Mivel a római jogban a hatalomalatti ügyletével csupán saját magát kötelezhette, harmadik személyek értelemszerűen tartózkodtak a velük való szerződéskötéstől, ami végső soron a hatalombirtokosnak is hátrányára vált, hiszen a rá kötelezettségeket is hárító ügyleteket kénytelen volt személyesen megkötni⁸⁸.

⁸² SAVIGNY: System... i. m. 97. old.

⁸³ SAVIGNY: System... i. m. 97. old.

⁸⁴ SAVIGNY: System... i. m. 97. old. p) lábjegyzet.

⁸⁵ HÖLZL: i. m. 18. old.

⁸⁶ HÖLZL: i. m. 19. old. Bessenýő szerint ezzel szemben a prétori járulékos kereseteknek nem lehetett különösebb szerepük a (közvetlen) képviselő intézményének elismerésében, hiszen az ilyen keresetek által érintett saját nevükben, bár láthatólag más érdekében végezték tevékenységüket, tehát még formálisan sem feleltek meg a képviselő alapkövetelményének. Lásd: BESSENYŐ: i. m. 516. old.

⁸⁷ MITTEIS: i. m. 89. old.

⁸⁸ BENEDEK: i. m. 156. old.

56. Ezen a hiányosságon a praetor segített, amennyiben a hatalom alatti személy mellett felelőssé tette a családfőt is akkor, ha a hatalom alatti személy az ő nyílt vagy hallgatóságos megbízásából járt el⁸⁹. Földi-Hamza megfogalmazásában a praetor úgy találta méltányosnak, hogy bizonyos esetekben a családfő, a rabszolgartartó is perelhető legyen a hatalomalattiak szerződéseiből kifolyólag. Így alakultak ki eredetileg a praetori edictumban az ún. járulékos keresetek (*actiones adiecticiae qualitatis*)⁹⁰. Ezt a felelősséget kiterjesztette a praetor arra az esetre is, ha a családfő ipari vagy kereskedelmi vállalata élére nem familiájához tartozó személyt, hanem idegen szabad embert állított, ez utóbbinak az üzlet körében vállalt kötelezettségeire is. Ezt még tovább is fejlesztették a jogtudósok: a szabad üzletvezető mintájára felelőssé tették a megbízót az idegen szabad embernek egyes esetre adott megbízásából eredő kötelezettségeikért is. Mindez azonban nem változtatott a régi elven: a családfő, illetve megbízó prétori felelőssége csak együttes a megbízottéval: civiljog szerint csak a megbízott felel, így a képviselő régi dogmája alól, mely szerint a familián kívüli személy által jogokat vagy kötelezettségeket szerezni nem lehet (*per extraneam personam nobis adquiri non posse*), nincs kivétel⁹¹.
57. A prétori járulékos keresetek valószínűleg a koraújkorból származó, de klasszikus római jogi előzményre visszanyúló elnevezése egyébként a Hamza-Földi szerzőpáros találó megállapítása szerint bizonyos fokig ellentmondásos, hiszen a járulékos keresetek egyáltalán nem másodlagosak, sőt többnyire (ha a szerződést olyan hatalomalatti kötötte, akinek a státusza kizárja, hogy őt perelni lehessen) az adott esetben egyedül megindítható keresetet jelentik. Mégis jól tükrözi az elnevezés azt a római felfogást, amely szerint ezekben az esetekben a hatalom gyakorlója vagy egyéb felelőssé tett személy egy más által kötött ügyletbe csak járulékosan kapcsolódhat. A járulékoságot a keresetformula úgy juttatta kifejezésre, hogy a praetor az *intentio*-ban a szerződést kötő személyt (tehát többnyire a hatalomalattit) nevezte meg alperesként, a *condemnatio* viszont a felelőssé tett személy (többnyire a hatalomgyakorló) nevére szólt⁹².
58. A praetori szabályozás alap gondolata az volt, hogy a hatalomgyakorlónak elsősorban azon tudati viszonyulás függvényében kell felelnie a hatalomalatti által kötött szerződésekért, amely őt a hatalomalatti tevékenységéhez fűzte. Ez a viszonyulás lehet egyfelől egyetértés, felhatalmazás vagy parancs (*voluntas, iussum, praepositio*), amely korlátlan és egyetemleges felelősséget vont maga után; másfelől pusztán tudomás (*scientia*) arról, hogy a hatalomalatti kereskedik a peculiumával, illetve nemtudás (*ignorantia*) ugyanerről, amely esetekben a hatalomgyakorló legfeljebb csak korlátolt felelősséggel tartozott. Ezeket az elveket alkalmazta mutatis mutandis a praetor akkor is, amikor a vállalkozókat szabad jogállású „menedzsereik” eljárása alapján tette felelőssé⁹³.
59. A járulékos keresetek tehát igen széles körben törték át azt a civiljogi elvet, amely szerint senki nem tehető felelőssé más személy cselekménye, eljárása következtében⁹⁴.

⁸⁹ MARTON Géza: A római magánjog elemeinek tankönyve. Ötödik kiadás. Debrecen, 1943. 82. old.

⁹⁰ FÖLDI-HAMZA: i. m. 403. old.

⁹¹ MARTON: i. m. 82. old.

⁹² FÖLDI-HAMZA: i. m. 404. old.

⁹³ FÖLDI-HAMZA: i. m. 404. old.

⁹⁴ BESSENYŐ: i. m. 516. old.

3 A korai kontinentális kodifikációk álláspontja (ALR, Code Civil, ABGB)

60. A kontinentális jogrendszerekben nevelkedett jogtudósok természetjogi alapvetésekből kiindulva⁹⁵ a XVII.-XVIII. század során ismerték el a közvetlen (jogügyleti) képviselet római jogi gondolkodástól még idegen „jogi csodáját”⁹⁶. Grotius már lehetségesnek tartotta, hogy ígéretet tegyenek egy olyan személy nevében, aki a dolgot meg kívánja szerezni; ebben az esetben a tulajdonjogot közvetlenül az szerzi meg, akinek a nevében a megszerzésre irányuló ügyletet kötötték⁹⁷.
61. Az idézett nagyhatású mű vélhetően hozzájárult annak az alapvető dogmának a megalapozásához, amelyre a felvilágosodás kodifikációinak képviseleti szabályai többségükben alapoztak, és a kontinentális törvénykönyvek mind a mai napig épülnek. Eszerint ahhoz, hogy más számára szerződéssel jogokat és kötelezettségeket lehessen szerezni, szükséges, hogy a szerződést a képviselt nevében kösse meg a képviselő⁹⁸. A közvetett képviselet dogmatikai kidolgozása azonban még hiányzott a természetjogi ihletésű kódexekből és a rájuk épülő jogirodalomból.
62. A korai kodifikációk képviseleti jogának másik — mára már meghaladottnak tartott — jellemvonása a megbízásnak és a képviseletnek (meghatalmazásnak) az összekapcsolása volt. A XVIII. század végén, illetve a XIX. század elején született polgári törvénykönyvek megalkotói még nem támaszkodhattak a német Begriffsjurisprudenz egyik legismertebb és legnagyobb hatású dogmatikai eredményére, nevezetesen a megbízásnak és a meghatalmazásnak, a belső és a külső viszonynak az elhatárolására, amelyet Jhering és Laband csak a XIX. század közepén dolgozott ki. Ezen természetjogi ihletésű törvénytípusok tehát a képviseletet még nem önálló jogi jelenségként, hanem csak az annak alapjául szolgáló, a képviselő és az őt képviseleti hatalommal ellátó személy közötti szerződéssel együttesen szabályozták.
63. Ez utóbbi sajátosság az indoka annak, hogy a közvetett képviselet esetében lehetséges közvetlen kapcsolatok kérdéskörében mára kialakult hagyományos szemléletet vizsgálva a természetjogi ihletésű kódexek kevés tanulsággal szolgálnak. A közvetett képviselet kapcsán kialakult jelenlegi kontinentális dogma ugyanis, amely szerint az egymással szerződéses viszonyban nem álló képviselt (megbízó) és a képviselővel szerződő harmadik személy között nem jönnek létre közvetlen kapcsolatok, csak akkor alakulhatott ki, amikor a képviselt és a képviselő közötti belső viszonyrendszert egyértelműen és szigorúan különválasztották a képviselt és a harmadik személy közötti külső viszonytól. A tézis jelenlegi formájában csak a megbízás és a meghatalmazás Jhering és Laband műveiben kidolgozott elhatárolásával egyidejűleg, arra dogmatikailag támaszkodva alakult ki a XIX.

⁹⁵ HAMZA Gábor: Az ügyleti képviselet. Budapest, 1997. 16. old.

⁹⁶ RABEL, Ernst: Die Stellvertretung in den hellenistischen Rechten und in Rom. (1934) Publikálva in: Gesammelte Aufsätze. 1971. 492. old.

⁹⁷ *Quod si promissio in nomen ejus collata est cui danda res est...* GROTIUS, Hugo: De iure belli ac pacis. Libri Tres. In quibus jus Naturae & Gentium, item juris publici praecipua explicantur. Amsterdam, MDCXLVI. Lib. II Cap. XI. § 18. 226. old.

⁹⁸ ZWEIGERT, Konrad – KÖTZ, Hein: Einführung in die Rechtsvergleichung auf dem Gebiete des Privatrechts. Tübingen, 1996. 429. old.

század második felében⁹⁹. A belső viszonyt szabályozó megbízás és a külső viszonyhoz tartozó, kifelé irányuló meghatalmazás összekeveredése miatt közvetett képviselet esetében nem merült fel, hogy a képviselt és a képviselő közötti belső viszony ne gyakorolhatna hatást a képviselő és a harmadik személy közötti belső viszonyra. A jelenlegi álláspont megszületéséhez arra volt szükség, hogy a dogmatikában megjelenjen a belső és a külső viszony közötti átjárhatatlan határvonal, amely első alkalommal a XIX. század második felében virágzó pandektisztika eredményeinek hasznosításával a BGB-ben jelent meg törvényi szinten. A dolgozatban két okból is csak érintőlegesen foglalkozom az úgynevezett korai kodifikációkkal. Az egyik ok, hogy a kontinentális jogrendszerek közül elsősorban a belső és a külső jogviszony merev szétválasztásának dogmáján alapuló, és a későbbi kodifikációk képviseleti jogi szemléletét is meghatározó német jogra akartam koncentrálni. A másik — már említett — indok pedig, hogy a feldolgozott jogirodalmat és bírói döntéseket eredeti forrásokból kívántam feldolgozni, lehetőség szerint elkerülve a másodlagos hivatkozásokat. Ezt a megközelítésmódot egyébként annak ellenére helyesnek tartom, hogy a későbbi, elsősorban német elméleti tanok a XVIII-XIX. század fordulóján született kódexek, így a Code Civil gyakorlatára és elméletére is hatást gyakoroltak.

64. A korai polgári törvénykönyveknek a képviseleti joggal foglalkozó szakirodalom is elsősorban azt írja a javára, hogy abban az időszakban sikerült fenntartaniuk a képviselet jogintézményét, amikor a pandektisztika, újra felfedezve a klasszikus római jog alapelveit, éppen megkérdőjelezte a közvetlen képviseletben rejlő „dogmatikai lehetetlenség” létjogosultságát¹⁰⁰.
65. Az 1794. évben született porosz Allgemeines Landrecht für die Preussischen Staaten (a továbbiakban: ALR) még nem tartalmazta a közvetlen képviselet fogalmának szükségzerű elemeként a „más nevében eljárás” kritériumát, a képviseletet azonban egyértelműen a megbízáshoz kapcsolta. Ez a kapcsolat oly annyira erős volt a porosz törvénykönyvben, hogy az a megbízás és meghatalmazás kifejezéseket szinonimaként fogta fel. Az ALR könnyen áttekinthető rendszerének I. rész 13. titulus 1. fejezete „Meghatalmazási megbízás” (Vollmachtsauftrag) cím alatt 5. §-ában úgy rendelkezett, hogy „megbízásnak vagy meghatalmazásnak nevezzük azt az akaratnyilatkozatot, amellyel az egyik személy egy másikra jogot ruház, hogy egy ügyletet számára és helyette megkössön.”¹⁰¹ A megbízás és a meghatalmazás eltérő céljait tehát a porosz törvényhozó még nem differenciálta, s ezt konzekvensen kifejezésre juttatta a képviselet joghatásának alapvető szabályában is. Ugyanezen rész 85. §-a szerint ugyanis „Amiben a meghatalmazott a megbízásának megfelelően harmadik személlyel megállapodik, éppúgy kötelezi a felhatalmazót, mintha a megállapodás vele magával jött volna létre”¹⁰².
66. A szakirodalom véleménye szerint az ALR áttételesen, a porosz természetjogi irányzat jeles képviselőjének, Christian Wolff-nak a tanain keresztül¹⁰³ hatást

⁹⁹ Lásd a 88. bekezdést

¹⁰⁰ MÜLLER-FREIENFELS, Wolfram: Zum heutigen Stand des Stellvertretungsrechts und den Reformvorhaben. In: MÜLLER-FREIENFELS, Wolfram: Stellvertretungsregelungen in Einheit und Vielfalt. Rechtsvergleichende Studien zur Stellvertretung. Frankfurt (a. M.), 1982. 10. old.

¹⁰¹ ALR I, 13. § 5. „Die Willenserklärung, wodurch Einer dem Andern das Recht ertheilt, ein Geschäft für ihn und statt seiner zu betreiben, wird Auftrag oder Vollmacht genannt.” Az ALR szövegét lásd: http://www.smixx.de/ra/Links_F-R/PrALR/pralr.html [2009.10.25.]

¹⁰² ALR I, 13. §. 85. „Was der Bevollmächtigte, zufolge des erhaltenen Auftrags, mit einem Dritten verhandelt, verpflichtet den Machtgeber eben so, als ob die Verhandlung mit ihm selbst vollzogen wäre.”

¹⁰³ MÜLLER-FREIENFELS: Zum heutigen Stand ... i. m. 10. old.

gyakorolt a képviseletet még szintén a megbízáshoz kapcsoló, de immáron a „más nevében eljárás” kritériumát is törvényi formában megjelenítő 1804. évi francia Code Civil megbízási szerződést definiáló 1984. cikkére. A cikk szerint a megbízás vagy meghatalmazás olyan aktus, amellyel egy személy egy másikat felhatalmaz arra, hogy a megbízó számára és az ő nevében tegyen valamit¹⁰⁴. A törvény idézett szabálya alapján jól látható, hogy a francia törvényhozó a hangsúlyt a megbízásra helyezte, és a képviselet ehhez képest csak mint valamilyen kiegészítés jelenik meg. A képviselet szabályai olyannyira töredékesek, hogy egyes szerzők azok alapján nem is tartják összehasonlításra alkalmasnak a francia polgári törvénykönyv képviseleti szabályait, és csaknem általánosan elfogadott álláspont, hogy önálló képviseleti teóriával a francia jog hosszú ideig nem rendelkezett¹⁰⁵.

67. A megbízás és a képviselet egybekapcsolása lehetett az oka annak, hogy a „más nevében eljárás” fogalmi eleme a francia jogban kezdetben nem kapott akkora hangsúlyt, mint a mai kontinentális elméletben. Ez magyarázhatja, hogy a francia joggyakorlat viszonylag későn (csak a XIX. század második felében) jutott el odáig, hogy élesen megkülönböztesse azt az esetet, amikor a megbízott a saját nevében jár el, attól, amikor másnak a nevében¹⁰⁶. Még 1856-ból is ismert olyan eset, amikor a francia Semmitőszék azonos jogkövetkezményeket rendelt a más nevében, illetve a saját nevében eljáró megbízott cselekményeihez (igaz csak abban az esetben, ha a utóbbiról tudni lehetett, hogy megbízott)¹⁰⁷. A későbbi joggyakorlat és jogirodalom azonban már egyértelműen a ma is érvényes kontinentális felfogást tükrözi és a megbízásnak a képviselettől való elhatárolását hangsúlyozza. Feltűnik ugyanakkor a korábbi joggyakorlatban kialakult szemlélet is Josserand felfogásában, aki három kategóriát különböztetett meg: (a) a más nevében eljáró képviselőt (mandataire représentatif), és a saját nevében szerződést kötő személyt akinek a megítélése eltérő aszerint, hogy (b) a harmadik személy tudja, hogy szerződő partnere mögött ott áll egy képviselt (Josserand ide sorolja a bizományost), illetve (c) a harmadik személy nem tudja, hogy csak képviselővel szerződik. Az utóbbi esetben a megbízott ún. „mandataire prête-nom”, aki egyedül lesz az általa kötött jogügyletből jogosult és kötelezett¹⁰⁸.
68. Német hatást érzékelhető a mai uralkodó álláspontban, miszerint ahhoz, hogy a képviselő cselekményei révén közvetlenül a képviselt váljon jogosulttá, az szükséges, hogy a képviselő ne a saját nevében, hanem a képviselt nevében járjon el. A jogirodalomban a többségi álláspont ebből arra következtet, hogy a bizományos, aki a Code de Commerce (korábbi számozás szerinti) 94. cikke alapján a saját nevében, de a megbízó számlájára cselekszik¹⁰⁹, nem hozhat létre közvetlen jogviszonyt a megbízó és a harmadik személy között. A saját nevében fellépő képviselő kizárólag személyesen válik jogosulttá és kötelezetté, a képviselt és a

¹⁰⁴ Art. 1984. CC: „Le mandat ou procuration est un acte par lequel une personne donne à une autre le pouvoir de faire quelque chose pour le mandant et en son nom.”

¹⁰⁵ MÜLLER-FREIENFELS: Zum heutigen Stand ... i. m. 10. old.

¹⁰⁶ WAHL, Eduard: Vertragsansprüche Dritter im französischen Recht unter Vergleichung mit dem deutschen Recht dargestellt an Hand der Fälle der action directe. Berlin und Leipzig, 1935. 172-173. old.

¹⁰⁷ Cass. Req. 17. 11. 1856, D. 1857, I, 58. Idézi: WAHL: i. m. 173. old.

¹⁰⁸ JOSSERAND, Louis: Cours de droit civil positif français. Paris, 1930. II. kötet. Nr. 1433. Idézi: WAHL: i. m. 173. old.

¹⁰⁹ A Code de Commerce 94. cikke szerint: *Le commissionaire est celui qui agit en son propre nom, ou sous un nom social, pour le compte d'un commettant.* A 2010. január 23-tól hatályos verzió szerinti a szabály a Code de Commerce Article L132-1-ban található. A Code de Commerce nem tartalmaz expressis verbis szabályt arra vonatkozóan, hogy a bizományos által kötött ügyletből fakadóan kizárólag a bizományos lesz jogosult és kötelezett.

képviselő közötti azon megállapodás, hogy a képviselő saját nevében, de a képviselt javára jár el, csak a kettejük közötti belső viszonyra hat ki, a harmadik személyre nem¹¹⁰.

69. Ezen általános elv alól azonban több speciális törvényi szabály is kivételt tesz, amelyeket a francia jog összefoglalóan közvetlen kereseteknek nevez (action directe)¹¹¹. Ezek közül a legfontosabb a Code Civil 1166. cikkében szereplő ún. action oblique¹¹², amely szerint a hitelező adósának mindazokat a jogait és igényeit érvényesítheti, amelyek nem személyes jellegűek¹¹³. Ezt a szabályt a közvetett képviselet esetére alkalmazva az a következtetés adódik egyes jogtudósok szerint, hogy a harmadik személy, mint a képviselő hitelezője, ennek igényeit közvetlenül érvényesítheti a képviselttel szemben, és a képviselt is közvetlenül érvényesítheti a képviselőt megillető követeléseket a harmadik személlyel szemben, amennyiben a képviselő ezt nem teszi meg¹¹⁴. Más szerzők ugyanakkor elutasítják az action oblique ilyen esetekre történő alkalmazhatóságát, mert a képviselt nem hitelezője a képviselőnek egészen addig a pillanatig, amíg a képviselő nem kapja meg az árut a harmadik személytől, ettől kezdve viszont a képviselő nem fordulhat keresettel a harmadik személlyel szemben.
70. Fontos áttörését jelenti továbbá a közvetett képviselet alapján létrejött jogviszonyoknak az a fizetéseképtelenségi szabály (Code de Commerce korábbi számozás szerinti Art 575. 2. bekezdés), melynek értelmében, ha a közvetítő személy (például a bizományos) fizetéseképtelen, a megbízó a harmadik személlyel szemben követelheti eladási bizománynál a vételár, vételi bizománynál pedig az áruk elkülönítését. Ennek a különös szabálynak az indoklására többféle kísérlet is született a francia jogirodalomban. Lyon-Caen és Renault szerint a bizományos és a megbízó közötti viszonyban a megbízó minősül hitelezőnek, tulajdonosnak, „valódi szerződő félnek” és ennek megfelelően járhat el. Vagyis annak a körülménynek, hogy a saját nevében eljáró bizományos az általa harmadik személlyel kötött ügyletben kizárólagos szerződő félként jelenik meg, nem szabad túlzottan nagy jelentőséget tulajdonítanunk, és bizonyos feltételek fennállása esetén (így például a bizományos fizetéseképtelenségekor) meg kell engedni, hogy a megbízó közvetlenül a harmadik személlyel szemben forduljon keresettel¹¹⁵. A belső jogviszony tehát ennek értelmében kihat a harmadik személyre, még akkor is, ha a közvetítő a saját nevében járt el.

¹¹⁰ MÜLLER-FREIENFELS, Wolfram: Comparative Aspects of Undisclosed Agency. In: Modern Law Review. 1955. évi (Vol. 18.) 1. szám. 34. old. Egyes szerzők (elsősorban: Lévy-Ullmann) ugyanakkor már a XX. század elején (elsősorban az angol jogfejlődés tanulmányozása alapján) felismerték azt a tendenciát, hogy a kötelelem objektívizálódik. Azt immár nem lehet pusztán két személy közötti juris vinculum-ként absztrahálni, hanem inkább olyan vagyoni értékűként kell felfogni, amelyben a kötelezett személye kevésbé fontos, így az is irrelevánsá válik, hogy kinek a nevében kötötték meg a szerződést. Lásd: LÉVY-ULLMANN, Henri: La contribution essentielle du droit anglais à la théorie générale de la représentation dans les actes juridiques. In: Actorum Academiae universalibus jurisprudentiae comparativae. I. kötet. 1928. 341. old. Idézi: WAHL: i. m. 175. old.

¹¹¹ Wahl ezeket a kivételes szabályokat a korábbi jogfelfogás maradványainak (a belső megbízási jogviszony kihatásának) tekinti. WAHL: i. m. 176. old.

¹¹² Wahl az action oblique-ot nem tartja az action directe fogalmába tartozónak, hanem éppen annak megkerülésére szolgáló egyik eszközt látja benne. WAHL: i. m. 13. old.

¹¹³ A Code Civil 1166. cikke értelmében: *Néanmoins les créanciers peuvent exercer tous les droits et actions de leur débiteur, à l'exception de ceux qui sont exclusivement attachés à la personne.*

¹¹⁴ ESCARRA, Manuel: De Droit Commercial. Paris, 1948. 1062. old. Idézi: MÜLLER-FREIENFELS: Comparative Aspects of Undisclosed Agency. i. m. 35. old.

¹¹⁵ LYON-CAEN et RENAULT: Traité de droit commercial. Paris, 1921. III. kötet. Nr. 481. Idézi: WAHL: i. m. 178. old.

71. Miután azonban a XIX. század végére a francia jogirodalomban szilárd dogmává vált, hogy közvetett képviselet esetén a belső (megbízó és bizományos közötti) jogviszonyt élesen el kell különíteni a külső (bizományos és harmadik személy közötti) jogviszonytól, nem meglepő, hogy a későbbi szerzők elutasítják ezt a nézetet. Ripert¹¹⁶ és Escara¹¹⁷ a Code de Commerce (korábbi számozás szerinti) 575. cikkének 2. bekezdését a vagyoni jogi surrogatum gondolatának egyik, az igazságosság és méltányosság által megkövetelt megjelenési formájának tekintik, amelynek funkciója, hogy a közvetett képviselet kapcsán összeütköző érdekek kielégítése végett felülírja a „hagyományos” szerződési jogi szabályokat¹¹⁸. Ugyanezen indokok alapján állítja azt a francia jogtudósok többsége, hogy a vételi bizományos közvetlenül a megbízó számára szerez tulajdonjogot, eladási bizomány esetében pedig a bizományos soha nem lesz tulajdonos, csak „átruházza” a tulajdonjogot a megbízóról a harmadik személyre¹¹⁹.
72. A megbízás és a meghatalmazás szoros kapcsolata más korai európai törvénykönyvekben is megjelent: az 1812-ben hatályba lépett osztrák Allgemeines Bürgerliches Gesetzbuch (a továbbiakban: ABGB) 1002. §-a szerint a meghatalmazási szerződés (Bevollmächtigungsvertrag) olyan szerződés, amely alapján valaki a rábízott ügy ellátását a másik nevében vállalja¹²⁰. A törvényi szabályok ismeretében nem meglepő, hogy a jogirodalom a megbízást és a meghatalmazást ugyanazon szerződéses jogviszony két oldalának tartván¹²¹ a képviselet fogalmát is annak közvetlen fajtájára korlátozta. A képviseleti jogot a római jog és az osztrák jog alapján vizsgáló Mitteis egyenesen úgy fogalmazott, hogy nem beszélhetünk képviseletről olyan jogügyletek esetében, amelyeket a „képviselő” bár az általa képviselt személy gazdasági érdekeinek szolgálatában és számlájára oly módon köt, hogy harmadik személyekkel szemben kizárólag a „képviselő” jelenik meg jogosult illetve kötelezett szerződő félként¹²². Általános jellemzője az ABGB-nek a belső és a külső jogviszonyok összemosása, amely német szemszögből nézve számos homályos és zavaros mozzanat okozójává vált¹²³.
73. A XIX. század végén született jogirodalmi munkákban ugyanis már érezhető a német pandektisztikának a megbízást a meghatalmazástól elhatároló tézisének a hatása, némi fogalmi zűrzavart okozva. Így például Hasenöhrl 1892-ben megjelent osztrák kötelmi jogi munkájában már azt írta, hogy az önkéntes (tehát nem törvénnyel vagy hatósági határozattal létrejött) képviselet alapja, hogy a képviselt előzetesen (azaz a szerződés képviselő által történő megkötése előtt), erre vonatkozóan megbízást ad neki¹²⁴. Unger ugyanebben az évben immár ötödik

¹¹⁶ RIPERT, Georges: *Traité élémentaire de droit commercial*. (évszám és kiadási hely megjelölése nélkül) Nr. 2776. Idézi: MÜLLER-FREIENFELS: *Comparative Aspects of Undisclosed Agency*. i. m. 35. old.

¹¹⁷ ESCARRA: i.m. 1561. old. Idézi: MÜLLER-FREIENFELS: *Comparative Aspects of Undisclosed Agency*. i. m. 35. old.

¹¹⁸ MÜLLER-FREIENFELS: *Comparative Aspects of Undisclosed Agency*. i. m. 35. old., WAHL: i. m. 179. old.

¹¹⁹ MÜLLER-FREIENFELS: *Comparative Aspects of Undisclosed Agency*. i. m. 36. old.

¹²⁰ § 1002. ABGB: „Der Vertrag, wodurch jemand ein im aufgetragenes Geschäft im Namen des anderen zur Besorgung übernimmt, heißt Bevollmächtigungsvertrag.”

¹²¹ MÜLLER-FREIENFELS: *Zum heutigen Stand ...* i. m. 10. old. Az álláspont nyilvánvalóan Jhering lent részletesen elemzett „Mitwirkung...” tanulmányán alapul. Lásd: 75-84. bekezdés.

¹²² MITTEIS: i.m. 3. old.

¹²³ MÜLLER-FREIENFELS: *Zum heutigen Stand ...* i. m. 10. old.

¹²⁴ HASENÖHRL, Victor: *Das oesterreichische Obligationenrecht in systematischer Darstellung mit Einschluss der Handels- und Wechselrecht*. Zweite, durchgesehene Auflage. Erster Band. Wien, 1892. 415. old

változatlan kiadásban megjelent munkájában pedig úgy fogalmazott, hogy az önkéntes képviselet a képviselt akaratából kiinduló megbízáson alapul. Hozzátette ugyanakkor, hogy nem minden megbízott képviselő is egyben, mivel a megbízást a római jogi hagyományokhoz hűen idegen ügy ingyenes ellátásaként definiálta¹²⁵. A tagadhatatlan elméleti útkeresések nyilván hozzájárultak ahhoz, hogy az újabb osztrák jogirodalom szerint a meghatalmazási szerződés léte önmagában az osztrák magánjogban semmilyen hátrányt nem okoz mindaddig, amíg a megbízás és a meghatalmazás fogalmi különbsége legalábbis elméletben megjelenik¹²⁶.

¹²⁵ UNGER, Joseph: System des österreichischen allgemeinen Privatrechts. Fünfte unveränderte Auflage. Zweiter Band. Leipzig, 1892. 149. old.

¹²⁶ WELSER, Rudolf: Vertretung ohne Vollmacht. Zugleich ein Beitrag zur Lehre von der culpa in contrahendo. Wien, 1970. 14. old. Az uralkodónak tekintett álláspont mit sem változott az elmúlt négy évtized alatt, lásd: WELSER, Rudolf: Die Reform des österreichischen Allgemeinen Bürgerlichen Gesetzbuchs. In: Tradition mit Weitsicht. Festschrift für Eugen Bucher zum 80. Geburtstag. Hrg. Von WIEGAND, Wolfgang, KOLLER, Thomas und WALTER, Hans Peter. Bern, 2009. 811. old.

4 A közvetett képviselő kontinentális modelljének kialakulása a német jogban

74. Már a dolgozat bevezetőjében is utaltam arra, hogy a kontinentális jogrendszerek közül a miért éppen a német jogot vizsgáltam részletesen. Ennek indoka, hogy a közvetett képviselő kapcsán kialakult jelenlegi kontinentális dogma, azaz a közvetlen kapcsolatok hiánya csak akkor alakulhatott ki, amikor a képviselt és a közvetett képviselő közötti belső viszonyrendszert egyértelműen és szigorúan különválasztották a képviselő és a harmadik személy közötti külső viszonytól. A tézis jelenlegi formájában csak a megbízás és a meghatalmazás Jhering és Laband műveiben kidolgozott elhatárolásával egyidejűleg, arra dogmatikailag támaszkodva alakult ki a XIX. század második felében¹²⁷. Az elv megszületéséhez tehát arra volt szükség, hogy a dogmatikában megjelenjen a belső és a külső viszony közötti átjárhatatlan határvonal, amely első alkalommal a XIX. század második felében virágzó pandektisztika eredményeinek hasznosításával a német BGB-ben rajzolódott ki törvényi szinten. A német jog volt tehát az, amely egyértelmű utat mutatott a kontinentális jogrendszerek közvetett képviselőre vonatkozó szemléletének, megalapozva a hagyományos kontinentális dogmát.

4.1 A közvetett képviselő hányattartott sorsa a német polgári jogban

4.1.1 A jogviszony belső és a külső oldalának megkülönböztetése (Jhering)

75. Jhering a később róla elnevezett évkönyv-sorozat első (1857. évi) számában „Közreműködés idegen jogügyletek során” címmel publikált, kismonográfiának beillő tanulmányát¹²⁸ általában akként méltatják a német szakirodalomban, hogy ebben jelent meg először a német jogtudomány legismertebb dogmatikai eredményei közé tartozó elv, hogy a meghatalmazást és az annak alapjául szolgáló jogviszonyt (megbízást) el kell határolni egymástól¹²⁹. Ezt a gondolatot fejlesztette tovább Laband, leszögezve, hogy a megbízás és a meghatalmazás egymástól független jelenségek, azokat tehát nemcsak el kell választani egymástól, hanem jogi sorsuk tekintetében is külön kell felfogni. Ez volt az a felfogás, amely a német BGB képviselői szemléletét alapvetően meghatározta, és onnan hihetetlen diadalmenetben meghódította a világot: 1900 után egyetlen átfogó polgári jogi kodifikáció sem lépett hatályba, amely a megbízást és a meghatalmazást egymástól ne határolta volna el¹³⁰.
76. Jhering tanulmánya azonban elsősorban nem a képviselői jog alapvető dogmatikájával, a megbízás és a meghatalmazás elhatárolásával foglalkozott. Maga

¹²⁷ Lásd a 88. bekezdést

¹²⁸ JHERING, Rudolf: Mitwirkung für fremde Rechtsgeschäfte. In: Jahrbücher für die Dogmatik des heutigen römischen und deutschen Privatrechts. Herausgegeben von: K.F. von Gerber und R. Jhering. Jena, 1857. 273-280. old.

¹²⁹ Lásd: MÜLLER-FREIENFELS, Wolfram: Die Vertretung beim Rechtsgeschäft. Tübingen, 1955. 2. old.

¹³⁰ HAGER, Günter: Die Prinzipien der Mittelbaren Stellvertretung. In: Archiv für die civilistische Praxis. 1980. évi 3. szám. 239. old.

vallotta be álszerűen, hogy a képviselő intézményét olyan alaposan dolgozták fel a korabeli jogtudósok, hogy ő aligha tud ahhoz valamit is hozzátenni¹³¹. A XIX. század közepén folyó német jogirodalmi vitában a központi kérdés az volt, hogy a képviselő cselekményét pusztán faktikus közreműködésnek, vagy érdemi jogi cselekvésnek kell-e tekinteni¹³². Ezért Jhering vizsgálódásainak középpontjában is az idegen jogügyletek során végzett faktikus, illetve jogi jellegű közreműködés különbsége állt, ennek alapján sorolta be Jhering elvágólagos dogmatikával a közreműködő személyeket.

77. Ezen alanyi kategorizálás szerint a faktikus közreműködő tevékenysége csak eszköz-szerű, fizikai jellegű, a jogügyletre gyakorolt jogi jelentőség nélküli. Leggyakrabban előforduló példája a küldönc (Bote), aki elviszi a megrendelt árut a címzettnek. A küldönc helyett távollévők között kötött szerződés esetében Jhering triviális megállapítása szerint idomított kutyát, papagájt vagy postagalambot is lehetett volna küldeni¹³³. A faktikus közreműködő akarata, tudása vagy nemtudása, jó- vagy rosszhiszeműsége Jhering szerint semmilyen hatást nem gyakorol a jogügyletre, az őt soha nem kötelezi¹³⁴. A jogi közreműködésnek három esetét sorolta fel: az ún. résztvevők (tanúk, gyám, hozzájáruló harmadik személy stb.), a közvetett képviselő (akit Jhering egyáltalán nem is nevez képviselőnek, csak helyettesnek¹³⁵), illetve a valódi (más nevében eljáró) képviselő tevékenységét¹³⁶.
78. A megbízás és a meghatalmazás később rendkívül nagy hatást gyakorló megkülönböztetése éppen a két utóbbi fogalom, azaz a közvetett és a közvetlen képviselő elhatárolása tekintetében merült fel: a tanulmány szerint a megbízás és a meghatalmazás összekeverése volt az oka a közvetett és a közvetlen képviselő egybeesésének. Jhering ugyanis azt panaszolta, hogy az utóbbi két – egyébként rendkívül hasonló – fogalmat gyakran összetévesztik. Közös jellemvonásuk, hogy a közvetítő személy (értve ezalatt mind a közvetlen mind a közvetett képviselőt) leveszi az ügy urának válláról azt a terhet, hogy saját maga kössön szerződést. A közvetítő tehát önmaga cselekszik, és pedig az ügy ura helyett és nem csupán mellette (ebben különbözik az ügyletben részes féltől). A valódi (közvetlen) képviselő azonban az ügy urának a nevében köti meg a szerződést, azaz az ügylet iránya (a jogosult személye) magának az ügyletnek objektív, a kívüljáró felé megnyilvánuló részét képezi. Közvetett képviselő esetében ez a mozzanat tisztán belső és szubjektív¹³⁷. Amíg a joghatások előbbinél a törvény erejénél fogva azonnal

¹³¹ JHERING: Mitwirkung ... i. m. 273. old.

¹³² A vita mögött éppen az általánosan elfogadott reprezentációs elmélet (lásd a 39-40. bekezdéseket) és a Savigny nevéhez fűződő ügy urának elmélete (Geschäftsherrntheorie, lásd 54. bekezdés) ellentéte állhat. A reprezentációs elmélet szerint ugyanis a jogügylet során a képviselő a cselekvő személy (ő valósítja meg a jogi tényét), az ügy urának elmélete értelmében viszont a valódi cselekvő (szerződő) fél jogi szempontból egyedül a képviselt, a képviselő saját akarata a szerződéskötés során nem játszik szerepet, a képviselő kizárólag a képviselt akaratának a saját akarat nélküli szöcsöve.

¹³³ JHERING: Mitwirkung ... i. m. 282. old.

¹³⁴ JHERING: Mitwirkung ... i. m. 279. old.

¹³⁵ Jhering a mai jogi terminológiában közvetett képviselőként ismert személyre következetesen a helyettes (Ersatzmann) kifejezést használja. Annak ellenére, hogy a tanulmány kéziratát átolvasó Siegel ehelyett a közvetett képviselőre a „csendes képviselő”, a közvetlen képviselőre pedig a „nyílt képviselő” terminusokat javasolta, megmaradt az eredetileg általa választott szóhasználatnál. Álláspontja szerint ugyanis a Siegel által propagált terminológia tovább erősítené a képviselő két fajtájának „rendkívül sajnálatos” összetévesztését. JHERING: Mitwirkung ... i. m. 350. old. 77. lábjegyzet

¹³⁶ JHERING: Mitwirkung ... i. m. 274. old. Jhering-nek a reprezentációs elmélet hatását mutató fejtegetése tulajdonképpen felfogható úgy, mint a Savigny-féle elmélet kritikája.

¹³⁷ Jhering ezen megállapítása előrevetítette a látszat és a valóság egymáshoz való viszonyának eltérését közvetett és közvetlen képviselő esetében. Lásd: 3-6. bekezdéseket.

(közvetlenül) az ügy urának személyében állnak be, utóbbinál azoknak az ügy urához történő eljuttatásához egy további jogügyletre (például engedményezésre) van szükség¹³⁸.

79. A képviselő két fajtájának téves használata Jhering szerint arra vezethető vissza, hogy a jogi köznyelvben pontatlanul használják a „megbízott” és a „képviselő” kifejezéseket, holott a gyakran szinonimaként alkalmazott fogalmak – még azokban az esetekben is, ahol egyszerre vannak jelen – a jogviszony két különböző oldalára vonatkoznak. A mai napig használatos elhatárolási ismérv első megfogalmazása tehát Jhering nevéhez fűződik: a megbízás a felek közötti relatív, belső oldala a jogviszonynak, a képviselő-képviselt fogalompár viszont a képviselői jogot harmadik személyek irányába juttatja kifejezésre; abszolút jellegű és a jogviszony külső oldalára utal¹³⁹. Ez a két oldal egymásra nem gyakorol hatást, együttes jelenlétük véletlenszerű, hiszen vannak olyan megbízottak, akik nem képviselők (így például a küldőnc a fenti kategóriák szerint csak helyettes), és vannak olyan képviselők is, akik nem megbízottak (például a gyám, ha a szerződést mint képviselő köti meg)¹⁴⁰.
80. A megbízott és a képviselő összetévesztése Jhering szerint szinte szükségszerűen vezetett a közvetlen és a közvetett képviselő tekintetében azonos hibához¹⁴¹. A megbízás és a meghatalmazás éles elhatárolásának gyökerei tehát ugyanoda nyúlnak vissza, ahol a közvetett és a közvetlen képviselő megkülönböztetésének indokoltsága felmerült.
81. Miután közvetett képviselő leggyakrabban megbízás keretében fordul elő, a jogtudósok egyéb esetekben – ahol pedig törvényi kapaszkodók álltak rendelkezésre – ahelyett, hogy abban önálló és általános jellegű, a megbízástól teljesen független jogi alakzatot láttak volna, azt a képviselő alapvetéseihez képest apró kivételnek fogták fel, és a megbízás korlátozott formájaként próbálták magyarázni¹⁴². Ezen kívül nem voltak tisztában a közvetett képviselő iránti igényvel¹⁴³ és arra csupán mint a közvetlen képviselő tökéletlen, kevésbé hatékony válfajára tekintettek, hiszen itt a képviselő jogszerzéséhez egy további átruházó aktus is szükséges¹⁴⁴.
82. A közvetett és a közvetlen képviselőt ugyanakkor Jhering élesen különválasztotta. Ennek során abból indult ki, hogy a közvetlen képviselő által kötött szerződésnek a képviselő személyére gyakorolt hatása nem pusztán a képviselő szubjektív akaratán alapul, hanem azon, hogy az ügylet objektív módon a képviselő személye irányába mutat, hiszen az ő nevében kötik. A szerződéskötés alapesetétől való eltérést, azaz azt, hogy nem azt a személyt érintik a joghatások, aki a szerződést köti, mutatja, magyarázza és igazolja a szerződéskötés azon mozzanata, hogy a képviselő a szerződést a képviselő nevében köti. A képviselő által kötött ügylet joghatásainak a sajátossága tehát nem az ügylettől idegen, erőltetetten hozzárendelt, a körülményekből következő jelenség, hanem olyan immanens tulajdonság, amely a szerződés megkötésének formájából és a szerződés tartalmából következik¹⁴⁵.

¹³⁸ JHERING: Mitwirkung ... i. m. 312. old.

¹³⁹ A megbízás és a meghatalmazás úgy viszonyul egymáshoz Jhering szemléletes római jogi példájában, mint a *contractus pignoratitius* és a zálogjog. JHERING: Mitwirkung ... i. m. 313. old.

¹⁴⁰ JHERING: Mitwirkung ... i. m. 313. old.

¹⁴¹ JHERING: Mitwirkung ... i. m. 313. old.

¹⁴² JHERING: Mitwirkung ... i. m. 313-314. old.

¹⁴³ A közvetett képviselő iránti igényeket, részben éppen Jhering-re támaszkodva már fent ismerttettem; lásd a 23-27. bekezdéseket.

¹⁴⁴ JHERING: Mitwirkung ... i. m. 313-314. old.

¹⁴⁵ JHERING: Mitwirkung ... i. m. 319-320. old.

83. Közvetett képviselet esetén viszont a képviseltet közvetlenül érintő joghatások elismerését Jhering mereven tagadta — megalapozva ezzel a mai napig ható kontinentális álláspontot. Indokolását azzal kezdte, hogy miután a közvetítő saját nevében szerződik, főszabályként cselekményéhez annak a hagyományos jogkövetkezménynek kell kapcsolódnia, hogy ő lesz kizárólagosan jogosult és kötelezett. Ezen márpedig nem változtathat álláspontja szerint önmagában a képviselő azon szándéka, hogy más javára szerződött. Ez a szándék közvetett képviselet esetében kifelé általában nem nyilvánul meg, de mégis érzékelhető is a külvilág számára, akkor is csak a cselekvés egyik motívuma, amely azonban az akarati elvvel szemben a nyilatkozati elvet előtérbe helyező (tegyük hozzá: német) polgári jog szempontjából általában közömbös¹⁴⁶.
84. Ugyancsak lényeges a későbbi német jogfejlődés szempontjából Jhering azon megállapítása, hogy amíg közvetlen képviselet fennállhat a képviselt nevének megjelölése nélkül is, közvetett képviseletnél viszont a harmadik személy tudomása a megbízó kilétéről (mégis ez a közvetítőtől származik is) nem alapozza meg azt, hogy az ügylet joghatásai közvetlenül a képviselt személyében álljanak be. Közvetett képviselet esetén Jhering szerint a közvetítő által kötött szerződésből fakadóan a képviselt nem, csakis és kizárólag a közvetítő lehet jogosult és kötelezett¹⁴⁷ és ő az, aki a birtokot és a tulajdonjogot is megszerzi. Ezt a tézist egyébként a pandektisztika hagyományaihoz híven római jogi forrással is alátámasztotta. A justinianusi Codex 4.2.13.-ban található, Mitteis által is alapulvett forráshely szerint, aki kölcsönt vesz fel hitelezőtől, vele szemben felelős, még akkor is, ha ezt más valaki javára tette, amennyiben a hitelező a kölcsön időpontjában nem gondolt arra a személyre, akinek a javára a kölcsön felvételére sor került¹⁴⁸.

4.1.2 A belső és a külső jogviszony elhatárolása (Laband)

85. Laband kilenc évvel később megjelent nagy hatású dolgozatában¹⁴⁹ fejlesztette tovább a jheringi tézist a megbízás és a meghatalmazás elkülönítéséről. A képviseleti jogot csaknem tökéletes módon „technikizáló”, a Begriffsjurisprudenz egyik csúcspontjának tekintett¹⁵⁰ munkájával ugyanakkor a közvetett képviselet további sorsára is alapvető hatást gyakorolt, megalapozva mind a BGB, mind az azt követő kodifikációk álláspontját a közvetett és a közvetlen képviselet joghatásbeli különbségei tárgyában.
86. A megbízás és a meghatalmazás összekeveredését Laband a római jognak róta fel: a forrásokban a szerzők konstans módon megbízási viszonyt feltételeznek, ahol egy személy meghatalmazás alapján más valaki helyett jár el, a képviseltet megbízónak,

¹⁴⁶ JHERING: Mitwirkung ... i. m. 320-321. old.

¹⁴⁷ JHERING: Mitwirkung ... i. m. 335. old.

¹⁴⁸ Cod. 4.2.13. *Eum, qui mutuum sumpsit pecuniam, licet in res alienas, creditore non contemplatione domini rerum eam fenori dante, principaliter obligatum obnoxium remanere oportet.*

¹⁴⁹ LABAND, Paul: Die Stellvertretung bei dem Abschluss von Rechtsgeschäften nach dem allgem. Deutsch. Handelsgesetzbuch. In: Zeitschrift für das gesammte Handelsrecht. 10. Band. 1866.

¹⁵⁰ MÜLLER-FREIENFELS, Wolfram: Die Abstraktion der Vollmachtenerteilung im 19. Jahrhundert. In: MÜLLER-FREIENFELS: Stellvertretungsregeln in Einheit und Vielfalt. Rechtsvergleichende Studien zur Stellvertretung. Frankfurt (a.M.), 1982. 14. old.

- a képviselőt megbízottnak nevezik, a meghatalmazás és a megbízás szinoním fogalmakként jelennek meg¹⁵¹.
87. Laband elismerte, hogy az esetek többségében a megbízás együtt jár a meghatalmazással, és a polgári jog területén akár vélelmezni is lehetne, hogy a megbízott képviseleti jogosultsággal is rendelkezik¹⁵². A megbízás és a meghatalmazás azonban nem szükségszerűen kapcsolódik össze. Laband — eltérően Jhering nézetétől¹⁵³ — nem ugyanazon jogviszony külső és belső oldalának tekintette a két fogalmat, hanem két alapvetően különböző jogviszonynak, amelyek gyakran ténylegesen együtt jelennek meg¹⁵⁴. Állítását azzal igazolta, hogy számos példával illusztrálta a meghatalmazás nélküli megbízást¹⁵⁵, és a megbízás nélküli meghatalmazást (így például a cégvezetők esetében)¹⁵⁶.
88. Laband tehát továbbfejlesztette a jheringi gondolatot a jogviszony külső és a belső oldalának elhatárolásáról: a megbízást a megbízó és a megbízott közötti belső viszonyoknak, a meghatalmazást pedig a megbízástól teljes mértékben független, a meghatalmazott és harmadik személyek közötti külső viszonyra vonatkozó jogi jelenségként fogta fel. Ha ezt a szigorú differenciálást következetesen alkalmazzuk a közvetett képviselet esetére — amit Laband maga nem tett meg, csak a végeredményt ismertette —, teljes pompájában áll előttünk a közvetett képviselet mai napig érvényes kontinentális dogmája: a képviselt és a képviselő közötti belső viszony teljes mértékben független a képviselő és a harmadik személy közötti külső viszonytól, egyik a másikra hatást nem gyakorolhat, következésképpen nem lehetségesek közvetlen jogi kapcsolatok az egymással szerződéses jogviszonyban nem álló képviselt és a harmadik személy között. A belső és külső viszony elhatárolásának gyökerét, azaz a közvetlen kapcsolatok hiányát közvetett képviselet esetében tehát a XIX. század nagy „felfedezésében”, a megbízás és a meghatalmazás elkülönítésében találjuk meg¹⁵⁷.
89. Laband tanulmányában nem szerepel az iménti levezetés, csak annak az eredménye. Számos ponton vitába szállt a korabeli nézetekkel, sőt magával Jheringgel is, különösen a közvetett képviselet tekintében. Szerinte ugyanis a képviselet lényege abban áll, hogy valaki más nevében, azzal a hatással szerződik, mintha ez a másik

¹⁵¹ Akárcsak a fent már említett porosz ALR-ben. Lásd: 65. bekezdés.

¹⁵² LABAND: Die Stellvertretung... i. m. 203-204. old. Érdekes, de a témához nem szorosan kapcsolódó párhuzamot juttathat eszünkbe Laband imént idézett megállapítása. A hatályos Ptk. javaslatának miniszteri indokolása szerint, ha a megbízás teljesítéséhez szerződések kötése, jognyilatkozatok tétele is hozzátartozik, más rendelkezés hiányában a megbízás a meghatalmazást is magában foglalja (Lásd: A Magyar Népköztársaság Polgári Törvénykönyve. Az 1959. évi IV. törvény javaslatának miniszteri indokolása. Budapest, 1959. 173. old.). Ez a gondolat anélkül, hogy kifejezett törvényi alapja lett volna, érvényre jutott a hatályos Ptk.-hoz kapcsolódó joggyakorlatban is (Legf. Bír. Pfv. V. 20. 876/1994. sz. - BH1995. 571), a Szakértői Javaslatban pedig már külön szabályként szerepelt (5:60. § (2) bekezdés), az új Ptk. Országgyűlés által elfogadott szövegéből azonban hiányzik. Ezzel kapcsolatban lásd a Magánjogot Oktatók Egyesületének ajánlását: www.maganjog.hu [2009. október 31.]

¹⁵³ Jhering álláspontját lásd a 79. bekezdésben.

¹⁵⁴ LABAND: Die Stellvertretung... i. m. 204. old.

¹⁵⁵ LABAND: Die Stellvertretung... i. m. 204. old.

¹⁵⁶ LABAND: Die Stellvertretung... i. m. 205. old. Laband itt felsorolt példái azért nem meggyőzőek mai szemmel nézve, mert esetükben a képviseleti jog nem a képviselővel kötött jogügyleten, hanem a társaság alapító okiratán alapul, evidens tehát, hogy itt megbízás nincs.

¹⁵⁷ Az összefüggést minden további indokolás nélkül említi: SCHWARK, Eberhard: Rechtsprobleme der mittelbaren Stellvertretung. In: Juristische Schulung. Zeitschrift für Studium und Ausbildung. 1980. évi (20. évfolyam) 11. szám. 777. old.

szereződött volna¹⁵⁸, vagyis a képviselő fogalmát csak a közvetlen képviseletre korlátozta.

90. A közvetett képviselet tehát nem képviselet, ezért Laband egyértelműen tagadta, hogy a képviselt és a harmadik személy között bármiféle jogi viszony lenne. A közvetett képviselet Unger szavaival élve *contradictio in adjecto*, amelyet csupán az hívtott életre, hogy a római jog nem ismerte a közvetlen képviseletet, azonban a forgalom igényeit megkísérelte kerülő úton kielégíteni¹⁵⁹.
91. Laband kifejtette, hogy ha valaki idegen számlára, de a saját nevében köt szerződést, akkor a szerződésben részes másik fél kizárólag vele szemben kötelezi magát, neki biztosít hitelt, őt tartja szerződő partnerének. Azzal a személlyel, akinek a számlájára eljárak, a szerződő fél, a harmadik személy semmilyen jogi kapcsolatban nem áll. Amennyiben a harmadik személy mégis ezzel a személlyel szemben kíván jogokat szerezni és kötelezettségeket vállalni, akkor – a római joggal ellentétben – a feleknek lehetőségük van arra, hogy a közvetlen képviselet intézményét válasszák: ebben az esetben a szerződést annak nevében kell megkötni, akinek a számlájára a képviselő eljár. Amennyiben a felek nem így cselekedtek, az annyit jelent, hogy a felek nem akarták azt, hogy a képviselt személy váljon az ügylet folytán jogosulttá és kötelezetté, ezért ez a joghatás nem is áll be. Tehát ebben az esetben az ügy ura nem fordulhat keresettel a harmadik személy ellen, még akkor sem, ha az ún. közvetett képviselő a szerződéskötéskor kifejezetten utalt arra, hogy idegen számlára jár el. Laband tehát megerősítette azt a már Jheringnél fellukkanó gondolatot, hogy a harmadik személy tudomása a közvetett képviseleti viszonyról irreleváns motívum csupán¹⁶⁰. Mindezek alapján a római jogból ismert, fiktív engedményezésen alapuló közvetlen kereseteket elavultnak minősítette.
92. Bár Laband a kifejezést nem használja, mégis az imént idézett tanulmányára szokás visszavezetni a Mitteis által még „*contemplatio domini*”-nek nevezett¹⁶¹, később Leonhard elnevezése nyomán „*Offenheitsprinzip*”-ként elterjedt nyilvánossági elv megalapozását¹⁶², amely a német jogirodalom szerint elengedhetetlen feltétele annak, hogy képviseletről beszélhessünk. Eszerint a harmadik személynek tisztában kell lennie azzal, hogy képviselővel áll szemben, aki nem a saját nevében jár el. Ez megvalósulhat a képviselő ilyen tartalmú nyilatkozatával, vagy következhet az eset körülményeiből¹⁶³.
93. Az érvényes képviselethez tehát az szükséges, hogy egyértelmű utalás történjen az ügy valódi urára. A nyilvánossági elv lényege, hogy csak akkor állnak be a képviselt személyében a képviselő által kötött szerződésből fakadó joghatások, ha a képviselő szerződési nyilatkozata *nyíltan* utal a képviseletre¹⁶⁴. A „más nevében történő eljárás”

¹⁵⁸ LABAND: Die Stellvertretung... i. m. 183-184. old.

¹⁵⁹ LABAND: Die Stellvertretung... i. m. 195. old.

¹⁶⁰ LABAND: i. m. 197. old.

¹⁶¹ MITTEIS: i. m. 138. old. Mitteis a justinianusi Codex 4.2.13.-ban szereplő szóhasználatra utalt. E forráshely szerint aki kölcsönt vesz fel hitelezőjétől, vele szemben felelős, még akkor is, ha ezt más valaki javára tette, amennyiben a hitelező a kölcsön időpontjában nem gondolt arra a személyre, akinek a javára a kölcsön felvételére sor került (*Eum, qui mutuum sumpsit pecuniam, licet in res alienas, creditore non contemplatione domini rerum eam fenori dante, principaliter obligatum obnoxium remanere oportet.*). A forráshely megjelenik egyébként Jhering „Mitwirkung...” című tanulmányában is a közvetett képviseletre vonatkozó tézis római jogi alátámasztásaként. Erről lásd még a 84. bekezdést.

¹⁶² RÜMELIN, Max von: Das Handeln in fremdem Namen im Bürgerlichen Gesetzbuch. In: Archiv für die Civilistische Praxis. Dreiundneunzigster Band. Tübingen und Leipzig, 1902. 132. old.

¹⁶³ MEDICUS, Dieter: Bürgerliches Recht. 19. neubearbeitete Auflage. Köln, Berlin, Bonn, München, 2002. 55. old.

¹⁶⁴ LEONHARD, Franz: Vertretung beim Fahrniserwerb. Leipzig, 1899. 2. old.

kritériuma tehát azt jelenti, hogy a képviselő szerződési nyilatkozatában félreérthetetlenül a másik szerződő fél tudomására hozza, hogy az ügylet hatásai nem a nyilatkozót, hanem közvetlenül egy harmadik személyt (a képviseltet) érintik. Ha a képviselő ennek a követelménynek nem tesz eleget, például nem nyilatkozik arról, hogy kinek a számára kívánja előidézni a joghatásokat, a XIX. század német (sőt: kontinentális) jogtudományának egyöntetű álláspontja szerint kizárt, hogy cselekményét az ügy urának számítsák be¹⁶⁵. A saját nevében tevékenykedő képviselő kizárólag maga lesz a szerződésből fakadóan jogosult és kötelezett, még ha más személy érdekében, kizárólag a megbízó számlájára és veszélyére járt is el¹⁶⁶. A német jogon alapuló kontinentális jogrendszerek tehát megkülönböztetik a képviseletet, amikor a képviselő a megbízó nevében és számlájára jár el (közvetlen képviselet), és a bizományt, amikor a bizományos a saját nevében a megbízó számlájára jár el (közvetett képviselet)¹⁶⁷. Ahogy arra már utaltam, a kontinentális magánjogi kódexek többsége csak közvetlen képviselet esetén használja a képviselet fogalmát; a közvetett képviselet terminus technikus általában nem jelenik meg a törvények szövegében, csak a jogtudomány illetve a joggyakorlat szóhasználatában¹⁶⁸.

94. A nyilvánossági elv a közvetett képviselet esetében nem szükségszerűen érvényesül: miután a közvetett képviselő saját nevében köti az ügyletet, a vele szerződő harmadik személy számára nem minden esetben derül ki, hogy a szerződés nem a szerződő partnere érdekeit szolgálja, hanem valaki másét. A nyilvánossági elv élesen különválasztja a két jogintézményt egymástól: a képviselt és a harmadik személy között csak közvetlen képviselet esetén keletkezik jogviszony¹⁶⁹.
95. A képviselet esetében feltétlenül megkövetelt nyilvánossági elv értelmében csak a közvetlen képviselet eredményezi azt, hogy a képviselő cselekménye által a képviselt válik jogosulttá és kötelezetté; közvetett képviselet esetén a közvetett képviselő válik a jogok és kötelezettségek hordozójává¹⁷⁰. A képviselt személy (azaz a bizományi szerződésre vonatkoztatva a megbízó) és a harmadik személy nem fordulhatnak egymással szemben közvetlen keresettel.
96. Mindezen elvek a német polgári törvénykönyv, a BGB képviseleti szabályai révén formális megerősítést nyertek, ám értékük nem sokkal a törvény hatályba lépését követően már megkérdőjeleződött.

¹⁶⁵ MÜLLER-FREIENFELS: Die Vertretung beim Rechtsgeschäft. i. m. 16-17. old.

¹⁶⁶ ZWEIGERT – KÖTZ: i. m. 120. old.

¹⁶⁷ EÖRSI: A kereskedelmi képviselések... i. m. 491. old.

¹⁶⁸ Kivételt jelent ezen megállapítás alól az új magyar Polgári Törvénykönyv szövege, amely 5:65 §-ában — igaz, különösebb funkció nélkül — kifejezetten definiálja a közvetett képviseletet. Lásd részletesen alább: 306-309. bekezdések

¹⁶⁹ LESER, Hans G.: Zum Entwurf eines einheitlichen Kommissionsgesetzes für den internationalen Handelsverkehr. In: Zeitschrift für das gesamte Handelsrecht und Wirtschaftsrecht. 126. Band, 1964. 122. old, GREGORACI, Beatriz Fernandez — SAINTIER, Séverine: Indirect Representation and Undisclosed Agency in English, French and Spanish Law: A Comparative Analysis. In: European Review of Private Law. 2009. évi 1. szám. 27-28. old.

¹⁷⁰ HAGER, Günter: Die Prinzipien der Mittelbaren Stellvertretung. In: Archiv für die civilistische Praxis. 1980. évi 3. szám. 239. old.

4.1.3 Alapvető dogma: közvetett képviselet esetén nincs közvetlen jogviszony (BGB 164. §)

97. Már többször szóba került, hogy a kontinentális polgári törvénykönyvek közül a német BGB volt az első, amely a képviseletet (a meghatalmazást) a megbízástól elkülönítette. Ezen kívül a közvetett képviseletet csaknem teljes mértékben száműzte a polgári jog területéről. A BGB fő képviseleti szabálya [164. § (1) bekezdés] a (közvetlen) képviselet tényállási elemévé tette a „más nevében eljárás” kritériumát. A BGB általános részében – tehát nem a kötelmi jogi részben! – található 164. §-ának (1) bekezdése szerint „Az akaratnyilatkozat, amelyet valaki képviseleti jogkörében eljárva, a képviselt nevében tesz, közvetlenül a képviseltet jogosítja és kötelezi. Ez független attól, hogy az akaratnyilatkozatot kifejezetten a képviselt nevében tette vagy a körülményekből következik, hogy annak a képviselt nevében tett akaratnyilatkozatnak kell lennie.”¹⁷¹
98. A reprezentációs elmélet¹⁷² hatását mutató szabályban már a törvénykönyv korai magyarázó is a nyilvánossági elv (*Offenheitsprinzip*) egyértelmű megnyilvánulását látták. Leonhard álláspontja értelmében rögtön a szakasz első mondatából az tűnik ki, hogy a képviselet fennállásának (és egyben a képviselt személyében beálló joghatásoknak) a BGB alapján feltétele, hogy a nyilatkozatot a képviselt nevében tegye meg a képviselő. Azaz a külvilág irányában nyilvánvaló legyen a képviselő azon akarata, hogy a képviselt számára szerezzen jogokat és vállaljon kötelezettségeket¹⁷³. Ezt az értelmezést erősíti meg a bekezdés második mondata is, amely arra helyezi a hangsúlyt, hogy mindegy, milyen formában jut kifejezésre a képviseleti akarat (kifejezetten vagy a körülményekből következően), a lényeg, hogy az valamilyen formában kifelé (azaz a képviselővel szerződő harmadik személy felé) egyértelműen megállapítható legyen¹⁷⁴. Különösen fontos szerepet tölt be a 164. § (1) bekezdésének második mondata (a hatályos magyar Ptk. 220. §-ából ismert) vélelmezett képviselet esetében. A Bundesgerichtshof állandó gyakorlata szerint ugyanis a vállalkozáshoz kapcsolódó ügyletek esetében kétség esetén azt kell vélelmezni, hogy szerződő partner a vállalkozás vezetője és a vállalkozás számára cselekvő személy¹⁷⁵.
99. A 164. § (1) bekezdés második mondatának számos iskolapéldája ismert. Az egyik szerint ha az áruházi eladó a vevőnek kijelentette, hogy „Ezennel felajánlom Önnek a legjobb rádiót, amivel csak rendelkezem”, és a szerződés létrejött, a kijelentésből a vevő nem következtethet arra, hogy szerződő partnere valójában az eladó, hiszen a körülményekből nyilvánvaló kell legyen számára, hogy az eladó az áruház számára cselekszik¹⁷⁶. Ugyancsak nem következtethet saját nevében eljárásra az a kereskedő, akitől egy kft. ügyvezetője, a kft. levélpapírján irodabútort rendelt, és a levél

¹⁷¹ § 164 BGB [Wirkung der Erklärung des Vertreters]: (1) „Eine Willenserklärung, die jemand innerhalb der ihm zustehenden Vertretungsmacht im Namen des Vertretenen abgibt, wirkt unmittelbar für und gegen den Vertretenen. Es macht keinen Unterschied, ob die Erklärung ausdrücklich im Namen des Vertretenen erfolgt oder ob die Umstände ergeben, dass sie in dessen Namen erfolgen soll.”

¹⁷² A reprezentációs elmélet részletes ismertetését lásd a 39. bekezdésben.

¹⁷³ LEONHARD: i. m. 6. old.

¹⁷⁴ LEONHARD: i. m. 6. old.

¹⁷⁵ Lásd: BGH NJW 84, 1347., lásd még: HIRSCH, Christoph: Der Allgemeine Teil des BGB. 2., neubearbeitete und erweiterte Auflage. Köln-Berlin-Bonn-München, 1992. 298. old.

¹⁷⁶ BROX, Hans: Allgemeiner Teil des Bürgerlichen Gesetzbuches. 17., verbesserte Auflage. Köln-Berlin-Bonn-München, 1993. 226. old.

aláírásaként csak az ügyvezető aláírása szerepel, ügyvezetői minőségére utaló tóldat nélkül¹⁷⁷.

100. A szakasz első bekezdés második mondatának megítélése azonban nem egyértelműen kedvező a német jogtudományban. Egyes szerzők ugyanis az akarat és a nyilatkozati elvet preferáló jogtudosok közötti, a felvilágosodás korában gyökerező és még a BGB kodifikációja során is jelen lévő vitára vezetnek vissza a más nevében eljárásra utaló körülmények kifejezett említését. Hiszen ha már a törvény szükségesnek tartja megemlíteni, hogy akaratnyilatkozatok ráutaló magatartással is kifejezhetők, ezen szabály megfelelő helye az akaratnyilatkozatokról szóló részben lenne, a képvisleti szabályok között nincs szükség annak külön említésére¹⁷⁸.
101. Leonhard a nyilvánossági elv melletti állásfoglalást olvasott ki a BGB képvisleti szemléletét meghatározó 164. § (2) bekezdéséből is, amelyet a későbbi szerzők bonyolult megszövegezése miatt egyszerűen félresikerült normaként¹⁷⁹ illetve esetleg jogi rejtvényként¹⁸⁰ szoktak minősíteni, és amelyet a legenda szerint egy satírikus hetilap a BGB első közzétételét követően mindenfajta kommentár nélkül közölt le vicc-rovatában. A 164. § (2) bekezdése szerint: „Ha a más nevében eljárás akarata (szándéka) nem felismerhető, a saját nevében eljárás akaratának a hiánya nem vehető figyelembe.”¹⁸¹
102. A szabály értelmezési nehézségeit a többszörös tagadás mellett minden bizonnyal az okozza, hogy a norma tényállásában nem a képviselő szerepel a mondatrész nyelvtani alanyaként, hanem az akarat. Ebből a vélhetően szándékos törvényszerkesztési sajátosságból álláspontom szerint az a fontos következtetés adódik, hogy a BGB megszövegezői nem csak abban az esetben kívánták alkalmazni a rendelkezést, ha az akarat kinyilvánításának a hiánya a képviselő magatartására vezethető vissza, hanem akkor is, ha azt akár felróhatóságtól teljes mértékben független körülmény is okozta. A 164. § (2) bekezdésének nehézkes megszövegezését egyébként Müller-Freienfels – miután itt az akarat és annak kinyilvánítása között van eltérés – szintén az akarat és a nyilatkozati elv szószólói közötti vitára vezeti vissza¹⁸².
103. A kacifántos megfogalmazású bekezdés egyébként egyes szerzők szerint tulajdonképpen fölösleges. Már magából a 164. § (1) bekezdéséből és a BGB-nek az akaratnyilatkozatok értelmezésére vonatkozó, a tényleges akaratot a betűszerinti értelemmel szembeállító 133. §-ából az következik ugyanis, hogy a más javára

¹⁷⁷ BREHM, Wolfgang: Allgemeiner Teil des BGB. 3., überarbeitete Auflage. Stuttgart-München-Hannover-Berlin-Weimar-Dresden, 1997. 211. old.

¹⁷⁸ A körülményekre utalás a (közvetlen) képviselői szabályai között nem a BGB-ben jelent meg először. A német polgári törvénykönyv csak átvette a porosz ALR illetve az első német kereskedelmi törvény, az ADHGB 52. §-ának (2) bekezdésében szereplő szabályt. MÜLLER-FREIENFELS, Wolfram: Zum heutigen Stand des Stellvertretungsrechts und den Reformvorhaben. In: MÜLLER-FREIENFELS: Stellvertretungsregeln in Einheit und Vielfalt. Rechtsvergleichende Studien zur Stellvertretung. Frankfurt (a.M.), 1982. 14. old.

¹⁷⁹ MÜLLER-FREIENFELS, Wolfram: Zum heutigen Stand des Stellvertretungsrechts und den Reformvorhaben. In: MÜLLER-FREIENFELS: Stellvertretungsregeln in Einheit und Vielfalt. Rechtsvergleichende Studien zur Stellvertretung. Frankfurt (a.M.), 1982. 14. old.

¹⁸⁰ Lásd például: <https://ruessmann.jura.uni-saarland.de/Lehre/WS96/Denken/Erlaeuterungen/Einfuehrung.htm> [2007. július 19.].

¹⁸¹ § 164 BGB (2): „Tritt der Wille, in fremdem Namen zu handeln, nicht erkennbar hervor, so kommt der Mangel des Willens, im eigenen Namen zu handeln, nicht in Betracht.”

¹⁸² MÜLLER-FREIENFELS: Zum heutigen Stand... i. m. 14-15. old., az akarat és a nyilatkozati elv konfliktusa megjelent Jhering 83. bekezdésben elemzett, a jogügyleti képviselő számára meghatározó jelentőségű tanulmányában is.

cselekvő személy maga válik a jogügyletből fakadóan jogosulttá és kötelezetté, ha képviseleti szándékát nem juttatta kifejezésre¹⁸³. A 164. § (2) bekezdésének általánosan elfogadott funkciója mégis annak kizárása, hogy a képviselő a BGB 119. §-a alapján tévedés miatt megtámadhassa a szerződést, amennyiben valójában más nevében kívánt szerződést kötni, ez azonban valamilyen oknál fogva nem jutott kifejezésre. A (2) bekezdés tehát az uralkodónak tekinthető álláspont szerint nem csupán a korábbi szabály megismétlése: a jogkövetkezmények szintjén viszi tovább az (1) bekezdésben gyökerező gondolatot, kimondva, hogy a saját nevében eljárás szándékának hiánya irreleváns, azaz a tévedés miatti megtámadást sem alapozza meg¹⁸⁴. Még egyszerűbben: az a körülmény, hogy a képviselő nem akart a saját nevében eljárni, a tévedés miatti megtámadás szempontjából nem vehető figyelembe. Leonhard az *Offenheitsprinzip* kizárólagos érvényesülése melletti érvelésében a norma tényállási részére koncentrált, amelyben az szerepel, hogy a más nevében eljárás szándéka (tehát a képviseleti akarat) a kívülvilág felé nem nyilvánult meg¹⁸⁵. Nyolc évtizeddel később született tanulmányában viszont Müller-Freienfels éppen a joghatást kritizálta: azt rója fel a szabálynak, hogy nem foglal egyértelműen állást abban a kérdésben, hogy ki lesz az ilyen szerződésből fakadóan jogosult illetve kötelezett¹⁸⁶. Álláspontom szerint Müller-Freienfels kritikája csak részben megalapozott. Kétségtelenül nem rendelkezik a törvény arról a kérdésről, hogy kit jogosít, illetve kötelez a képviselő által kötött azon szerződés, amelyet a képviselő más nevében akart megkötni, de ez a szándéka nem jutott kifejezésre. Mégis kiolvasható azonban a jogszabályból az állásfoglalás, hogy az ilyen szerződés alapvetően a képviselőt fogja jogosítani és kötelezni, hiszen ő az, aki nem támadhatja meg a szerződést arra hivatkozással, hogy nem a saját nevében akart szerződést kötni. A szerződés tehát, amelyet a képviselő a saját nevében kötött meg, de szándéka szerint más nevében akart megkötni, érvényes¹⁸⁷.

104. A BGB 164. § (2) bekezdését az általánosan elfogadott nézet a közvetett képviselet egyetlen, bár csökevényes törvényi megjelenési formájának tekinti a német magánjogi kódexben. A közvetett képviselet ezen formája azért csökevényes, mert a saját nevében eljárás kritériuma, mint a közvetett képviselet *conditio sine qua non*-ja ez esetben akaratlanul valósul meg. A képviselő itt nem szándékosan a saját nevében jár el, és vélhetően nem is erre irányult a megbízása. Valamilyen körülmény folytán azonban az a szándéka, hogy más nevében cselekedjen, nem jutott kifejezésre. Nem túlzás tehát a közvetett képviseletnek a BGB 164. §-ának (2) bekezdésében szereplő formáját akaratlan közvetett képviseletnek nevezni.
105. A jogirodalom hagyományosan azzal szokta indokolni a közvetett képviselet részletes törvényi szabályainak hiányát, hogy itt tulajdonképpen két jogilag elkülönült (sőt: elkülönítendő) ügylet létezik: egyrészt a képviselt és a közvetett képviselő közötti belső viszony, másrészt a képviselő és a harmadik személy közötti külső jogviszony. Miután csak az egymással szerződést kötő szereplők válnak jogosulttá és kötelezetté, a közvetett képviselő által harmadik személlyel kötött

¹⁸³ HEINRICH, Helmut: § 164 BGB. In: Palandt Bürgerliches Gesetzbuch. 61., neubearbeitete Auflage. München, 2002. 170. old.

¹⁸⁴ MEDICUS, Dieter: Bürgerliches Recht. 19., neubearbeitete Auflage. München, 2002. 55-56. old.

¹⁸⁵ LEONHARD: i. m. 7. old.

¹⁸⁶ MÜLLER-FREIENFELS: Zum heutigen Stand... i.m. 14-15. old.

¹⁸⁷ Azonos álláspont jelenik meg Rümelin kismonográfiának beillő tanulmányában. Lásd RÜMELIN, Max von: Das Handeln in fremdem Namen im Bürgerlichen Gesetzbuch. In: Archiv für die Civilistische Praxis. Dreiundneunzigster Band. Tübingen und Leipzig, 1902. 201. old.

szerződést jogilag úgy lehet tekinteni, mintha azt nemcsak saját nevében, hanem saját számlájára is kötötte volna¹⁸⁸.

106. A német jogtudósok túlnyomó többsége a BGB 164. §-ának (2) bekezdését a szakasz (1) bekezdésével együtt értelmezve úgy foglalt állást, hogy a törvény ezen szakaszában rögzített nyilvánossági elv (*Offenheitsprinzip*) alapján a saját nevében, de más számlájára eljáró közvetítő cselekménye révén nem jön létre jogviszony a (közvetett módon) képviselt és a harmadik személy között¹⁸⁹. A Jhering és Laband művein alapuló dogma tehát a BGB-ben — igaz, értelmezésre szoruló — törvényi alapot kapott.

4.1.4 A dogma áttörése az elméletben és gyakorlatban

107. Nem kellett sokat várni a BGB hatálybalépését követően arra, hogy a belső és a külső viszony elválasztásának hagyományos dogmáját, azaz a közvetett képviselet tradicionális joghatását több irányból is támadás érje a német polgári jogban. Ezek részben az elmélet részéről megfogalmazott kritikák, másrészt a joggyakorlat által kikristályosított köztes megoldások formájában jelentkeztek. Közös jellemzőjük, hogy méltányossági, illetve praktikus szempontokból megkérdőjelezzik a formális jogviszonyok uralmának kizárólagosságát.

4.1.4.1 Érdekeltségi elmélet (Müller-Erzbach)

108. Müller-Erzbach 1905. évben publikált és a mai napig nem meghaladott kismonográfiája forradalmi módon szembefordult az akkoriban (és tegyük hozzá, mind a mai napig) uralkodónak tekintett, magától értetődőnek tűnő dogmával, hogy a más javára (számlájára) de a saját nevében szerződést kötő közvetítő (közvetett képviselő) kizárólag a maga számára szerezhet jogokat és vállalhat kötelezettségeket. Meggyőződése szerint a közvetett képviselet ideális és az érdekeltviszonyokat kiegyensúlyozottan figyelembe vevő szabályozásában a képviselt (akit „érdekelt”-nek nevez) és a harmadik személy között közvetlen jogviszonynak kell létrejönnie. Csak ez a *de lege ferenda* javaslat képes arra, hogy a közvetett képviselet háromszemélyes jogi helyzetében az egymással konkuráló érdekeket megfelelő módon egyensúlyba hozza¹⁹⁰. Ezért talán nem túlzás a *Begriffsjurisprudenz*-cel szembeforduló és az *Interressenjurisprudenz* prominens alakjának tartott Müller-Erzbach közvetett képviseletre vonatkozó elméletét érdekeltviszony elméletnek neveznem (még ha ezt a kifejezést ő maga nem is használta). Az általa helyesnek tartott megoldás szerint a közvetítő által kötött szerződésből fakadóan az érdekelt válik jogosulttá, méghozzá ő egyedül, a közvetítőnek pusztán a teljesítési segéd szerepe jut. Ugyanakkor az érdekeltnek vállalnia kell a szerződésből fakadó kötelezettségeket is, a harmadik személynek tehát két adósa lesz: egyrészt a

¹⁸⁸ SCHWARK, Eberhard: Rechtsprobleme der mittelbaren Stellvertretung. In: Juristische Schulung. Zeitschrift für Studium und Ausbildung. 1980. évi (20. évfolyam) 11. szám. 777. old.

¹⁸⁹ Lásd például: HAGER, Günter: Die Prinzipien der Mittelbaren Stellvertretung. In: Archiv für die civilistische Praxis. Band 180 (1980). 240. old.

¹⁹⁰MÜLLER-ERZBACH, Rudolf: Grundsätze der mittelbaren Stellvertretung aus der Interessenlage entwickelt. Berlin, 1905. 7-8. old.

közvetítő, másrészt az érdekelt¹⁹¹. Számos külföldi példával támasztotta alá elvi jellegű javaslatait és magában a német jogban is megtalálta azok tételes jogi megjelenését, nevezetesen a német kereskedelmi törvénykönyvnek a gyakorlat igényei által formált, és elméleti, doktrinális beavatkozásuktól mentesen kialakult tengeri biztosításról szóló fejezetében¹⁹². Müller-Erbach korában eretneknek tartott gondolatai egyébként termékenyítően hatottak a német jogi gondolkodásra. A közvetett képviselő alapvető elvének áttörését jelentő, később részletesen ismertetett „akit illet” doktrínán¹⁹³, és a harmadik személy kárának megtérítésére vonatkozó elméleten¹⁹⁴ is érzékelhető a hatása.

109. Kiindulópontja szerint a német jog (nyolc évvel a BGB hatályba lépése után) a kötelmi jogi jogviszonyokat csak kétszemélyes struktúrában tudja kezelni. A civiljog csak hitelezőt és adóst ismer, a kötelmi jogi jogviszonyon kívül maradó harmadik személyeket azonban nem vesz figyelembe, hacsak nem a hitelező vagy az adós (közvetlen) képviselőjéről van szó. Aki a kötelemben nem közvetlenül jogosultként vagy kötelezettként, vevőként vagy eladóként, vállalkozóként vagy megrendelőként vesz részt, kívül marad a jog látókörén, még akkor is, ha a jogviszonyt kizárólag az ő kedvéért hozták létre, és ő az egyetlen, akinek teljesítenie kell, vagy a teljesítést át kell vennie. Amit ő gondol, tesz vagy mulaszt, az éppúgy irreleváns, mint ami vele történik¹⁹⁵.
110. A kötelmi jog ezen formalizmusa szükségszerűen konfliktusba kerül a közvetett képviselő intézményével, hiszen az ügyletben valóban érdekelt (közvetett módon képviselt) és a harmadik személy között nincsen jogi kötelék. Az érdekelt kívül marad az ő számlájára kötött szerződésen, aminek szükségszerű következménye, hogy az érdekelt nem rendelkezik jogokkal. Ez a formalizmus ugyanakkor a harmadik személynek sem kedvez, amit Müller-Erbach a következő példákkal illusztrált.
111. A BGB 276. §-a értelmében a kötelezett — más rendelkezés hiányában — szándékosságért és gondatlanságért felel¹⁹⁶. Amennyiben egy szerződés közvetett képviselő útján jön létre, az érdekelt nem „kötelezett” a szakasz értelmében, jóllehet a valóságban neki kell a szolgáltatást teljesítenie, aminek a következménye, hogy rá vonatkozóan a 276. § nem alkalmazható. Akár szándékosan akár gondatlanul akadályozhatja a közvetítő által kötött szerződés teljesítését, a jog nem nyújt vele szemben védelmet a harmadik személy számára, az érdekeltet nem köti a szerződés. Természetesen fel lehetne hozni ezzel a megállapítással szemben a BGB 278. §-át, amely (többek között) a teljesítési segédért való felelősség szabályát tartalmazza (a kötelezett úgy felel a teljesítési segédje vétkességéért, mint sajátjáért¹⁹⁷), és ki lehetne mondani, hogy miután az érdekelt a közvetítő teljesítési segéde, az előbbi vétkessége mégiscsak érvényesíthető a harmadik személy által. Müller-Erbach szerint azonban ez az ellenérv a tényleges viszonyokat pontosan a feje tetejére állítaná, hiszen a valóságban éppen a közvetítő segédkezik az érdekeltnek és nem

¹⁹¹ MÜLLER-ERZBACH: i. m. 9. old.

¹⁹² MÜLLER-ERZBACH: i. m. 41. old.

¹⁹³ Lásd részletesen a 128-129. bekezdéseket.

¹⁹⁴ Lásd részletesen a 130-134. bekezdéseket.

¹⁹⁵ MÜLLER-ERZBACH: i. m. 11. old.

¹⁹⁶ BGB 276. §: „Der Schuldner hat, sofern nicht ein anderes bestimmt ist, Vorsatz und Fahrlässigkeit zu vertreten. (...)”

¹⁹⁷ BGB 278. §: „Der Schuldner hat ein Verschulden seines gesetzlichen Vertreters und der Personen, deren er sich zur Erfüllung seiner Verbindlichkeit bedient, in gleichem Umfang zu vertreten wie eigenes Verschulden. (...)”

fordítva¹⁹⁸. Ezen kívül a 278. § csődöt mondana minden olyan esetben, amikor nem a teljesítés körébe tartozó tevékenységről van szó, hiszen a norma csak az olyan személy véttségéről szól, akit az adós kötelezettsége teljesítése érdekében vett igénybe. Müller-Erzbach szemléletes példájában a megbízó egy valódi festmény bizományi értékesítésével bízta meg műkereskedőjét, később azonban maga adja el és adja át a képet egy jóhiszemű személynek. Időközben a műkereskedő is eladta a képet, megbízójának cselekménye miatt azonban nem tudja a szerződést teljesíteni. Az ő vásárlója kénytelen belenyugodni a teljesítés elmaradásába, mert a törvény nem biztosít számára védelmet. Nyilvánvalóan nem lehet szó a 278. § alkalmazásáról, hiszen függetlenül a fenti okfejtéstől, mégha a valós viszonyokat vesszük is alapul, és nem az érdekeltre, hanem a közvetítőre vonatkoztatjuk a szabályt, akkor sem tekinthetjük a közvetítőt ebben az esetben teljesítési segédnek, csak olyan személynek, akit az adós kötelezettsége teljesítéséhez igénybe kívánt venni¹⁹⁹ (és nem olyan személynek, akit az adós ténylegesen igénybe is vett).

112. Müller-Erzbach reflektált egy további lehetséges ellenérvre is, amely szerint az érdekelt jogviszonyban áll a közvetítővel, azaz mint megbízó vele szemben felelősséggel tartozik, következésképpen indirekt módon felel a harmadik személlyel szemben is. Válasza erre, hogy az érdekelt csak annyiban felel a közvetítővel szemben, amennyiben ez utóbbi kötelezetté vált. A megbízási szerződés szabályai szerint ugyanis az érdekelt köteles megtéríteni a közvetítőnek mindazokat a kiadásait, amelyeket a közvetítő a harmadik személlyel szembeni kötelezettségei teljesítése érdekében eszközölt, illetve az érdekelt köteles mentesíteni őt a harmadik személlyel szemben vállalt kötelezettségei alól. Az érdekelt kötelezettsége tehát a közvetítő kötelezettségéhez igazodik, aki viszont a fent mondottak értelmében nem felel az érdekelt véttségéért. Az érdekelt szerződésszegő és vétkes magatartása tehát nem szankcionálható kerülőúton, a közvetítőt keresztül sem, hiszen ő nem tartozik felelősséggel azért. Az érdekelt csak akkor tartozik felelősséggel, ha a közvetítő a vétlenségért is felel, hiszen amilyen mértékben a közvetítő felel a harmadik személy irányában, az érdekelt úgy felel vele szemben is²⁰⁰.
113. Müller-Erzbach kritizálta ezen kívül azt is, hogy a közvetett képviselőnek kizárólag a szerződésben közvetlenül részes felekre koncentráló szabályozásából hiányzik a BGB 166. §-ának megfeleltethető tartalmú szabály, amely a tudomás kérdésében kiegyensúlyozottan figyelembe veszi mind a képviselt, mind a képviselő személyét. A 166. § (1) bekezdése értelmében, amennyiben az akarat hiánya illetve bizonyos körülmények ismerete (...) befolyásolja egy akaratnyilatkozat jogkövetkezményeit, nem a képviselt, hanem a képviselő személyét kell figyelembe venni²⁰¹. A (2) bekezdés szerint viszont amennyiben a meghatalmazással rendelkező képviselő a meghatalmazó utasításai szerint járt el, azon körülmények ismerete tekintetében, amelyeket utóbbi ismert, nem hivatkozhat a képviselő ismeretének a hiányára (...) ²⁰². Közvetett képviselőre vonatkozó azonos tartalmú szabály hiánya miatt itt lehetőség van arra, hogy az érdekelt hasznot húzzon a véttelen közvetítő ismeretének a

¹⁹⁸ MÜLLER-ERZBACH: i. m. 13. old.

¹⁹⁹ MÜLLER-ERZBACH: i. m. 14. old.

²⁰⁰ MÜLLER-ERZBACH: i. m. 14-15. old.

²⁰¹ BGB 166. § (1): „Soweit die rechtlichen Folgen einer Willenserklärung durch Willensmängel oder durch die Kenntnis oder das Kennenmüssen gewisser Umstände beeinflusst werden, kommt nicht die Person des Vertretenen, sondern die des Vertreters in Betracht.“

²⁰² BGB 166. § (2): „Hat im Falle einer durch Rechtsgeschäft erteilten Vertretungsmacht (Vollmacht) der Vertreter nach bestimmten Weisungen des Vollmachtgebers gehandelt, so kann sich dieser in Ansehung solcher Umstände, die er selbst kannte, nicht auf die Unkenntnis des Vertreters berufen.“

- hiányából, és elrejtse mögé azt, hogy neki magának volt ismerete az adott körülményről²⁰³.
114. Az érdekeltségi elmélet kidolgozója álláspontjának alátámasztására hivatkozott a BGB jogellenes fenyegetés és megtévesztés szabályozását adó 123. §-ára is, amelynek értelmében a megtévesztés csak akkor releváns, csak akkor ad alapot az akaratnyilatkozat megtámadására, ha a szerződésben közvetlenül részes személy tévesztette meg a nyilatkozót, vagy a közvetlenül jogosult személy arról tudott vagy tudnia kellett²⁰⁴. A szabályt a közvetett képviselő esetére alkalmazva az a következtetés adódik, hogy az érdekelt nyugodtan megtévesztheti a harmadik személyt, ráadásul ennek során igénybe veheti a közvetítőt is, ha utóbbi az egész ügylet során jóhiszemű marad, és a megtévesztésről nem tudott és nem is kellett tudnia²⁰⁵.
115. A közvetett képviselő szabályozásának hiányosságai azonban nem csak a harmadik személy oldalán, hanem az érdekelt szempontjából is nyilvánvalóak voltak, különösen a tévedés és megtévesztés miatti megtámadás területén. Az akkori német felfogás ugyanis a tévedés vagy megtévesztés miatti megtámadás jogát csak abban az esetben biztosította, ha a közvetítő tévedett, vagy őt tévesztették meg, és nem állt fenn ez a lehetőség, ha az érdekelt volt tévedésben, illetve vált megtévesztés áldozatává. Ezt Müller-Erzbach a német Legfelsőbb Birodalmi Kereskedelmi Bíróság (Reichsoberhandelsgericht) 1877. évből származó ítéletével²⁰⁶, pontosabban annak kritikájával szemléltette, amely döntés alapjául ugyan még a porosz Allgemeines Landrecht szolgált, az abban kifejtett jogtételek ugyanakkor a BGB-re is átvihetők. Az eset tényállása szerint a bank egy csalárd módon összeállított prospektusban értékpapírokat kínált megvételre, amelynek hatására az érdekelt meg is bízta bizományosát a papírok megvásárlásával. Később azonban az érdekelt megtévesztés miatt megtámadta az adásvételi szerződést. A bíróság kifejtette, hogy az ügyletet csak akkor lehet megtámadni, ha a bizományos volt tévedésben. Érzékelve azonban a formális szabályok igazságtalanságát, mégis kerülőúton lehetővé tette a megtámadást abban az esetben is, ha a megbízó volt az, aki tévedett. A megbízó ugyanis lényeges tévedés miatt megtámadhatja ha nem is az adásvételi, de mindenképpen a bizományi ügyletet, ha pedig ez sikeres, a bizományos követelheti a harmadik személytől a megtámadás folytán keletkezett kárának megtérítését²⁰⁷.
116. Müller-Erzbach — bár alapvetően egyetértett az ítélet végkövetkeztetésével — mégis bírálta azt, demonstrálva, hogy az akkori hatályos jogszabályok alapján nem juthatott volna ilyen következtetésre a bíróság. Ha ugyanis a megbízó lényeges tévedés miatt megtámadja a bizományi szerződést, ebből a bizományosnak semmilyen kára nem származhat, hiszen a megbízó a BGB 122. §-a²⁰⁸ alapján

²⁰³ MÜLLER-ERZBACH: i. m. 15-16. old.

²⁰⁴ BGB 123. §: (1) „Wer zur Abgabe einer Willenserklärung durch arglistige Täuschung oder widerrechtlich durch Drohung bestimmt worden ist, kann die Erklärung anfechten. (2) Hat ein Dritter die Täuschung verübt, so ist eine Erklärung, die einem anderen gegenüber abzugeben war, nur dann anfechtbar, wenn dieser die Täuschung kannte oder kennen musste. Soweit ein anderer als derjenige, welchem gegenüber die Erklärung abzugeben war, aus der Erklärung unmittelbar ein Recht erworben hat, ist die Erklärung ihm gegenüber anfechtbar, wenn er die Täuschung kannte oder kennen musste.”

²⁰⁵ MÜLLER-ERZBACH: i. m. 16. old.

²⁰⁶ ROHG 8. Mai 1877. Bd. 22. 248. old.

²⁰⁷ MÜLLER-ERZBACH: i. m. 18. old.

²⁰⁸ BGB 122. § (1): „Ist eine Willenserklärung nach § 118 nichtig oder auf Grund der §§ 119, 120 angefochten, so hat der Erklärende, wenn die Erklärung einem anderen gegenüber abzugeben war, diesem, andernfalls jedem Dritten den Schaden zu ersetzen, den der andere oder der Dritte dadurch

köteles a bizományos megtámadásból fakadó valamennyi kárát (negatív interesse) megtéríteni. A bizományos tehát nem szenved kárt, amelyet a család módon eljáró harmadik személlyel szemben érvényesíthetne. Így bár a megbízó megtámadhatja a bizományi ügyletet, ez nem vezet el a harmadik személlyel szembeni igényérvényesítéshez, hiszen a bizományosnak (közvetítőnek) továbbra is teljesítenie kell a harmadik személlyel szemben, következésképpen a megbízó (az érdekelt) köteles a bizományosnak a teljesítésre fordított összegeket megtéríteni, illetve őt az elvállalt kötelezettségek alól mentesíteni²⁰⁹.

117. További bírálattá tárgya volt a közvetítő fizetéseképtelenségének esete, amelyben a német törvény csak a formális szempontot vette figyelembe: a harmadik személlyel szembeni igény „*de iure*” a közvetítő igénye, azaz az formálisan az ő vagyona tartozik, és így az váratlanul a közvetítő hitelezőinek ölébe pottyant²¹⁰.
118. Müller-Erbach álláspontja szerint a közvetített képviselő ideális szabályozásában az érdekelt (a közvetített módon képviselt személy) kötelezett a harmadik személlyel szemben. Kötelezettsége azon alapul, hogy megbízást adott a harmadik személy vagyoni viszonyaiba történő beavatkozásra, hiszen azzal bízta meg a közvetítőt, hogy az a saját nevében kössön szerződést a harmadik személlyel. Müller-Erbach szavaival a megbízásnak ebben a tekintetben ugyanaz a funkciója, mint a meghatalmazásnak a közvetlen képviselő esetében. Az érdekelt jogosultsága pedig kötelezettségéből vezethető le: amilyen mértékben az érdekelt a közvetítő cselekménye révén kötelezetté vált a harmadik személlyel szemben, olyan mértékben kell jogosultnak is lennie²¹¹.
119. A közvetítő Müller-Erbach elméletében ugyancsak felel a harmadik személy irányában, hiszen a szerződést a saját nevében, a saját hitelét felhasználva kötötte, ráadásul a harmadik személy gyakran nem is szerez tudomást arról, hogy szerződő partnere idegen számlára járt el²¹².
120. A harmadik személynek tehát ezen teória szerint két adósa is van, az érdekelt és a közvetítő, mindketten felelnek vele szemben. Kérdés ezután, hogy felelősségük egyetemleges vagy járulékos jellegű legyen. Az egyetemlegesség ellen hozta fel Müller-Erbach azt a korábbi fejtegetéseiből nyilvánvalóan kiolvasható követelményt, hogy az érdekelt személyes körülményeinek és magatartásának (vétkességének, tévedésének stb.) döntő befolyást kell gyakorolnia a közvetítő és a harmadik személy közötti szerződésre. Egyetemlegesség esetén azonban az érdekelt személyes körülményei — legyenek azok akár a felelősséget fokozó, akár azt megszüntető hatásúak — csak az érdekelt személyére vonatkozóan okoznak változást a BGB 425. §-a alapján. A magyar jogban ismeretlen gondolati tartalmú szakasz szerint ugyanis az olyan körülmények, mint a késedelem, a vétkesség, illetve a teljesítés lehetetlenné válása csak azon egyetemleges adós javára illetve terhére érvényesülnek, akinek a személyében beálltak²¹³. Egyetemleges kötelettség esetén

erleidet, dass er auf die Gültigkeit der Erklärung vertraut, jedoch nicht über den Betrag des Interesses hinaus, welches der andere oder der Dritte an der Gültigkeit der Erklärung hat.”

²⁰⁹ MÜLLER-ERZBACH: i. m. 19. old.

²¹⁰ MÜLLER-ERZBACH: i. m. 27. old.

²¹¹ MÜLLER-ERZBACH: i. m. 30. old.

²¹² MÜLLER-ERZBACH: i. m. 31. old.

²¹³ BGB 425. § [Wirkung anderer Tatsachen] (1) „*Andere als die in den §§ 422 bis 424 bezeichneten Tatsachen wirken, soweit sich nicht aus dem Schuldverhältnis ein anderes ergibt, nur für und gegen den Gesamtschuldner, in dessen Person sie eintreten. (2) Dies gilt insbesondere von der Kündigung, dem Verzug, dem Verschulden, von der Unmöglichkeit der Leistung in der Person eines Gesamtschuldners, von der Verjährung, deren Neubeginn, Hemmung und Ablaufhemmung, von der Vereinigung der Forderung mit der Schuld und von dem rechtskräftigen Urteil.*”

tehát az érdekelt személyéhez kapcsolódó körülmények nem hatnak ki a jogviszony egészére, nevezetesen a közvetítő kötelezettségére.

121. Valódi, valamennyi fél számára kielégítő megoldást így csak az jelenthet, ha a harmadik személlyel szemben az érdekelt a főkötelezett, és mellette a közvetítő járulékosan felel²¹⁴. Csak ebben az esetben érhető el az a célkitűzés, hogy a közvetítő felelősségének fennállása és mértéke az érdekelt személyes körülményeihez és magatartásához igazodjon.
122. Az érdekelt ugyanakkor az elmélet szerint nem lehet felelős a közvetítő cselekményeiért. A közvetítő nem áll szorosabb kapcsolatban az érdekelttel, mint a harmadik személlyel. Utóbbi kizárólag a közvetítővel szerződött, neki ajándékozta bizalmát. Ha tehát a közvetítő elmulaszt valamit, a harmadik személy ezért felelősségre vonhatja, a mulasztásért az érdekelt nem tartozhat felelősséggel. Ebből pedig az következik, hogy az érdekelt mentesülhet a harmadik személlyel szembeni felelősség alól, ha a közvetítőnek teljesít²¹⁵.
123. Ugyanezen megfontolásból állítja Müller-Erbach azt, hogy a harmadik személy sem felel az érdekelttel szemben a közvetítő vétkességéért. Hiszen mind a harmadik személy, mind az érdekelt anélkül szerződött a közvetítővel, hogy a másikkra tekintettel lett volna. A harmadik személy nem felelhet szigorúbban azért, mert a szerződés idegen számlára kötött²¹⁶.
124. Következésképpen mind az érdekeltnek, mind a harmadik személynek el kell fogadnia, ha jogai a közvetítő magatartása révén csorbulnak, az ebből fakadó hátrányt nem téríthetik meg a másikkal. Ugyanezt a másik oldalról megfogalmazva: felelőségük a közvetítő magatartása révén nem válhat terhesebbé²¹⁷.
125. Az elméletnek ezen a pontján Müller-Erbachnak azzal a problémával kellett szembesülnie, hogy számos esetben, amelyek a közvetítő vétkességére vagy nem szerződésszerű magatartására vezethetők vissza, az érdekelt nem felel a harmadik személlyel szemben. Miután azonban a közvetítő felelőssége a teória értelmében csak járulékos, ezen esetekben az eddig elmondottak alapján a közvetítő felelőssége sem lenne megállapítható, a harmadik személy tehát senkihez nem tudna fordulni igényével. Ezen nem kívánt eredmény elkerülésére Müller-Erbach a BGB 179. § (1) bekezdésének, a közvetlen képviselő körében található álképviselési szabálynak a némileg módosított formuláját hívta segítségül. A BGB 179. §-ának (1) bekezdése alapján közvetlen képviselő esetében, aki képviselési jogosultság nélkül képviselőként köt szerződést, köteles a másik fél választása szerint teljesíteni vagy kártérítést fizetni, ha a képviselt a szerződés megkötését nem hagyja jóvá²¹⁸. A közvetlen képviselő esetére alkotott norma természetesen nem alkalmazható maradéktalanul: kártérítésre utaló szövegrésze nem illeszthető a közvetett képviselő problémaköréhez, mivel a harmadik személy csak a közvetítővel szembeni igényrel számol. Ezért annak módosított és általánosan megfogalmazott formulája szerint a közvetítő mint főadós felel azokban az esetekben, ha olyan ok miatt, amelyért a közvetítő felelős, az érdekelt nem tartozik felelősséggel²¹⁹.

²¹⁴ MÜLLER-ERZBACH: i. m. 32. old.

²¹⁵ MÜLLER-ERZBACH: i. m. 33. old.

²¹⁶ MÜLLER-ERZBACH: i. m. 33-34. old.

²¹⁷ MÜLLER-ERZBACH: i. m. 34. old.

²¹⁸ BGB 179. § [Haftung des Vertreters ohne Vertretungsmacht] (1) „*Wer als Vertreter einen Vertrag geschlossen hat, ist, sofern er nicht seine Vertretungsmacht nachweist, dem anderen Teil nach dessen Wahl zur Erfüllung oder zum Schadensersatz verpflichtet, wenn der Vertretene die Genehmigung des Vertrags verweigert.*”

²¹⁹ MÜLLER-ERZBACH: i. m. 34-35. old.

126. Természetesen az a tény, hogy a közvetítő is felel a harmadik személy felé, nem vonja maga után, hogy ő jogosult is lenne vele szemben: semmilyen saját jogosultságot nem szerez a harmadik személlyel szemben a megkötött szerződésből fakadóan. Az érdekelt közvetlen jogosultsága mellett Müller-Erbach megfogalmazásában „a közvetítő jogosultságának nem marad hely”. Ugyanakkor fontos szerepe van: felhatalmazott az érdekelt valamennyi jogosultságának érvényesítésére és a teljesítésnek az érdekelt számára történő átvételére. A harmadik személy ugyanis gyakran nem tudja, hogy szerződő partnere idegen számlára jár el, azaz cselekménye révén más válik jogosulttá, a harmadik személy számára ebből nem származhat hátrány. A közvetítő számára nyújtott teljesítése tehát szükségszerűen megszünteti kötelezettségét, az közvetlenül az érdekeltnek nyújtott teljesítésnek minősül²²⁰.
127. Összefoglalva: Müller-Erbach teóriájának veleje, hogy a közvetett és a közvetlen képviselő közötti fő különbség a közvetítőnek (közvetett képviselőnek) — az érdekelt felelőssége mellett — járulékos felelősségében áll. A gyakorlat számára ez a legfontosabb körülmény, amely a közvetett képviselőre utal. Ráadásul megbízhatóbb, mint a hagyományos „saját nevében” illetve „más nevében” eljárás kritériuma, amely még az üzletszerű gazdasági kapcsolatokban jártas felek számára is gyakran bizonytalanul állapítható meg²²¹.

4.1.4.2 „Akit illet” doktrina (Cohn)

128. A német bíróságok a BGB minden sugallata ellenére nem minden esetben ragaszkodtak az *Offenheitsprinzip*²²² következetes érvényesítéséhez. Számos második világháború előtti német legfelsőbb bírósági döntés enged arra következtetni, hogy minél kevésbé érdekelt a harmadik személy a képviselt kilétének ismeretében, annál kevésbé követelték meg a német bíróságok, hogy a harmadik személy tudhasson arról, hogy kinek a javára járt el a közvetett (rejtett) képviselő²²³. Éppen ezen ítéletekkel kapcsolatban érkezett a másik ellenvetés az uralkodó doktrínával szemben, ezúttal azonban a jogtudomány részéről. A Cohn által kidolgozott „*handeln für denjenigen, den es angeht*”²²⁴ (annak a javára történő eljárás, akit illet) doktrína értelmében a nem képviselőként fellépő közvetítő (aki tehát nem tesz eleget a nyilvánossági elv követelményének) által harmadik személlyel kötött szerződés joghatásai a képviselt személyében állnak be, amennyiben a harmadik személy nem érdekelt a szerződéses jogviszony alanyai kilétének megismerésében²²⁵. A törvény szövegében egészen a mai napig nem szereplő intézmény gyakori praktikus megjelenési formája az anoním, készpénzes áruházi adásvétel, amelynek során a tényleges vevő személye nem kerül rögzítésre, és a képviselői viszony az áruház személyzete számára ténylegesen irreleváns is. A

²²⁰ MÜLLER-ERZBACH: i. m. 36. old.

²²¹ MÜLLER-ERZBACH: i. m. 40. old.

²²² A nyilvánossági elvre vonatkozóan lásd a 92-95. bekezdéseket.

²²³ OHR: Zur Anerkennung der verdeckten Stellvertretung in der Rechtsprechung des Reichsgerichts. In: Archiv für die civilistische Praxis. (150. Band) 1949. 527-528. old.

²²⁴ Lásd: COHN, Ernst Joseph: Das rechtsgeschäftliche Handeln für denjenigen, den es angeht in dogmatischer und rechtsvergleichender Darstellung. 1931., VON LÜBTOW, Ulrich: Das Geschäft „für den es angeht” und sogenannte „antizipierte Besitzkonstitut”. In: Zeitschrift für das gesamte Handelsrecht und Konkursrecht. 1949 (112. Band) 227-267. old.

²²⁵ SCHWARK: i. m. 777. old.

„*handeln für denjenigen den es angeht*” elmélet tehát áttöri a nyilvánossági elvet²²⁶, és ezzel a külső és a belső jogviszony szigorú elválasztásának tételét is. Az „akit illet” doktrina²²⁷ egyes jogtudósok szerint mégse több, mint az általános dogmatika kereteibe illeszkedő, nem különösebben érdekes kiegészítő magyarázat arra az esetre, amely a gyakorlatban kifogástalanul működik²²⁸. Egy másik vélemény kritikát is megfogalmazott a doktrínával, pontosabban azon elméleti megfontolással szemben, hogy a képviseleti viszony nyilvánosságát nem szükséges megkövetelni ott, ahol a harmadik személy számára irreleváns szerződő partnerének a kiléte. A bírálók szerint ugyanis a nyilvánossági elv ezen teleológiai korlátozása nem biztosít kellően szilárd dogmatikai alapot az intézmény számára. Hiszen ha a képviselő saját nevében cselekszik, de közvetlenül a képviselt számára szerez jogokat és vállal kötelezettségeket, ezen jogkövetkezmények nincsenek összhangban az akaratnyilatkozat tartalmával. A jogügylet tartalma és az akaratnyilatkozat közötti ellentmondás azonban elkerülhető, ha a „*handeln für denjenigen den es angeht*” eseteiben a kiegészítő szerződésértelmezés alapján arra a tulajdonképpen vélelmezett megállapodásra következtetünk, hogy a rejtve cselekvő képviselő egyoldalúan határozhatja meg a szerződő partner személyét²²⁹. Azonos megfontolások alapján Flume egyenesen odáig ment, hogy kimondja: az „akit illet” doktrina „mítoszára” a modern német jogban immáron nincs is szükség²³⁰.

129. Ennek ellenére érdemes megemlíteni, hogy az „akit illet” doktrina egyik megjelenési formájaként tartja számon a német jogtudósok többsége azt az esetet, amikor a képviselő kinyilvánítja a harmadik személy felé képviseleti akaratát (jelzi, hogy ő képviselő), a képviselt nevét és személyét azonban nem közli. Ezt az esetet a német szerzők a „*offenes Geschäft für den, den es angeht*”-nek („nyilvános ügylet annak javára, akit illet”) hívják, és alapvetően a nyílt, közvetlen képviselet fogalmába sorolják²³¹. Jogkövetkezménye, hogy a képviselő köteles a harmadik személy irányába a képviselt nevét közölni, amennyiben pedig ezt nem teszi, az álképviselet jogkövetkezményeiről rendelkező 179. § alapján felel²³², azaz főszabály szerint a másik fél választása szerint teljesítésre vagy kártérítésre kötelezhető.

4.1.4.3 Harmadik személy kárának megtérítése (Drittschadensliquidation)

130. A német polgári jogi irodalomban az előzőekben ismeretett „akit illet doktrina” mellett a harmadik személy kárának megtérítésére vonatkozó elméletet (az ún.

²²⁶ BREHM, Wolfgang: Allgemeiner Teil des BGB. 3., überarbeitete Auflage. Stuttgart-München-Hannover-Berlin-Weimar-Dresden, 1997. 219. old.

²²⁷ Fordítás tőlem.

²²⁸ MEDICUS, Dieter: Bürgerliches Recht. 19., neubearbeitete Auflage. München, 2002. 58. old. A német jogirodalomban az az általam nem tárgyalt probléma okozott különös nehézséget, hogy milyen időpontban válik hatályossá a képviselő által egy meg nem nevezett személy számára kötött szerződés. Erről részletesen lásd: FLUME, Werner: Allgemeiner Teil des Bürgerlichen Rechts. Zweiter Band. Das Rechtsgeschäft. Vierte, unveränderte Auflage. Berlin, 1992. 752. old.

²²⁹ BREHM, Wolfgang: Allgemeiner Teil des BGB. 3., überarbeitete Auflage. Stuttgart-München-Hannover-Berlin-Weimar-Dresden, 1997. 221. old.

²³⁰ FLUME: i. m. 774-775. old.

²³¹ FLUME: i. m. 771-772. old.

²³² HEINRICH, Helmut: § 164 BGB. In: Palandt Bürgerliches Gesetzbuch. 61., neubearbeitete Auflage. München, 2002. 169. old.

Drittschadensliquidation) szokás a másik olyan területnek tartani, ahol az elmélet és a gyakorlat (állítólag) feladta a belső és külső viszony merev elhatárolásának axiómáját²³³. A *Drittschadensliquidation* a német jogban akkor jöhet számításba, ha a kártérítésre jogosult és a kárt elszenvedett személye (más megfogalmazásban: a hitelezői minőség és a jog által védett érdek²³⁴) elválnak egymástól. A kárt alapesetben kártérítés követelésére jogosult szenvedni el. A német joggyakorlat által konzekvensen követett elmélet szerint azonban a kártérítésre jogosult személy követelheti a károkozótól annak a kárnak a megtérítését is, amelyet nem ő maga, hanem bizonyos sajátos körülmények folytán helyette egy harmadik személy szenvedett el²³⁵. Ilyen sajátos körülmény általában a kártérítésre jogosult és a harmadik személy közötti jogviszony, amely a kárt a harmadik személyre telepíti.

131. Harmadik személy kárának megtérítése esetén a kár nem a kártérítésre jogosultnak, hanem a harmadik személynek a kára, azaz nem áll fenn a veszély, hogy a kártérítésre kötelezettet kétszeres megtérítési kötelezettség terhelné. Az intézmény indokát vélhetően abban a megfontolásban kell keresnünk, hogy a károkozóra nem származhat előny abból, hogy a kártérítésre jogosult csak azért nem szenvedett kárt, mert helyette másvalaki károsodott²³⁶.
132. Az elmélet számos ügycsoportot alakított ki, amelyekben a doktrina alkalmazásra kerülhet²³⁷, s ezek közül az egyik éppen a közvetett képviselő esete. Ha ugyanis a megbízója javára, de a saját nevében szerződő közvetítő személlyel szerződést kötő harmadik személy megszegi a szerződést, az ebből fakadó kár nem a szerződés alapján kártérítésre jogosult közvetítőnél, hanem az ő megbízójánál áll be, akinek érdekében a közvetítő a szerződést megkötötte. A többség által elfogadott vélekedés szerint a jog nem hagyhatja védtelenül azt a személyt, akinek érdekében a szerződés megkötésére sor került: miután saját jogú kártérítési igénye a harmadik személlyel szemben nincsen (a formális jogviszony hiánya miatt), a közvetítő számára kell biztosítani a lehetőséget, hogy a nemteljesítésből, hibás teljesítésből vagy késedelemből fakadó kárt érvényesíthesse, még akkor is, ha a kár nem nála, hanem megbízójánál keletkezett²³⁸.
133. A német jogirodalom — amellett, hogy az intézmény létjogosultságát az állandó bírói gyakorlat ellenére újra és újra megkérdőjelezte — különösen abban a kérdésben nem alakított ki egységes álláspontot, hogy közvetett képviselő esetében mire terjed ki a harmadik személy kártérítési kötelezettsége. A megbízó teljes kárát (ide értve az elmaradt hasznot is) meg kell-e térítenie, vagy csak azt a kárt, amely a közvetítőnél állt volna be, ha ő lett volna a tényleges szerződő fél, vagy esetleg azt a kárt, amelyre az ilyen szerződések esetében tipikusan számítani lehet? A kérdés kapcsán a közvetett képviselő bonyolult témájára rendkívül jellemző dilemma merült fel: az a körülmény, hogy a harmadik személy szerződő partnere (a közvetítő) — adott

²³³ SCHWARK: i. m. 777-778. old.

²³⁴ HEINRICHS, Helmut: Vorbemerkungen von § 249. In: Palandt Bürgerliches Gesetzbuch. 61., neubearbeitete Auflage. München, 2002. 289. old.

²³⁵ LARENZ, Karl: Lehrbuch des Schuldrechts. Band I. Allgemeiner Teil. 14. Auflage. München, 1987. 462. old.

²³⁶ HEINRICHS: i. m. 289. old.

²³⁷ Lábady a termékfelelősség intézménye kapcsán jegyezte meg, hogy azt a német jog először szerződésszegési alapon kísérelte meg megoldani és ennek kapcsán dolgozta ki a „*Vertrag mit Schutzwirkung gegenüber Dritte*” illetve a *Drittschadensliquidation* jogelveit. A konstrukció kapcsán egyértelmű a kötelmi jogviszonyok relatív szerkezetének horizontális feloldására törekvés, amely az alanyok körét kiszélesíti ugyan másokra, a „mások körét” azonban erősen korlátozza. Lásd: LÁBADY Tamás: Fejezetek a felelősségbiztosítás köréből. Pécs, 1989. 88. old.

²³⁸ LARENZ: i. m. 465. old.

esetben a harmadik személy számára felismerhetetlen módon — más javára kötötte az ügyletet, eredményezheti-e a megtérítendő kár mértékének a növekedését? Miután azonban a közvetítő fiktív kárának mértéke gyakran nem megállapítható, a kár mértékének a szerződésre tipikusan jellemző károkra történő korlátozásának pedig nincs törvényi alapja, nem maradt más lehetőség, minthogy a kár mértékét ilyenkor a kárt ténylegesen elszenvedő megbízó kárához és nem a kártérítésre jogosult feltehető igényéhez igazítsák²³⁹.

134. Rá kell mutatni, hogy a *Drittschadensliquidation* intézményét nem sorolhatjuk a belső és a külső jogviszony elválasztásának dogmáját áttörő klasszikus esetek közé. Meggyőzőnek tűnik ebben a tekintetben Schwark álláspontja, amely szerint itt tulajdonképpen nem a közvetlen kapcsolatok elismeréséről van szó, hanem csupán arról, hogy a kártérítési igény kapcsán figyelembe kell venni egy másik jogviszony szempontjait, hiszen az igény érvényesítésére kizárólag a közvetítő (és nem a megbízó) jogosult²⁴⁰.

4.1.4.4 Az adásvételi szerződés megtámadása a megbízó tévedése miatt az elméletben (Hager) és a gyakorlatban (a Ming-váza esete)

135. Több mint hét évtizeddel azt követően, hogy Müller-Erzbach megjelentette a közvetett képviselet alapelveiről szóló munkáját, az általa kikövezett úton haladva publikált tanulmányt Hager „A közvetett képviselet elvei” címmel. Az összecsengő címek ellenére több tekintetben is vitába szállt elődjével. Hager szerint ugyanis alapvetően helyes az a Müller-Erzbach által bírált jogtétel, hogy ha a megbízó tévedés miatt megtámadja a szerződést, az nem hat ki a közvetítő által a harmadik személlyel kötött szerződésre, hiszen nehezen volna összeegyeztethető a jogbiztonsággal, ha a harmadik személyt nem csak szerződő partnere, tehát a közvetítő, hanem általa ismeretlen mögöttes személyek tévedései is érintenék²⁴¹. A közvetett képviselet általánosan elfogadott dogmáiból fakad továbbá az is, hogy a közvetett képviselő a harmadik személlyel szemben nem hivatkozhat arra, hogy a megbízója érdekkörében felmerült ok miatt nem tud teljesíteni, amely azonban őt nem érinti. Ezt a Legfelsőbb Birodalmi Kereskedelmi Bíróság már relatíve korán kimondta abban az esetben, amelyben egy német gabonakereskedő a háború kitörése miatt nem tudta szállítani az értékesítéssel megbízott párizsi bizományosának az utóbbi által kötött szerződés teljesítéséhez szükséges gabonát. A bíróság álláspontja szerint a német megbízó személyéhez kapcsolódó teljesítési akadály nem mentesítette a párizsi bizományost vevőivel szemben, hiszen a párizsi piacon köthetett volna fedezeti ügylet²⁴².
136. Hager tanulmányában sorra vette azokat az eseteket, amikor az érdekelt és a harmadik személy közötti közvetlen kapcsolatokat tagadó hagyományos dogma áttörését elismeri a jogirodalom általában azzal az indokkal, hogy a tradicionális álláspont indokolatlan védelmet jelentene. Így a szerzők túlnyomó többsége elismeri például az elv áttörését a megtévesztés miatti megtámadás esetében. Ha ugyanis az érdekelt megtéveszti a harmadik személyt, ez utóbbi megtámadhatja a közvetítővel

²³⁹ LARENZ: i. m. 465-466. old.

²⁴⁰ SCHWARK: i. m. 777-778. old., hasonlóan: GRZIBEK, Norbert: Direkte Rechtsbeziehungen bei der verdeckten Stellvertretung. Hamburg, 2004. 69-70. old.

²⁴¹ HAGER, Günter: Die Prinzipien der Mittelbaren Stellvertretung. In: Archiv für die civilistische Praxis. 180. Band. Tübingen, 1980. 240. old.

²⁴² ROHG Bd. 23. 107. old.

kötött szerződést, és pedig függetlenül a közvetítő jóhiszeműségétől. Az érdekeltet ugyanis a BGB 123. § (2) bekezdés 1. mondata²⁴³ értelmében a jogirodalom — vélhetően Müller-Erzbach hatására — nem tekinti „harmadik személynek”, akinek a részéről történő megtévesztés csak abban az esetben adna alapot a megtámadásra, ha a másik fél (ebben az esetben a közvetítő) a megtévesztésről tudott vagy arról tudnia kellett²⁴⁴.

137. A tévedés mint megtámadásra okot adó körülmény kapcsán Hager szerint ugyancsak felül kell vizsgálni az érdekelt és a harmadik személy között mindenfajta jogi kapcsolatot tagadó álláspontot. Ha ugyanis csak a közvetítő volt tévedésben, ám az érdekelt nem tévedett, a szerződés megtámadására nem kerülhet sor, mivel a közvetítő és a harmadik személy közötti szerződés megtámadása végső soron az érdekelt javát szolgálja, ő viszont erre nem jogosult, ha az ő tekintetében nem állt fenn megtámadás alapjául szolgáló tévedés²⁴⁵.
138. Ezt az álláspontot tükrözi a német jogtudományban gyakran idézett, ún. Ming-váza eset, amelyben a német birodalmi legfelsőbb bíróság, a Reichsgericht 1929. február 22-én hozott ítéletet²⁴⁶. Az ügy tényállása szerint az 1925. évben a megbízó két kínai váza bizományi értékesítésével bízott meg egy kereskedőt. A kereskedő a megbízó tudomásával a vázákat a modern kínai és japán árucikkek részlegénél helyezte el, ahol azokat alperes 390 birodalmi márkáért megvásárolta, majd jelentős haszonnal (állítása szerint 15.000 holland forintért) továbbadta. A váza újabb vevőjénél tartott árverésen a londoni Kensington Múzeum vette meg a vázákat 200.000 birodalmi márkáért. Felperes megbízó tévedésre alapozva megtámadta a szerződést, mivel a bizományossal együtt az adásvételi szerződés megkötésekor abban a hiszemben volt, hogy a vázák a XIX. század első éveiből származnak, pedig azok valójában a Ming-dinasztia idején készültek 1380 és 1644 között, amikor a kínai porcelán-művészet fénykorát élte. Az ügyben a fő kérdés az a számunkra irreleváns jogi probléma volt, hogy mikor járt le a megtámadásra nyitva álló határidő. A Reichsgericht azonban miután megsemmisítette a másodfokú ítéletet és új eljárást rendelt el, felhívta az újra eljáró bíróság figyelmét arra, hogy a megtámadás csak akkor megengedhető, ha a kereskedő a dolognak valamely, a forgalom által lényegesnek tartott tulajdonsága tekintetében tévedésben volt. A megbízó ugyanakkor nem hivatkozhat a bizományos tévedésére, ha ő maga nem tévedett. A birodalmi legfelsőbb bíróság szerint tehát a megismételt eljárásban alaposan kell vizsgálni, hogy a bizományi szerződés megkötésekor megbízó számolt-e azzal a lehetőséggel, hogy az ügyletben olyan dolog szerepel, amely korábbi évszázadokból származik, és ezért mint régiség rendkívüli értékű, illetve hogy ezen lehetőség tudatában az adott limitáron megkötötte volna-e a bizományi szerződést²⁴⁷.

²⁴³ BGB 123. §: (2) „*Hat ein Dritter die Täuschung verübt, so ist eine Erklärung, die einem anderen gegenüber abzugeben war, nur dann anfechtbar, wenn dieser die Täuschung kannte oder kennen musste. Soweit ein anderer als derjenige, welchem gegenüber die Erklärung abzugeben war, aus der Erklärung unmittelbar ein Recht erworben hat, ist die Erklärung ihm gegenüber anfechtbar, wenn er die Täuschung kannte oder kennen musste.*”

²⁴⁴ HAGER: i. m. 241. old.

²⁴⁵ HAGER: i. m. 242. old.

²⁴⁶ RGZ Bd. 124, 115. old. (Entscheidungen des Reichsgerichts in Zivilsachen. Band 124. Berlin und Leipzig, 1929.)

²⁴⁷ RGZ Bd. 124, 120. old. (Entscheidungen des Reichsgerichts in Zivilsachen. Band 124. Berlin und Leipzig, 1929.)

4.2 A bizomány a német kereskedelmi jogban

139. A közvetett képviselő intézménye a német jogban az általános polgári jogi szabályozásnál jóval részletesebb formában a kereskedelmi jog területén, a bizományi ügylet ruhájába öltöztetve jelent meg. A dolgozatban tehát feltétlenül szükségesnek tűnik a bizomány német fogalmát alaposan górcső alá venni. Ezt indokolja az a tény is, hogy a magyar polgári jog újrakodifikálása kapcsán is éppen a német kereskedelmi jog példája lebegett a kodifikátorok szeme előtt. Az új Polgári Törvénykönyv 2001. évi koncepciója a bizományi szerződés szabályainak korszerűsítéséhez a német kereskedelmi törvényt, a Handelsgesetzbuch bizományra vonatkozó rendelkezéseit említette²⁴⁸.
140. Céлом ebben a fejezetben nem pusztán a német bizomány fogalmának mechanikus ismertetése volt. Sokkal inkább arra törekedtem, hogy a hagyományosan kiterjedt és részletekbe menő német jogirodalmi eredményeket a sokkal szegényebb elméleti háttérrel rendelkező magyar jog később következő elemzésénél felhasználjam. A német magánjog magyar polgári jogra gyakorolt hatása eddig sem merült ki az egyes normák szó szerinti lefordításában, hanem sokkal inkább elméleti megfontolások, alapvető értékek és elvek, szabályozási módszerek és rendszerezési elképzelések átvételében testesült meg²⁴⁹.
141. Az első német kereskedelmi törvényt, az 1861-ben, még a német egység megvalósulása előtt született ADHGB-t (Allgemeines Deutsches Handelsgesetzbuch) váltotta fel az 1897-ben elfogadott és 1900-ban hatályba lépett Handelsgesetzbuch (a továbbiakban: HGB), a mai német kereskedelmi törvény, amely jelentősen módosította a bizományra vonatkozó szabályokat is. A HGB nem a bizományi szerződés vagy a bizományi ügylet, hanem a bizományos fogalmát határozza meg. Eszerint bizományos az, aki iparszerűleg vállalja, hogy árukat vagy értékpapírokat más (a megbízó) számlájára saját nevében vesz vagy elad [HGB 383. §-ának (1) bekezdése]²⁵⁰.
142. A bizományról a német jogban csak a kereskedelmi törvény rendelkezik, az 1900-ban hatályba lépett polgári törvénykönyv, a BGB nem. Ennek alapján a német jogfelfogás a bizományt egyértelműen a kereskedelmi jog terejébe sorolja, szemben az adásvétellel, amelyre vonatkozóan mind az általános polgári jog, mind a kereskedők külön magánjoga tartalmaz szabályokat: előbbi az általános magánjogi adásvételről (BGB 433 - 479. §§), utóbbi pedig a kereskedelmi vételről (HGB 373-382. §§) szól.
143. A Handelsgesetzbuch alanyi alapon határolja el szabályainak érvényesülési területét az általános magánjogi szabályok hatályosulási körétől²⁵¹, centrumában a kereskedő áll, a kereskedő által kötött ügyleteket szabályozza²⁵². A német kereskedelmi törvény alapvető fogalma tehát a kereskedő.

²⁴⁸ Az új Polgári Törvénykönyv koncepciója. A Kodifikációs Főbizottság 2001. november 8-i ülésén elfogadott formában. IV. könyv 3. rész 1. pont b. alpontja. Megjelent a Magyar Közlöny 2002/15/II. számában 138. old.

²⁴⁹ MÁDL Ferenc: Néhány gondolat a BGB hatásáról a magyar magánjog fejlődésére. In: Eörsi Gyula Emlékkönyv 1922-1992. Szerkesztette: Sárközy Tamás és Vékás Lajos. Budapest, 2002. 69-70. old.

²⁵⁰ NEMESSÁNYI Zoltán: A bizomány fogalma a német jogban – minta az új magyar Ptk. számára? In: Polgári jogi kodifikáció. 2003. évi 1. szám 18-24. old.

²⁵¹ VÉKÁS Lajos: Az új Polgári Törvénykönyv elméleti előkérdései. Budapest, 2001. 50. old.

²⁵² A kereskedelmi forgalom külön magánjogának definiálására szolgáló másik megoldás az 1807-es francia Code de Commerce-re jellemző. Ez nem a kereskedő, hanem a kereskedelmi ügylet fogalmát teszi az elhatárolás alapjává.

144. A német jogirodalom álláspontja értelmében a bizományos a törvény erejénél fogva kereskedő²⁵³. Az a személy azonban, aki más számlájára a saját nevében elad vagy vesz, csak akkor tekinthető bizományosnak, ha tevékenységét iparszerűleg folytatja²⁵⁴, hiszen a HGB 1. § (1) bekezdése alapján a törvény értelmében kereskedő az, aki iparszerűleg kereskedelmi tevékenységet folytat. Az iparszerűség kritériuma ezek szerint lényegi eleme a bizományos fogalmának is: ez alapozza meg a saját nevében más számlájára adásvételi szerződést kötő személy kereskedői minőségét. Az ilyen személy ügylete csak akkor tartozik a kereskedelmi törvény hatálya alá, ha iparszerűleg jár el. Az iparszerűség jelentéstartalmának a jogirodalomban felbukkanó árnyalatnyi eltéréseit ehelyütt nem kívánom mélyebb elemzés alá vonni²⁵⁵. Elegendőnek és találónak tartom Rudolf Lóránt pécsi jogászprofesszor egyik korai, a magyar kereskedelmi törvényről szóló, de az iparszerűség fogalma tekintetében a német jogra is vonatkoztatható munkájának a megfogalmazását. „Az iparszerűség ismérve: a hivatásszerűség. Ennek ellentéte: az alkalmosszerűség. Hivatásszerűnek pedig azt a tevékenységet mondjuk, amely előre meg nem határozott és meg nem határozható számú kereskedelmi ügyletek kötésére irányul azzal a céllal, hogy ebből a tevékenykedő állandó jellegű jövedelmet húzzon”²⁵⁶. Az iparszerűség tehát az önálló kereskedelmi jog általános magánjogtól történő elhatároló ismérve volt²⁵⁷.
145. Mivel a bizomány a német jogban a kereskedelmi jog szabályozási körébe tartozik, és ezt a jogterületet a HGB alanyi megközelítéssel szabályozza, nem meglepő, hogy a jogszabály a bizomány helyett a bizományos fogalmát teszi törvényi definícióvá, annak ellenére, hogy az adott fejezet „A bizományi ügylet” (Kommissionsgeschäft) címet viseli. A bizomány alanyi definiálásának oka tehát a HGB szabályozási koncepciójában rejlik, amely a kereskedelmi jog – mint a kereskedők külön magánjoga – tárgyát alanyi oldalról közelíti meg.
146. Érdekes párhuzam fedezhető fel egyébként a HGB és a magyar Ptk. fogalom-meghatározása között a bizományos által megköthető szerződések tekintetében. Egyik törvény sem ad világos választ arra a kérdésre, hogy milyen szerződéstípusba tartozó szerződések megkötésére vállalhat kötelezettséget a bizományos. A HGB elődje, az ADHGB még jóval szélesebb körben határozta meg a bizományos által megköthető szerződések körét: úgy rendelkezett, hogy a bizományos kereskedelmi ügyletek megkötésére vállal kötelezettséget. A HGB ezzel szemben a bizományos fogalmát a 383. §-ban arra a személyre korlátozta, aki saját nevében a megbízó számlájára adásvételi szerződést köt²⁵⁸.
147. A törvény 406. § (1) bekezdése szerint azonban a bizományra vonatkozó fejezet szabályait akkor is alkalmazni kell, ha a bizományos kereskedelmi tevékenysége körében idegen számlára és saját nevében a 383. §-ban megjelölttől eltérő ügylet megkötésére vállal kötelezettséget. Az adott szabályok tehát arra a szerződésre is vonatkoznak, amelyben nem áruk vagy értékpapírok eladására illetve megvételére, hanem valamely más kereskedelmi ügylet megkötésére vállal kötelezettséget a kereskedő. A 406. § (1) bekezdése ugyanakkor a német jogirodalom álláspontja

²⁵³ KORN, Alfred: Handkommentar zum Handelsgesetzbuch. Köln, 1929. 282. old.

²⁵⁴ STAUB's Kommentar zum Handelsgesetzbuch. Bearbeitet von: Heinrich Könige, Albert Pinner, Felix Bondi. Neunte Auflage. Berlin 1913. 1056. old.

²⁵⁵ Erre vonatkozóan lásd: NEUMANN Ármin: A kereskedelmi törvény magyarázata. Budapest, 1878. I. kötet 47-48. old.

²⁵⁶ RUDOLF Lóránt: A kereskedelmi ügyletek minősítési szabályai. (KT. 258-264 §§). Pécs, 1942. 47. old.

²⁵⁷ NEMESSÁNYI: A bizomány fogalma a német jogban... i. m. 19. old.

²⁵⁸ NEMESSÁNYI: A bizomány fogalma a német jogban... i. m. 19-20. old.

szerint nem eredményezi a bizományi ügylet fogalmának a kiterjesztését, hiszen az említett ügylet nem minősül bizományi ügyletnek, csak alkalmazni kell rá a fejezet szabályait²⁵⁹. Másként vélekednek a szerzők a 406. § (2) bekezdéséről, amelyben a bizományi ügylet fogalmának valódi kiterjesztését látják²⁶⁰. A hivatkozott bekezdés úgy rendelkezik, hogy a fejezet értelmében vételi vagy eladási bizománynak minősül az a szerződés is, amelynek tárgya olyan helyettesíthetetlen ingó dolog szállítása, amely a vállalkozó által beszerzett anyagból kerül előállításra²⁶¹.

148. A kontinentális szerződési rendszerekben – így a német jogban is – a szerződéstípusok máig igen fontos szerepet játszanak. Funkciójuk az idők folyamán fontos változásokon ment keresztül, de jelentőségük a mai jogokban megmaradt²⁶². Ahhoz, hogy ennek a kihívásnak a bizományi szerződéstípus eleget tudjon tenni, egyértelműen el kell tudnunk különíteni a bizományi szerződéseket más szerződéstípusba tartozó szerződésektől. Ez azonban nem egyszerű feladat: a bizományi szerződés gyakran különböző szerződéstípusok elemeit is tartalmazhatja, átmenetet képezhet más szerződéstípusok felé²⁶³. A legtöbb nehézséget a bizományi szerződésnek a megbízástól illetve az ún. saját számlás szerződésektől való elhatárolása okozza. A német jog vizsgálata mind a két jelzett probléma megoldásához közelebb segíthet.
149. Szembeötlő, hogy a HGB a bizományossal szerződő felet nem megbízónak, hanem „bizományozónak” (Kommittent) nevezi. A német jogalkotó a szerződések alanyainak eltérő megjelölésével a két külön törvényben (a megbízás a BGB-ben, a bizomány pedig a HGB-ben) szabályozott szerződéstípus elkülönült alkalmazási körét juttatta kifejezésre.
150. A német kereskedelmi törvényhez kapcsolódó jogirodalom állásfoglalása szerint bár a bizomány legbelső, jogi természetét tekintve a megbízás egyik formája, miután a bizományos a megbízottól eltérően nem a megbízó, hanem saját nevében jár el, magától értetődő, hogy a bizományi szerződésnek az egyéb megbízási szerződésektől jelentősen eltérő karakterrel kell rendelkeznie. Ezen eltérő tulajdonságok ugyanakkor nem vezethetnek olyan következtetésre, hogy a bizományi szerződést önmagában álló, és jogilag önállóan megítélendő szerződéstípusnak kell tekinteni. Pusztán annyit szűrhetünk le belőlük, hogy a kereskedelmi forgalom igényei miatt a megbízás alapvetéseinek a bizományi szerződésre vonatkozó alkalmazására csak akkor kerülhet sor, ha a HGB arra kifejezetten lehetőséget biztosít²⁶⁴. A bizomány és a megbízás közötti egyik fő

²⁵⁹ Lásd: STAUB's Kommentar. i. m. 1052. old. és KORN: i. m. 284. old.

²⁶⁰ STAUB's Kommentar. i. m. 1052. old.

²⁶¹ Egyes német szerzők erre a szakaszra hivatkozva élesen elkülönítik a bizományos és a bizományi ügylet fogalmát, és utóbbinak jóval szélesebb jelentéstartalmat adnak. Eszerint a bizományi ügyletnek minősül minden szerződés, amelyben a kereskedő mással szemben arra vállal kötelezettséget, hogy más számlájára a maga nevében szerződést köt. Erre vonatkozóan lásd: LEHMANN, Karl: Lehrbuch des Handelsrechts. Zweite, umgearbeitete Auflage. Leipzig, 1912. 824. old. és BECK'SCHE Kurzkomentare. Handelsgesetzbuch mit GmbH & Co., Handelsklauseln, Bank- und Börsenrecht, Transportrecht (ohne Seerecht). Bearbeitet von: Klaus J. Hopt. München, 2000. 1078. old. Létezik olyan álláspont is, amely a 406. §-ra vonatkozóan a „nem valódi bizomány” kifejezést használja. Lásd: HEILFRON, Eduard: Lehrbuch des Handelsrechts. Berlin, 1909. Zweiter Band. 247. old. és STRAUBE, Manfred (Hrg. von): Kommentar zum Handelsgesetzbuch. Mit einschlägigen Rechtsvorschriften in zwei Bänden. Wien 1995. 1022. old.

²⁶² VÉKÁS Lajos: A szerződési rendszer fejlődési csomópontja. Budapest, 1977. 151. old.

²⁶³ HARMATHY Attila: A bizomány. In: A Polgári Törvénykönyv magyarázata. Szerkesztette: Gellért György. Budapest, 2001. II. kötet 1701. old.

²⁶⁴ ENDEMANN, W.: Handbuch des deutschen Handels-, See- und Wechselrechts. Dritter Band. Leipzig, 1885. 164-165. old.

különbséget egyébként a szerzők abban látják, hogy a megbízott a BGB szerint főszabályként ingyenesen jár el, a bizományos azonban mint kereskedő jogosult a díját követelni²⁶⁵.

151. Az említett okok miatt a német kereskedelmi törvény általános jelleggel nem utal a megbízás törvényi szabályaira. Két helyen azonban említést tesz a megbízás normáiról: a 385. § (2) bekezdésében és a 396. § (2) bekezdésében. Az első esetben a BGB-nek a megbízó utasításaitól való eltérés lehetőségét biztosító, a másodikban pedig a megbízott költségeinek megtérítését előíró szabályára utal. Egyéb tekintetben viszont a német jogalkotó a megbízás szabályainak felhívása nélkül szabályozta a bizományi szerződésből fakadó jogokat és kötelezettségeket. Abban a kérdésben, hogy vita esetén a kereskedő saját vagy megbízója nevében járt-e el (azaz, hogy bizományi vagy megbízási szerződésről van-e szó) csak a szerződési nyilatkozatok szabad értelmezése alapján lehet dönteni, törvényi vélelem nem szól egyik lehetséges alternatíva mellett sem²⁶⁶.
152. A HGB szövege értelmében a bizományos a „megbízó számlájára” köt adásvételi szerződést²⁶⁷. A német kommentár-irodalom szerint a „megbízó számlájára” megfogalmazás a HGB-ben arra szolgál, hogy elhatárolja a bizományi szerződést a saját számlás szerződésektől²⁶⁸. Ha ugyanis valaki a továbbeladás szándékával szerez be, ezt kétféleképpen teheti. Vagy megvásárolja a dolgot és eladja, és ebben az esetben a továbbeladás kockázatát neki kell viselnie, de megtartja a vételi és eladási ár teljes különbözetét, vagy pedig bizományba veszi a dolgot és mint bizományos értékesíti azt megbízója számlájára. Ebben az esetben a továbbeladás kockázata nem őt terheli, viszont csupán bizományos díjra tarthat igényt, nem pedig a teljes különbözetre. A továbbeladás szándékával beszerzőnek tehát aközött kell választania, hogy nagyobb kockázatot vállal nagyobb nyereség fejében, vagy kisebb kockázatot kisebb nyereség fejében. Az első esetben „saját számlás” szállítási szerződést, illetve raktári szerződést köt, az utóbbiban „idegen számlás” bizományi szerződést²⁶⁹.
153. A bizományi szerződés és a saját számlás szállítási szerződés közötti átmeneti formákra számtalan példát találhatunk²⁷⁰, elhatárolásuk a német joggyakorlatban is problémás²⁷¹. Elvi tételként került itt is rögzítésre, hogy a felek által használt kifejezések helyett a szerződés tartalma és annak értelmezése lehet mérvadó²⁷²; saját számlás adásvételi szerződés mellett szól, ha a felek pontosan meghatározzott

²⁶⁵ HEILFRON: i. m. 251. old., LARENZ, Karl: Lehrbuch des Schuldrechts. Band II: Besonderer Teil. Halbband I. Dreizehnte, völlig neubearbeitete Auflage. München 1986. 409. old.

²⁶⁶ COSACK, Konrad: Lehrbuch des Handelsrechts. Siebente neubearbeitete Auflage. Stuttgart, 1910. 182. old.

²⁶⁷ Legf. Bír. Gf. I. 32 948/1992. sz. – BH 1994. 266.

²⁶⁸ Lásd: STAUB'S KOMMENTAR. i. m. 1053. old. és COSACK: i. m. 180. old.

²⁶⁹ EÖRSI-KEMENES-SÁRÁNDI-VILÁGHY: i. m. 120. o.

²⁷⁰ HARMATHY Attila: A külkereskedelmi és a belföldi vállalatok közötti szerződések általános kérdései. In: Eörsi Gyula és Harmathy Attila (szerkesztették): A külkereskedelmi vállalatok belföldi szerződései. Budapest, 1978. 46. old.

²⁷¹ STAUB'S KOMMENTAR. i. m. 1053. old., HEILFRON: i. m. 248. old. 3. lábjegyzet, GIERKE, Julius von: Handelsrecht und Schifffahrtsrecht. Zweite, umgearbeitete Auflage. Berlin und Leipzig. 1926. 505. old. és BECK'SCHE Kurzkommentare. München 2000. i. m. 1079. old.

²⁷² BAUMBACH, Adolf – DUDEN, Konrad – HOPT, Klaus J.: Handelsgesetzbuch (mit GmbH & Co., Recht des Allgemeinen Geschäftsbedingungen und Handelsklauseln, Bank- und Börsenrecht, Transportrecht (ohne Seerecht). München, 1989. 958. old., NEMESSÁNYI: A bizomány fogalma a német jogban... i. m. 22-23. old.

vételárban állapotok meg, illetve ha az utasítási jogot kizárták, különösen a vételár kialakításának tekintetében²⁷³.

154. Különös nehézséget okoz annak a kérdésnek a megválaszolása, hogy ha a bizományos maga lép be az adásvételi szerződésbe eladóként vagy vevőként, vajon saját vagy idegen számlára jár el²⁷⁴. A német jogirodalom szerint ezt a kérdést csak az ügy konkrét körülményei alapján lehet eldönteni. Bizomány valószínűsíthető, ha a felek elszámolási kötelezettséget és ennek fejében bizományi díjat kötöttek ki²⁷⁵.

4.3 A híres fikció, a HGB 392. §-a

155. A közvetett képviselet alapvető elve, a belső és külső jogviszony éles különválasztásának dogmája az általános magánjogon kívül – jóval részletesebb formában – megjelent a német kereskedelmi jogban, elsősorban a német kereskedelmi törvénykönyv, a HGB bizományi szerződésre vonatkozó szabályaiban is, ám ezen a területen úgyszintén felbukkantak az uralkodó felfogással szembeni álláspontok. Az általános magánjogi okfejtéshez képest különbség, hogy amíg a BGB 164. §-ának (2) bekezdésében nem sok pozitív jogi fogódzót talált jogtudós és joggyakorlat, addig a HGB tálcán kínálja a törvényi kapaszkodót, a 392. §-ának (2) bekezdésében.
156. A szabály a HGB-t megelőző kereskedelmi törvénykönyv, az ADHGB 368. § (2) bekezdésében azonos tartalommal szerepelt²⁷⁶, eredetét azonban Hager az 1793. július 6-i porosz általános polgári perrendtartásban találta meg, amely I, 50 300 §-ában a megbízó számára elkülönítési jogot biztosított az eladási bizományos számára átadott dolgokon és az adásvételből származó követeléseken illetve vételáron, amennyiben ezek elkülönítve lettek kezelve²⁷⁷.
157. Amint azt fent bemutattam²⁷⁸, a bizományi szerződés alapján a bizományos (a német jog szerint is) arra vállal kötelezettséget, hogy a saját nevében, a megbízó számlájára köt szerződést. A megbízó és a bizományos közötti belső jogviszonyban tehát a megbízó és a bizományos szerepelnek mint szerződő felek. A bizományos és a harmadik személy közötti szerződéssel, az adásvételi szerződéssel (illetve a német terminológia szerint az ún. megvalósító ügylettel) létrehozott külső jogviszonyban, a megbízó nem szerződő fél, hiszen a bizományos – mint közvetett képviselő – saját nevében szerződik a harmadik féllel. Ezért az adásvételi szerződésből fakadó követelések jogi szempontból a bizományos követelései. Ez a szerződéses konstrukció azonban önmagában veszélyes lenne a megbízóra nézve: fennállna annak a lehetősége, hogy a gazdaságilag őt illető követelésekre igényt támasztanak a bizományos hitelezői. A bizományos hitelezői tehát olyan vagyonból kereshetnének kielégítést, amely ténylegesen nem a bizományos vagyona²⁷⁹. Ennek megakadályozására a német HGB 392. §-a rendelkezik a megvalósító ügyletből származó követelések jogi sorsáról.

²⁷³ BAUMBACH – DUDEN – HOPT: i. m. 958. old.

²⁷⁴ STAUB's Kommentar: i. m. 1054. old.

²⁷⁵ LEHMANN: i. m. 826. old.

²⁷⁶ Ennek a szabálynak a csaknem szó szerinti fordítása került be a magyar kereskedelmi törvénybe, az 1875. évi XXXVII. törvénycikkbbe is. Lásd erről részletesen a 261-275. bekezdéseket.

²⁷⁷ HAGER: i. m. 249-250. old.

²⁷⁸ Lásd a 141. és skk. bekezdéseket.

²⁷⁹ MÜLLER-LAUBE, Hans-Martin: 20 Probleme aus dem Handels- und Gesellschaftsrecht. Dritte, neubearbeitete Auflage, Luchterhand. Göttingen, 2001. 33. old.

158. A HGB 392. §-ának (1) bekezdése még a hagyományos tézist rögzíti: a bizományos által kötött szerződésből fakadó követeléseket a megbízó az adóssal szemben csak az engedményezést követően érvényesítheti²⁸⁰. Az (1) bekezdés tehát csak azt a „magától értetődő”, a közvetett képviselő doktrínájába beleillő megállapítást ismétli²⁸¹, hogy a nyilvánossági elv értelmében a bizományos által kötött szerződésekből fakadóan kizárólag a bizományos lesz a harmadik személlyel szemben jogosult és kötelezett, a megbízó csak azt követően érvényesíthet bármilyen igényt a harmadik személlyel szemben, miután a bizományos a követelést rá engedményezte, amire egyébként a 384. § (2) bekezdése értelmében köteles is. A megbízó tehát az engedményezés előtt nem élhet közvetlen keresettel a harmadik személlyel szemben, még akkor sem, ha a harmadik személy tudta, hogy szerződő partnere bizományos, azaz más javára (számlájára) köt szerződést. A megbízó és a bizományos közötti belső jogviszonyt a német kereskedelmi törvény (is) élesen elválasztja a bizományos és harmadik személy közötti külső jogviszonytól²⁸².
159. A 392. § (2) bekezdése viszont a következőképpen fogalmaz: az ilyen követelések azonban, mégha nem is lettek engedményezve, a megbízó illetve a bizományos vagy ennek hitelezői közötti viszonyban a megbízó követeléseinek minősülnek²⁸³. A HGB 392. §-a tehát kettéválasztja a jogosulti minőséget: a harmadik személlyel szemben a bizományos a jogosult és ő érvényesítheti követeléseit [392. § (1) bekezdés], a bizományossal és hitelezőivel szemben viszont a szerződésből fakadó követeléseket a megbízó igényeinek kell tekinteni [392. § (2) bekezdés]²⁸⁴.
160. A (2) bekezdés a jogosulti minőség kettéválasztása mellett összekapcsolja a két jogviszonyt: a külső jogviszonyból származó követeléseket egy fikció segítségével meghatározott személyi körrel (a bizományos hitelezőivel) szemben a megbízóhoz rendeli (aki pedig a hagyományos dogma szerint csak a belső jogviszony részese). Bár a megvalósító ügyletből származó követelések a bizományost jogosítják, úgy kell tekinteni őket, mintha a megbízó követelése volnának²⁸⁵.
161. A jogirodalom általában a HGB 392. § (2) bekezdésének kivételes jellegét hangsúlyozza. Kivételes a norma egyrészt azért, mert a többségnek mondható álláspont szerint nem felel meg a közvetett képviselő [elsősorban a BGB 164. §-ából kiolvasott] kritériumainak²⁸⁶. Egyes szerzők azonban éppen arra hívták fel a figyelmet, hogy az *Offenheitsprinzip* céljának megvalósítása — hogy tudniillik konfliktus esetén mindenki csak szerződő partnerével kényszerüljön jogvitába és ne valamilyen mögöttes személlyel — nem akadályozza, hogy közvetett képviselőt

²⁸⁰ HGB 392. § (1) bekezdés: „*Forderungen aus einem Geschäfte, das der Kommissionär abgeschlossen hat, kann der Kommittent dem Schuldner gegenüber erst nach der Abtretung geltend machen.*”

²⁸¹ SCHMIDT, Karsten: Handelsrecht. 5., völlig neu bearbeitete Auflage. Carl Heymanns Verlag KG Köln – Berlin – Bonn – München, 1999. 887. old.

²⁸² NEMESSÁNYI Zoltán: Közvetett képviselő – közvetlen kapcsolat. Jogösszehasonlító vázlatok. In: Acta Conventus de Iure Civili. Tomus VII. A Szegedi Tudományegyetem Állam- és Jogtudományi Kara Polgári Jogi és Polgári Eljárásjogi Tanszékének kiadványa. Lectum Kiadó. Szeged, 2007. 21-41. old.

²⁸³ HGB 392. § (2) bekezdés: „*Jedoch gelten solche Forderungen, auch wenn sie nicht abgetreten sind, im Verhältnis zwischen dem Kommittenten und dem Kommissionär oder dessen Gläubigern als Forderungen des Kommittenten.*”

²⁸⁴ GEBLER, Ernst – HEFERMEHL, Wolfgang – HILDEBARNDT, Wolfgang – SCHRÖDER, Georg: Schlegelberger Handelsgesetzbuch. 5., neuberarbeitete Auflage. München (évszám megadása nélkül) 116. old. Rn. 1.

²⁸⁵ NEMESSÁNYI: Közvetett képviselő – közvetlen kapcsolat. i. m. 25. old.

²⁸⁶ GEBLER – HEFERMEHL – HILDEBARNDT – SCHRÖDER: Schlegelberger Handelsgesetzbuch. i. m. 116. old. Rn. 1., ugyanígy BÖHM: i. m. 15. old.

- esetén a közvetett képviselő hitelezőivel szemben feladjuk az érdekelt (a megbízó) és a harmadik személy szigorú elkülönítésének elvét. Azaz a nyilvánossági elv nem állja útját annak, hogy a jog is elismerje: gazdasági szempontból az adásvételi szerződésben részes felek valójában a megbízó és a harmadik személy²⁸⁷.
162. Másrészt egyedülálló a vizsgált rendelkezés abban a tekintetben is, hogy amíg a német kereskedelmi törvény bizományi szerződésre vonatkozó egyéb szabályai kizárólag a megbízó és a bizományos közötti belső viszonyt érintik, az egyetlen szabály, amely a valóban problematikus megbízó és harmadik személy közötti külső jogviszonyt érinti, éppen a HGB 392. §-ának (2) bekezdése²⁸⁸. Más megfogalmazásban: a törvény harmadik személlyel szemben [a 392. § (1) bekezdésében] a jogi szemléletet, vagyis a nyilvánossági elvet), a bizományossal és az ő hitelezőivel szemben viszont [a 392. § (2) bekezdésében] a gazdasági nézőpontot részesíti előnyben²⁸⁹. Ráadásul az (1) bekezdés alapján a bizományos a harmadik személy hitelezője, a (2) bekezdés szellemében pedig a megbízó²⁹⁰.
163. A 392. § (2) bekezdése tehát annak ellenére, hogy a civiljogi dogmatika és a szakasz megelőző bekezdése az elválasztást hangsúlyozza, összekapcsolja a két jogviszonyt. A hagyományos doktrína, amely a külső és a belső jogviszony különválasztásának követelményét deklarálja, látványos törést szenved a német kereskedelmi jog e szabályában.
164. Fontos rámutatni, hogy a HGB 392. §-ának (2) bekezdésében szereplő fikció nem hagyományos felépítésű. A klasszikus fikció ugyanis az egyik tényállás jogkövetkezményének alkalmazása egy másik tényállásra: x a törvény értelmében y-nak minősül. A HGB 392. §-ában azonban nem mondja meg a törvényhozó, hogy melyik jogintézmény jogkövetkezményét rendeli fikció révén alkalmazni a bizományi szerződés esetében. Ezzel a lényeges dogmatikai kérdéssel a német jogirodalomban kizárólag Böhm foglalkozott részletesen. A teljes német jogrendszer felölelő vizsgálódásai alapján arra a következtetésre jutott, hogy a német joggyakorlatban kialakult, tehát jogszabályi alapot nélkülöző Treuhand az az intézmény, amelynek jogkövetkezményét a fikció révén a bizományi szerződés esetében is alkalmazni kell²⁹¹. Ezzel egyidejűleg állást foglalt a fiduciárius jogviszonyok (Treuhand, trust) és a közvetett képviselet/bizományi szerződés közötti szoros rokonság tekintetében is²⁹². Mindezek alapján nem meglepő, hogy az adott szakasz sok német jogtudósnak és jogalkalmazónak adott gondolkodnivalót²⁹³.

²⁸⁷ HAGER, Günter: Die Prinzipien der Mittelbaren Stellvertretung. In: Archiv für die civilistische Praxis. 180. Band. Tübingen, 1980. 248. old.

²⁸⁸ SCHWARK, Eberhard: Rechtsprobleme bei der mittelbaren Stellvertretung. In: Juristische Schulung. 1980. évi 11. szám. 777. old. Ebben a kérdésben ugyanakkor nincs egység. Lásd ezzel kapcsolatban a lent részletesen elemzett: Bundesgerichtshof. Urteil von 19.11. 1968 – VI ZR 215/66 (Düsseldorf) In: Neue Juristische Wochenschrift 1969. Heft 7. 276. old. (BGH NJW 69. 276. old).

²⁸⁹ GEBLER– HEFERMEHL– HILDEBRANDT– SCHRÖDER: Schlegelberger Handelsgesetzbuch. i. m. 116. old. Rn. 1.

²⁹⁰ BÖHM, Klaus Rudolf: Auslegung und systematische Einordnung des § 392 Abs. 2. HGB. Berlin, 1971. 19-20. old.

²⁹¹ BÖHM: i. m. 68-88. old.

²⁹² A trust és a Treuhand sajátos, dologi jogi és kötelmi jogi aspektusokat is mutató jellegéről lásd: HARMATHY Attila: Dologi jog – kötelmi jog. In: Liber Amicorum Studia L. Vékás dedicata. Ünnepi dolgozatok Vékás Lajos hatvanadik születésnapjára és egyetemi oktatói működésének harmincötödik évfordulójára. Budapest, 1999. 121-138. old.

²⁹³ A különböző nézetek részletes áttekintését adja: BÖHM: i. m. 15-19. old.

4.3.1 A harmadik személy deliktuális keresete a megbízóval szemben (BGH NJW 1965.249.)

165. A már többször idézett Hager hívta fel a figyelmet arra, hogy a közvetett képviselő kereskedelmi jogias területén a szerződés teljesítése során felmerülő problémák helyes megoldása az egymást követő jogviszonyokat mereven elkülönítő szemlélet fellazításának irányába mutat²⁹⁴. Ezt a megállapítást példázza a német szövetségi legfelsőbb bíróság 1964. október 8-án hozott ítélete²⁹⁵, amely a bizományos fizetésképtelenségének speciális problémájára is felhívta a figyelmet. Az ügy némileg leegyszerűsített tényállása²⁹⁶ szerint egy borkereskedő megbízott egy bizományost meghatározott mennyiségű Ruwerwein (Trier környéki Ruwer-völgy lejtőin termelt bor) megvásárlásával. A bizományos megvásárolta a bort a harmadik személytől, és át is adta a megbízónak. A megbízó azonban a vételárat nem fizette meg a bizományosnak, hanem utóbbival közös számlavezető bankjuknak átadta a bizományos nevére kiállított csekket, az azon szereplő összeget a bank a bizományos számláján jóváírta, és ezzel a bizományos negatív számlaegyenlegét lényegében kiegyenlítette. A harmadik személy keresetet indított a megbízó ellen az általa elszenvedett kár megtérítését követelve a BGB 826. §-a alapján. Az ügyben alsó fokon eljáró bíróságok irrelevánsnak minősítették azt, hogy a csekk átadásakor a megbízó tudatában volt-e a bizományos harmadik személy felé fennálló fizetési kötelezettségének illetve fizetésképtelenségének.
166. Az eset sajátossága tehát az volt, hogy figyelmen kívül hagyva a megbízó és a harmadik személy közötti közvetlen jogviszonyok lehetőségét mereven tagadó hagyományos álláspontot, utóbbi mégis közvetlen keresettel fordult az előbbivel szemben, igaz azt nem a bizományi szerződésre vonatkozó szabályok újraértelmezésére, hanem a BGB jogellenes károkozást szabályozó generálklauzulájára alapozta. A BGB 826. §-a alapján aki másnak jóerkölcsbe ütköző módon szándékosan kárt okoz, köteles a másik személynek a kárt megtéríteni²⁹⁷. Az ítélet tulajdonképpeni jogi dilemmája ezért az volt, hogy a megbízó magatartása minősíthető-e jóerkölcsbe ütköző károkozásnak, a döntés tehát csak szemléletében mutatja a szigorú szeparáció fellazítására irányuló szándékot.
167. A BGH éppen a jogviszonyok hagyományos, formális (formalisztikus) dogmájának felelevenítésével kezdte meg fejtegetéseit. Mivel a bizományos a megbízó számlájára, de a saját nevében jár el, az általa kötött szerződésben csak a bizományos illetve a harmadik személy lesz szerződő fél. A német legfelsőbb bíróság szerint a megbízó számára az adásvételi szerződésből fakadóan *alapvetően* sem jogok, sem kötelezettségek nem származnak²⁹⁸. Gazdaságilag nézve azonban az adásvételi szerződés „ura” mégiscsak a megbízó, hiszen a szerződést az ő számlájára kötötte a bizományos, őt illetik hát az adásvételi szerződésből származó előnyök és hátrányok. Éppen az előnyöknek a megbízónál tartása az indoka az ítélet szerint a HGB sokat vizsgált 392. § (2) bekezdésének, amely szerint a bizományosnak az adásvételi szerződésből fakadó követelése, mégha nem is lettek engedményezve, a

²⁹⁴ HAGER: i. m. 243. old.

²⁹⁵ BGH Urt. v. 8.10.1964. – ZR 132/64. (Koblenz). In: Neue Juristische Wochenschrift 1965. évi 6. szám. 249. old.

²⁹⁶ Az ítélet eredeti tényállásában három bizományos (köztük két albizományos) is szerepelt.

²⁹⁷ BGB § 826 [Sittenwidrige vorsätzliche Schädigung] Wer in einer gegen die guten Sitten verstoßenden Weise einem anderen vorsätzlich Schaden zufügt, ist dem anderen zum Ersatz des Schadens verpflichtet.

²⁹⁸ Lásd a HGB 392. §-ának (1) bekezdését.

megbízó illetve a bizományos vagy ennek hitelezői közötti viszonyban a megbízó követeléseinek minősülnek²⁹⁹.

168. Az a tény, hogy az adásvételi szerződést a megbízó számlájára kötik, ugyanakkor nemcsak előnyökhöz juttatja a megbízót (amelyek a harmadik személy oldalán kötelezettségekként jelennek meg), hanem bizonyos körülmények megkövetelhetik tőle, hogy figyelembe vegye azokat a jogokat, amelyek a harmadik személyt a bizományossal szemben megilletik és ne veszélyeztesse ezek érvényesülését. A megbízó saját gazdasági céljainak elérése végett veszi igénybe a bizományost. Mégha a megbízó formálisan kizárólag a bizományossal áll is jogviszonyban, a megbízó és a harmadik személy közötti „szoros gazdasági kapcsolatok” nem hagyhatók figyelmen kívül a kereskedelem tisztességessége, jelen esetben pedig annak megítélése során, hogy a BGB 826. §-a alapján jóerkölcsbe ütköző magatartásnak minősül-e a megbízó eljárása. Ennek vizsgálatakor pedig releváns lehet az a körülmény, ha a megbízó saját gazdasági céljai érdekében olyan bizományost vesz igénybe, akinek fizetőképessége megrendült.
169. Mivel bizományosának személyén keresztül az adásvételi szerződésből származó valamennyi előny a megbízóra száll [hiszen a HGB 384. §-ának (2) bekezdése alapján jogosult követelni a jogok engedményezését], a másik oldalon legalábbis minden olyan magatartást el kell kerülnie, amely a bizományos kötelezettségeinek teljesítését veszélyezteti. Ilyen veszély áll fenn, ha a bizományos fizetési nehézségekkel küzd. Ha a megbízónak ezekről tudomása van, az „befolyásolhatja a harmadik személlyel szembeni jogállását”³⁰⁰.
170. A megbízó tehát választhat: vagy közvetlenül megfizeti a vételárat a harmadik személynek, vagy a bizományoson keresztül juttatja el az összeget hozzá. A megbízó választási szabadsága azonban korlátozott: nem választhatja a bizományoson keresztül történő teljesítést, ha a pénz továbbutalása a bizományos rossz anyagi helyzete miatt veszélyben van. Ekkor csak a közvetlen kifizetést választhatja³⁰¹.
171. A BGH ezért arra a következtetésre jutott, hogy ha a megbízó olyan bizományost vesz igénybe, akiről tudja, hogy fizetési nehézségei vannak, a BGB 826. §-a alapján a harmadik személy kárának megtérítésére köteles, ha támogatja akár a bizományos, akár kívülálló személy (jelen esetben a bank) azon szándékát, hogy a vételárat ne a harmadik személy kielégítésére, hanem egyéb célra fordítsa³⁰².
172. A jogirodalomban általánosan elfogadott megállapítás szerint az ítélet fő érdekessége, hogy a BGB kártérítési jogi generálklauzuláján keresztül olyan módon köti egymáshoz a megbízót és a harmadik személyt, ami az ún. „actio de in rem verso” újraéledésének lehetőségét veti fel³⁰³.

4.3.2 Bizomány és beszámítás a HGB 392. §-a tükrében

173. Különösen heves vita alakult ki a német jogirodalomban abban a kérdésben, hogy a HGB 392. §-ának (2) bekezdése alapján beszámíthatja-e a bizományossal adásvételi szerződést kötő harmadik személy a bizományossal szemben fennálló követeléseit

²⁹⁹ BGH NJW 1965. 250. old.

³⁰⁰ BGH NJW 1965. 250. old.

³⁰¹ BGH NJW 1965. 251. old.

³⁰² BGH NJW 1965. 251. old.

³⁰³ HAGER: i. m. 243. old.

az általa fizetendő vételár-tartozásba, amely végső soron a megbízót illeti? A német jogtudományra jellemző módon a kérdés további két alkérdésre bontható aszerint, hogy a harmadik személynek a bizományossal szembeni követelései önmagából a megbízó számlájára kötött ügyletből fakadnak, azzal függenek össze (az úgynevezett: konnex követelések), vagy attól független, esetleg korábbi jogviszonyból származnak (inkonnex követelések).

174. Az ellentétes nézeteket valló jogtudósok kapaszkodót találhattak abban a három legfelsőbb bírósági ítéletben, amely a bizomány és a beszámítás kapcsolatát vizsgálta³⁰⁴.
175. Nyelvtani értelmezés alapján úgy tűnhet, hogy a 392. § (2) bekezdésének szövege a bizományossal szerződő harmadik személy számára sem teszi lehetővé, hogy beszámítással éljen az adásvételi szerződésből (azaz a külső jogviszonyból) fakadó követelésekkel szemben. A harmadik személy a külső jogviszonyban a bizományos hitelezője. A bizományos hitelezői irányában a megvalósító szerződésből fakadó követelések a megbízó követeléseinek minősülnek. E követelésekkel szemben az eredetileg a bizományost terhelő igények nem érvényesíthetők, beszámítás útján sem. Amennyiben tehát a HGB 392. § (2) bekezdését izoláltan, önmagában vizsgáljuk, akkor valóban arra a következtetésre juthatunk, hogy az minden olyan jogalanyra vonatkozik, akinek a bizományossal szemben követelése van, tehát a bizományossal szerződő harmadik személyt is magában foglalja. Szigorúan a törvényszövegből kiindulva tehát valóban úgy tűnik, hogy a norma nem teszi lehetővé, hogy a bizományost jogosító követelésekkel szemben a harmadik személy beszámítással éljen³⁰⁵.
176. A HGB adott bekezdésének rendszertani értelmezése azonban más eredményre vezet. A német kereskedelmi törvény a bizományossal szerződő személy megnevezésére általában a „harmadik személy” (Dritte) kifejezést használja³⁰⁶. Ettől az általános szóhasználatától csak a 392. § (1) bekezdése tér el, mert ez a bizományossal szerződő személyt az adásvételben betöltött szerepe alapján „adósnak” nevezi, ő a bizományos adósa az adásvételi szerződésben. Ugyanezen szakasz második bekezdése azonban „hitelezőkről” beszél. A két bekezdést együtt olvasva, rendszertani értelmezés alapján tehát elképzelhető az a következtetés, hogy a 392. § (2) bekezdése minden olyan személyre vonatkozik, akinek a bizományossal szemben követelése van, kivéve a bizományossal szerződő harmadik személyt, hiszen ellenkező esetben a törvényhozó nyilván nem tért volna el a 392. § (1) bekezdésében az általános szóhasználatától³⁰⁷. Ebben az esetben azonban nem akadályozza semmi, hogy a harmadik személy beszámítsa követelését a megvalósító ügyletből fakadó és a bizományost jogosító igénnyel szemben³⁰⁸.
177. A rendszertani értelmezés körébe sorolható az az álláspont is, amely abból indul ki, hogy a 392. § (1) bekezdése a bizományos közvetett képviselői mivoltából fakadó külső viszonyt (azaz a bizományos és a harmadik személy közötti jogviszonyt) szabályozza, a 392. § (2) bekezdése viszont a bizományos és a megbízó közötti belső jogviszonyra vonatkozik. Ebből következik, hogy a 392. § (2) bekezdése nem vonatkozik a harmadik személyre, aki csak a külső jogviszonyban szerepel³⁰⁹.

³⁰⁴ NEMESSÁNYI: Közvetett képviselet – közvetlen kapcsolat. i. m. 25-26. old.

³⁰⁵ SCHWARZ, Theo: § 392 Abs.2 HGB als Aufrechnungshindernis. In: Neue Juristische Wochenschrift 1969. évi 44. szám. 1942. old.

³⁰⁶ Lásd: HGB 384. § (3) bekezdés, 393. § (1) bekezdés, 394. § (1) és (2) bekezdés, 401. § (2) bekezdés, és 405. § (1) és (2) bekezdés

³⁰⁷ SCHWARZ: i. m. 1942-1943. old.

³⁰⁸ NEMESSÁNYI: Közvetett képviselet – közvetlen kapcsolat. i. m. 25-26. old.

³⁰⁹ SCHWARZ: i. m. 1943. old.

178. A teleológiai értelmezés szerint a 392. § (2) bekezdésének alapvető célja a megbízó védelme attól, hogy a gazdasági szempontból a megbízót illető követelésre a bizományos egyéb hitelezői igényt támasszanak. Ezt a célkitűzést viszont csak akkor lehet megvalósítani, ha kizárjuk a bizományossal szerződő fél beszámítási lehetőségét a bizományi ügylethez nem kapcsolódó követelései esetében³¹⁰.
179. Egy másik, ugyancsak teleológiai ihletésű álláspont a hárompólusú bizományi jogviszony egyes szereplőinek érdekeit mérlegeli, és a beszámításra vonatkozó általános polgári jogi szabályok alapján tagadja a harmadik személy beszámítási lehetőségét. A BGB 387. §-a a beszámítás feltételül szabja, hogy arra csak visszterhes kötelem esetén kerülhet sor. A BGB azért korlátozza a beszámítás lehetőségét a visszterhes kötelmek esetére, mert 389. §-a alapján a beszámítás révén a követelések megszűnnek, és ennek a joghatásnak csak abban a jogviszonyban szabad bekövetkeznie, amelyben két jogalany egymásnak kölcsönösen hitelezője és adósa. A visszterhesség követelménye azt kívánja megakadályozni, hogy olyan harmadik személy követelése szűnjön meg, aki ezért nem kap ellenszolgáltatást saját kötelezettségének megszűnése formájában, mivel nem is tartozik a másik félnek³¹¹. A HGB 392. § (2) bekezdése ezt az alapvető elvet szolgálja, amikor a megvalósító ügyletből fakadó követeléseket azok keletkezésétől fogva fikció útján a megbízóhoz rendeli hozzá³¹². A rendelkezés célja, hogy a bizományos és a harmadik személy közötti jogviszonyban megszüntesse a visszterhességet, és ezáltal megakadályozza, hogy a harmadik személy beszámítással éljen azzal a követeléssel szemben, amely – miután a bizományos közvetett képviselőként a megbízó számlájára jár el – gazdasági szempontból kezdettől fogva a megbízót illeti³¹³. Ugyanakkor a 392. § (2) bekezdése a jogirodalom többségi álláspontja szerint nem akadályozhatja meg, hogy a harmadik személy az adásvételből származó követeléseit (az ún. konnex követeléseket) beszámítsa³¹⁴.

4.3.2.1 Inkonnex követelések beszámíthatósága (RG 32.39)

180. A birodalmi legfelsőbb bíróság, a Reichsgericht egy 1893-ban hozott ítéletében a bizományos útján történő rozs-értékesítés kapcsán felmerült beszámítási problémával szembesült³¹⁵. Az ügy tényállása szerint felperes bizományosaként R. a saját nevében 1890. december 27-én rozst adott el alperesnek. A szerződés értelmében a vételár 1890. december 29-én volt esedékes. Ezen a napon azonban egy, az ügyletben részt nem vevő kívülálló személy az alperesre engedményezte a bizományossal szemben fennálló, korábbi jogviszonyból származó követelését. 1891. január 1-én pedig a bizományos engedményezte az alperessel szembeni követelését felperesre, az engedményezésről másnap értesítették alperest. Felperes pert indított alperessel szemben a vételár megfizetése iránt, amelyben alperesnek a bizományossal szemben megszerzett követelésén alapuló beszámítási kifogását mindkét alsóbb fokú bíróság elutasította³¹⁶.

³¹⁰ DRESSLER, Rainer: Der Praktische Fall. In: Neue Juristische Wochenschrift 1969. Heft 4. 173. old.

³¹¹ SCHWARZ: i. m. 1943. old.

³¹² NEMESSÁNYI: Közvetett képviselet – közvetlen kapcsolat. i. m. 26. old.

³¹³ SCHWARZ: i. m. 1943. old.

³¹⁴ SCHWARZ: i. m. 1943. old.

³¹⁵ Reichsgericht Zivilsenat. Urteil von 11. November 1893. In: Entscheidungen des Reichsgerichts in Zivilsachen. 32. Band. Leipzig, 1894. (RG 32, 39) 39-44. old.

³¹⁶ RG 23, 40. old.

181. Az esetnek tehát az volt a sajátossága, hogy az a követelés, amelyet a harmadik személy a bizományossal szemben a vételárba beszámított, eredetileg egy külső személy követelése volt, aki azt a harmadik személyre engedményezte éppen azon a napon, amikor utóbbinak meg kellett volna fizetnie a vételárat a bizományosnak.
182. Az ügyben eljáró bíróságok döntésüket az akkor hatályos Allgemeines Deutsches Handelsgesetzbuch (ADHGB) 368. § (2) bekezdésére alapozták, amely az 1897-ben elfogadott és 1900-ban hatályba lépett HGB 392. §-ának (2) bekezdésében foglalt szabállyal megegyező rendelkezést tartalmazott. A másodfokú bíróság a *nemo plus iuris* szabályból³¹⁷ vezette le a beszámítás elutasítását. Álláspontja szerint alperes, miután engedményesként jutott a bizományossal szemben fennálló követeléshez, nem rendelkezhet több joggal, mint amivel a követelés eredeti jogosultja rendelkezett. Az eredeti jogosult viszont a HGB 368. § (2) bekezdése alapján nem lett volna jogosult beszámítani a bizományossal szembeni követelését a megbízó vételár megfizetésére irányuló igényével szemben, mert ez utóbbi követelés az eredeti jogosulttal, mint a bizományos hitelezőjével szemben már az engedményezés előtt a megbízó követelésének minősült³¹⁸.
183. A Reichsgericht ehhez képest úgy foglalt állást, hogy a bizományossal szerződő harmadik személy beszámítással élhet a megvalósító ügyletből származó követelésekkel szemben³¹⁹. A bíróság az adott rendelkezés megszorító értelmezését annak keletkezéstörténetével magyarázta. A német kereskedelmi törvénykönyv tanácsadó bizottságának jegyzőkönyve alapján a rendelkezést megalkotói kizárólag a bizományos fizetéseképtelensége, csődje esetére szánták. Csak ekkor kell az ADHGB 368. § (2) bekezdésének a megbízó számára a bizományos többi hitelezőjével szemben kiemelt helyzetet biztosítania³²⁰. A törvényhozónak a rendelkezés megalkotásakor tehát mindenképp az elötte a szemé előtt, hogy ha a bizományos csődbe megy és vele szemben végrehajtásra kerül sor, az a megbízót is érinti. A 392. § (2) bekezdésében szereplő fikció azt a célt szolgálja, hogy a megbízó a gazdasági szempontból őt illető követeléshez ebben az esetben is hozzájusson³²¹. A Reichsgericht kifejtette, hogy a szabály helyes értelmezése alapján azt kívánja megakadályozni, hogy a bizományos egyéb (azaz az adásvételi szerződésben szereplő harmadik személyen kívüli) hitelezői az adásvételből fakadó követelésekből a megbízó kárára kielégíthessék magukat, hiszen a követelések valójában a megbízó követelései. Az adásvételi szerződésben a bizományossal szemben kötelezettként szereplő harmadik személyre ez a rendelkezés egyáltalán nem illik, hiszen ő jogosult kizárólag a bizományost hitelezőjének tekinteni (és valóban csak ő a hitelezője), akivel szembeni kötelezettségét akár teljesítés akár beszámítás révén megszüntetheti³²².
184. Az ítélet szerint tehát a bizományossal szembeni korábbi jogviszonyból származó követeléssel rendelkező kívülálló személy nem tudta volna érvényesíteni követelését a végső soron a megbízót illető vételár-követelésre vonatkozóan. Azáltal azonban, hogy ezt a követelést a bizományossal szerződő harmadik személyre (alperesre) engedményezte, a követelés kerülőúton mégis érvényesíthetővé vált. Ezért a

³¹⁷ A szabály kifejezetten szerepelt a bíróság által is hivatkozott porosz polgári törvénykönyv (Allgemeines Landrecht für die Preussischen Staaten) bevezető rendelkezéseinek 101. §-ában, amely szerint senki nem ruházhat át több jogosultságot, mint amivel maga rendelkezik.

³¹⁸ RG 32, 41. old.

³¹⁹ RG 32, 42. old.

³²⁰ Protokollen der Kommission zur Beratung eines deutschen Handelsgesetzbuches. 704, 729. old.

³²¹ HARTMANN: Das Ausführungsgeschäft im deutschen und englischen Kommissionsrecht. 1935. 42. old. Idézi: SCHWARZ: i. m. 1943. old.

³²² RG 32, 42-43. old.

Reichsgericht rámutatott arra, hogy ha alperes tudta, hogy „csak” bizományossal szerződik, megállapítható, hogy a megbízóval szemben csalárd módon szerzett beszámítási jogosultságot, megghiúsítva ezzel az utóbbi bizományossal szembeni követelésének érvényesítését. A beszámítást követően ugyanis a bizományos nem tudta volna megfizetni megbízójának a vételárat³²³.

4.3.2.2 Treu und Glauben, mint a beszámítás korlátja (RG 121.177)

185. Egy több mint harminc évvel későbbi ítéletében a Reichsgericht a jelenleg is hatályban lévő HGB 392. § (2) bekezdésére vonatkozóan utalt az imént ismertetett korábbi ítéletre, és általánosságban megerősítette annak jogtételét, amely szerint az idézett jogszabályhely nem akadályozza meg, hogy a harmadik személy a megbízót illető követelésekkel szemben beszámítással éljen³²⁴. A konkrét esetben azonban mégis helyt adott a megbízó keresetének a harmadik személlyel szemben, azaz nem ismerte el a bizományos beszámítási jogosultságát. Az ügy tényállása szerint a holland felperes csöveket akart vásárolni Németországban, az alperes eladó azonban egy konzernben való részesedése miatt nem tudott vele közvetlenül szerződni. Ezért gondolták ki a felek, hogy egy közvetítőt iktatnak be, aki alperessel felperes bizományosaként szerződött. Felperes a vételárat előre, közvetlenül alperesnek fizette meg, később pedig ők ketten megállapodtak, hogy utóbbinak az eredeti mennyiségnél kevesebbet kell szállítania, a vételár maradványát pedig visszautalja a megbízónak. Nyilvánvaló volt tehát, hogy a harmadik személy tisztában volt azzal, hogy bizományossal szerződik, aki megbízója számlájára jár el, tehát az ügyben eljáró másodfokú bíróság megfogalmazása szerint a bizományos csak formálisan volt az igény jogosultja, az valójában a megbízó követelése volt. Ennek ellenére, miután a bizományos felperesre (megbízójára) engedményezte a fel nem használt vételár visszafizetése iránti igényét, és ez alapján a holland felperes keresetével fordult az eladóval szemben, utóbbi arra hivatkozott, hogy még az engedményezést megelőzően beszámította a bizományossal szemben más jogviszonyból származó követeléseit, aminek révén az igény megszűnt³²⁵.
186. A Reichsgericht mindenek előtt azt szögezte le, hogy a harmadik személy ebben az esetben tökéletesen tisztában volt azzal, hogy szerződő partnere csak bizományos. Relevanciát tulajdonított tehát annak, hogy a harmadik személy tudta-e, hogy bizományossal szerződik³²⁶. Ha tudta, akkor az, hogy beszámította a bizományossal szemben fennálló tartozásait a valójában a megbízót illető követelésekkel szemben, ellentétes a jóhiszeműség és tisztesség követelményével. A Reichsgericht álláspontja szerint ugyanis a harmadik személy csak akkor számíthatta volna be más jogcímen fennálló követelését a bizományossal szemben a jóhiszeműség és tisztesség követelményének (BGB 242. §) megfelelően, ha erre vonatkozóan a megbízóval történt megállapodás során világosan utalt volna. Mivel azonban ezt elmulasztotta,

³²³ RG 32, 44. old.

³²⁴ Reichsgericht Zivilsenat. Urteil von 23. Mai 1928. Entscheidungen des Reichsgerichts in Zivilsachen. 121. Band. Berlin und Leipzig, 1928. (RG 121.) 177-178. old.

³²⁵ RG 121. 177-178. old.

³²⁶ Rendkívül hasonló okfejtést tartalmazott az angol jog gyökeresen eltérő kiindulópontja ellenére a rejtett képviselő (undisclosed agency) és a beszámítás viszonyát alapvetően meghatározó, 512. bekezdésben részletesen tárgyalt *Semenza v Brinsley* ítélet.

magatartása ellentétes a BGB általános erkölcsi zsinórmértékének tartott Treu und Glauben elvével, így nem élhet beszámítási kifogással³²⁷.

4.3.2.3 A belső jogviszony nem hat ki a külső viszonyra (BGH NJW 69. 276.)

187. 1968-ban a német legfelsőbb bíróság (újabb nevén: Bundesgerichtshof) is állást foglalt a bizomány és a beszámítás hosszúra nyúlt diszkussziójában³²⁸. Az ítélet alapjául szolgáló tényállásnak az volt a sajátossága, hogy a bizományos már a bizományi szerződésben előre engedményezte a harmadik személy (alperes) által fizetendő vételárat a megbízóra (felperesre), a megbízó és a bizományos közötti belső jogviszonyban utólagos engedményezésre tehát nem volt szükség. A vételárkövetelés ebben az esetben már kezdettől fogva nem a bizományost, hanem a felperest (megbízót) illette.
188. Ez a körülmény azonban a BGH álláspontja szerint nem hat ki a harmadik személy beszámítási lehetőségére és a német legfelsőbb bíróság továbbra is fenntartotta azt az elvet, hogy a harmadik személy beszámítással élhet a megbízót illető követelésekkel szemben. Álláspontja szerint a konkrét esetben alperes, mint a bizományossal szerződő fél a bizományos hitelezője volt. A HGB 392. §-ának (2) bekezdésében szereplő szabály tehát első pillantásra megakadályozni látszik az alperes beszámítási lehetőségét, hiszen a norma értelmében az adásvételi szerződésből fakadó követelések a „megbízó illetve a bizományos vagy ennek hitelezői közötti viszonyban” a megbízó követeléseinek minősülnek. A BGH szerint a szabály helyes értelmezésében azonban a norma nem vonatkozik a bizományos azon hitelezőire, akik egyben a bizományos adósai is. A Bundesgerichtshof ebben az ítéletében elismerte olyan követelések beszámíthatóságát is, amelyek nem az adásvételi szerződésből származnak³²⁹. Álláspontjának alátámasztására a szövetségi legfelsőbb bíróság arra hivatkozott, hogy a HGB 392. § (2) bekezdése alapvetően nem alkalmazható a bizományos és harmadik személy közötti külső jogviszonyra. Az idegen számlára kötött szerződések esetében ugyanis általánosan érvényesül az az elv, hogy a (bizományos és a harmadik személy közötti) külső jogviszonyt jogilag külön kell választani a megbízó és a bizományos közötti belső jogviszonytól. A HGB 392. § (2) bekezdése ezen elv alóli kivételt fogalmaz meg a bizományos hitelezőire vonatkozóan. A szabályt azonban nem lehet kiterjeszteni a bizományos azon hitelezőire, akik egyben a bizományos adósai is. A rendelkezés valódi tartalma értelmében a saját nevében eljáró bizományossal szerződést kötő harmadik személy jogainak érvényesíthetőségét nem korlátozhatja a belső jogviszony³³⁰. (Azaz a harmadik személy nem lehet kedvezőtlenebb helyzetben azért, mert idegen számlára eljáró bizományossal szerződött, mintha magával az ügy urával lépett volna jogi kapcsolatba, amely utóbbi esetben a beszámítás lehetősége számára evidensen nyitva állna). A BGH szerint éppen ezért ebben a kérdésben nem releváns, hogy a harmadik személy tudta-e, hogy szerződő partnere a megbízó számlájára jár el³³¹.

³²⁷ RG 121. 179. old.

³²⁸ Bundesgerichtshof. Urteil von 19.11. 1968 – VI ZR 215/66 (Düsseldorf) In: Neue Juristische Wochenschrift 1969. Heft 7. 276. old. (BGH NJW 69. 276. old.)

³²⁹ BGH NJW 69. 276. old.

³³⁰ BGH NJW 69. 276. old.

³³¹ BGH NJW 69. 276. old.

189. Ezen utóbbi, szintén immáron negyvenéves ítélethez kapcsolódó első megjegyzések azt rótták fel a Bundesgerichtshofnak, hogy túlságosan a harmadik személy érdekeit védte a megbízóval szemben, éspedig függetlenül attól, hogy tisztában volt-e szerződő partnerének bizományosi minőségével³³². A bíróság főként azon alapult, hogy a német legfelsőbb bíróság figyelmen kívül hagyta a BGB 406. §-át, amely követelés-átruházás esetén az új hitelezővel szemben csak akkor teszi lehetővé az adós korábbi hitelezőivel szemben fennálló követelésének a beszámítását, ha a követelés keletkezésekor az adós az engedményezésről nem tudott, vagy a követelése még a tudomásszerzés előtt keletkezett és korábban vált esedékessé, mint az engedményezett követelés³³³. Ezen szabály gondolati tartalmát transzponálva a HGB 392. §-ának (2) bekezdésére az a következtetés adódik, hogy utóbbi csak abban az esetben nem akadályozza a harmadik személy beszámítási lehetőségét, ha a harmadik személy bízhatott a beszámítás lehetőségében, és ez a követelmény kizárólag akkor teljesülhet, ha nem tudott szerződő partnerének bizományosi minőségéről³³⁴.

4.3.2.4 Következtetések a bizomány és a beszámítás viszonyára vonatkozóan

190. A német jogi gondolkodás számára valódi elméleti csemegét jelentő bizomány és beszámítás probléma a mai napig nem jutott nyugvópontra. Kialakultak az alapvető nézetek, ám valamennyivel szemben megfogalmazhatók kritikai vélemények.
191. Az idézett három ítéletre támaszkodva a többséginek mondható német jogirodalmi álláspont történeti és rendszertani érvek alapján ma is elfogadja a harmadik személy beszámítási jogát a bizományossal szemben, amennyiben ez nem valósít meg joggal való visszaélést. Ez utóbbi akkor állapítható meg, ha a harmadik személy dolózus, a jóhiszeműség és tisztesség követelményével ellentétes magatartásával maga alakítja ki a beszámítás lehetőségét megteremtő helyzetet³³⁵.
192. A megvalósító ügyletből származó követelések megbízóhoz történő fiktív hozzárendelése ugyanis súlyosan sértheti a bizományossal szerződő fél érdekeit. A HGB 392. § (2) bekezdésének szó szerinti alkalmazásával elvesztené azt a lehetőségét, hogy beszámítással éljen a bizományossal szemben³³⁶. Éppen ezért hamar felmerült a jogirodalomban az igény a HGB 392. § (2) bekezdésének megváltoztatására. Egyes jogtudósok úgy foglaltak állást, hogy a bizományossal szerződő fél javára korlátozni kell a szóban forgó rendelkezés alkalmazását, mert a norma uralkodó értelmezése során védelemre méltó érdekei sérülhetnek. A kritikusok száma egyre növekedett, így a jogirodalom nagyobb része és a joggyakorlat a bizományossal szerződő felet immár nem sorolja a 392. § (2) bekezdésében szereplő hitelezők közé, mivel olyan hitelező, aki egyben adósa is a

³³² SCHWARZ, Theo: § 392 Abs.2 HGB als Aufrechnungshindernis. In: Neue Juristische Wochenschrift 1969. évi 44. szám. 1942. old.

³³³ § 406 BGB [Aufrechnung gegenüber dem neuen Gläubiger] Der Schuldner kann eine ihm gegen den bisherigen Gläubiger zustehende Forderung auch dem neuen Gläubiger gegenüber aufrechnen, es sei denn, dass er bei dem Erwerb der Forderung von der Abtretung Kenntnis hatte oder dass die Forderung erst nach der Erlangung der Kenntnis und später als die abgetretene Forderung fällig geworden ist.

³³⁴ SCHWARZ: i. m. 1943. old.

³³⁵ SCHWARZ: i. m. 1943. old.

³³⁶ BOHM: i. m. 15. old.

bizományosnak, ezért az ott szereplő szabályt rá nem is vonatkoztatja³³⁷. Az uralkodó álláspontnak ugyanakkor könnyű megtalálni az Achilles-sarkát: a törvény nem differenciál aszerint a bizományos hitelezői között, hogy melyikük egyben adósa is a bizományosnak³³⁸.

193. Az ellentétes nézetet valló jogtudósok a megszorító értelmezéssel szemben foglaltak állást, és nem minden esetben ismerték el a bizományossal szerződő fél privilégizált helyzetét: a beszámítás lehetőségét csak az ún. konnex-követelések (azaz az adásvétellel összefüggésben a bizományossal szemben felmerült követelések) esetére korlátozták³³⁹. Az uralkodó állásponttal szemben, amely a harmadik személy adósi minőségére helyezi a hangsúlyt, ezen vélemény képviselői szerint a harmadik személy a bizományos hitelezője, akit tehát alapvetően érint a 392. § (2) bekezdése. Kivétel ez alól csak abban az esetben tehető, ha magából az adásvételből fakadó (konnex) követelése van a bizományossal szemben; ilyenkor az a megoldás méltányos, ha a harmadik személy beszámíthatja követelését³⁴⁰. Ezen vélekedés ellenében szerkezetileg hasonló aggály fogalmazható meg, mint az uralkodó véleménnyel szemben: sem a BGB, sem a HGB nem szabja a beszámítás feltételéül, hogy a követelések azonos jogviszonyból származzanak³⁴¹.
194. Harmadik álláspontot képviselt Capelle, aki a külső jogviszony kérdéseit a skandináv és a német jog alapján vizsgáló tanulmányában a konnex követeléseket (amelyek a megvalósító ügyletből származnak) minden további nélkül beszámíthatónak tartotta, mert azokat végső soron úgyszólván a megbízónak kell viselnie³⁴². Az inkonnex követelések tekintetében viszont már differenciált aszerint, hogy a harmadik személy tudta-e, hogy bizományossal (és nem saját javára eljáró személlyel) szerződik. Ha tudta, akkor nem érdemli meg a beszámítás lehetősége révén megvalósuló védelmet. Amennyiben viszont a harmadik személy nem tudta, hogy bizományossal szerződik, Capelle két esetben is védelemre érdemesnek tartotta a beszámításhoz fűződő érdekét, azaz megengedhetőnek tekintette a beszámítást: a) ha az adásvételi szerződés megkötését követően a beszámítás lehetőségében bízva kölcsönt nyújt a bizományosnak b) ha a harmadik személy követelése még azelőtt keletkezett, hogy az adásvételi szerződést megkötötte volna a bizományossal³⁴³.
195. Pusztán elméleti síkon merült fel az a megoldási javaslat, amely a relatív hatálytalanság intézményét vezetné be a harmadik személy beszámítási lehetőségével összefüggésben. Eszerint lehetséges volna olyan szabályozás, amely szerint a harmadik személynek a bizományossal szembeni beszámítása mindenkivel szemben hatályos, kivéve a megbízót³⁴⁴.
196. Jelenleg tehát kizárólag abban látszik konszenzus kirajzolódni a német jogtudományban, hogy nem lehet megtagadni a beszámítás jogát a bizományossal szerződő féltől, ha a tartozás és az ellenkövetelés is magából az adásvételi szerződésből fakad (azaz konnex követelések esetében)³⁴⁵.

³³⁷ MÜLLER-LAUBE, Hans-Martin: 20 Probleme aus dem Handels- und Gesellschaftsrecht. Dritte, neubearbeitete Auflage, Luchterhand. Göttingen, 2001. 34. old., BÖHM: i. m. 15. old.

³³⁸ BÖHM: i. m. 20. old.

³³⁹ NEMESSÁNYI: Közvetett képviselet – közvetlen kapcsolat. i. m. 27. old.

³⁴⁰ DRESSLER: i. m. 656. old.

³⁴¹ BÖHM: i. m. 21. old.

³⁴² CAPELLE, Karl-Hermann: Das Aussenverhältnis bei der Vertretung fremder Interessen nach skandinavischem Recht. In: Festschrift für Leo Raape zu seinem siebzigsten Geburtstag. Hamburg, 1948. 333. old. Hasonló eredményre jut a BGB 406. §-a alapján SCHWARZ: i. m. 1943. old.

³⁴³ CAPELLE: i. m. 333. old.

³⁴⁴ BÖHM: i. m. 20. old.

³⁴⁵ BÖHM: i. m. 15-16. old.

197. A német jogirodalom állásfoglalása szerint tehát a bizományi ügylettel semmilyen kapcsolatban nem álló „negyedik” személyek egyáltalán nem támaszthatnak igényt a megbízót illető követelésekre. A bizományossal szerződő fél azonban beszámítással élhet a bizományossal szemben abban az esetben, ha követelése a bizományi szerződés alapján kötött adásvételi szerződésből fakad. Egyéb követeléseinek beszámíthatósága tekintetében továbbra sem egységes az egyes szerzők álláspontja.
198. Érdemes megjegyezni végezetül, hogy bár a BGB tervezetének tárgyalása során az ún. második bizottság részletesen megvitatta, hogy a megbízás – és nem a képviselet! – szabályai közé felvegyenek-e a HGB 392. § (2) bekezdésének megfelelő rendelkezést, végül úgy döntöttek, hogy erre nincs szükség³⁴⁶. Ennek következtében a német jogirodalomban uralkodónak mondható az a nézet, hogy a HGB 392. § (2) bekezdését nem lehet alkalmazni az általános polgári jogban³⁴⁷, amelyet a birodalmi legfelsőbb bíróság ítéletei is megerősítettek³⁴⁸. Ezzel a csaknem egyöntetű állásponttal szemben ugyanakkor egyes szerzők kritikai felülvizsgálatot javasoltak. A HGB 392. §-ának (2) bekezdése mögött meghúzódó *surrogatio*-gondolat alapja, nevezetesen, hogy a megvalósító ügyletből (az adásvételi szerződésből) fakadó hasznok amúgyis a megbízót illetik, általában is igazak a közvetett képviseletre, nemcsak annak kereskedelmi jogias formájára. Más lehet ugyanakkor a megítélése annak, ha a közvetett képviselő *Treuhand*-viszony alapján tevékenykedik, a megvalósító ügyletből fakadó hasznok tehát formálisan továbbra is az ő vagyonaiban maradnak. Ebben az esetben a HGB 392. §-ának (2) bekezdésében foglalt szabály alkalmazhatósága valóban kétséges, vélhetően ez az oka annak, hogy a szabály általános polgári jogi viszonyokra történő analóg alkalmazását elutasító bírói döntések éppen a *Treuhand* intézményével kapcsolatban születtek³⁴⁹.

4.3.3 Tulajdonjogi kérdések

199. Bár a német HGB nem szabályozza a bizományi szerződés szabályai között a tulajdonjog megszerzésének, illetve átszállásának kérdését, a probléma a BGB birtokátruházási szabályai alapján megválaszolható. Az erre vonatkozó álláspontot a Szakértői Javaslatban kifejtő Gárdos Péter ismertetése szerint értékesítési és vételi bizomány esetén egyaránt lehetőség van arra, hogy a tulajdonjog közvetlenül a megbízó és a harmadik személy között szálljon át, de lehetőség van arra is, hogy a tranzakció során a bizományos tulajdont szerezzen. Értékesítési bizomány esetén a közvetlen értékesítés lehetőségét a BGB 185. §-a teremti meg, amely lehetővé teszi, hogy kellő felhatalmazás alapján nemtulajdonos rendelkezzen a dolog felett (*Verfügung eines nichtberechtigten*). A német polgári törvénykönyv 185. §-ának (1) bekezdése szerint ugyanis a nemtulajdonos rendelkezése a dolog felett érvényes, ha

³⁴⁶ Szemben a svájci OR megoldásával, amely közvetett képviselet esetében törvényi engedményt írt elő. Lásd kifejezetten a svájci OR Art. 401 (1): „*Hat der Beauftragte für Rechnung des Auftraggebers in eigenem Namen Forderungsrechte gegen Dritte erworben, so gehen sie auf den Auftraggeber über, sobald dieser seinerseits allen Verbindlichkeiten aus dem Auftragsverhältnisse nachgekommen ist.*“ (Amennyiben a megbízott a megbízó számlájára a saját nevében harmadik személlyel szemben követelési jogokat szerzett, ezek rögtön átszállnak a megbízóra, amint a megbízási szerződésből fakadó kötelezettségeinek eleget tett).

³⁴⁷ HAGER, Günter: Die Prinzipien der Mittelbaren Stellvertretung. In: Archiv für die civilistische Praxis. 180. Band. Tübingen, 1980. 249. old.

³⁴⁸ Lásd: RGZ 58, 273. RGZ 84, 214. RGZ 133, 84.

³⁴⁹ Lásd a vezető jogesetet: RGZ 84, 214. Idézi: HAGER: i. m. 250. old., NEMESSÁNYI: Közvetett képviselet – közvetlen kapcsolat. i. m. 27. old.

az a jogosult beleegyezésével történt³⁵⁰. Vételi bizomány esetén pedig a megbízó közvetlen tulajdonszerzését a különleges birtokátruházási szabályok (mindenek előtt a BGB 930. §-ában foglalt antizipiertes Besitzkonstitut szabályai) teszik lehetővé³⁵¹. A BGB 930. §-a szerint amennyiben a tulajdonos a dolog birtokában van, az átadást helyettesítheti a tulajdonos és a megszerző közötti jogviszonyra vonatkozó megállapodás, amelynek alapján a megszerző közvetlen birtokot szerez³⁵².

³⁵⁰ BGB § 185 [Verfügung eines Nichtberechtigten] (1) Eine Verfügung, die ein Nichtberechtigter über einen Gegenstand trifft, ist wirksam, wenn sie mit Einwilligung des Berechtigten erfolgt. (2) Die Verfügung wird wirksam, wenn der Berechtigte sie genehmigt oder wenn der Verfügende den Gegenstand erwirbt oder wenn er von dem Berechtigten beerbt wird und dieser für die Nachlassverbindlichkeiten unbeschränkt haftet. In den beiden letzteren Fällen wird, wenn über den Gegenstand mehrere miteinander nicht in Einklang stehende Verfügungen getroffen worden sind, nur die frühere Verfügung wirksam.

³⁵¹ GÁRDOS Péter: A bizományi szerződés. In: VÉKÁS Lajos (szerkesztette): Szakértői Javaslat az új Polgári Törvénykönyv tervezetéhez. Budapest, 2008. 953. old.

³⁵² BGB § 930 [Besitzkonstitut] Ist der Eigentümer im Besitz der Sache, so kann die Übergabe dadurch ersetzt werden, dass zwischen ihm und dem Erwerber ein Rechtsverhältnis vereinbart wird, vermöge dessen der Erwerber den mittelbaren Besitz erlangt.

5 A hagyományos dogma recepciója a magyar jogban

5.1 A közvetett képviselet törvényi szabályainak hiánya a magyar jogban

200. A magyar jog fejlődéstörténetében egészen a mai napig nem találunk olyan hatályba lépett polgári jogi törvényt, amely kifejezetten szabályozta volna a közvetett képviseletet. Első alkalommal a 2008. évi Szakértői Javaslatban illetve az Országgyűlés által 2009. évben elfogadott, de a kézirat lezárásának idején még hatályba nem lépett új Polgári Törvénykönyvben jelenik meg *expressis verbis* a közvetett képviselet intézménye és annak joghatása, teljes mértékben összhangban a hagyományos kontinentális jogi dogmával: közvetett képviselet esetén a képviselő lesz az általa kötött szerződésből fakadóan jogosult és kötelezett. Nem csoda tehát, hogy a magyar általános magánjogi irodalom a közvetett képviseletnek alig szentelt figyelmet. Az intézmény egyetlen, alig harminc oldalas jogtudományi munka címében jelent meg, Túry Sándor Kornél „Fiduciárius jogátruházás és közvetett képviselet” című 1930. évben megjelent kismonográfiája azonban elsősorban a bizalmi vagyonkezelés viszonyait vizsgálta (igaz, azt összehasonlító jogi alapon), és csak lehetséges dogmatikai párhuzamként tért ki az általam vizsgált témára.
201. Természetesen a közvetett képviselet kifejezett szabályozásának hiánya nem jelenti azt, hogy a problémakör egyáltalán nem jelent meg a magyar jogelméletben. A gondolat azonban itthon szinte kizárólag a bizományi szerződés/ügylet illetve az ahhoz kapcsolódó szállítványozás köntösébe burkolva jelentkezett, először a kereskedelmi jog területén. A XIX-XX. század fordulóján élt kereskedelmi jogászok mérsékelt érdeklődése azonban itt is szegényes irodalmi forrásokat eredményezett. Az 1875. évi Kereskedelmi Törvényhez fűződő kommentárok mellett mindmáig egyetlen monográfia született a vizsgált témáról, a Bozóky Géza által írt, több mint százéves „A bizományi ügylet” (Nagyvárad, 1905) című munka.
202. A magyar jogot — különösen annak kereskedelmi jogi vonatát — vizsgálva azzal kellett szembesülnöm, hogy a felhasználható források jelentős része kereskedelmi jogias szemléletben, ráadásul nem a kötelmi jog általános rész, hanem a különös rész elméleti síkján, csak a speciális szerződéstípussal kapcsolatban elemezte a felvetődő problémákat. Az egyes kérdésekre adott jogirodalmi válaszok általánosítása ugyanakkor elmaradt, a német jogirodalommal ellentétben kevesen vállalkoztak arra, hogy a bizományra vonatkozó megállapításait általános magánjogi összefüggésbe helyezték. A legtöbb elméleti munka a bizomány, mint szerződéstípus szabályai által kijelölt területen belül maradt. Alig találtam példát arra, hogy általános magánjogi szabályok érvényesülését mérlegre tették volna a bizományi szerződés mögött meghúzódó közvetett képviseleti gondolat által felvetett gyakorlati problémák kapcsán.
203. A jogirodalom ezen tartózkodása magyarázhatja azt, hogy a magyar joggyakorlatban a közvetett képviselet lényegével kapcsolatos problémák kisebb mértékben jelentkeztek, mint más vizsgált jogrendszerekben. Álláspontom szerint az elméleti munkák a vizsgált kérdéstől függetlenül általában sem tudnak olyan nagy hatást gyakorolni a magyar praxisra, mint akár a német, akár az angol jogban. Mindez különösen igaz abban az esetben, amikor a szakirodalom maga is visszahúzó, mint például a közvetett képviselet illetve a bizomány (és különösen a szállítványozás) területén. A bizomány és a bizományossal szembeni követelések beszámításának

mind a német, mind az angol jogban rendkívül nagy hangsúlyt kapott kérdése egyáltalán nem jelent meg a Kereskedelmi Törvényhez kapcsolódó magyar judikatúrában.

204. Nem segítette elő a jogirodalom és joggyakorlat gazdagodását az sem, hogy a második világháború utáni magánjogi jogfejlődést elsősorban meghatározó, 1960-ban hatályba lépett Polgári Törvénykönyv (a továbbiakban: Ptk.) megalkotói nem számoltak a bizományi szerződés széles körű alkalmazásával, elsősorban az állami tulajdonban lévő Bizományi Áruházak kapcsán képzelték el annak alkalmazását³⁵³. A joggyakorlat bővülését csak a külkereskedelmi tevékenységet folytató vállalatok belföldi szerződéseiről szóló 32/1967. (IX. 23.) Korm. rendelet hatálybalépése hozta magával; az ebben szabályozott külkereskedelmi bizomány – a külkereskedelmi tevékenység állami (vállalati) monopóliuma miatt – alaptípusa lett a külkereskedelmi vállalatok belföldi vállalatokkal létrejövő kapcsolatainak³⁵⁴. A kormányrendelettel kapcsolódó rendkívül gazdag joggyakorlatra is igaz azonban, hogy a döntések többsége a külkereskedelmi bizomány, mint speciális szerződéstípus szabályait értelmezte és nem tért ki általános magánjogi összefüggésekre³⁵⁵. A kormányrendelet 1990. május 1-i hatályon kívül helyezésével (88/1990. (IV.30.) MT rendelet) azonban még ezek a bizományi szerződés kapcsán kikristályosodott elvek is bizonytalanná váltak, aminek következtében a gyakorlatban számos problémával lehetett számolni³⁵⁶.
205. Érdekeség, hogy a rendszerváltozás utáni időszakban a Ptk. 509. §-ának (1) bekezdésében foglalt kategórikus rendelkezés ellenére („... az adásvételi szerződés (...) a bizományost jogosítja és kötelezi”) számos alkalommal került sor arra, hogy a peres felek közvetlen igényérvényesítéssel próbálkoztak a megbízó és a harmadik személy közötti viszonyban. Az ilyen szerkezetű perek konstans jelenléte álláspontom szerint jelzésértékű: a gazdasági szereplők igényeit tükrözi, annak ellenére, hogy a magyar jogirodalom mindeközéig, még a Polgári Törvénykönyv újrakodifikálása kapcsán sem reagált azokra. Éppígy adós maradt annak magyaráztával is, hogy szállítmányozási szerződés esetén mi indokolja a közvetett képviselőlet alapvető elveit áttörő szabály létét a Ptk. 517. §-ának (2) bekezdésében.

5.2 A bizományi ügylet a Kereskedelmi Törvényben

5.2.1 A bizományi ügylet fogalma az 1875. évi Kereskedelmi törvényben

206. A bizomány legkorábbi törvényi szabályait a magyar jogban a kereskedőkről szóló 1840. évi XVI. törvénycikk adta, részletesen azonban az 1875. évi XXXVII. törvénycikk (a Kereskedelmi törvény) rendelkezett róla először. Ez utóbbi, hosszú

³⁵³ A Magyar Népköztársaság Polgári Törvénykönyve. Az 1959. évi IV. törvény javaslatának miniszteri indokolása. Budapest, 1959. 397. old.

³⁵⁴ HARMATHY Attila: A bizomány. In: A Polgári Törvénykönyv magyarázata. Szerkesztette: Gellért György. Budapest, 2007. II. kötet 1837. old.

³⁵⁵ Vörös Imre több kiváló tanulmányában is kimutatta a külkereskedelmi célú társasági szerződések esetében a bizományi elemet, az értekezés tárgyát képező közvetlen kapcsolatok kérdésköre azonban nála nem merült fel. Lásd: VÖRÖS Imre: A külkereskedelmi célú társasági szerződések érdekeltégi rendszere. In: Külgazdaság 1975. évi 19. szám 904-925. old. és VÖRÖS Imre: A külkereskedelmi célú társasági szerződés jogi sajátosságairól. In: Jogtudományi Közlöny 1977. évi 1. szám 18-26. old. .

³⁵⁶ HARMATHY: A bizomány. (2007) i. m. 1837. old. és TAMÁS Lajos: A bizományosi szerződés elméleti kérdései. In: Emlékkönyv Kemenes Béla egyetemi tanár 65. születésnapjára. Szerkesztette: Tóth Károly. Szeged, 1993. 484-485. old.

- évtizedekig hatályban lévő jogszabály volt az a kiindulópont, amely alapján a második világháborúig virágzó magyar kereskedelmi jogi jogtudomány a bizományi ügylet fogalmával, annak jogi természetével kapcsolatban kifejtette álláspontját³⁵⁷.
207. A kereskedelmi jog, mint a kereskedelem külön magánjoga általában azokban az országokban alakult ki, amelyekben a magánjogi kodifikáció késedelmet szenvedett³⁵⁸. Ismeretes, hogy bár Magyarországon az 1848. évi XV. törvénycikk 1. §-a már célul tűzte ki polgári törvénykönyv megalkotását, az óhaj csak az 1959. évi IV. törvénnyel vált valóra. A kereskedelem igényei azonban már a XIX. században törvényi szabályozást sürgettek, így született meg az 1875. évi XXXVII. törvény (a Kereskedelmi Törvény, a továbbiakban: Kt.). Ebben az iparszerűség fogalma komoly szerepet játszott: elsődlegesen a kereskedő definiálására szolgált, azonban a kereskedelmi ügylet meghatározásában is megjelent. A Kt. ugyanis nem tisztán alanyi oldalról közelítette meg az önálló kereskedelmi jog tárgyát. A HGB elődjének, az 1861-es ADHGB-nek megoldását követte: ún. vegyes rendszert alkalmazott, azaz mind a kereskedő, mind a kereskedelmi ügylet fogalmával operált. A Kt. 3. §-a alapján kereskedőnek a törvény értelmében az tekintendő, ki saját nevében kereskedelmi ügyletekkel iparszerűleg foglalkozik. Emellett a törvény tételesen felsorolta az alanyi jogkörtől függetlenül, objektíve kereskedelminek minősülő ügyleteket, éspedig előbb a mindenképpen ilyennek tekintendő ún. abszolút kereskedelmi ügyleteket (Kt. 258.§), majd a csak „iparszerű folytatás” esetén kereskedelminek minősülő ún. relatív kereskedelmi ügyleteket (Kt. 259. §); s végül – szubjektív alapon – kereskedelmi ügyletként határozta meg a „kereskedő” által kötött, „kereskedelmi üzlete folytatásához tartozó” ún. presumptív kereskedelmi ügyleteket³⁵⁹. Ez a törvényszerkesztési megoldás mind a korabeli, mind a mai vélemények szerint szerencsétlen volt: a kereskedőt a kereskedelmi ügylet, a kereskedelmi ügyletek nagy csoportját pedig a kereskedői minőség révén határozta meg³⁶⁰.
208. A Polgári Törvénykönyv hatályba lépése előtti magyar jogban a bizományt a Kereskedelmi Törvény szabályozta, az 1928. évi Magánjogi törvényjavaslat nem ismerte ezt a szerződéstípust. Az elmélet ennek ellenére megkülönböztette a magánjogi illetve a kereskedelmi jogi bizományt, a bírói gyakorlat azonban előbbire – törvényi szabályozás hiányában – az utóbbi szabályait alkalmazta³⁶¹.
209. A Kt. 259. §-ának első pontja szerint, amennyiben iparszerűleg folytatják, a bizományi ügylet kereskedelmi ügyletnek tekintendő. A fenti felosztás alapján tehát a bizomány a relatív kereskedelmi ügyletek kategóriájába tartozott. Akkor minősült kereskedelmi ügyletnek, ha a kereskedő iparszerűen végezte bizományosi tevékenységét.
210. A Kt. 368. §-a a következőképpen határozta meg a bizomány fogalmát: „A kereskedelmi ügylet megkötése bizománynak tekintetik, ha ezt valaki megbizásból saját nevében, de más (a megbízó) részére eszközli. Ki az ügyletek ily megkötésével iparszerűleg foglalkozik, bizománynosnak tekintendő. Azon ügyletek által, melyeket

³⁵⁷ Lásd részletesen: NEMESSÁNYI Zoltán: Ingyenes bizomány? In: JURA, A Pécsi Tudományegyetem Állam- és Jogtudományi Karának tudományos lapja. 2002. évi 2. szám 68-76. old.

³⁵⁸ Ez alól a francia jog kivételt jelent. Az 1804-es Code Civil ugyanis megelőzte a Code de Commerce megalkotását, bár utóbbi komoly történeti alapokra támaszkodhatott.

³⁵⁹ VÉKÁS Lajos: Az új Polgári Törvénykönyv elméleti előkérdései. Budapest, 2001. 52. old.

³⁶⁰ NEUMANN Ármin: A kereskedelmi törvény magyarázata. Budapest, 1880. II. kötet. 444. old., ugyanígy VÉKÁS: i. m. 52-53. old.

³⁶¹ ZLINSZKY Imre: Magyar magánjog mai érvényében különös tekintettel a gyakorlat igényeire. Franklin Társulat, Budapest 1897. 610. o. 2. láb.

a bizományos harmadik személyekkel köt, jogosítva és kötelezve ő lesz; a megbízó és a harmadik közt jogok és kötelezettségek nem keletkeznek. Ha az ügylet a megbízó határozott kívánságához képest, ennek nevében köttetik, az nem bizománynak, hanem megbízásnak tekintetik”.

211. A Kt. szóhasználata arra vezethető vissza, hogy megalkotásakor német mintát vettek alapul a korabeli jogtudósok, amivel a német jog elvei és intézményei egyszerre nagy tömegben nyomultak be magánjogunkba³⁶². A német dogmatika egyik központi fogalma pedig a jogügylet, amely így a magyar jogban is fontos szerepet kapott. Nem lehet azonban megkerülni azt a kérdést, hogy a Kt. miért a kereskedelmi ügylet fogalmát használta, és miért nem szerződésekről szólt.
212. A kereskedelmi ügylet és a szerződés fogalma mind a korabeli tételes jog, mind az elmélet alapján elhatárolható egymástól. A kereskedelmi ügyletet és a szerződést már Grosschmid Béni élesen elhatárolta: ”Nincs kereskedelmi szerződés, hanem van kereskedelmi ügylet (...) a kereskedelmi ügyleti minőség nem a szerződésnek mint egésznek a karakterisztikonja, hanem a szerződésnek, mint egyik vagy másik fél ügyletének külön-külön; (...) kereskedelmi ügylet lehet a szerződés az egyiknek részéről, holott a másíknak részéről nem az (...)”³⁶³. Grosschmid ezen megállapítása a Kt. 264. §-án alapul. Eszerint a törvény második részében (a kereskedelmi ügyletekre vonatkozó részben) foglalt rendelkezések azoknál az ügyleteknél, melyek az egyik szerződő fél részéről kereskedelmi ügyleteket képeznek, mindkét félre nézve egyaránt alkalmazandóak. Kivételnek e tekintetben csak akkor van helye, ha a törvény egyes rendelkezései a felek közül csak azt kötelezik, akire nézve az ügylet kereskedelmi ügyletet képez.³⁶⁴
213. A kereskedelmi ügylet tehát normatív fogalom, amely a Kt. hatályát volt hivatott meghatározni. Ugyanaz a szerződés lehet kereskedelmi ügylet a kereskedő részéről, és lehet általános kétoldalú magánjogi jogügylet a vele szerződő, kereskedőnek nem minősülő személy részéről. A törvény akkor nyer alkalmazást, ha a felek szerződése legalább az egyik szerződő fél számára kereskedelmi ügyletnek minősül. Ekkor főszabályként mindkét fél a Kt. hatálya alá kerül, kivéve azoknál a szabályoknál, amelyek csak azt a felet kötelezik, akinek a részéről a szerződés kereskedelmi ügyletnek minősül. A kereskedelmi ügylet tehát olyan szerződés, amelyre a Kt. hatálya kiterjed.
214. A megbízó és a bizományos közötti belső, illetve a bizományos és a harmadik személy közötti külső viszony Kt.-ben is megjelenő szigorú különválasztásának szempontjából a törvény szemléletét meghatározó kérdés, hogy kinek a részéről kell a bizományi ügylet alapján kötött ügyletnek kereskedelmi ügyletnek minősülnie. Az általánosan elfogadott jogirodalmi álláspont szerint a bizományi ügylet tárgyát képező ügyletnek a bizományos részéről kellett kereskedelmi ügyletnek lennie. A megbízó személyét ebből a szempontból figyelmen kívül kell hagyni, hiszen az ügyletet a bizományos a saját nevében köti, az külső megjelenése alapján nem a megbízó ügylete, ezért az nem lehet a megbízó részéről kereskedelmi ügylet. Nagy Ferenc kifejezetten kiemelte ezzel kapcsolatban, hogy helytelen az a (kisebbségi) felfogás, mely szerint csak a megbízó személyére kell tekintettel lenni, azaz kereskedelmi bizomány csak akkor áll fenn, ha az annak tárgyát képező ügylet kereskedelmi ügylet lett volna akkor is, ha azt a megbízó kötötte volna meg. A Kt. idézett 368. §-a ugyanis azt követelte meg, hogy a bizományi ügylet alapján

³⁶² LÁBADY Tamás: A magyar magánjog (polgári jog) általános része. Budapest-Pécs, 2000. 85. old.

³⁶³ GROSSCHMID Béni: Fejezetek kötelmi jogunk köréből. Jubileumi kiadás. Budapest, 1932. I. kötet 46. old.

³⁶⁴ NEMESSÁNYI: Ingyenes bizomány? i. m. 70. old.

- megkötött ügylet ténylegesen kereskedelmi ügylet legyen, és nem érte be azzal, hogy az ügylet, ha a megbízó köti meg, kereskedelmi ügylet volna³⁶⁵.
215. A bizományi ügylet jogi természetét, képviseleti jellegét vagy képvisellettől független jellemvonásait meghatározó szempont lehet a bizományi ügylet alapján létrejött kötelelem ingyenességének, illetve kizárólagos visszterhes formájának a léte. Amennyiben ugyanis a jog elismeri a bizományi ingyenes formáját, a bizományi ügylet legalábbis ebben a vonatkozásban közel kerül a megbízáshoz, erősebben jelentkezik a képviselet gondolata. A kizárólagosan visszterhes bizományi ügylet esetében viszont a bizományos saját kockázatának elemei kapnak különös hangsúlyt és a képviseleti gondolat elhalványodik. Indokoltnak tűnik tehát a továbbiakban röviden kitérni arra a kérdésre, hogy a Kt.-hez kapcsolódó jogirodalmi álláspontok elismerték-e az ingyenes kötelemet eredményező bizományi ügylet létét³⁶⁶.
216. Ennek vizsgálata során mindenképp el kell leszögezni, hogy bár az ügylet (jogügylet) és a szerződés ma is gyakran azonos jelentésben használt fogalmak, a magánjogi dogmatikában mégis úgy szokás elhatárolni azokat, hogy a jogügylet szélesebb jelentéstartalmú³⁶⁷: a szerződések, mint két- vagy többoldalú jogügyletek mellett magában foglalja az egyoldalú jogügyleteket is. A szerződés mindig két- vagy többoldalú jogügylet, mert annak létrejöttéhez két vagy több fél egyező joghatás kiváltására irányuló akaratnyilvánítása szükséges, szemben az egyoldalú jogügyletekkel, például a közérdekű célra történő kötelezettségvállalással, amelynél a joghatás kiváltásához egyetlen személy belső akaratelhatározása és annak kinyilvánítása elegendő.
217. A jogügylet természetét (egy- vagy többoldalúságát) el kell határolni a belőle fakadó kötelelem természetétől, azaz attól, hogy az adott jogügyletből egy- vagy többoldalú kötelelem származik. A két- vagy többoldalú jogügyletből nem feltétlenül keletkezik kétoldalú kötelelem: az ajándékozási szerződés kétoldalú jogügylet, amelyből fakadó kötelelem azonban egyoldalú. A szerződésből, mint két- vagy többoldalú jogügyletből tehát egyoldalú vagy kétoldalú kötelelem keletkezik³⁶⁸. Egyoldalú a kötelelem, ha csak az egyik fél tartozik a másikkal szolgáltatással (például az ajándékozási szerződés alapján létrejött kötelelem), kétoldalú, ha a felek kölcsönösen szolgáltatásokkal tartoznak egymásnak (például a bérleti szerződésből fakadó kötelelem esetében).
218. A kötelelem és a szerződés dogmatikailag pontos elhatárolása tükröződött Grosschmid idézett fejtegetésében³⁶⁹, amelyben a fenti megkülönböztetés mellett egy további terminológiai problémára is rávilágít az imént felvetett kérdéssel kapcsolatban. Eszerint – szemben a ma is gyakori szóhasználattal – nincsenek ingyenes illetve visszterhes szerződések. „Kettős összetévesztés, ami itten zavarólag hat: a) az egy s kétoldalúságé az ingyenes és visszterhességgel. b) Az a bevett felfogás, mintha volnának lucratív s onerosus (ingyenes, visszterhes) szerződések³⁷⁰. Ingyenes csak az egyik fél kötelezettségvállalása, a kötelező nyilatkozat mint „a szerződés egyik

³⁶⁵ NAGY Ferenc: A magyar kereskedelmi jog kézikönyve. Különös tekintettel a bírói gyakorlatra. Ötödik javított és bővített kiadás. II. kötet. Budapest 1901. 231. old.

³⁶⁶ NEMESSÁNYI: Ingyenes bizomány? i. m. 68-72. old.

³⁶⁷ Jelen dolgozatnak nem célja a jogügylet általános fogalmának vizsgálata. Erre vonatkozóan lásd többek között: BESSÉNYŐ András: A jogügyletek érvényessége és hatályossága. In: JURA 2001. évi 2. szám 7-11. old.

³⁶⁸ BENEDEK Ferenc: Római magánjog. Dologi és kötelmi jog. Pécs 1995. 144. o. Ezzel szemben Szladits Károly egyoldalú illetve kétoldalú szerződésekről szól. A szerződés azonban mindig két- vagy többoldalú jogügylet, amelyből fakadhat egyoldalú illetve kétoldalú kötelelem. Vélhetően erre vonatkozik szerző szóhasználata.

³⁶⁹ Lásd a 212. bekezdést.

³⁷⁰ GROSSCHMID: i. m. 46. old.

alkateleme” lehet. Az ingyenesség illetve a visszterhesség az egyik vagy másik nyilatkozatnak, mint a szerződés részelemének a sajátossága, nem pedig a szerződésnek mint „két nyilatkozatot átfogó egésznek”³⁷¹. „Nincs visszterhes, ingyenes „szerződés”. Ellenben: van egyoldalú s kétoldalú (synallagmatikus) „szerződés”³⁷².

219. Szladits Károly megfogalmazásában a két fogalom (az ingyenesség illetve a visszterhesség) a szerződés mögött meghúzódó értékcsereződésre és a feleknek ebben elfoglalt helyzetére vonatkozik, azt jelzik, hogy a szerződő fél juttatását ellenérték fejében ígérte-e vagy nem. Ha igen: a juttatás és a szerződéssel elvállalt kötelezettség visszterhes, ha nem: úgy a juttatás és a kötelezettség egyoldalúan terhes, ami a szemben álló fél szempontjából egyúttal ingyenességet jelent³⁷³.
220. Grosschmid példájában a haszonkölcsön ingyenes a kölcsönadó, visszterhes a kölcsönvevő oldaláról: előbbi ingyen vállal kötelezettséget, utóbbi viszont nem ingyen kötelezi el magát³⁷⁴. Az első pillantásra talán meglepőnek ható kijelentés könnyen belátható. A kölcsönadó a szerződéssel arra vállal kötelezettséget, hogy a kölcsön tárgyát ingyenesen a kölcsönvevő használatába adja. A kölcsönvevő jogosult a dolog használatára, köteles azonban a dolgot a szerződés megszűntekor visszaadni. Ez a kötelezettsége nem ingyenes: ennek fejében jogosult a dolgot használni. A kölcsönvevő kötelezettsége ezért nem egyoldalúan terhes, hanem visszterhes. Ugyanaz a szerződés tehát az egyik fél oldaláról ingyenes a másikéről visszterhes³⁷⁵.
221. A visszterhesség illetve az ingyenesség fogalma ezek szerint nem a szerződésre, mint egészre vonatkozik, hanem az egyik vagy a másik fél kötelezettségvállalására. Az ingyenesen kötelezettséget vállaló személynek a vállalása egyoldalúan terhes. Aki viszont valaminek a fejében kötelezi el magát, nem sorolható ugyanebbe a kategóriába: kötelezettségvállalása visszterhes. Ingyenes lehet az egyik fél kötelezettségvállalása, amely alapján a szerződésből, mint két- vagy többoldalú jogügyletből főszabályként egyoldalú kötelelem keletkezik.
222. A Kt. által adott definíció nem tartalmaz a bizományi díjra vonatkozó utalást. Nyelvtani értelmezés alapján azt a következtetést lehetne levonni, hogy a Kt. alapján a bizományos mind ingyenesen, mind díjazás ellenében eljárhat. Az okfejtés helyességét megkérdőjelezi a Kt. 377. §-a, mely szerint a bizományos az ügylet után díjazást követelhet. Bár a bizományi díj nem eleme a bizományi Kt.-ben található fogalmának, amennyiben a felek nem zárták ki kifejezetten a megbízó díjfizetési kötelezettségét, a bizományos jogosult azt követelni.
223. Azonos volt a kiindulópontja Bozóky Géának, aki a bizományi ügyletről szóló monográfiájában megállapította: teljesen irreleváns, hogy a bizományos kap-e díjazást vagy sem, „mert a nyereszkedési szándék a kereskedelmi ügyletek fogalmának nem képezi lényeges kellékét”³⁷⁶. Hasonlóan érvelt az a Budapesti Táblán meghozott és a Curia által helybenhagyott bírósági ítélet is, amely kimondta, hogy a kereskedelmi törvénynek a bizományról rendelkező II. Rész III. czíme a bizományi ügylet kelléke gyanánt nem kívánja meg, hogy a szerződés bizományi díj kikötése mellett jöjjön létre. „Bizományi ügyletnek tekinthető az ügylet akkor is, ha

³⁷¹ GROSSCHMID: i. m. 46. old.

³⁷² GROSSCHMID: i. m. 46. old.

³⁷³ SZLADITS Károly: A kötelelem lebonyolítása. Magyar Magánjog. III. kötet. Kötelmi jog általános része. Szerkesztette: Szladits Károly. Budapest 1941. 453. old.

³⁷⁴ GROSSCHMID : i. m. 46. old.

³⁷⁵ GROSSCHMID: i. m. 46. old.

³⁷⁶ BOZÓKY Géza: A bizományi ügylet. Nagyvárad 1905. 34. old.

- az meghatározott árak mellett köttetett is, s a bizományos ezen meghatározott áron felül sem bizományi díjhoz, sem költséghez igényt nem tarthat³⁷⁷. A bizományi ügylet tehát létrejöhetett e nézet szerint a Kt. alapján bizományi díj nélkül is³⁷⁸.
224. A törvény egészének koncepciójából indult ki Neumann Ármin rendszertani természetű értelmezése, aki a Kt.-re vonatkozóan megállapítja, hogy a bizományos mint kereskedő a Kt. 284. §-a alapján *ipso jure* joggal rendelkezik „*provisiora*”, bizományi díjra, vagyis az általa teljesített ügyletek és munkálatok díjazására³⁷⁹. A szakasz szerint „A kereskedő, ki üzleti körében más kereskedő vagy, nemkereskedő részére ügyleteket végez, vagy szolgáltatásokat teljesít, ezekért előleges kikötés nélkül is, a helybeli szokásnak megfelelő díjt, s a mennyiben valamely dolog megőrzése forog kérdésben, a raktári díjt is követelheti”. A bizományi ügylet tehát nem lehet ingyenes. A kereskedelem a más tevékenységek által előállított javakat közvetíti, ezért nem saját, hanem idegen szükségletek kielégítésére szolgál, a kereskedő a javak forgalmának csak eszköze; saját célja pedig csupán a javak forgalmának közvetítése által elérhető nyereségben rejlik. A kereskedelmi ügyletek tehát fogalmilag visszerthes ügyletek³⁸⁰.
225. A Kt.-hez fűzött kommentárokból a 284. §-hoz kapcsolódóan ugyanakkor ennél árnyaltabb álláspont is megjelenik. Nagy Ferenc kiemelte, hogy a vélelem a Kt.-ben szabályozott bizományi ügylet (mint kereskedelmi ügylet) esetében – akárcsak a Ptk. 201. § (1) bekezdése alapján – a visszerthesség mellett szól. A korabeli jogirodalmi álláspont ezt a szabályt úgy értelmezte, hogy míg a magánjog területén a főszabály az ingyenesség, és ennek megfelelően külön kikötés volt szükséges ahhoz, hogy a kapott dologért vagy szolgáltatásért ellenértéket lehessen követelni, addig a kereskedelmi jogra ez éppen fordítva áll. A kereskedők hivatása „nyereszkedésre, a meglévő tőkék és munkaerők értékesítésére van irányozva, az ő gazdasági felfogásukban az ingyenes szolgáltatásoknak nincs helye, a kereskedőkkel szemben a viszontszolgáltatás, ellenérték magától értetődik, azt ők külön kikötés nélkül is követelhetik. A viszontszolgáltatás kötelezettsége tehát a kereskedőkkel szemben már a törvényből (*ex lege*) folyik, ezért nem a viszontszolgáltatást, hanem az ingyenséget kell külön kikötni.”³⁸¹. A magyar jogban tehát nem volt ismeretlen az ingyenes bizomány. A Kt. ugyan csak visszerthes szerződésnek ismerte, a felek azonban külön megállapodással a díjfizetést kizárhatták³⁸².
226. Apáthy István szerint a bizományi ügylet kereskedelmi ügylet, a bizományost pedig foglalkozásánál fogva kereskedőnek kellett tekinteni, s mint ilyen ingyenes szolgálatra nem kötelezhető³⁸³. Ez azonban nem jelenti azt, hogy a bizományi szerződésben a felek közös megegyezéssel ne állapodhatnak meg abban, hogy a bizományos ingyenesen vállalja a szerződés teljesítését. A bizományi díj, tehát a bizományi ügylet visszerthességének vélelme következik egyrészt a bizományos

³⁷⁷ Lásd: Curia 1184/86. Idézi többek között: KUNCZ Ödön – NIZSALOVSKY Endre: A kereskedelmi törvény és joggyakorlata. Budapest 1942. 655. old.

³⁷⁸ NEMESSÁNYI: Ingyenes bizomány? i. m. 68-72. old.

³⁷⁹ NEUMANN: i. m. II. kötet. 489-490. old.

³⁸⁰ NEUMANN: i. m. II. kötet. 3-4. old.

³⁸¹ NAGY Ferenc: A magyar kereskedelmi jog kézikönyve. Különös tekintettel a bírói gyakorlatra. Ötödik javított és bővített kiadás. II. kötet. Budapest 1901. 64. old.

³⁸² SÁNDOR Tamás: A bizományi szerződés. Külkereskedelmi vállalatok belföldi szerződésai. Szerkesztette: Eörsi Gyula és Harmathy Attila. Budapest 1978. 137. old., KUNCZ Ödön: A magyar kereskedelmi és váltójog vázlat. Budapest 1928. 208. old. és NAGY Ferenc: A magyar kereskedelmi jog kézikönyve (különös tekintettel a bírói gyakorlatra és a külföldi törvényhozásra) II. kötet. Budapest 1904. 250. old.

³⁸³ APÁTHY István: Kereskedelmi jog. (A magyar kereskedelmi törvény alapján tekintettel a nevezetesebb európai törvényekre.) Budapest 1876. 698. old.

kereskedői minőségéből, másrészt a törvény *expressis verbis* kimondja, hogy a bizományos azt követelheti; a bizományi díj törvényen alapul, külön szerződési kikötés csak a díj nagyságára vagy a díj kizárására vonatkozhat³⁸⁴. Ami a bizományi díj nagyságát illeti, az szabad egyezkedés tárgyát képezi, ha azonban ilyen megállapodás nem létezik, akkor azt a helybeli kereskedelmi szokás alapján, szokás hiányában pedig a bíróság saját belátása szerint fogja megállapítani³⁸⁵. Érdemes megjegyezni, hogy a Curia egyik döntése értelmében a bizományi díj követelésének nem áll útjában az a körülmény, hogy a bizományos a másik fél részéről is meg volt bízva és attól is kap bizományi díjat³⁸⁶.

227. A Kt.-hez kapcsolódó jogirodalmi állásfoglalások többsége elfogadja, hogy bizományi ügylet létrejöhet a bizományi díj kizárásával is. Ezek nagyobb része a diszpozitivitás elvéből indult ki. Bár a Kt. kifejezetten nem tartalmazott olyan tartalmú általános rendelkezést, hogy a felek a törvény szabályaitól eltérhetnek, ha az eltérést a törvény nem tiltja, ez a gondolat több részletszabályban is tetten érhető³⁸⁷. A korabeli bírói gyakorlat pedig – ahogy az a fent idézett curiai határozatból is kitűnik – magától értetődőnek tekintette, hogy a felek közös megegyezéssel a törvénytől eltérő módon alakíthatják jogviszonyukat. Nyilván ez a két tényező motiválta a korabeli jogtudósokat, hogy a törvény szabályaitól való eltérés lehetősége alapján elismerjék a díj kizárásával kötött bizományi ügylet létezését³⁸⁸.

5.2.2 A bizományi ügylet jogi természete a Kereskedelmi Törvény alapján

228. Meglepő tény, hogy a XXI. század elején is időszerűek a csaknem száz évvel ezelőtt született – és a hazai jogirodalomban mindmáig egyetlen – bizománnyal foglalkozó monográfia szerzőjének, Bozóky Géza pécsi jogászprofesszornak a szavai: „A bizományi ügylet jogi természete vitás. A már régóta folyó vita végleg eldöntöttnek ma sem tekinthető”³⁸⁹. A jogirodalom ugyanis a mai napig nem tudott egyértelmű választ adni arra a kérdésre, hogy a bizományi szerződés a megbízási szerződéshez vagy a vállalkozási szerződéshez áll-e közelebb. A polémia annak ellenére nem jutott napjainkig sem nyugvópontra, hogy a bizományra vonatkozó szabályok többször is jelentősen változtak³⁹⁰. A bizományi ügylet jogi természetének vizsgálatát az értekezés célkitűzése, azaz a közvetett képviselőlet esetén lehetséges közvetlen kapcsolatok vizsgálata indokolja. A közvetett képviselőlet törvényi formájának, a bizománynak a jellege: megbízási vagy vállalkozási természete

³⁸⁴ NAGY: i. m. 244. old.

³⁸⁵ NEUMANN: i. m. III. kötet. 492. old.

³⁸⁶ Curia 160/1900. Az ilyen szerződés a mai jogalkalmazói gyakorlat értelmében jó erkölcsbe ütköző, ezért a Ptk. 200. § (2) bekezdése alapján semmis volna. Lásd: Legf. Bír. Gfv. X. 32.209/1995. sz. – BH 1997.241.

³⁸⁷ A kereskedelmi társaságokra vonatkozóan a 173., 231., 234., 237., 238. §-okban, a kereskedelmi ügyletekre vonatkozóan pedig a 277. illetve a 381. §-okban jelenik meg a diszpozitivitás elve. Az utóbbi szakasz a bizományi ügyletre vonatkozó egyik törvényi szabálytól való eltérés lehetőségét biztosítja.

³⁸⁸ NEMESSÁNYI: Ingyenes bizomány? i. m. 73. old.

³⁸⁹ BOZÓKY Géza: A bizományi ügylet. Nagyvárad, 1905. 50. old.

³⁹⁰ Lásd a hatályos Polgári Törvénykönyv (az 1959. évi IV. törvény) bizományi szerződésre vonatkozó szakaszaival kapcsolatban: HARMATHY Attila: A bizomány. In: A Polgári Törvénykönyv magyarázata. Szerkesztette: Gellért György. Budapest, 2001. II. kötet. 1716. old.

mutatja a jogalkotó szándékát a bizománynak a (közvetlen) képvisellettől való elhatárolása vagy ahhoz közelítése tárgyában. Implicit módon kifejezi tehát egyben azt is, hogy hogyan vélekedik a jogalkotó az esetleges közvetlen kapcsolatokról.

5.2.2.1 Az uralkodó elméleti nézet: a bizományi ügylet megbízási természete

229. A második világháború előtti korai kereskedelmi jogi kommentárok, így a Neumann és a kereskedelmi törvény atyjának tekinthető Apáthy által írt művek egységesen a bizományi ügylet megbízási természete mellett foglaltak állást³⁹¹. Ezek szerint bár a bizományi szerződés jogi természetére vonatkozóan sokáig ingadoztak a nézetek, a XIX. század második felében csaknem egyöntetűvé vált az a felfogás, hogy a bizományi ügylet a megbízás egyik fajtája. Döntően abban tér el a megbízás általános szabályaitól, hogy a bizományos saját maga nevében köti meg a szerződést, saját tőkéjével, saját hitelével cselekszik, és ezért az általa kötött ügyletek tekintetében egészen másként érdekelt, mint a közönséges megbízott³⁹². Klupathy még egyértelműbben fogalmazott: „kétségen kívül áll, hogy a bizomány a megbízásnak egyik fajtája”. Az ő megfogalmazásában a különbséget az általános megbízáshoz képest az jelenti, hogy a bizományos az ügyletet saját nevében köti, ezért van szükség külön szabályozásra, anélkül, hogy a bizományi ügyletet a megbízásra vonatkozó általános jogi elvek alól teljesen kivonnánk³⁹³.
230. A korszak egyik legnagyobb hatású kereskedelmi jogásza, Kuncz, amellet, hogy a bizományi ügyletet — német mintára — egy belső, bizományos és megbízó közötti, és egy külső, azaz a bizományos és harmadik személy közötti jogviszonyra bontotta, maga is a megbízással rokonította azt. Álláspontja szerint a joghatás (...) amely a bizomány-ügyletkez kapcsolódik, más ha a külső viszonyt (bizományos és ügyfél közöttit) és más, ha a belső viszonyt (a bizományos és megbízó közöttit) vizsgáljuk. Az első esetben a bizományos szerződő fél (*dominus negotii*), a másodikban egyszerű megbízott³⁹⁴.
231. Tökéletesen összegezte tehát Bozóky a korabeli jogirodalmi álláspontokat, amikor megállapította, hogy a többségi felfogás úgy nálunk, mint külföldön az, hogy a bizományi ügylet belső természete szerint a megbízással összefüggésben lévén, a megbízás egyik fajának minősíthető, mert bármennyi eltérés van is a bizományi és az általános magánjogi megbízás között, „ezeknek az eltéréseknek legfeljebb a részletek tekintetében van jelentőségük, de olyan önálló jelleggel nem bírnak, melyek kedvéért egy egészen új kategóriát kellene felállítani s a bizományt jogilag más fogalmi körbe beosztani. Ebből viszont az következik, hogy a megbízás szabályait a bizományi ügyletke is mindannyiszor alkalmazásba lehet venni, midőn maga a törvény nem intézkedik, s amennyiben e szabályok a bizományi ügyletke sajátlagos természetével összeférnek, illetve azokat le nem rontják”³⁹⁵. Az előny és kár tehát főszabályként a bizománynál is a megbízót illeti³⁹⁶.

³⁹¹ NEMESSÁNYI Zoltán: A bizományi ügylet jogi természete a Kereskedelmi Törvényben. In: Jogtörténeti szemle. 2004. évi 4. szám. 50-54. old.

³⁹² NEUMANN Ármin: A kereskedelmi törvény magyarázata. Budapest, 1880. II. kötet. 442. old., és azonosan APÁTHY István: Kereskedelmi jog (A magyar kereskedelmi törvény alapján tekintettel a nevezetesebb európai törvényekre.) Budapest, 1876. 684-685. old.

³⁹³ KLUPATHY Antal: A magyar kereskedelmi jog kézikönyve. II. kötet. Budapest, 1906. 242. old. 3. lábjegyzet

³⁹⁴ KUNCZ Ödön: A magyar kereskedelmi- és váltójog tankönyve. Budapest, 1932. 92. old.

³⁹⁵ BOZÓKY: i. m. 50. old.

³⁹⁶ BOZÓKY: i. m. 54. old.

5.2.2.2 Az ellenvélemény: a bizományi szerződés vállalkozási természetű

232. Az uralkodó nézet mellett a második világháború előtti magyar jogtudósok is hivatkoztak egyes német szerzőkre, akik tagadták, hogy a bizomány a megbízással állna rokonságban, és a bizományi ügyletet a vállalkozási szerződés altípusává minősítették³⁹⁷.
233. A bizományi ügylet fogalma, illetve jogi természete kapcsán már részletesen szóltam az ügylet ingyenes illetve visszerthes jellegéről. Már ott jeleztem, hogy az ingyenesség-visszertheség fogalompár elsősorban a bizomány megbízási illetve vállalkozási minősítése mellett szóló érv lehet. A bizományi ügyletnek az általános magánjogi megbízás egyik formájaként történő minősítése ellen első sorban felhozott érvek közé tartozott ugyanis az, hogy míg a bizományos díjazásért vállalja a szerződés teljesítését, addig a megbízás mindig ingyenes; a díj melletti megbízás pedig nem egyéb *locatio conductio*-nál³⁹⁸. Ez az érv azonban már a XIX. században sem állta meg a helyét. Bár a római jog eredetileg az ingyenességet még a megbízás fogalmi elemévé tette³⁹⁹, az újkori társadalmakban a díj ellenében történő megbízás általánosan polgárjogot nyert⁴⁰⁰. A bizományi ügylet és a megbízás elhatárolásának tehát nem szolgálhat alapjául, hogy míg a bizományos díjazás ellenében vállalja a szerződés megkötését, addig a megbízott mindig ingyenesen jár el, hiszen: „honorarium non mutat naturam contractus”⁴⁰¹.
234. Felhozták a megbízás analógiája ellen azt is, hogy a bizományosnak a Kt. sokkal nagyobb szabadságot és önállóságot biztosított, mint az általános magánjogi megbízottnak. Ez az érv alátámasztható egy korabeli curiai határozattal is, amely kimondta, hogy az olyan bizományi szerződés, amely a bizományost jogi önállóságától megfosztja, vagyis a megbízót feljogosítja a felekkel való elszámolásra és a bizományost attól is eltiltja, hogy a megjelölt körzeten belül akár maga, akár más részére búzát vehessen, nem bizományi, hanem megbízási jogviszonyt hoz létre⁴⁰². Bozóky a megbízási analógia ellen érvelők ezen felvetésére azt válaszolta, hogy a bizományosnak engedett önállóság csak látszólagos, „mert ezen önállóság által éppen a megbízó érdekei vannak megvédve, amint a megbízásnál a megbízottnak adott tiltó parancsoknál szintén a megbízó előnye van első sorban szem előtt tartva”⁴⁰³.
235. A megbízással szemben érv volt továbbá az is, hogy a bizományos saját tőkéjével és hitelével van érdekelve, ebben pedig különbözik a megbízottól, aki vagyont rendszerint nem szokta a megbízó rendelkezésére bocsátani, és éppen ezért az általa (képviselőként) kötött ügyletben kevésbé érdekelt. A jogirodalom álláspontja szerint azonban a megbízás alaptermészetével nem ellentétes az, hogy a megbízott fokozottabban is érdekelt legyen az általa véghezvitt ügyletben. A bizományos nem kényszer hatására, hanem önként vállalja, hogy vagyont a megbízó rendelkezésére

³⁹⁷ NEMESSÁNYI: A bizományi ügylet jogi természete... i. m. 50. old.

³⁹⁸ NEUMANN: i. m. II. kötet. 442. old.

³⁹⁹ Később a római jogban is elterjedt ugyan a honorált megbízás, de a honorárium-kikötést a megbízástól különálló, azt kísérő pactumként kezelték

⁴⁰⁰ Talán csak a német jog jelent ez alól kivételt. CSANÁDI György: A megbízási jogviszony. Budapest, 1959. 104-105. old.

⁴⁰¹ NEUMANN: i. m. II. kötet. 442. old.

⁴⁰² C. 1333/1914. Hjt. Dt. IX. 184., Idézi: SZENDE Péter Pál: A kereskedelmi törvény kézikönyve. Budapest, 1927. 726-727. old.

⁴⁰³ BOZÓKY: i. m. 52. old.

fogja bocsátani, amely beleegyezés folytán a megbízott (bizományos) jogai módosulást szenvednek ugyan, a szerződés megbízási természete azonban nem változik⁴⁰⁴.

5.2.2.3 Tudományos disputa egyetlen gyakorlati eset kapcsán

236. A Jogtudományi Közlöny 1887. évi hasábjain egy gyakorlati eset kapcsán roppant érdekes vita bontakozott ki, amely a bizományi ügylet jogi természetével kapcsolatosan vetett fel kérdéseket⁴⁰⁵.
237. A tudományos disputa alapját Róth Jakab, kassai ügyvéd által ismertetett jogeset képezte. Eszerint egy kereskedő igényperrel indított a végrehajtást kérő ellen. A végrehajtást F. István házaló ellen vezették. A kereskedő keresetében előadta, hogy közte és végrehajtást szenvedett között létrejött szerződés szerint tulajdonjogának fenntartása és előre megállapított árak mellett eladás végett árukat adott át végrehajtást szenvedettnek azzal a kikötéssel, hogy ha végrehajtást szenvedett az árut a megállapított árnál olcsóbban adja el, ennek veszteségét viselnie kell, ha pedig annál drágábban adja el, úgy ez a nyereség kizárólag őt illeti, a kereskedőnek az elért vételárból csupán az előre meghatározott árra van joga. Felperes ezt az ügyletet bizományi ügyletnek, az elért vételári többletet – a nyereséget – bizományi díjnak, a lefoglalt árut bizományi árunak mondta, s ezen a jogcímen az árut mint tulajdonát a zár alól föloldani kérte⁴⁰⁶. Végrehajtást kérő alperes ezzel szemben arra hivatkozott, hogy a jelen feltételek mellett bizományi ügylet nem jöhetett létre: az adott ügylet színlelt bizományi ügylet, valójában a tulajdonjog fenntartásával kötött adásvételi ügylet (...). Miután pedig „a tulajdonjog fenntartásával kötött adásvételi ügylet hazai jogunk szerint e fenntartás nélkül kötöttnek tekintendő”, a kérdéses áruk a végrehajtást szenvedett tulajdonába kerültek⁴⁰⁷. Ezért az igényperben felperes keresetének elutasítását kérte.
238. Az igényperrel felperes arra alapozta, hogy mivel a közte és a kereskedő között létrejött szerződés bizományi ügyletnek minősül, tulajdonjoga van a végrehajtás során lefoglalt vagyontárgyakon⁴⁰⁸. A végrehajtást kérő alperest képviselő Róth viszont vitatta a kereset jogalapját, mert álláspontja szerint az adott szerződés nem tekinthető bizományi ügyletnek. A jogvita és a későbbi egymásnak ellentmondó jogirodalmi állásfoglalások fő kérdése tehát az volt, hogy az ismertetett szerződés rendelkezései ellenkeznek-e a bizományi ügylet jogi természetével.

⁴⁰⁴ BOZÓKY: i. m. 52. old.

⁴⁰⁵ NEMESSÁNYI: A bizományi ügylet jogi természete... i. m. 50-51. old.

⁴⁰⁶ Ezen kívül felperes becsatolta a következő tartalmú könyvkivonatot is: „Commissions-Conto Fl. I. Nameszto. 1886 Márc 10. an Slado 1937 fl. 39 kr.”

⁴⁰⁷ RÓTH Jakab: A bizományi ügylet jogi természete. In: Jogtudományi Közlöny 1887. évi 21. szám (a továbbiakban: RÓTH I.). 166. old.

⁴⁰⁸ A jogirodalom szerint ugyanis eladási bizomány esetében amíg a vagyontárgy a bizományosnál van az a megbízó tulajdonát képezi. Lásd többek között: NEUMANN: i. m. 448. old.

5.2.2.3.1 A bizományi ügylet belső oldala megbízási jellegű

239. Róth érvrendszerének kiindulópontja, hogy a bizományi ügylet idézett meghatározása értelmében a bizományi ügylet két részből áll: egy külső részből, amelyben a bizományos a külvilággal áll kapcsolatban, és egy belső részből, amelyben a megbízóval. A cikk szerzőjének alapvető tézise, hogy a bizományi ügylet belső oldalát tekintve nem más, mint megbízási⁴⁰⁹, minden további argumentuma ebből indul ki. Álláspontja szerint a megbízási természetéből fakad, hogy a megbízott nem a maga javára, hanem a megbízó javára köti a szerződést, a megbízó érdekeivel szemben nem járhat el, az ügyletből eredő minden hasznot köteles a megbízónak átengedni. Ez a szabály szerepel a bizományi ügylet törvényi szabályai között is: a Kt. 378. §-a értelmében, ha a bizományos kedvezőbb feltételek mellett köti meg az ügyletet, mint melyek a megbízó által megállapítottak, az ebből eredő előny a megbízót illeti. A hivatkozott szakaszt szerző – indokolás nélkül – „absolut hatályúnak”, azaz kogensnek deklarálta, olyan törvényi szabálynak, amelytől a felek közös akarattal sem térhetnek el.
240. Róth érvei két csoportba oszthatók. Egyrészt kijelentette, hogy amikor a végrehajtást szenvedő a konkrét szerződés alapján a limitárnál magasabb vételárért adja el az árut, az ügyletet e különbözet erejéig saját javára köti meg, miután a különbözet őt, és nem a megbízót illeti. Ezen kívül arra is rámutatott, hogy mivel a végrehajtást szenvedőnek az áru eladása során költségei merülnek fel, az árut csak a limitárnál magasabb árért adhatja el; kénytelen tehát elutasítani az olyan vevőt, aki a limitárat megajánlja. Ezzel viszont sérti a megbízó érdekét, amely pusztán a limitár elérésében áll⁴¹⁰.
241. A kérdéses szerződés tehát két tekintetben is szemben áll a megbízási természetével, és miután a bizományi ügylet belső oldalát tekintve megbízási, nem is minősíthető bizománynak. Egyrészt a megbízott mindig a megbízó javára köti a szerződést, nem pedig részben a megbízó, részben a saját javára. Másrészt „megbízási arra, hogy a megbízott a megbízó érdeke ellen cselekedjék, jogi lehetetlenség”⁴¹¹.
242. Róth mindezekből arra következtetett, hogy a bizományi díj lehet egy előre meghatározott fix összeg, vagy a vételár egy bizonyos százaléka, de nem lehet a limitárat meghaladó különbözet⁴¹². A fenti érvek alapján az ügyvéd úgy foglalt állást, hogy felperes és végrehajtást szenvedett között nem jött létre bizományi ügylet, megállapodásuk adásvételnek minősül.
243. Az ügyet tárgyaló kassai királyi járásbíró szerint viszont a keresetben előadott megállapodás a bizományi ügylet jogi természetével nem ellenkezik, ezért a lefoglalt ingóságokat a bírói zár alól feloldotta⁴¹³. A végrehajtást kérő fellebbezett az ítélet ellen. A másodfokon eljáró budapesti királyi tábla az elsőfokú ítéletet további indokolás nélkül helybenhagyta⁴¹⁴. Róth részletes indokolás iránti várakozásában csalódva ragadott tollat, és kért más szakértőket, hogy nyilvánítsanak véleményét abban a kérdésben, vajon ellenkezik-e a keresetben előadott megállapodás a bizományi ügylet jogi természetével?

⁴⁰⁹ RÓTH I. i. m. 166. old.

⁴¹⁰ RÓTH I. i. m. 166. old., NEMESSÁNYI: A bizományi ügylet jogi természete... i. m. 51-52. old.

⁴¹¹ RÓTH I. i. m. 166. old.

⁴¹² RÓTH I. i. m. 166. old.

⁴¹³ Kassai kir. járásbíró 1886. évi 12586. számú ítélete. Idézi: RÓTH I. i. m. 166. old.

⁴¹⁴ Budapesti kir. ítélőtábla 1886. évi 4264. számú ítélete. Idézi: RÓTH I. i. m. 166. old.

5.2.2.3.2 A bizományos kockázatviselése (az ügylet vállalkozási természete)

244. A felhívásra a Jogtudományi Közlöny 1887. évi 26. számában Serly Antal királyi eljárásbíró válaszolt, és éles kritikával illette Róth okfejtését. A korábbi cikk érvelésének alapját abban látta, hogy Róth szerint a bizományi díjra vonatkozó megállapodások ellenkeznek a bizományi ügylet jogi természetével, azaz nem bizományi, hanem vételi ügylet jött létre az alperesnél lévő árukra nézve⁴¹⁵.
245. Az eljárásbíró a korábbi cikk szerzőjének figyelmét egy alapvető tévedésre hívta fel, amelynek felismerése után „halomra dül azon okoskodása, hogy a kereseti feltételek ellenkezének a bizományi ügylet jogi természetével”⁴¹⁶. Ez az alapvető félreértés a Kt. 378. §-ának kogens voltára vonatkozott. Ezen álláspont cáfolataként Serly a Kt. 377. §-ára hivatkozott, amelynek külön nem számozott második bekezdése szerint „a bizományos az ügylet után bizományi díjt követelhet, mely határozott megállapodás hiányában a helybeli kereskedelmi szokásnak megfelelőleg állapittatik meg”.
246. Ebben a törvényi rendelkezésben a válaszcikk írója annak megnyilvánulását látta, hogy a felek a bizományi díjra nézve jogszabályi korlátozás nélkül, tetszésük szerint megegyezhetnek, és így a bizományi díjat nemcsak fix összegben, vagy a vételár bizonyos százalékában, hanem a megbízó által elérni kívánt vételárat meghaladó, előre kiszámíthatatlan összegben is megállapíthatják. Ennek további bizonyítékául idézte a Kt. 377. §-ának azt a szövegrészét⁴¹⁷, amely szerint „a díj rendszerint csak akkor követelhető, ha az ügylet foganatba ment”, mert sokszor – mint jelen esetben is – a bizományi díj nagysága, összege korábban nem is ismerhető⁴¹⁸. A Kt. 378. §-a tehát diszpozitív rendelkezést tartalmazott, amelytől a felek eltérhettek⁴¹⁹.
247. Róth második érvével kapcsolatban, amely szerint az ilyen feltételekkel kötött megállapodás a megbízó érdekét sérti, mert a bizományos kénytelen elutasítani a limitárat megajánló vevő ajánlatát magasabb ár reményében, Serly úgy foglalt állást, hogy ez olyan kockázat, melynek esetleges előnye és hátránya is csak a bizományost illeti. Hiszen a Kt. 370. §-a kimondja, hogy ha a bizományos a részére kijelölt ár alatt ad el, a megbízónak az árkülönbözetet megtéríteni tartozik, amennyiben nem igazolja, hogy az eladás a kijelölt áron nem volt eszközölhető, s hogy a teljesített eladás által a megbízót kártól óvta meg. Szerző szerint a törvény ezen rendelkezése a megbízó érdekeit teljeskörű védelemben részesíti, azaz a felek megállapodása nem áll ellentétben a bizományi ügylet jogi természetével⁴²⁰.
248. Róth a Jogtudományi Közlöny 1887. évi 32. számában részletesen és tudományos alapossággal fejtette ki, hogy „Serly Antal úr nem találta fején a szeget”⁴²¹. Elsődlegesen Serly azon érvelésére reagált, mely szerint a Kt. 378. §-a nem kogens rendelkezés, és ennek alátámasztására a Kt. 377. §-ára hivatkozott: „Igaz, a kereskedelmi törvény sehol nem mondja, hogy a 378. § abszolút hatályú, de ilyennek kell lennie, mert abban oly intézkedések foglaltatnak, melyeknek meg nem tartása a

⁴¹⁵ SERLY Antal: A bizományi ügylet jogi természete. In: Jogtudományi Közlöny 1887. évi 26. szám. 204. old.

⁴¹⁶ SERLY: i. m. 204. old.

⁴¹⁷ A Kt. 377. §-ának külön nem számozott 2. bekezdésének 3. mondata.

⁴¹⁸ SERLY: i. m. 204. old.

⁴¹⁹ NEMESSÁNYI: A bizományi ügylet jogi természete... i. m. 50. old.

⁴²⁰ SERLY: i. m. 205. old.

⁴²¹ RÓTH Jakab: A bizományi ügylet jogi természete. In: Jogtudományi Közlöny 1887. évi 32. szám (a továbbiakban: RÓTH II.) 253. old.

bizományi ügylet lényegéből kivetköztetné. A megbízó érdeke a limito-ár elérésekor megszűnnék, a bizományos a limito-árt meghaladó különbözet erejéig az üzletet *kizárólag saját javára* kötné meg, s kénytelen volna, illetve jogot nyerne a megbízó érdeke ellenére eljárni. A bizományos az ügylet saját javára nem kötheti; a megbízó érdekének az ügylet kötésénél folyton tartónak kell lenni. Ez a bizományi ügylet definitiója (kereskedelmi törvény 368. §) mellett kétségtelen⁴²².

249. A Kt. 377. §-ával kapcsolatban az ügyvéd válaszcikkében rámutatott arra, hogy különbséget kell tenni a bizományi díj mértéke, és annak mibenléte között. Ez a szakasz a díj nagyságára vonatkozik, és annak megállapítását kétségtelenül nem korlátozza: a felek szabadon állapodhatnak meg a bizományi díj mértékében, ha pedig ezt nem teszik, akkor azt a helybeli kereskedelmi szokásoknak megfelelően kell megállapítani. Arra vonatkozóan, hogy a díj miben állhat, sem a 377. §, sem más szakaszok nem tartalmazzak rendelkezést. Róth szerint a bizományi díj mértéke nem tudja a bizományi ügylet jogi természetéből kivetkezteni, a díj mibenléte (a limitárat meghaladó különbözet) azonban igen. A díj nagyságára nézve a felek szabadon szerződhetnek, a díjat azonban csak úgy állapíthatják meg, hogy az a bizományi ügylet természetével összeegyeztethető legyen⁴²³.
250. Fontos kiemelni, hogy a viszontválasz szerzője azért látta jogi lehetetlenségnek a bizományi díjnak a limitár fölött elért különbözetben történő meghatározását, mert ebben az esetben a megbízó és a bizományos érdekei összeütköznének, és nem azért, mert ilyenkor a bizományi díj határozatlan összeg. Hiszen, ahogy arra Serly is rámutatott, a bizományi díj meghatározása történhet százalékos formában is. Ez azonban Róth szerint a bizományi ügylet jogi természetével nem ellenkezik, mert a felek érdeke egymással nem kerül szembe, hiszen közös céljuk minél magasabb vételár elérése⁴²⁴.

5.2.2.3.3 Az érvek értékelése

251. Anélkül, hogy a több mint száz évvel ezelőtti, ám mai jogirodalmunk számára is irigylésre méltó jogtudományi vita tekintetében végleges döntést akarnék hozni, érdemesnek tűnik felvázolni saját álláspontomat⁴²⁵.
252. Az ügyvéd és az eljárásbíró közötti vita lényege abban a kérdésben összegezhető, hogy bizományi ügyletnek minősíthető-e az a szerződés, amelynek értelmében a bizományos nagyobb mértékben érdekelt minél magasabb vételár elérésében, mint általában (és ezáltal felmerül a megbízó és a bizományos közötti érdekellentét lehetősége): amennyiben a limitár alatt ad el, a különbözetet meg kell térítenie a megbízónak, ha viszont magasabb árat sikerül kialakítania, az elért nyereség teljes egészében őt illeti. Az elméleti dilemma tehát az, hogy a bizományi ügylet tisztán megbízási természetű-e, vagy megvalósulhat saját kockázati elemeket magába foglaló szerződés esetén is, azaz vállalkozásra vagy adásvételre utaló elemek is jelen lehetnek-e benne⁴²⁶. Megbízás esetén ugyanis az ügylet kockázatát teljes mértékben

⁴²² RÓTH II. i. m. 254. old.

⁴²³ RÓTH II. i. m. 254-255. old.

⁴²⁴ NEMESSÁNYI: A bizományi ügylet jogi természete... i. m. 53. old.

⁴²⁵ Lásd részletesen: NEMESSÁNYI: A bizományi ügylet jogi természete... i. m. 53-54. old.

⁴²⁶ Ugyanez a kérdés a bizományi szerződés hatályos szabályai alapján sem egyértelműen megválaszolható: „A bizományi szerződésről szóló fejezet csaknem valamennyi szabályánál felmerül a kérdés, hogy a törvény milyen jellegűnek tekinti ezt a szerződéstípust, olyannak-e a) hogy csak csekély mértékben (a saját ügyintézésben) tér el a megbízástól, valójában annak önállósult altípusa,

- a megbízó viseli, eredménykötelemre utaló vállalkozási vagy adásvételi természetű szerződések esetén viszont a kockázat megoszlik a vállalkozó és a megrendelő (itt a megbízó és a bizományos) között. A bizományi ügylet jogi természetét boncolgató kérdés legegyszerűbben a Kt.-nek – a vitázó szerzők által is hivatkozott – 378. §-ából kiindulva közelíthető meg.
253. A végrehajtást kérő alperest képviselő ügyvéd álláspontja szerint a szerződésben részes felek között nem jöhetett létre bizományi ügylet, mert annak természetével volna ellentétes az olyan megállapodás, amely alapján a limitártól való eltérés kockázatát teljes egészében a bizományos viselné. Véleményének igazolására a Kt. általa kogensnek minősített 378. §-ára hivatkozott. Az ellentétes véleményt valló eljárásbíró a Kt. 378. §-át diszpozitívnak tekintette, ezért szerinte az ezzel a szakasszal ellentétes megállapodás nem ellentétes a bizományi ügylet jogi természetével, azaz a felek közötti bizományi szerződés értelmében az áruk felperes tulajdonában maradtak, tehát az ügyben eljáró bíróságok helyesen adtak helyt az igényperben felperes keresetének⁴²⁷.
254. A magánjogi – kereskedelmi jogi törvénykönyvek alapvető elve a diszpozitivitás, azaz az a tétel, hogy a felek közös megegyezéssel a törvény szabályaitól eltérhetnek, ha a törvény az eltérést nem tiltja. Bár a Kt. kifejezetten nem tartalmazott ilyen tartalmú általános rendelkezést, ez a gondolat több részletszabályban is tetten érhető⁴²⁸, a korabeli bírói gyakorlat pedig magától értetődőnek tekintette, hogy a felek közös megegyezéssel a törvénytől eltérő módon alakíthatják jogviszonyukat.
255. A Kt. 378. §-a szerint, ha a bizományos kedvezőbb feltételek mellett köti meg az ügyletet, mint amelyeket a megbízó megállapított, az ebből eredő előny a megbízót illeti. A Kt. ezen szakaszának szövege tehát *expressis verbis* nem utal sem a törvényhely diszpozitív, sem annak kogens volta⁴²⁹: nyelvtani értelmezés alapján mindkét megoldás elképzelhető.
256. Serly rendszertani értelmezése a Kt. 377. §-ából indult ki, amely a felek határozott és eltérő megállapodásának hiányában rendezte a bizományi díj kérdését. A bizományi díjra vonatkozóan tehát a felek szabadon állapodhatnak meg, azaz nincs akadálya annak sem, hogy a Kt. 378. §-ában foglalt rendelkezéstől eltérően azt a limitárat meghaladó összegben állapítsák meg.
257. Róth ugyancsak rendszertani értelmezése – amely a 378. § kogens voltát állította – a Kt. 368. §-ára (azaz a bizományi ügylet fogalmára) hivatkozott, amellyel szerinte nem állna összhangban az, ha a bizományos a limitárat meghaladó különbözet erejéig az ügyletet kizárólag a maga javára kötné meg, hiszen a bizományos a törvényi fogalom értelmében a megbízó javára köt szerződést. Róth ezen érve kevésbé meggyőző: a Kt. ugyanis a bizományi ügylet definíciójában nem a „megbízó javára”, hanem a „megbízó részére” szövegfordulatot használja. Önmagában a 368. § alapján tehát bizományi ügylet megvalósulhat olyan szerződés

vagy b) másról van szó, s a bizomány átmeneti forma a megbízás és az adásvételi vagy vállalkozási körbe tartozó, önálló kockázatvállalással járó szerződések között.” HARMATHY: i. m. 1716. old.

⁴²⁷ NEMESSÁNYI: A bizományi ügylet jogi természete... i. m. 53. old.

⁴²⁸ A kereskedelmi társaságokra vonatkozóan a 173., 231., 234., 237., 238. §-okban, a kereskedelmi ügyletekre vonatkozóan pedig a 268., 276., 277., 325. illetve a 377. §-okban jelenik meg a diszpozitivitás elve. Az utóbbi szakasz a bizományi ügyletre vonatkozó egyik törvényi szabálytól való eltérés lehetőségét biztosítja.

⁴²⁹ Az 1960-ban hatályba lépett polgári törvénykönyv ezzel szemben egészen 1992-ig magánszemély megbízó esetén kogensnek deklarálta az 508. § (1) bekezdésében szereplő ugyanilyen tartalmú rendelkezést. Az Alkotmánybíróság 73/1992 (XII.28.) AB határozata a szabály fogyasztóvédelmi jellegét figyelmen kívül hagyva megsemmisítette a norma kogens volta utaló szövegrészt. HARMATHY: i. m. 1701. old.

esetén is, amelynek értelmében a bizományos harmadik személlyel a megbízó részére köt szerződést, úgy, hogy a limitárat meghaladó különbözet a bizományost illeti⁴³⁰.

258. A Kt. 377. §-ával kapcsolatban pedig le kell szögezni: a szakasz megszővegezésében semmi nem utal arra, hogy a szakasz csak a bizományi díj nagyságára és nem annak mibenlétére vonatkozna, a törvényben pedig nem találunk olyan szabályt, amely alapján ezt a normát megszorítóan kellene értelmeznünk.
259. Helyesnek tűnik továbbá Serlynek a Kt. 370. §-ára utaló érve, mely szerint ez a szakasz megfelelően biztosítja a megbízó és a bizományos érdekei közötti egyensúlyt. Elképzelhető ugyanis, hogy a megbízó érdeke kizárólag az áru egy bizonyos áron történő eladására korlátozódik, és az a szerződési klauzula, mely szerint a limitárat meghaladó többlet a bizományost illeti, arra szolgál, hogy a bizományos – fokozottabb érdekeltisége folytán – jobban törekedjen az értékesítésre. Erős érvek szólnak azonban az ezzel ellentétes vélemény mellett is a Róth által felvetett érdekellentétre alapozva. Ha ugyanis a limitár és az afeletti eladási ár különbözete teljes egészében a bizományost illeti, könnyen érdekellentétbe kerülhet a bizományos és a megbízó, hiszen a bizományosnak nem lesz feltétlenül érdeke az árut a limitáron eladni, mert jobban megérheti neki egy magasabb ajánlatra várni, jöllehet ez nem a megbízó érdekében áll, hanem azzal – a megbízó számára természetlen időmúlás miatt – ellentétes⁴³¹.
260. Serly álláspontját támogatta a Curia is egy későbbi döntésében, amely szerint „ha olyan megállapodás fog fenn, hogy az árukat a vevő fix áron veszi át és adja el, akkor nem vételi, hanem bizományi ügylet jött létre”⁴³². Összhangban van ez a legfelsőbb bírósági döntés azon idézett jogirodalmi állásponttal, amely – anélkül, hogy a bizomány alapvetően megbízási természetét kétségbe vonná – a megbízás természetével nem tartja ellentétesnek azt, hogy a megbízott (a bizományos) szorosabban is érdekelt legyen az általa véghezvitt ügyletben. A kereskedelmi törvény értelmében tehát nem volt akadálya annak, hogy a bizományos a szerződésben megállapított limitár feletti nyereséget megtarthassa, az ilyen ügylet bizományi ügyletnek minősült.

5.2.3 A közvetlen kapcsolatok hiányának alapja: a Kt. 374. §-a

261. A Ptk. hatálybalépését megelőzően a Kt. 374. §-a tartalmazott a megbízó és a harmadik személy közötti közvetlen kapcsolatok léte szempontjából releváns szabályt. A Kt. 374. §-a szerint „(I) A bizományos által kötött ügyletekből eredő követeléseket a megbízó az adós ellen csak azok átengedése után érvényesítheti. (II) Az ily követelések azonban a bizományos és ennek hitelezői irányában akkor is, ha átengedve nem lettek, a megbízó követeléseinek tekintetnek.”⁴³³

⁴³⁰ NEMESSÁNYI: A bizományi ügylet jogi természete... i. m. 53-54. old.

⁴³¹ Ez utóbbi összefüggésre az értekezés műhelyvitáján Dr. Metzinger Péter PhD ügyvéd kollégám hívta fel a figyelmemet, akinek a dolgozat egészének alapos átolvasásáért, helytálló javaslatainak megfogalmazásáért ezúton mondok köszönetet.

⁴³² C. 321/1892. In: SZENDE: i. m. 726. old.

⁴³³ A Kt. szövege nem tartalmazott számozott bekezdéseket. A dolgozatban ezért a korabeli jogirodalomban alkalmazott megjelölést (római számokat) használok a szakasz egyes részeire történő utaláskor, eltérve ugyanakkor a XIX. századi terminológiától abban, hogy a manapság furcsán hangzó „kikezdés” helyett bekezdésekről írok.

262. A jelenleg hatályos Polgári Törvénykönyvünk 509. § (3) bekezdésének távoli felmenőjeként tisztelhető szabály I. bekezdése tulajdonképpen nem más, mint a bizományi ügylet fogalmát tartalmazó 368. § II. bekezdésének az eljárásjogi konzekvenciája. A Kt. 368. §-ának II. bekezdése még anyagi jogi formában fogalmazza meg a tézist: hogy azon ügyletek által, melyeket a bizományos harmadik személyekkel köt, jogositva és kötelezve ő lesz; a megbízó és a harmadik közt jogok és kötelezettségek nem keletkeznek. Ennek eljárásjogi köntösben való megfogalmazását tartalmazza a 374. § I. bekezdése.
263. A norma a német kereskedelmi jog hatását mutatta, sőt az Allgemeines Deutsches Handelsgesetzbuch (ADHGB) 368. § (2) bekezdése (amely az 1897-ben elfogadott és 1900-ban hatályba lépett HGB 392. §-ának (2) bekezdésében foglalt szabállyal⁴³⁴ megegyező rendelkezést tartalmazott) csaknem szó szerinti fordításának tekinthető. Az aprócska eltérés a két norma megszövegezése között valószínűleg inkább a véletlen műve. Amíg az ADHGB a 368. § és a HGB a 392. § (2) bekezdésben a megbízó és bizományos, illetve a megbízó és a bizományos hitelezői közötti viszonyra vonatkoztatja a megbízó jogosultságát tételező fikciót, addig a magyar Kt. nem nevezve meg a viszony másik alanyát, egyszerűen csak „a bizományos és ennek hitelezői irányában” rendeli alkalmazni azt.
264. Fontosnak látszik már a szakasz tárgyalásának a legelején rámutatni arra, hogy a szövegszerű hasonlóság ellenére mennyire más hatást gyakorolt a szabály a német illetve a magyar jogirodalomra. Amíg a német joggyakorlat és jogirodalom, jelentős intellektuális erővel ki tudta dolgozni a HGB 392. §-ának (2) bekezdése alapján a közvetlen kapcsolatok dogmatikai lehetőségeit és kereteit⁴³⁵, addig a magyar elméletben mindez vagy egyáltalán nem, vagy csak rejtve, esetleg lényegtelen kivételként jelenik meg. A vonatkozó curiai gyakorlatot áttekintve nincs tudomásom például olyan döntésről, amely a bizományossal szembeni követelések beszámíthatóságát vizsgálta volna.
265. A Kt. 374. §-a tehát I. bekezdésében azt a hagyományos kontinentális jogi tézist rögzíti, hogy a bizományos által kötött ügyletekből csupán a bizományos, és nem a megbízó szerez jogokat és kötelezettségeket, csak a bizományos áll a harmadik személlyel direkt szerződéses jogviszonyban. Ebből az alapvető tételből a Kt.-hoz kapcsolódó egyik első, Neumann Ármin által írt, 1880-ban megjelent háromkötetes kommentár azt a következtetést vonta le, hogy vételi bizománynál a bizományos nem utasíthatja az eladót a vételár tekintetében a megbízóhoz, és nem fizetheti eladási bizománynál a harmadik személy a vételárat a megbízó kezeihez. A 374. § I. bekezdésében tükröződő gondolatot egyébként a joggyakorlat olyannyira komolyan vette, hogy egy curiai döntés szerint engedmény nélkül a megbízónak még akkor sincs keresetőségi joga, ha a megbízó közvetlenül teljesítette a bizományos által megkötött ügyletet⁴³⁶.
266. A Neumann-féle kommentár a későbbi német joggyakorlatban oly sok vitát kiváltó beszámítás problémáját még könnyen megválaszolható kérdésnek látta. Okfejtésében a harmadik személy csak a bizományosba helyezi bizalmát (fidem ejus secutus est), és az ő irányában csakis a bizományost terheli teljesítési kötelezettség; másrészről pedig a harmadik féllel szemben csakis a bizományos jelentkezik mint hitelező. Ezért ezen követelésekkel szemben Neumann álláspontja értelmében a harmadik személy mindazon követeléseket beszámíthatja, amelyek őt a

⁴³⁴ A HGB 392. §-ának részletes elemzését lásd a 155-164. bekezdéseket.

⁴³⁵ Lásd a 165-198. bekezdéseket.

⁴³⁶ Lásd: C.70621893., KUNCZ Ödön - NIZSALOVSKY Endre: A kereskedelmi törvény és joggyakorlata. Budapest, 1942. 660. old.

bizományossal szemben megilletik, és fordítva, a bizományos is kompenzálhatja saját követeléseit a harmadik személy igényével szemben⁴³⁷. Neumann álláspontja a beszámítás kérdésében jól tükrözi a magyar jogirodalom álláspontját. Nagy Ferenc húsz évvel későbbi kiadású kereskedelmi jogi kézikönyvében szintén a jogviszonyok szigorú elhatárolásából vezeti le a bizományossal szembeni követelések harmadik személy általi beszámíthatóságát. Mivel csak a bizományos az, aki közvetlenül és saját jogán felléphet a harmadik személlyel szemben, és a megbízó a bizományos által kötött ügyletekből fakadó követeléseket csak azok engedményezése után, tehát a „bizományos jogán” érvényesítheti, a megbízó köteles túrni a bizományos „személyéből eredő kifogásokat”, így azt is, hogy a bizományossal szembeni követelést a harmadik személy beszámítsa⁴³⁸. Nagy tehát teljes mértékben elfogadta Neumann véleményét, sőt szóhasználatából (a bizományos személyéből eredő kifogásokra történő utalásból) az a szemlélet rajzolódik ki, hogy Nagy az olyan követelések beszámíthatóságát is megengedi, amelyeknek semmi köze a bizományi ügylet alapján kötött szerződéshez (mert például egy korábbi jogviszonyból fakadnak; az ilyen követeléseket nevezi a német jogirodalom inkonnex követelésnek).

267. Nagy a fordított esetre vonatkozóan is messzebb ment elődjénél. Még ha teleológiaiul kritizálható is a megoldás, dogmatikailag helytállóan gondolta tovább azt a Kt. 374. §-a alapján egyébként önként adódó következtetést, hogy a harmadik személy az ügyletből eredő jogait közvetlenül csak a bizományossal szemben érvényesítheti, a megbízó ellen kereseti joggal nem rendelkezik. Nagy szerint ugyanis ilyen esetben a harmadik személy nem tartozik túrni a „megbízó személyéből eredő” (azaz a megbízóval összefüggő) kifogásokat, így például a harmadik személy ellen nem lehet álláspontja szerint azzal a kifogással élni, hogy a megbízó tévedésben volt, illetve a bizományos nem számíthatja be a megbízónak a harmadik személlyel szembeni követelését, ha ezt nem ruházták át rá előzetesen. Nagy ugyanakkor mégiscsak elismerte a közvetlen kapcsolatok létét: álláspontja szerint akár a bizományos, akár ennek jogán a megbízó érvényesít kártérítési igényt a harmadik személlyel szemben, ennek megállapításánál nem a bizományos, hanem a megbízó kárát kell figyelembe venni⁴³⁹. Ezzel a megállapításával Nagy anélkül, hogy hivatkozott volna rá, tulajdonképpen a német jogból ismert Drittschadensliquidation intézményét⁴⁴⁰ kívánta a magyar jogban is meghonosítani; a rendkívül előremutató vélemény azonban nem váltott ki visszhangot sem a későbbi magyar jogtudományban, sem a joggyakorlatban.
268. A megbízó és a harmadik személy közötti közvetlen kapcsolatok lehetősége felmerült Bozókynál is, aki főszabályként szintén a közvetlen igényérvényesítés kizárt voltát hangsúlyozta, kiemelve, hogy a harmadik személy és a megbízó közvetlenül nem indíthatnak egymás ellen pert a bizományos által kötött szerződés nemteljesítése vagy hibás teljesítése miatt. Emellett azonban mintegy mellékesen – részletesebb okfejtés nélkül –, egy esetben lehetségesnek tartotta a harmadik személy által a megbízó ellen indított pert. Ez pedig az az eset, amikor a megbízó szándékosan megtévesztette a harmadik személyt, és emiatt utóbbinak kára származott az ügyletből, amelyet a bizományossal kötött⁴⁴¹.

⁴³⁷ NEUMANN Ármin: A kereskedelmi törvény magyarázata. Budapest, 1880. II. kötet. 475. old

⁴³⁸ NAGY Ferenc: A magyar kereskedelmi jog kézikönyve. Különös tekintettel a bírói gyakorlatra. Ötödik javított és bővített kiadás. II. kötet. Budapest 1901. 234-235. old.

⁴³⁹ NAGY: i. m. 235. old.

⁴⁴⁰ Lásd a 130-134. bekezdéseket.

⁴⁴¹ BOZÓKY: i. m. 59. old.

269. A bizományos harmadik személlyel szembeni kizárólagos jogosultságának és kötelezettségének dogmája azonban az általánosan elfogadott álláspont szerint csak a megbízó és a harmadik személy közötti viszonyra áll, mert „befelé vagyis a megbízó és bizományos közti viszonyra nézve” a 374. § II. bekezdése szerint a megbízó jelentkezik jogosítottnak, tekintet nélkül arra, hogy a követelést a bizományos átengedte-e, engedményezte-e neki⁴⁴².
270. A XIX. század végén született kommentárok fejtegetéseiből az olvasható ki, hogy szerzőik Laband úttörő tanulmánya⁴⁴³ nyomán — igaz kisebb elméleti botlással — megkísérelték elhelyezni a Kt.-ben is idegenül ható 374. § II. bekezdést a külső és a belső viszony elhatárolásának dogmatikai rendszerébe.
271. Számomra nyilvánvalónak tűnik, hogy szemben Neumann és Nagy megállapításával a 374. § II. bekezdése nem kizárólag a belső viszonyra vonatkozik. A norma ugyanis, éppúgy, mint német öse, a fikciót — amely szerint a követelések a megbízó követeléseinek minősülnek — egyrészt a bizományos, másrészt viszont ennek hitelezői irányában rendeli alkalmazni. A „bizományos irányában” szövegrész kétségtelenül a megbízó és a bizományos közötti belső viszonyra utal, a bizományos hitelezői viszont már nehezen lennének a belső viszony részének tekinthetők. Sőt a magyar jogra is igaz az az eredetileg a német jogelméletben megfogalmazott állítás, hogy a kereskedelmi törvény bizományi szerződésre vonatkozó egyéb szabályai kizárólag a megbízó és a bizományos közötti belső viszonyt érintik, az egyetlen szabály, amely a valóban problematikus (megbízó vagy bizományos és harmadik személy közötti) külső jogviszonyt érinti, éppen a Kt. 374. §-ának II. bekezdése. A törvény a harmadik személlyel szemben (a 374. § I. bekezdésében) a jogi szemléletet, a bizományossal és az ő hitelezőivel szemben viszont (a 374. § II. bekezdésében) a gazdasági nézőpontot részesíti előnyben.
272. Neumann a szakasszal (illetve annak német előképével) összefüggésben számos jogirodalmi bíráló megjegyzést idézett és maga is nehezen felfoghatónak tartotta, hogy egyazon követelés különböző személyeket olyan módon illessen meg, hogy az adóssal szemben a „sajátképi” hitelező (azaz a bizományos, aki ténylegesen hitelezőként jelenik meg a jogviszonyban) legyen a követelő fél, ezen valódi hitelezővel szemben pedig egy másik, még valódibb hitelező legyen a jogosított. Egy obligatióknak ugyanis Neumann szerint csak két alanya lehet, és „egy hitelezőről mindig csak az adóshozói viszonyában lehet szó”⁴⁴⁴.
273. Leszögezte, hogy a II. bekezdést nem úgy kell értelmezni, hogy a bizományos követelésesei ipso iure, azaz ügyleti engedményezés nélkül átszállnának a megbízóra⁴⁴⁵, hiszen nem gondolhatjuk, hogy a törvény egyetlen szakaszon belül két egymást lerontó és egymással össze nem egyeztethető jogtételt akart volna kodifikálni. A törvény csupán a megbízónak kívánt lehetőséget nyújtani arra, hogy megakadályozza, hogy a bizományos egyéb hitelezői azon követelésekhez

⁴⁴² NEUMANN Ármin: A kereskedelmi törvény magyarázata. Budapest, 1880. II. kötet. 476. old., és azonosan NAGY Ferenc: A magyar kereskedelmi jog kézikönyve. Különös tekintettel a bírói gyakorlatra. Ötödik javított és bővített kiadás. II. kötet. Budapest 1901. 235. old.

⁴⁴³ LABAND, Paul: Die Stellvertretung bei dem Abschluss von Rechtsgeschäften nach dem allgem. Deutsch. Handelsgesetzbuch. In: Zeitschrift für das gesammte Handelsrecht. 10. Band. 1866.

⁴⁴⁴ NEUMANN: i. m. 476. old.

⁴⁴⁵ Ezt az értelmezést erősíti a C 275/1882. számú curiai döntvény is, amelyben azt szögezte le a bíróság, hogy a bizományos által kötött ügyletből eredő követelést a bizományos alakszerű engedménye nélkül a megbízó nem érvényesítheti; ilyen engedmény hiányát nem pótolja a bizományosnak, mint tanúnak a per során tett nyilatkozata, hogy a megkötött ügyletből eredő jogok nem őt, hanem a megbízót illetik. Lásd: DÁRDAY Sándor: Igazságügyi törvénytar. Budapest, 1891. 208. old.

nyúlhassanak, amelyek formáljogi szempontból a bizományos vagyónához tartoznak ugyan, de a tényleges körülményekhez képest materialiter a megbízó vagyónát képezik. Itt a törvény Neumann szerint a „becsület és bizalom követelményének” feláldozta azt a szigorú jogi elvet, hogy a bizományos a harmadik személlyel kötött ügyletből fakadóan az egyedüli jogosított és a megbízónak a bizományossal és annak hitelezőivel szemben a kérdéses követelésekre nézve többek között csőd esetében elkülönítési jogot illetve azon jogot adta, hogy magát ezen követelésekből a többi hitelező előtt kielégítse⁴⁴⁶. Ugyanezt Bozóky találóbban úgy fogalmazta meg, hogy a törvény a 374. §-ában csak azt mondja ki, hogy a bizományos, habár formailag saját személyében hitelezője is a vele szerződő félnek mint adósnak, az anyagi jog szempontjából ténylegesen mégis nem más, mint a megbízónak mint hitelezőnek a képviselője („alter egoja”), tehát ha a harmadik személynek hitelezett, azt tulajdonképpen nem ő, hanem a megbízó tette, habár formailag ő volt a hitelező, és ő jogosult arra is, hogy a követelést behajtsa⁴⁴⁷.

274. Túry ugyanakkor a Kt. 374. § II. bekezdésében a megbízó és a harmadik személy közötti közvetlen jogi kapcsolat elismerését látta, legalábbis dologi jogi viszonylatban. Kifejtette, hogy a germán jogrendszer befolyása alatt álló jogokban (és így a magyar jogban is) egyre inkább érzékelhető a törekvés közvetlen jogi kapcsolat elismerése iránt egyrészt a homályban maradt képviselt, másrészt a képviselővel szerződő fél között. Ennek a gondolatnak a kifejezője Túry szerint a Kt. 374. § II. bekezdése. Rámutatott, hogy ezen rendelkezés *per analogiam* kiterjesztésével közvetlen dologi jogot konstruál a magyar bírói gyakorlat és a jogirodalom is a bizományos által szerzett dolgok, vagyontárgyak tekintetében a megbízó javára⁴⁴⁸.
275. A magyar jogirodalomnak a közvetlen kapcsolatok elismerésétől való idegenkedését mutatja ugyanakkor, hogy a Kt.-hoz kapcsolódó művekben alig bukkan fel az egyes alanyi pozíciók összecúsásának a bizományossal szembeni beszámítás lehetőségére kiható kérdése. Egyedül Klupathy foglalt állást abban a német elméletben kimagaslóan sokat vitatott⁴⁴⁹ kérdésben, hogy a harmadik személy a Kt. 374. § II. bekezdése értelmében a bizományos hitelezőjének minősül-e. Különösebb indokolás nélkül, sejtetően a norma nyelvtani értelmezése alapján szögezte le, hogy a harmadik személy irányában hitelező a bizományos marad még ennek csődje, illetve ellene folyó végrehajtás esetén is, a megbízó tehát ugyanolyan helyzetben van vele szemben, mint más esetekben⁴⁵⁰. A harmadik személy tehát Klupathy szerint nem minősül a bizományos hitelezőjének, akivel szemben érvényesülne a Kt. 374. §-ának II. bekezdésében szereplő fikció, hogy a bizományos által kötött ügyletből fakadó követelések a megbízó követeléseinek minősülnek.

5.3 A XX. század eleji magánjogi törvénytervezetek képviseleti szabályai

276. A XX. század elején született magyar polgári törvénykönyv-tervezetek képviseleti szabályai vitathatatlanul az éppen hatályba lépett német BGB és a pandekta-jogtudomány hatását mutatták. A tervezetek képviseletre vonatkozó szabályai tehát

⁴⁴⁶ NEUMANN: i. m. 476-477. old.

⁴⁴⁷ BOZÓKY: i. m. 63. old.

⁴⁴⁸ TÚRY Sándor Kornél: Fiduciárius jogátruházás és közvetett képviselet. Szeged, 1930. 29. old.

⁴⁴⁹ Lásd részletesen a 173-198. bekezdéseket.

⁴⁵⁰ KLUPATHY Antal: A magyar kereskedelmi jog kézikönyve. II. kötet. Budapest, 1906. 245. old.

német mintára és alapvetően egy kaptafára készültek, kevés közöttük az eltérés. Ez indokolja, hogy a dolgozat ezen részében nem vizsgálom külön-külön az egyes javaslatokat, hanem inkább általános képet kívánok adni a századforduló idején született magánjogi elképzelésekről, és csak az eltéréseket emelem ki. A tervezetek közötti szemléletbeli hasonlóság az oka annak is, hogy a tervezetek képviseleti szabályaihoz kapcsolódó — rendkívül alacsony számban rendelkezésre álló — jogirodalmi forrásokat nem csak az adott jogszabállyal összefüggésben használom fel.

277. Az 1900. évi tervezetben a közvetlen képviseleti jog főszabályát tartalmazó 1006. § első bekezdése tulajdonképpen a BGB 164. § (1) bekezdése fordításának tekinthető, és az akkorra már kijegecesedett kontinentális jogi tételt rögzítette, amely kiegészült a BGB 164. § (1) bekezdés második mondatában szereplő körülményekre utalással⁴⁵¹. A 1900. évi tervezet 1006. §-a szerint ugyanis: „Oly szerződés alapján, melyet valaki mint másnak a képviselője ennek nevében képviseleti jogának határai között köt, a képviselt van jogosítva és kötelezve. A képviselői minőség külön kiemelése nem szükséges, ha az a körülményekből felismerhető.” A képviseleti jog ezen főszabálya egyébként változatlan formában került átvételre a későbbi tervezetekbe is, egészen a 1928. évi Magánjogi Törvényjavaslatig, amelynek 1021. §-a tartalmazott azonos rendelkezést.
278. A későbbi jogfejlődéssel összevetve feltétlenül meg kell ugyanakkor említeni, hogy az elmúlt évszázad kezdetén alkotott magyar magánjogi tervezetek mindegyikében történt utalás a közvetett képviselet akaratlan formájára, amikor a képviselő azért szerződik a saját nevében, mert elmulasztotta kifejezni azt a szándékát, hogy más nevében akar eljárni, azaz nem tett eleget a nyilvánossági elv (Offenheitsprinzip) követelményeinek. Ez a rendelkezés konstans módon a szerződésekre vonatkozó általános szabályok keretében jelenik meg, anélkül, hogy a Kt. hatálya alá tartozó bizományi ügyletnek megfeleltethető magánjogi szerződéstípust kreáltak volna, bár erre vonatkozóan születtek jogirodalmi javaslatok⁴⁵².
279. Az 1900. évi tervezet indokolása szerint a „tulajdonképpeni közvetett képviselet”-et a javaslat más országok polgári törvénykönyveihez és tervezeteihez hasonlóan nem vonta szabályozási körébe. „Tulajdonképpeni közvetett képviselet” alatt az indokolás azt az esetet értette, amikor a más részére eljáró személy megbízása éppen arra terjed ki, hogy a szerződést a megbízó részére ugyan, de a saját nevében kösse meg. Az indokolás szerint ezen intézmény „székhelye a kereskedelmi jogban van, szabályozása tehát a kereskedelmi törvénynek tartandó fenn.”⁴⁵³ Az 1900. évi tervezet 1008. §-ában szereplő szabály mégis a közvetett képviselet tágabb fogalmába tartozó esetet szankcionált. Az 1900. évi tervezet 1008. § szerint „A ki a szerződés megkötésénél nem teszi felismerhetővé, hogy más nevében, vagy hogy kinek a nevében jár el, a szerződés alapján személyesen van jogosítva és kötelezve. Ha azonban a szerződést képviseltje nevében akarta vagy tartozott megkötni, az annak alapján a másik fél ellen támasztható követelés a képviselőnek a képviselthez való viszonyában s az előbbinek hitelezőivel szemben engedményezés nélkül is a képviselt fél követelésének tekintendő.”
280. A közvetett képviselet itt szabályozott akaratlan formája esetén fennáll a képviselt javára, számlájára történő eljárás szándéka, és megvalósul a saját nevében eljárás

⁴⁵¹ A körülményekre utalással kapcsolatban lásd a 98-100. bekezdéseket.

⁴⁵² BESNYÓ Bernát: A képviselet Magyarország magánjogi törvénykönyvének javaslatában. In: Polgári jog. 1930. évi szám. 447. old.

⁴⁵³ Indokolás a Magyar Általános Polgári Törvénykönyv tervezetéhez. Harmadik kötet. Kötelmi jog (I-IV. czim). Budapest, 1901. 167. old.

kritériuma is, utóbbi azonban nem szándékos. A képviselő valójában vagy nem a saját nevében kívánt szerződést kötni, vagy a megbízása alapján azt más nevében kellett volna megkötnie, valamilyen okból kifolyólag azonban a valódi szándék kifejezése elmaradt. Az akaratlan közvetett képviselet esetében tehát a képviselő belső akaratának van döntő jelentősége: a törvénytervezet ehhez kötötte a joghatásokat.

281. A szakasz (nem számozott) első bekezdésnek ugyanaz volt az üzenete, mint a közvetett képviselet akaratlan formáját rendező BGB-beli szabálynak, a német polgári törvénykönyv 164. § (2) bekezdésének. Attól azonban mind tényállását, mind pedig jogkövetkezményeit tekintve eltért. A norma tényállása egy tekintetben szűkebb, egy másik vonatkozásban viszont tágabb jelentéstartalmú a német jog mintául szolgáló szabályánál. Amint arra fent már rámutattam⁴⁵⁴, a német BGB első hallásra rejtélyesen hangzó 164. § (2) bekezdésének az általánosan elismert funkciója annak kizárása, hogy a képviselő tévedés miatt megtámadhassa a szerződést, amennyiben valójában más nevében kívánt szerződést kötni, ez azonban valamilyen oknál fogva nem jutott kifejezésre. Az a körülmény tehát a német jog szerint irreleváns a tévedés miatti megtámadás szempontjából, hogy a képviselő nem akart a saját nevében eljárni. A német jog ezt a jogkövetkezményt ahhoz a hipotézishez köti, hogy a „más nevében eljárás szándéka nem felismerhető”, azaz nem arra utal, hogy az akarat kinyilvánításának a hiánya a képviselő magatartására, hibájára (felróhatóságára) lenne visszavezethető⁴⁵⁵. Ehhez képest a magyar tervezet 1008. §-ának tényállási része a vétkesség lehelletét hordozza, és nem nagyon vonatkoztatható arra az — igaz nehezen elképzelhető — esetre, amikor a képviseleti szándék kinyilvánításának a hiánya nem a képviselő magatartásán alapul. Ennyiben tehát a magyar tervezet szabálya szűkebb körre vonatkozik, mint a német jog szabálya.
282. Egy másik vonatkozásban azonban az 1900. évi tervezet kiterjesztette a mintául szolgáló német szabály tényállási részét. A norma alkalmazási körébe vonta ugyanis azt az esetet is, amikor a képviselő felismerhetővé teszi, hogy „egy” képviselt nevében jár el, őt azonban nem nevezi meg. Ez nyilvánvalóan nem tartozik a német BGB 164. § (2) bekezdésének a hatálya alá, hiszen a más nevében eljárás szándéka itt világosan felismerhető, a tényállásban szereplő feltétel tehát teljesült, a képviselt kilétét azonban nem árulja el a képviselő, amit azonban nem is követel meg a német törvény a szakasz alkalmazásához. A magyar tervezet tehát egy kalap alá vette az akaratlan közvetett képviseletet a német jogirodalomban az „akit illet” doktrina egyik speciális fajtájának (és mind a német, mind az angol jogban a nyílt, azaz közvetlen képviselet fogalmába tartozónak⁴⁵⁶) tartott esettel, és mind a kettőhöz azonos jogkövetkezményeket rendelt⁴⁵⁷.
283. A magyar tervezet vizsgált szabálya ugyanakkor a joghatásokat tekintve egyértelműbb volt, mint a BGB vonatkozó rendelkezése. A tervezet 1008. §-a a jogkövetkezmények megállapítása során — kreatív módon elszakadva a BGB képviseleti szabályainak szemléletét alapvetően meghatározó akarat elvtől — nem az akarat hiányának a megtámadásra gyakorolt konzekvenciáira helyezte a hangsúlyt, hanem egyértelműen szankcionálta a más nevében eljárás

⁴⁵⁴ Lásd a 103. bekezdést

⁴⁵⁵ Lásd a 102. bekezdést

⁴⁵⁶ A német jogra vonatkozóan lásd a 129. bekezdést, az angol jogra vonatkozóan pedig lásd a 487. bekezdést.

⁴⁵⁷ A két — álláspontom szerint lényegesen különböző — intézmény összemosása a jogirodalomban is megjelent. Lásd: TÜRÝ: i. m. 32. old.

kinyilvánításának a hiányát azzal, hogy a képviselőt teszi ilyen esetben jogosulttá és közelebbé. Ezzel tulajdonképpen a magyar tervezet éppen a nagy elődnek azt a gyakorta hangoztatott hibáját korrigálta, hogy a BGB 164. §-ának (2) bekezdése nem foglal egyértelműen állást abban a kérdésben, hogy ki lesz az ilyen szerződésből fakadóan jogosult illetve kötelezett⁴⁵⁸.

284. Az 1900. évi tervezet 1008. §-ának (nem számozott) második bekezdésben a Kt. 374. § II. bekezdésében foglalttal azonos gondolati tartalmú rendelkezést lehet felfedezni. Az eltérés a norma tényállási részében a Kt. 374. § II. bekezdéséhez képest abból az imént említett különbségből fakad, hogy amíg a kereskedelmi törvény a szándékos, klasszikus „tulajdonképpeni” közvetett képviseletet vonta szabályozási körébe, addig a tervezet csak annak akaratlan formáját. Az 1905. évi tervezet azonos tartalmú szabályához kapcsolódó bírálati anyagban Almási Antal éppen azt kifogásolta, hogy ez az ügyletkötési akarat „merőben benső valami”, amelyet kizárólag a képviselő eskü alatti kihallgatása révén lehet bizonyítani, amely eskü igényperekben „valóságos felszabadító eskü lesz”. Almási javaslata szerint ebben az esetben is olyan külsőleg felismerhető (azaz nem kizárólag a képviselő belső szándékán nyugvó) viszonyt kellene megkövetelni, mint amilyen a Kt. 374. §-a mögött is tetten érhető, és a jogkövetkezményt megalapozza⁴⁵⁹.
285. Vélhetően Almási álláspontjának hatására változott meg a későbbi tervezetekben a vonatkozó szabály megszövegezése. Először az 1913. évi tervezetben, majd aztán változatlan formában egészen az 1928. évi Magánjogi Törvényjavaslatig (Mtj.) oly módon formálták át a szabályt, hogy kimaradjon belőle a képviselő akaratára, mint ellenőrizhetetlen benső szándéokra történő utalás. Az 1900. évi tervezet 1008. § első bekezdésének változatlanul hagyása mellett, a második bekezdésben szereplő szabálynak megfeleltethető rendelkezés az 1913. évi tervezet 793. § második bekezdésében, illetve az Mtj. 1023. § második bekezdésében már a következőképpen hangzott: „Ha azonban a szerződést a képviselt részére kötötte, vagy a közte s a képviselt között fennálló jogviszonynál fogva ennek részére volt köteles megkötni, vagy ha a másik félnek a szerződés szerű ellenértéket a képviseltnak a vagyonából szolgáltatva”.
286. Az Mtj. imént idézett 1023. §-át általában magasra értékelte a korabeli szakirodalom, és általában a homályban maradt képviselt és a képviselővel szerződő fél közötti közvetlen jogi kapcsolat elismerése irányába mutató törekvést látott benne. Túry egyenesen az angol-amerikai jogban meggyökeresedett gondolat hasznosításának minősítette, amellyel a magyar jogalkotó öntudatos lépést tett a vagyontárgy vagy követelés „rendeltetésszerű felhasználásának biztosítása”, azaz azoknak a megbízóhoz (képvitelhez) való eljuttatása érdekében⁴⁶⁰. Ugyanakkor bírálatot is megfogalmazott a szakasszal kapcsolatban, amelynek ismertetése előtt szükségesnek látszik röviden kitérni arra az elméleti rendszerre, amelynek keretében a kritika helyet kapott.
287. Túry angol dogmatikai ihletésű okfejtésében a harmadik személy tudomása szerint differenciálva a közvetett képviseletnek két fajtáját különböztette meg. Egyrészt az úgynevezett „teljes közvetett képviseletet”, amely során a harmadik személy előtt teljességgel rejtve marad a háttér, azaz az, hogy szerződő partnere valójában valaki másnak a képviselője. Másrészt a „nem teljes közvetett képviseletet”, amikor a harmadik személy tud arról, hogy a vele szerződő személy csak közvetítő, aki

⁴⁵⁸ MÜLLER-FREIENFELS: Zum heutigen Stand... i.m. 14-15. old.

⁴⁵⁹ A Magyar Általános Polgári Törvénykönyv tervezetének további tárgyalását előkészítő főelőadmány és a tervezetre vonatkozó bírálati anyag. VI. kötet. Budapest, 1905. 141. old.

⁴⁶⁰ TURY: i. m. 33. old.

másnak az érdekében jár el, vagy legalábbis az ügyletkötés körülményeiből tudnia kellett erről. Ilyen körülmény lehet, hogy a közvetítő olyan elnevezés alatt lép fel, amelyről a jogügyleti forgalomban általánosan ismert, hogy idegen érdek védelme rejlik mögötte, például bizományosként jár el. Túry szerint „nem teljes közvetett képviselő” esetében a harmadik személynek lehetősége van annak figyelembevételére, hogy csupán közvetítő személlyel van dolga, aki végeredményben nem saját, hanem más érdekében tevékenykedik. Ebből pedig arra következtetett, hogy a képviselt és a harmadik személy közötti közvetlen jogi kapcsolatok, amelyek például közvetlen dologi jogi hatásokat váltanak ki a képviselt személyében, a közvetett képviselő ezen „nem teljes” fajtája esetében valósíthatók meg könnyebben, hiszen a harmadik személy itt tudott vagy tudnia kellett a képviselő fennálltáról. „Teljes közvetett képviselő” esetében azonban a harmadik személy előtt nem ismert a képviselői viszony léte, vele szemben tehát Túry érvelésében a képviselt érdekeinek ilyen jellegű védelme nem hatályosulhat⁴⁶¹. Gondolatmenetében tehát a közvetett képviselő áttörésére, közvetlen jogviszonyok elismerésére csak abban a kivételes esetben van lehetőség, ha a harmadik személy kifejezett vagy hallgatólagos módon beleegyezett közvetlen jogi hatások beálltának lehetőségébe, amivel egyenértékű, ha tudott arról, hogy a vele szerződő személy csak közvetítő⁴⁶².

288. Túry ezen tézisének indoklására számos külföldi, kontinentális jogi példát idézett, így például a német HGB általános is elemzett 392. §-át, amelyek azonban valójában nem tartalmazzák a harmadik személy kifejezett vagy implicit beleegyezésének a követelményét. A felhozott példák, ahogy a német HGB 392. §-a is, nem tesznek különbséget aszerint, hogy tudott-e a harmadik személy a közvetett képviselői viszonyról, vagy beleegyezett-e abba. A HGB 392. §-ának (2) bekezdése akkor is alkalmazható, ha a harmadik személy a szerződéskötéskor egyáltalán nem tudott a bizományi viszonyról.
289. Szerzőt talán az zavarhatta meg, hogy mindenáron élesen szembe akarta állítani a kontinentális jogrendszereket a common law megoldásával, amelyre vonatkozóan viszont helyesen állapította meg, hogy az főszabályként elismeri a közvetlen jogviszonyok létét, függetlenül attól, hogy a képviselő egy nem megnevezett képviselt javára, vagy pedig saját nevében és a képviseltet nem is említve jár el. Amint azt később részletesen kifejtem, a határvonal a kontinentális és a common law közvetett képviselőre vonatkozó felfogása között nem ilyen könnyen kitapintható⁴⁶³. A kontinentális jogrendszerekben a közvetett képviselő klasszikus megjelenési formájának, a bizományi ügyletnek a szabályai (és így az áttörés irányába mutató rendelkezések is) attól függetlenül alkalmazhatók, hogy a bizományossal szerződő harmadik személy tudott-e a bizományi viszonyról.
290. Túry viszont éppen azt rója fel az Mtj. 1023. §-ának, hogy a közvetlen joghatásokat lehetővé tevő rendelkezést differenciálatlanul alkalmazza a közvetett képviselő mindkét fajtájára, szem elől tévesztve azt a szerinte jelentős különbséget, hogy a „nem teljes közvetett képviselő” csupán a valódi érdekelt személyét hagyja homályban, a „teljes közvetett képviselő” viszont az egész képviselői viszonyt elfedi⁴⁶⁴.
291. Az imént kifejtettek szerint, amit Túry bírált az Mtj.-ben, inkább előnyére vált a javaslatnak: a kontinentális jogi trendekkel összhangban nem differenciált a

⁴⁶¹ TÚRY: i. m. 32-33. old.

⁴⁶² TÚRY: i. m. 32. old.

⁴⁶³ Lásd a 487-488. és a 526-527. bekezdéseket.

⁴⁶⁴ TÚRY: i. m. 33. old.

közvetett képviselet jogkövetkezményeiben aszerint, hogy a harmadik személy beleegyezett-e az esetleges közvetlen jogi kapcsolatok létesítésébe, tudott-e a képviseleti viszonyról.

5.4 A képviselet alapvetései a hatályos magyar magánjogban és annak felülvizsgálata során

5.4.1 A megbízás és a meghatalmazás elhatárolása

292. A hatályos Ptk. tökéletesen és a nagy elődhöz, a BGB-hez híven valósítja meg a német dogmatika által kidolgozott tételt a megbízás és a meghatalmazás elkülönítéséről. A meghatalmazás a kötelmi jog általános részében, a megbízás pedig a kötelmi jog különös részében, önálló szerződéstípusként szerepel a törvénykönyvben. A meghatalmazásról rendelkező 222. § szerint: „Képviseleti jogot - a törvényen, a hatósági rendelkezésen és az alapszabályon alapuló képviseleten felül - a képviselőhöz, a másik félhez vagy az érdekelt hatósághoz intézett nyilatkozattal (meghatalmazás) lehet létesíteni.” A hatályos magyar magánjogi kódex tehát a meghatalmazáshoz kettős funkciót rendel hozzá: egyrészt képviseleti jogkört keletkeztet, másrészt hitelt érdemlően tájékoztatja a képviseleti jogosultságról és terjedelméről mindazokat, akikkel szemben a képviselő jogkörében eljárva a képviselt helyett és nevében akaratnyilatkozatokat tehet vagy fogadhat el⁴⁶⁵. A törvény javaslatának eredeti miniszteri indokolása ezt a megoldást annyira magától értetődőnek tekintette, hogy csak annyit fűzött hozzá a szakaszhoz: a meghatalmazás a javaslat értelmében egyoldalú nyilatkozat, amely elfogadás nélkül is hatályos; dogmatikailag főként ebben különbözik a megbízástól⁴⁶⁶. Ebből a megfogalmazásból arra következtethetünk, hogy a jogalkotó elsősorban arra koncentrált, hogy a jogügyleti képviselet területén a XX. században született magánjogi kódexek túlnyomó többségéhez hasonlóan a meghatalmazást elvi éllel elhatárolja a megbízástól⁴⁶⁷. A törekvés még akkor is nyilvánvaló, ha rögtön ezt követően azt is hozzátette a miniszteri indokolás, hogy ha azonban a megbízás teljesítéséhez szerződések kötése, jognyilatkozatok tétele is hozzátartozik, más rendelkezés hiányában a megbízás a meghatalmazást is magában foglalja⁴⁶⁸. Ez utóbbi gondolat egyébként anélkül, hogy törvényi alapja lett volna, érvényre jutott a hatályos Ptk.-hoz kapcsolódó joggyakorlatban is⁴⁶⁹, a 2008. évi Szakértői Javaslatban pedig már külön szabályként szerepelt (5:60. § (2) bekezdés), az új Ptk. Országgyűlés által elfogadott szövegéből azonban kimaradt.⁴⁷⁰
293. Természetesen a megbízás és a meghatalmazás elkülönítése az új Ptk. kodifikációs előmunkálatai során is fennmaradt. Jelentős újdonságot hozott viszont a Szakértői

⁴⁶⁵ EÖRSI Gyula: Kötelmi jog. Általános rész. Budapest, 1977. 77. old.

⁴⁶⁶ A Magyar Népköztársaság Polgári Törvénykönyve. Az 1959. évi IV. törvény javaslatának miniszteri indokolása. Budapest, 1959. 173. old.

⁴⁶⁷ NOCHTA Tibor – KOVÁCS Bálint – NEMESSÁNYI Zoltán: Magyar polgári jog. Kötelmi jog. Különös rész. Dialóg Campus Kiadó. Második, az új Polgári Törvénykönyv tervezetére tekintettel átdolgozott kiadás. Budapest–Pécs, 2008. 227. old.

⁴⁶⁸ A Magyar Népköztársaság Polgári Törvénykönyve. Az 1959. évi IV. törvény javaslatának miniszteri indokolása. Budapest, 1959. 173. old.

⁴⁶⁹ Legf. Bír. Pfv. V. 20. 876/1994. sz. - BH1995. 571

⁴⁷⁰ Ezzel kapcsolatban lásd a Magánjogot Oktatók Egyesületének ajánlását az új Ptk. (időközben elfogadott) tervezetéhez: www.maganjog.hu [2009. október 31.]

Javaslat – és ezt szó szerint átvette a Országgyűlés által elfogadott új Ptk. is – abban, hogy az ügyleti képviselő létrejöttéhez a képviselt és a képviselő megállapodását, azaz szerződéses formát kívánt meg, és nem a képviselt egyoldalú nyilatkozatát, azaz a meghatalmazást⁴⁷¹. Ennek következményeként a meghatalmazást nem az ügyleti jogot létesítő, hanem azt harmadik személyek vagy hatóság irányában tanúsító jogi aktusnak tekintette. A Szakértői Javaslathoz és az új Ptk. ily módon kívánta kifejezésre juttatni azt, hogy a képviselő létrejöttéhez a képviselő elfogadó nyilatkozatára is szükség van. A valóság ugyanis az indoklás szerint nehezen igazolta a hatályos jogban azt a megkülönböztetést, hogy (tipikus esetben megbízási) szerződésre és a képviselő kötelezettségvállalására csak az ügy ellátásához van szükség, a képviselői jogosultságot viszont egy külön egyoldalú nyilatkozat teremti meg⁴⁷². A meghatalmazás a Szakértői Javaslathoz és az új Ptk. szerint is – egyezően a hatályos Ptk.-val – egyoldalú címzett jognyilatkozat, amelyet a képviselt személy akár a képviselőhöz, akár harmadik személyhez vagy az érintett hatósághoz intézhet, ez azonban csak tanúsítja a képviselői jogosultságot, amelyet a képviselő és a képviselt megállapodása (szerződése) hoz létre.

5.4.2 A (közvetlen) képviselő főszabálya a hatályos magyar jogban (Ptk. 219. §)

294. A Ptk. előtti magyar kódex-tervezetek, és a megbízás-meghatalmazás német mintára történő elhatárolása tükrében különösen meglepő tény, hogy a hatályos magyar magánjogi kódex a képviselő főszabályában nem tartalmazza a saját nevében eljárás kritériumát, azaz a német jogból ismert nyilvánossági elvre történő utalást. A Ptk. 219. §-ának (1) bekezdése első pillantásra csak azt a modern (nem csak kontinentális!) jogrendszerekben evidensnek számító szabályt tartalmazza, miszerint más személy (képviselő) útján is lehet szerződést kötni, vagy más jognyilatkozatot tenni, kivéve ha jogszabály szerint a jognyilatkozat csak személyesen tehető meg. (...) A 219. § (2) bekezdése tartalmazza a képviselő alapvető joghatását, azaz azt, hogy a képviselő cselekménye által a képviselt válik jogosítottá, illetőleg kötelezetté.
295. Érdemes megjegyezni, hogy a 219. § két bekezdése más-más képviselői elmélet hatását tükrözi, nem egységes nézőpontot fejez ki. Az (1) bekezdésben szereplő „más személy útján” szóhasználat a Savigny nevéhez köthető *Geschäftsherrntheorie*⁴⁷³ szemléletét sugallja. Mintha azt mondaná a Ptk. 219. § (1) bekezdése az „útján” szó használatával, hogy az egyedüli cselekvő a képviselt, a képviselő csak az ügy urának önálló akarat nélküli szócsöve. A 219. § (2) bekezdésében szereplő szabályban viszont ehhez képest már az úgynevezett reprezentációs elmélet szemlélete⁴⁷⁴ érhető tetten. A szerződést a képviselő köti, ő valósítja meg a jogi tény, annak joghatásai azonban a képviselt személyében állnak be. A két eltérő elméleti alapon álló bekezdésből tehát az a norma absztrahálható, hogy a más (a képviselő) útján tett jognyilatkozat révén a képviselt válik jogosítottá, illetőleg kötelezetté.

⁴⁷¹ Lásd: Szakértői Javaslathoz 5:59. § (3) bekezdés. In: VÉKÁS Lajos (szerkesztette): Szakértői Javaslathoz az új Polgári Törvénykönyv tervezetéhez. Budapest, 2008. 770. old.

⁴⁷² GÁRDOS Péter: Képviselő. In: VÉKÁS Lajos (szerkesztette): Szakértői Javaslathoz az új Polgári Törvénykönyv tervezetéhez. Budapest, 2008. 770. old.

⁴⁷³ Az ügy urának elméletét (*Geschäftsherrntheorie*) lásd az 54. bekezdésben.

⁴⁷⁴ A reprezentációs elméletet lásd a 39. bekezdésben.

296. Első megközelítésben úgy tűnhet tehát, hogy az 1959. évi magyar Polgári Törvénykönyv dicséretre méltó bátorsággal elszakadt attól a hagyományos kontinentális tézistől, hogy „a képviselő” akkor valósul meg, és akkor fakadnak a képviselőre nézve joghatások a képviselő által kötött szerződésből, ha a képviselő más (a képviselt) nevében jár el. A két külön bekezdésből összeálló norma tényállási része csak a „más személy útján tett jognyilatkozatot” követeli meg, amelybe akár bele is férhetne a közvetett képviselő által a saját nevében, de más javára tett nyilatkozat. *Prima facie* a Ptk. 219. §-a mind a közvetett, mind a közvetlen képviselőhöz azonos jogkövetkezményeket rendel. Ezt sugallja az is, hogy a hatályos Ptk. alapvető képviselői szabályához képest a kötelmi jog általános részében nem szerepel olyan kontrapunkt, mint a német BGB 164. § (2) bekezdésében található rendelkezés, amely a másik oldalról utal arra, hogy a nem más nevében eljáró személy cselekménye révén ő maga lesz jogosított és kötezt.
297. Ehhez a benyomáshoz képest a kapcsolódó magyar tudományos munkák mintha tudomást sem vennének a „más nevében eljárás” feltételének hiányáról a törvénytörvényekben, és bizonyítást nem igénylő axiómaként kezelik, hogy a képviselő más nevében jár el. Az olvasónak az az érzése az egyes irodalmi nézetek kapcsán, hogy a más nevében eljárás annyira egyértelmű kritériuma a képviselőnek, oly mértékben beleivódott a jogtudatba, hogy a törvény egyszerűen fölöslegesnek tartotta szövegszerűen is kiemelni azt.
298. A Ptk. javaslatának miniszteri indokolása a 219. § (2) bekezdéséhez kapcsolódóan mintegy mellékesen állapította meg, hogy a képviselő alapvető következménye, hogy a képviselő cselekményének joghatása annak személyére nézve áll be, „akinek képviselőjeként és nevében eljár”⁴⁷⁵, ez utóbbi tényállási elemet azonban meg sem kísérelte beleértelmezni a „más útján” szövegrészbe. Ugyanilyen lazán kezelte a törvényi szabály tényállási részét Eörsi Gyula híres, a kötelmi jog általános részét feldolgozó tankönyve. Ebben ugyanis Eörsi mellett, hogy egyértelműen hitet tett a reprezentációs elmélet mellett („a képviselő helyettesítés akaratnyilatkozat tételében vagy elfogadásában”), azt is kimondta, hogy az akaratnyilatkozatot a képviselt személy „helyett és nevében” a képviselő teszi meg⁴⁷⁶. Nem tért ki a más nevében eljárás követelményére a Polgári Törvénykönyv első, 1981. évben kiadott kommentárjában a képviselői jogi részt író Csanádi György⁴⁷⁷, és nem jelenik meg a probléma a kommentár későbbi kiadásában, immáron Benedek Károly nevéhez köthető képviselői részben⁴⁷⁸ sem. Ezt erősítik egyébként a Ptk. 219. §-ához kapcsolódó ítéletek is, amelyek a kifejezett törvényi szabály hiánya ellenére magától értetődőnek tartják, hogy a képviselő a képviselt nevében jár el⁴⁷⁹.

⁴⁷⁵ A Magyar Népköztársaság Polgári Törvénykönyve. Az 1959. évi IV. törvény és a törvény javaslatának miniszteri indokolása. Budapest 1959. 173. o.

⁴⁷⁶ EÖRSI Gyula: Kötelmi jog. Általános rész. 25. változatlan kiadás. Budapest, 2006. 76. old. Az újabb kötelmi jogi tankönyvekben szintúgy nem kerül kifejtésre a „más nevében eljárás” követelményének a hiánya. Lásd: BÍRÓ György: A kötelmi jog és a szerződés tanja közös szabályai. Miskolc, 1999. 134. old.

⁴⁷⁷ CSANÁDI György: A képviselő. In: A Polgári Törvénykönyv magyarázata. 1. kötet. Szerkesztette: Eörsi Gyula. Budapest, 1981. 1054-1055. old.

⁴⁷⁸ A kommentár legutóbbi kiadásában: BENEDEK Károly (átdolgozta: GELLÉRT György): A képviselő. In: A Polgári Törvénykönyv magyarázata. 1. kötet. Szerkesztette: Gellért György. Budapest, 2007. 831-832. old.

⁴⁷⁹ Csupán szemléltetésül lásd például: „A Ptk.-nak a képviselőre vonatkozó szabályai szerint a szerződés alanyának képviselője nem különül el a szerződést kötő fél személyétől, annak nevében és képviselőjében jár el.” Legf. Bír. Gfv. IV. 33.296/1996. sz. — BH1998. 188.

299. A „más nevében eljárás” kritériumának a hiánya a Ptk. 219. §-ában és a jogirodalom meglepő hallgatása álláspontom szerint kétféleképpen magyarázható. Az egyik magyarázat a Ptk. 221. §-án, a másik pedig a törvény később általam is részletesen tárgyalt 507. §-án alapul.
300. Az első indokolási kísérlet a „más nevében” kifejezést tartalmazó, de alapvetően az álképviselő szabályát adó 221. §-ból következtet vissza. A Ptk. 221. §-ának (1) bekezdése szerint: „Aki képviselői jogkörét jóhiszeműen túllépi, vagy anélkül, hogy képviselői joga volna, más nevében szerződést köt, és eljárását az, akinek nevében eljár, nem hagyja jóvá, köteles a vele szerződő félnek a szerződés megkötéséből eredő kárát megtéríteni. (...)” Az általam részletesen nem tárgyalt álképviselő intézményének⁴⁸⁰ tehát két formáját szabályozza hatályos magánjogi kódexünk: egyrészt azt az esetet, amikor az álképviselőnek van (korlátozott) képviselői jogköre, de ezt túllépve köt szerződést, másrészt azt, amikor nem volt képviselői jogosultsága, és mégis más nevében köt szerződést. Ebből az utóbbi szabályból visszafelé következtetve juthatunk el arra az eredményre, hogy a törvény a jogügyleti képviselő főszabályába (219. §) is beleértette a más nevében eljárás feltételét, mégha ez a jogszabály szövegében nem is jutott kifejezésre. Ha ugyanis az álképviselő más nevében, de képviselői jogosultság nélkül köt szerződést, akkor képviselő nyilván az lehet, akinél mindkét feltétel teljesül, tehát egyrészt van képviselői jogosultsága, másrészt a képviselt nevében jár el.
301. A másik lehetséges magyarázata annak, hogy a Ptk. miért nem tette *expressis verbis* a képviselő fogalmi elemévé a más nevében eljárás kritériumát, a közvetett képviselő törvényi formájának, a bizományi szerződésnek legáldefinícióján alapul. A Ptk. ugyanis a később részletesen tárgyalt 507. §-ának (1) bekezdésében a bizományi szerződés alapvető fogalmi elemévé tette azt, hogy a bizományos a saját nevében köt szerződést a megbízó javára. Ha tehát a más javára saját nevében eljáró személy bizományos — akit természetesen a törvény nem is nevez közvetett képviselőnek —, akkor a (közvetlen) képviselői minőség arra a személyre szűkül, aki más azaz a képviselt nevében jár el.
302. A hatályos Ptk. képviselői szabályai megszővegezésének bizonytalansága törvényszerűen vezetett oda, hogy az új Polgári Törvénykönyv megalkotása során született megoldási javaslatok külön figyelmet fordítottak a jogügyleti képviselő szabályaira.
303. A Kodifikációs Főbizottság által 2006. évben publikált javaslat⁴⁸¹ változatlan formában tartotta fenn a Ptk. 219. § (1) bekezdésében szereplő rendelkezést a „Képviselő” címet viselő 5:56. § (1) bekezdésében. Ehhez a 2006. évi javaslat indokolása csak annyit fűzött hozzá, hogy a képviselő a jognyilatkozatot rendszerint a képviselt nevében teszi meg, de előfordul, hogy a jognyilatkozat megtételére saját nevében kerül sor. Az indokolás szerint ez utóbbi bizományi szerződésnél, és önálló kereskedelmi ügynöki szerződés esetében is előfordulhat⁴⁸². A 2006. évi javaslat tehát egy szemléletileg rendkívül fontos újítást kívánt bevezetni: a közvetett

⁴⁸⁰ Az álképviselő fogalma és magyar joggyakorlata tekintetében a közelmúltban született kiváló tanulmány. Lásd: BODZÁSI Balázs: Az álképviselő legújabb bírói gyakorlatának elemzése. In: Magyar Jog. 2006. évi 3. szám. 409-416. old.

⁴⁸¹ Lásd: <http://irm.gov.hu/download/javaslatnormasz.pdf/javaslatnormasz.pdf> [2007. április 30.]. Az IRM honlapjáról a javaslat szövege még 2007. évben lekerült. A javaslat ugyanakkor alapjául szolgált a 2008. évi Szakértői Javaslatnak (VÉKÁS Lajos (szerkesztette): Szakértői Javaslat az új Polgári Törvénykönyv tervezetéhez. Budapest, 2008.), amely azonban éppen a jogügyleti képviselő területén jelentős változást hozott a 2006. évi verzióhoz képest.

⁴⁸² Az új Ptk. 2006. évi javaslatának indokolása. Ötödik Könyv. Kötelmi jog. Budapest, 2006. július 31. 58. old.

képviselést is képviseletnek tekintette. A képviselet hagyományos joghatásait ugyanakkor csak a közvetlen képviselethez kapcsolta, az 5:57. § (1) bekezdése szerint ugyanis ha a képviselő a képviselt nevében jár el, cselekménye által közvetlenül a képviselt válik jogosítottá és kötelezetté. A 2006. évi javaslat a közvetlen képviselétről szóló rendelkezések mellett – a kontinentális jogrendszerekben megszokott módszertől eltérően – külön szabályozást adott a képviselet közvetett formájára vonatkozóan. Az 5:61. § értelmében: „Ha a képviselő a saját nevében jár el a képviselt javára, cselekménye által a harmadik személlyel szemben kizárólag ő válik jogosítottá és kötelezetté.” A szakaszhoz fűzött indokolás szerint a bírói gyakorlat bizonytalanságai miatt szögezte le a Javaslat egyértelműen azt az egyébként evidens tételt, hogy amikor a képviselő a saját nevében jár el, és köt harmadik személlyel szerződést, kizárólag ő válik a harmadik személlyel szemben jogosítottá és kötelezetté, a képviselt és a harmadik személy tehát ilyenkor nem kerül közvetlen jogviszonyba egymással. A Javaslat a jogviszonyok „feltörését”, és a képviselt és a harmadik személy közötti közvetlen kapcsolat megteremtését akkor sem tartotta szükségesnek, ha valamelyik fél ellen felszámolási eljárás indul”⁴⁸³.

304. Ezzel a megoldással a 2006. évi tervezet talán nem is annyira a bírói gyakorlat bizonytalanságait, mint magának a hatályos Ptk.-nak a hiányosságait kívánta korrigálni. Fontos újítás, hogy képviseletnek tekintette a közvetlen és a közvetett képviselést is, ám a közvetlen joghatásokat kontinentális mintára egyértelműen csak az előbbihez kapcsolta, az utóbbi esetében pedig kifejezetten kizárta, megszüntetve ezzel hatályos kódexünk fent leírt értelmezési nehezségeit. Tette mindezt a könnyebb áttekinthetőség érdekében a kötelmi jog általános részében.
305. Bár a 2006. évi javaslat alapját képezte a 2008. évben publikált Szakértői Javaslatnak, éppen a jogügyleti képviselet imént vizsgált területén jelentős az eltérés a két joganyag között. A Szakértői Javaslat képviseleti szabályai, azon túl, hogy megváltoztatták a megbízásnak és a meghatalmazásnak a viszonyát, nagymértékben visszatértek a hatályos törvény koncepciójához. A Szakértői Javaslat nem tartalmaz külön szabályt a közvetett képviselétről, és nem rendelkezik a képviselet főszabályában a „más nevében eljárás” kritériumáról⁴⁸⁴.
306. Az új Ptk. Országgyűlés által elfogadott szövege⁴⁸⁵ viszont egyértelműen a Kodifikációs Főbizottság 2006. évi javaslatán és annak elméleti megfontolásain alapult: a hatályos törvény 219. §-ának alapvető fenntartása⁴⁸⁶ mellett ugyanúgy külön szabályt kapott benne a közvetett képviselet⁴⁸⁷, amely azonban – ellentétben az ugyancsak expressis verbis rögzített közvetlen formával⁴⁸⁸ – nem közvetlenül a képviseltet jogosítja és kötelezi.
307. Az elfogadott szöveg javaslatának indokolása magáévá tette a 2006. évi javaslat indokolásából azt az álláspontot is, hogy közvetett képviselet esetében a jogviszonyok „feltörését”, vagyis a képviselt és a harmadik személy közötti közvetlen kapcsolat megteremtését még azokban az esetekben sem tartja szükségesnek, amikor az Európai Szerződési Jog Alapelvei (PECL) lehetőséget

⁴⁸³ Az új Ptk. 2006. évi javaslatának indokolása. Ötödik Könyv. Kötelmi jog. Budapest, 2006. július 31. 62. old.

⁴⁸⁴ Szakértői Javaslat 5:59. § (1) bekezdés. GÁRDOS Péter: Képviselet. In: VÉKÁS Lajos (szerkesztette): Szakértői Javaslat az új Polgári Törvénykönyv tervezetéhez. Budapest, 2008. 770. old.

⁴⁸⁵ T/5949. számú törvényjavaslat a Polgári Törvénykönyvről

⁴⁸⁶ T/5949. számú törvényjavaslat a Polgári Törvénykönyvről. 5:58. § (1) bekezdés

⁴⁸⁷ T/5949. számú törvényjavaslat a Polgári Törvénykönyvről. 5:64. §

⁴⁸⁸ T/5949. számú törvényjavaslat a Polgári Törvénykönyvről. 5:60. § (1) bekezdés

biztosít erre. Az elfogadott törvény javaslatának indoklása szerint ugyanis a közvetett képviselet kérdésköre rendszerint bizományi szerződés esetében merül fel, e szerződés előírásai pedig megfelelő szabályozást biztosítanak az ilyen esetekre is⁴⁸⁹.

308. Az Országgyűlés által elfogadott Ptk. indoklása a közvetett képviselet intézményének nevesített megjelenítését a hazai magánjogban – még ebben a „visszafogott formában” is – szerényen „jelentős előrelépésnek” tekintette. Ennek lényegét abban látta, hogy „ezzel a polgári jogi szabályozás a közvetett képviseleti megbízás számára jóval tágabb jogalkalmazási teret biztosít, mint a bizományi szerződés konstrukciója, amely óhatatlanul a megbízó és a bizományos jogviszonyára koncentrált”; a közvetett képviseleti jog viszont „a szabályozás tárgyát képező életviszonyként elsősorban nem a megbízó és a bizományos (közvetett képviselő), hanem a bizományos és a vele szerződő harmadik személy kapcsolatát helyezi a szabályozás középpontjába.” A Javaslat – indoklása szerint – e sajátos „képviseleti” jognak „általánosított formában történő szabályozására irányuló alapvető lépést tette meg”⁴⁹⁰.
309. Nem vitatom, hogy a közvetett képviselet kifejezett említése a törvény szövegében olyan jelentős újítás, amely már az azt eredetileg tartalmazó 2006. évi javaslatnak is dicséretére vált. Nem világos azonban számomra, hogy a közvetett képviseletnek az Országgyűlés által elfogadott „visszafogott” szabályozása pontosan mennyivel is tágítja a jogalkalmazás lehetőségeit. A közvetett képviselet egyetlen érdemi szabálya ugyanis kizárólag azt a tételt deklarálja, ami jelenleg is szerepel a Ptk. 509. §-ának (1) bekezdésében: a közvetett képviselő vagy bizományos által a saját nevében, a képviselt/megbízó javára kötött szerződésből fakadóan a harmadik személlyel szemben kizárólag a közvetett képviselő vagy bizományos válik jogosítottá és kötelezetté. A jogalkalmazói gyakorlatnak tehát – a közvetett képviselet részletes szabályainak hiányában – a saját nevében más javára eljáró személy esetében az új törvény alapján éppúgy bizományi szerződést kell feltételeznie, mint jelenleg. A módosítás tehát, bár kétségtelenül előremutató, álláspontom szerint nem rejt magában a kreatív magyar jogalkalmazás számára hatalmas elméleti-dogmatikai kibontakozási lehetőségeket.

5.5 A közvetett képviselettel rokon jogintézmények a hatályos magyar jogban és az új Ptk.-ban

310. Ahogy azt már említettem, a közvetett képviselet a magyar jogban is a bizományi szerződés, illetve annak önálló típusa, a szállítványozási szerződés köntösébe burkolva, a kötelmi jog különös részébe száműzve élt tovább. A Ptk. a közvetett képviselet alaptípusának a bizományi szerződést tekintette. Ez természetesen nem jelenti azt, hogy a közvetett képviselet gondolata semmilyen más formában nem jelenik meg a hatályos magyar jog egyéb szabályaiban. A rokon jogintézmények azonban álláspontom szerint alig gyakorolnak hatást az általam vizsgált fő dogmára, így elegendőnek tartom, ha csak röviden utalok rájuk.
311. A közvetett képviselettel rokon intézményeket vizsgálva elsőként az a kérdés merül fel, hogy mi a viszonya a közvetett képviseletnek a bizalmi vagyonkezeléshez. A két intézmény között ténylegesen számos párhuzam található, és nem ritka az sem, hogy

⁴⁸⁹ T/5949. számú törvényjavaslat a Polgári Törvénykönyvről. 5:64. §-hoz fűzött indokolás.

⁴⁹⁰ T/5949. számú törvényjavaslat a Polgári Törvénykönyvről. 5:64. §-hoz fűzött indokolás.

a jogirodalom (és pedig mind a német, mind az angol) az egyiket a másikra tekintettel magyarázza. Ehelyütt – tisztában lévén azzal, hogy a bizalmi vagyonkezelés önmagában is könyvtárakat megtöltő irodalommal rendelkezik – elsősorban terjedelmi okokból megelégszem azzal, hogy a két intézmény elhatárolása tekintetében Túry Sándor Kornél meglehetősen régi, de mindmáig időszerű munkájára hagyatkozom. A közvetett képviselőt eszerint annyiban hasonló a bizalmi vagyonkezeléshez, azaz a fiduciárius jogviszonyhoz, hogy a képviselő a saját nevében jár el, kifelé a saját jogán lép fel⁴⁹¹. Hatásában a közvetett képviselőt jórészt azonos a fiduciával, mert éppúgy lehetővé teszi bizonyos érdekeknek egy előtérbe állított idegen személy által történő megóvását, mint a fiducia⁴⁹². Amíg a fiduciáriusnak ez az (anyagi) jogosultsága valóságos, a felek tényleges akaratának megfelelő, addig a közvetett képviselő csak „látszólagos”, mert rá a háttérben maradó képviselt még fiduciárius módon sem ruház át anyagi jogosultságot. A fiducia valóban „tisztá anyagi jogi forma”, szemben a közvetett képviselővel, amelynél a képviselt nem jogot illetve vagyontárgyat ruház át a képviselőre, hanem csupán valamely vagyontárgy birtokát engedi át, s ezzel kapcsolatban az e feletti rendelkezéshez szükséges felhatalmazást, és az ennek megfelelő megbízást adja meg⁴⁹³.

312. A hatályos jogunkban egyik lehetséges megvalósulási formája a közvetett képviselőnek a kereskedelmi ügynöki szerződés egyik speciális esete. Az 1986. december 18-i, a tagállamok önálló kereskedelmi ügynökökre vonatkozó jogszabályai összehangolásáról szóló 86/653/EGK tanácsi irányelvet átültető 2000. évi CXVII. törvény ugyanis – az irányelvtől eltérően, amely szerint a kereskedelmi ügynök csak a szerződés közvetítését, illetve a megbízó nevében történő megkötését végezheti (közvetítő ügynök illetve ügyletkötő ügynök) – hatálya alá vonja azt az esetet is, amikor az ügynök a saját nevében, de a megbízója javára köt szerződést harmadik személlyel. Ebben az esetben beszél a jogirodalom bizományos ügynökről. Ha tehát megvalósulnak az önálló kereskedelmi ügynöki szerződés egyéb kritériumai: állandó jellegű megbízás, önállóság, díjazás, az ügynök és megbízója közötti jogviszonyra a bizományi szerződés szabályai mellett a kereskedelmi ügynöki jog szabályai is megfelelően irányadók, azaz a bizományos ügynöknek a díjazáson felül például kiegyenlítési és számlakönyv-betekintési joga is van⁴⁹⁴.
313. A közvetett képviselőt egy nevesített formáját kívánja bevezetni az Országgyűlés által elfogadott, de hatályba nem lépett új Polgári Törvénykönyv „zálogjogosult bizományos” néven. Az angol terminológiából a nemzetközi kereskedelem internacionális világába átvett terminológia szerint security agent-nek (biztosítéki ügynöknek) nevezett intézmény bevezetésével az új Ptk. a javaslat meglehetősen laza ecsetvonásokkal felvázolt indokolása szerint a nagy összegű banki hitelezésben különös jelentőséggel bíró ún. konzorcialis (szindikált) hitelezés jogi feltételeit kívánta javítani. Ebben az esetben több hitelező együttesen, egy hitelezői konzorcium (szindikátus) tagjaként nyújt kölcsönt az adósnak, amely hitelezés mind a hitelfeltevő, mind a hitelezők számára előnyös. A hitelfeltevő egy ügylet

⁴⁹¹ TÚRY Sándor Kornél: Fiduciárius jogát ruházás és közvetett képviselő. Szeged, 1930. 27. old.

⁴⁹² TÚRY: i. m. 28. old.

⁴⁹³ TÚRY: i. m. 28. old.

⁴⁹⁴ PAJOR-BYTOMSKI Magdalena: A kereskedelmi ügynöki szerződés. Budapest, 2003. 44-45. old. Bár a Legfelsőbb Bíróság gyakorlatában ezidáig nem került sor a kereskedelmi ügynöki szerződés kapcsán a bizományi szerződés szabályainak alkalmazására, ez nézetünk szerint komoly veszélyeket hordoz magában. Kérdéses például, hogy egy önálló kereskedelmi ügynöki jogviszonyban alkalmazásra kerülhetnek-e a del-credere felelősségi szabályok, vagy megilleti-e a kereskedelmi ügynököt az önszerződés joga.

keretében olyan nagy összegű hitelhez jut hozzá, ami egy hitelezőtől esetleg egyáltalán nem lenne lehetséges, több hitelezővel külön-külön pedig körülményes és költséges lenne. A hitelezők számára pedig a konzorcium lehetővé teszi az olyan nagy projektben való részvételt, amelynek egyedüli finanszírozására nem lennének képesek. A hitelezők számára a konzorciális hitelezés azért is előnyös az egyedül nyújtott, nagy összegű hitelekhez képest, mert a kitettségeik (a portfóliójuk) diverzifikálásán („különböző hitelekbe való befektetéseken”) keresztül csökkenthetik a hitelezéssel járó kockázatokat. A más hitelezőkkel megosztott, alacsonyabb kockázat az adós számára is kedvezőbb feltételeket eredményezhet⁴⁹⁵. Az indoklás szerint a konzorciális hitelezés kétségtelen előnyei ellenére rendkívül nehézkes és költséges lehet akkor, ha a konzorcium által nyújtott hitelt olyan zálogjog biztosítja, amelyet valamelyik nyilvántartásba (ingatlan-nyilvántartás, lajstrom, zálogjogi nyilvántartás) be kell jegyezni, hiszen a konzorcium tagjai tipikusan változnak a zálogjog fennállta alatt: új hitelezők lépnek be a konzorciumba, mások kiválnak abból (engedményezik a zálogjoggal biztosított követelésüket), így a tagok minden változásánál módosítani kellene a bejegyzést, illetve ki kellene kérni ehhez a zálogkötelezett hozzájárulását. A javaslat ezért mind a zálogszerződésben, mind azt követően lehetővé kívánta tenni egy vagy több zálogjogosult számára, hogy akár az egyik zálogjogosultat, akár más személyt zálogjogosulti bizományosnak jelöljenek ki⁴⁹⁶.

314. Az új Ptk. Országgyűlés által elfogadott de az értekezés kéziratának lezárásakor hatályba nem lépett szövege a közvetett képviseltről szóló rendelkezést követően az 5:64. § (2) bekezdésében tartalmaz rendelkezést a közvetett képviselet egyik nevesített formájáról, a részvényesi meghatalmazottról. Az 5:64. § (2) bekezdése szerint ha a képviselő a képviselt személy tagsági illetve részvényesi jogviszonyából eredő jogok gyakorlásával összefüggésben jár el, a képviselt és az őt képviselő személy (részvényesi meghatalmazott) jogaira és kötelezettségeire külön törvény további rendelkezéseket állapíthat meg. A különösebben sokat nem állító bekezdéshez a törvény javaslatának miniszteri indokolása annyit fűzött hozzá, hogy a közvetett képviselet egyik külön törvényben szabályozott sajátos esetkőre a részvényesi meghatalmazotté (nominee), aki a társasággal szemben a saját nevében, de a megbízói érdekében, azok javára és utasításai szerint gyakorolja a részvényesi jogokat. A részvényesi meghatalmazott jogállását (jogait és kötelezettségeit mind a társaság, mind pedig a megbízói irányában) a tőkepiacról szóló 2001. évi CXX. törvény 151-155. §-ai szabályozzák. A javaslat indokolása szerint a szabály felvételének egyetlen — álláspontom szerint nehezen igazolható — indoka, hogy felhívja a figyelmet a részvényesi meghatalmazott e sajátos, külön törvényben részletesen szabályozott jogállására az erre vonatkozó utaló rendelkezéssel⁴⁹⁷.

5.6 A bizományi szerződés mint a közvetett képviselet alaptípusa a Ptk.-ban

315. A bizományi szerződés szabályait hatályos jogunkban a Polgári Törvénykönyvről szóló 1959. évi IV. törvény tartalmazza. Az új Polgári Törvénykönyv 2001. évi Koncepciója úgy fogalmazott, hogy a készülő új magánjogi kódexben korszerűsíteni

⁴⁹⁵ T/5949. számú törvényjavaslat miniszteri indokolása. Kézirat, 2008. június. 836. old.

⁴⁹⁶ T/5949. számú törvényjavaslat miniszteri indokolása. Kézirat, 2008. június. 837. old.

⁴⁹⁷ T/5949. számú törvényjavaslat miniszteri indokolása. Kézirat, 2008. június. 924. old.

kell majd a bizományi szerződés hatályos törvényünkben szereplő szabályait, alkalmassá téve azokat az üzleti életben alkalmazott bizományi ügyletek jogi rendezésére. A Koncepció szerint ehhez mintául szolgálhatnak többek között a német kereskedelmi törvény, a Handelsgesetzbuch bizományra vonatkozó rendelkezései⁴⁹⁸.

316. A bizomány a közvetítő tevékenység szerződéstípusaként azoknak a szerződéstípusoknak a körébe tartozik, amelyeknél a szolgáltatás ügyvitel végzését jelenti. Az 1959. évi magyar Ptk. ezért a bizomány lényeges vonásaként azt emeli ki, hogy az egyik fél, a bizományos, a másik fél, a megbízó helyett, annak érdekében jár el, köt szerződést egy harmadik személlyel, de e harmadik személlyel szemben önállóan, saját nevében tevékenykedik⁴⁹⁹.
317. A hatályos Ptk. 507. §-a szerint bizományi szerződés alapján a bizományos díjazás ellenében köteles a megbízó javára a saját nevében adásvételi szerződést kötni. A Ptk. ugyanakkor az 513. § (1) bekezdésében kiterjeszti a bizományi szerződés fogalmát a bizományos által saját nevében, a megbízó javára kötött más szerződéstípusba tartozó szerződések megkötésére is. Ezen bekezdés szerint bizományi szerződés az a szerződés is, amelynek alapján a bizományos nem adásvételi, hanem más szerződés kötésére vállalt kötelezettséget. A bizományos tehát nem csak adásvételi szerződést köthet, hanem bármilyen más szerződést is. Ugyanakkor ha a szerződés tárgya fuvarozási szerződés megkötése, az hatályos Polgári Törvénykönyvünk alapján szállítmányozási szerződésnek minősül, amely a bizománytól önállósult, nevesített szerződéstípusként nyert szabályozást. A Ptk.-nak ez a szerkesztési megoldása valószínűleg helytelen volt: a bizományi szerződés törvényi fogalma (az 507. §-ban) nem konzisztens az 513. § (1) bekezdésében foglalt rendelkezéssel. A bizományi szerződés lehetséges tartalmának a széles körű meghatározása azonban helyesnek tűnik⁵⁰⁰. A magyar bíróságok az 507. § *expressis verbis* kijelentésével szemben is elfogadták annak a lehetőségét, hogy a bizományos nem csak adásvételi, hanem más típusú szerződést is köthet a saját nevében, a megbízója javára⁵⁰¹.
318. A Szakértői Javaslat – fenntartva a bizományi szerződésnek a hatályos jogban létező megközelítését – egy tekintetben pontosította, illetve megszorította a bizomány fogalmát. A Ptk. 507. §-a alapján a bizományos bármely dolog adásvételére köthet bizományi szerződést. Ez a megoldás eltér a külföldi kódexek szabályozásától anélkül, hogy a bizomány tárgyának kitágítása bármilyen gazdasági érdeket szolgálna. A német kereskedelmi törvény, a HGB 383. §-a szerint bizomány tárgya ingó dolog és értékpapír („Waren oder Wertpapiere”) lehet. Az ingatlan-nyilvántartási szabályok jelenleg sem teszik lehetővé tulajdonjog bizomány jogcímén történő bejegyzését, és erre igény a gyakorlatban sem merült fel. Nehezen elképzelhetőnek tűnik ugyanis, hogy az ingatlan-nyilvántartásba olyan adásvételi szerződés alapján jegyezzenek be tulajdonváltást, (i) amely eladóként nem a nyilvántartásban feltüntetett tulajdonost szerepelteti, vagy (ii) amely vevője maga nem kíván a nyilvántartásban megjelenni, hanem egy harmadik személy (a

⁴⁹⁸ Az új Polgári Törvénykönyv koncepciója. A Kodifikációs Főbizottság 2001. november 8-i ülésén elfogadott formában. IV. könyv 3. rész 1. pont b. alpontja. Megjelent a Magyar Közlöny 2002/15/II. számában 138. old.

⁴⁹⁹ HARMATHY Attila: A bizomány. In: A Polgári Törvénykönyv magyarázata. Szerkesztette: Gellért György. Budapest, 2001. II. kötet 1693. old.

⁵⁰⁰ NEMESSÁNYI Zoltán: A bizomány fogalma a német jogban – minta az új magyar Ptk. számára? In: Polgári jogi kodifikáció. 2003. évi 1. szám. 21. old.

⁵⁰¹ Lásd többek között: Legf. Bír. Gf. I. 31 205/1978. sz. – BH 1979. 302.

bizományi jogviszony megbízója) jogszerzése érdekében lép fel. Mindezen megfontolások alapján az új Ptk. tervezete szerint bizomány kizárólag ingó dolog adásvételére lesz köthető. Bár a HGB az ingó dolgok mellett külön utal az értékpapírokra, a tervezet nem emeli ki az értékpapírokat, mivel az értékpapírok is ingó dolognak minősülnek, így értékpapírok adásvételére is köthető bizományi szerződés (értékpapír-bizomány, tőkepiacról szóló 2001. évi CXX. törvény 121. §)⁵⁰².

319. A Szakértői Javaslat változatlan formában tartotta fenn a Ptk. hatályos 513. §-át. Bár a Javaslat a bizományi szerződés cím alatt az adásvételi bizományt (azaz az értékesítési és a vételi bizományt) szabályozza, a felek szabadon hozhatnak létre olyan konstrukciókat, amelyek alapján a bizományos nem adásvételi szerződést köteles kötni. A Szakértői Javaslat 5:273. §-ának (1) bekezdése (amely szerint bizományi szerződés alapján a bizományos díjazás ellenében köteles a megbízó számlájára a saját nevében ingó dologra adásvételi szerződést kötni) teremt kapcsolatot az új Ptk. tervezete és a tőkepiacról szóló 2001. évi CXX. törvény értékpapír-bizományi konstrukciója között⁵⁰³.
320. A kontinentális szerződési rendszerekben – így a magyar jogban is – a szerződéstípusok máig igen fontos szerepet játszanak. Funkciójuk az idők folyamán fontos változásokon ment keresztül, de jelentőségük a mai jogokban megmaradt⁵⁰⁴. Ahhoz, hogy ennek a kihívásnak a bizományi szerződéstípus eleget tudjon tenni, egyértelműen el kell tudnunk különíteni a bizományi szerződéseket más szerződéstípusba tartozó szerződésektől. Ez azonban nem egyszerű feladat: a bizományi szerződés gyakran különböző szerződéstípusok elemeit is tartalmazhatja, átmenetet képezhet más szerződéstípusok felé⁵⁰⁵. A legtöbb nehézséget a bizományi szerződésnek a megbízástól illetve az ún. saját számlás szerződésektől való elhatárolása okozza⁵⁰⁶. Mindkét elhatárolás jelentős lehet a bizományi szerződés mögött meghúzódó közvetett képviselő gondolköre szempontjából. A hatályos Ptk. bizományi szerződésről szóló fejezetének csaknem valamennyi szabályánál felmerül ugyanis a kérdés, hogy a törvény milyen jellegűnek tekinti ezt a szerződéstípust: olyannak-e amely csak csekély mértékben (a saját ügyintézésben) tér el a megbízástól, valójában azonban annak önállósult altípusa, vagy másról van szó, s a bizomány átmeneti forma a megbízás és az adásvételi vagy vállalkozási körbe tartozó, önálló kockázatvállalással járó szerződések között⁵⁰⁷. A megbízási szerződés analógiájára utaló szabályok azt a benyomást erősítik, hogy a törvény a bizománynál a képviselői mozzanatot akarta kifejezésre juttatni, a saját kockázattal járó szerződéstípusokra történő asszociáció viszont éppen ellenkezőleg, eltávolítja a bizományt a képviselő gondolatától.
321. A Ptk. előtti magyar magánjogban érvényesült egy olyan szabály, amely Harmathy álláspontja szerint azt juttatta kifejezésre, hogy a bizományos a megbízó képviselőjeként jár el, azaz a megbízási szerződésre jellemző konstrukcióról van

⁵⁰² Az új Ptk. 2006. évi tervezetének indokolása. Ötödik Könyv. Kötelmi jog. Budapest, 2006. július 31. 153. old.

⁵⁰³ Az új Ptk. 2006. évi tervezetének indokolása. Ötödik Könyv. Kötelmi jog. Budapest, 2006. július 31. 153. old.

⁵⁰⁴ VÉKÁS Lajos: A szerződési rendszer fejlődési csomópontjai. Budapest, 1977. 151. old.

⁵⁰⁵ HARMATHY Attila: A bizomány. In: A Polgári Törvénykönyv magyarázata. Szerkesztette: Gellért György. Budapest, 2001. II. kötet 1701. old.

⁵⁰⁶ Lásd részletesebben: NEMESSÁNYI Zoltán: A bizomány fogalma a német jogban (...). i. m. 18-24. old.

⁵⁰⁷ HARMATHY Attila: A bizomány. In: A Polgári Törvénykönyv magyarázata. Szerkesztette: Gellért György. Budapest, 2001. II. kötet 1716. old.

- szó: a Kt. fent már részletesen elemzett 374. §-ának az a szabálya, amely szerint a bizományost a harmadik személlyel szemben megillető jogok – a bizományossal és ennek hitelezőivel szemben – akkor is a megbízót megillető jogoknak tekintendők, ha a bizományos még nem engedményezte azokat a megbízónak⁵⁰⁸.
322. A bizomány és a megbízás alkalmazási köre azonban a hatályos Ptk. szövegében nem válik el élesen. Általában a szerzők – így az Eörsi-Kemenes-Sárándi-Világhy féle tankönyv is – a hatályos jogot elemezve a megbízás, és az ebből önállósult szerződéstípus, a bizomány egyik megkülönböztető ismérveként említik, hogy a bizomány mindig visszterhes, a megbízás pedig lehet ingyenes is⁵⁰⁹.
323. A Ptk. a bizomány fogalmi elemévé teszi a bizományos díjazását. Szigorúan a törvényi definícióból kiindulva – nyelvtani értelmezés alapján – megfogalmazható olyan álláspont, hogy hatályos jogunk alapján bizományi díj nélkül nem jöhet létre bizományi szerződés. Ez a vélemény jelenik meg a Polgári Törvénykönyv javaslatának eredeti miniszteri indoklásában, amely elvi érveléssel rögzíti, hogy a bizományi szerződés alanyainak főkötelezettségéről rendelkező 507. §-ból következik, hogy a bizomány a javaslat szerint mindig visszterhes. Az ingyenes bizomány gyakorlati jelentősége a miniszteri indoklás szerint a Ptk. megalkotásáig is rendkívül csekély volt⁵¹⁰.
324. A legtöbb újabb jogirodalmi álláspont a rendszertani értelmezést követi. Az elméletek vagy a megbízási és a bizományi szerződés elhatárolásán vagy a törvény egészének szabályozási koncepcióján alapulnak, de jelentősen eltérnek következtetéseikben⁵¹¹.
325. Annyit röviden feltétlenül meg kell jegyezni, hogy a megbízás az ingyenesség-visszterhesség fogalom páros tekintetben külön utat járt be. A római jog az ingyenességet eredetileg a megbízás fogalmi elemévé tette; később elterjedt ugyan a honorált megbízás, de a honorárium-kikötést a megbízástól különálló, azt kísérő pactumként kezelték. Az újkori társadalmakban bár már kivételes jelenség volt az ingyenes megbízás, a szabályozás nem ezt tükrözte: megtartották az ingyenességből folyó jogkövetkezmények különböző nyomait a díjazott megbízásra vonatkozólag is⁵¹².
326. A bizomány és a megbízás közötti különbség oka Sándor Tamás teleológiai ihletésű nézete szerint a két szerződés egymástól eltérő alkalmazási körében rejlik. A megbízás elsődlegesen az állampolgárok egymás közti szívességi – bizalmi viszonyait volt hivatva szabályozni; a bizománynál, noha a Ptk. előtti jelentőségét elvesztette, figyelembe kellett venni a gazdasági forgalom követelményeit is. Ezt tükrözi a Ptk.-féle bizomány kizárólagosan visszterhes formája, szemben a megbízással, amely egyaránt lehet ingyenes vagy visszterhes⁵¹³.

⁵⁰⁸ HARMATHY Attila: A bizomány. In: A Polgári Törvénykönyv magyarázata. Szerkesztette: Gellért György. Budapest, 2007. II. kötet 1836. old.

⁵⁰⁹ EÖRSI Gyula – KEMENES Béla – SÁRÁNDI Imre – VILÁGHY Miklós: Kötelmi jog. Különös rész. (Egyes szerződésfajták). Budapest, 1985. 119. old. és VILÁGHY Miklós – EÖRSI Gyula: Magyar polgári jog. II. kötet. Budapest 1962. 147. old.

⁵¹⁰ A Magyar Népköztársaság Polgári Törvénykönyve. Az 1959. évi IV. törvény és a törvény javaslatának miniszteri indoklása. Budapest 1959. 401. old.

⁵¹¹ NEMESSÁNYI: Ingyenes bizomány? i. m. 72. old.

⁵¹² CSANÁDI György: A megbízási jogviszony. Budapest 1959. 104-105. old.

⁵¹³ SÁNDOR: i. m. 137. oldalán idézi: KUNCZ Ödön: A magyar kereskedelmi és váltójog vázlat. Budapest 1928. 208. oldalát és NAGY Ferenc: A magyar kereskedelmi jog kézikönyve (különös tekintettel a bírói gyakorlatra és a külföldi törvényhozásra) II. kötet. Budapest 1904. 250. oldalát.

327. A miskolci szerzők által írt tankönyv abból indul ki, hogy a bizomány azért tipikusan visszterhes szerződés, mert a jog ingyenes formáját nem szabályozza⁵¹⁴. A bizományi szerződésnek fogalmi eleme a visszterhesség, hiszen amennyiben a szerződésnek ingyenes alakzata van, azt a jogszabály kifejezetten tartalmazza, például a megbízási szerződésnél. A letétnek is lehet ingyenes alakzata, hiszen a Ptk. nem tartalmazza a szerződés fogalmi elemeként a díjazás kikötését. Az adásvételi szerződésnél és a vállalkozási szerződésnél - ugyanúgy, mint a bizományi szerződésnél - lényeges tartalmi elem az ellenszolgáltatás kikötése. Ha a felek a megállapodást adásvételi szerződésnek vagy vállalkozási szerződésnek nevezik is, de a kötelezett ingyen vállal kötelezettséget, az adott esetben ajándékozási szerződésnek, nem pedig adásvételi vagy vállalkozási szerződésnek minősülhet⁵¹⁵.
328. A rendszertani értelmezés körében a bizományi díj kizárásával kötött bizományi szerződést elismerő álláspontok elméleti alapja a Ptk. esetében is a diszpozitivitás elve, amely hatályos törvénykönyvünkben – szemben az 1875. évi Kereskedelmi Törvénnyel – expressis verbis kifejezésre jut. A Ptk. 200. §-ának (1) bekezdése szerint a szerződés tartalmát a felek szabadon állapíthatják meg. A szerződésre vonatkozó rendelkezésektől egyező akaratú eltérhetnek, ha jogszabály az eltérést nem tiltja⁵¹⁶.
329. Harmathy Attila nem tartja kizártnak, hogy a bizományi szerződés ingyenes jellegű legyen, s a bizományos ne kapjon díjat, a Ptk. 201. § (1) bekezdése szerint azonban az ingyenes jellegnek egyértelműen ki kell derülnie a szerződésből vagy a körülményekből⁵¹⁷. Az idézett bekezdés szerint a szerződéssel kikötött szolgáltatásért – ha a szerződésből vagy a körülményekből más nem következik – ellenszolgáltatás jár. A hatályos Ptk. is felállítja tehát a visszterhesség vélelmét: ha a szerződő felek akarata ingyenes szerződés megkötésére irányult, az ingyenességnek vagy a szerződésből vagy a körülményekből egyértelműen ki kell derülnie.
330. Ezzel a véleménnyel szemben felhozható az az álláspont, mely szerint a Ptk. 201. § (1) bekezdése, amely a visszterhesség vélelmét mondja ki, olyan szerződések esetében alkalmazható, amelyek a törvényben visszterhes és ingyenes formában egyaránt előfordulnak⁵¹⁸. Ennek alapján a fogalmilag ingyenesen vállalt szerződések esetében a visszterhesség vélelmének alkalmazása tárgyaltalan, mint ahogy tárgyaltalan a fogalmilag visszterhes szerződéseket (például adásvétel, bérlet stb.) illetően is⁵¹⁹. Az ingyenes és visszterhes alakzatban egyaránt előforduló szerződéstípusoknál: például megbízásnál vagy letétnél, kétség esetén a törvényi vélelem a visszterhesség mellett szól, pontosabban amellett, hogy a megbízott illetve a letéteményes visszteher mellett vállalta a szerződés teljesítését. A Ptk. 201. § (1) bekezdését

⁵¹⁴ BIRÓ György – CSÉCSY György – FAZEKAS Judit – HARSÁNYI Gyöngyi – JOBBÁGYI Gábor – MISKOLCZI BODNÁR Péter – ÚJVÁRI Andorné: Szerződési alaptípusok. Szerkesztette: Bíró György. Miskolc 1997. 256. old.

⁵¹⁵ Complex CD Jogtár. Lezárva 2002. július 31. KOMMENTÁR a Polgári Törvénykönyvről szóló 1959. évi IV. törvényhez. Szerzők: BALOGINÉ FAISZT Judit - HOLAKOVSKINÉ PESTOVICS Ilona - KASZAINÉ MEZEI Katalin - MECSÉR Györgyike - MOHÁCSY Zsuzsanna - PONGRÁCZ Eszter - SÓSNÉ LAJOS Ilona - SZOLNOKI Józsefné - UDVARY Katalin. Szerkesztette: PONGRÁCZ Eszter. Az 507. §-hoz fűzött kommentár.

⁵¹⁶ NEMESSÁNYI: Ingyenes bizomány? i. m. 73. old.

⁵¹⁷ HARMATHY Attila: A bizomány. A Polgári Törvénykönyv magyarázata. Második kötet. Negyedik, bővített és átdolgozott kiadás. Szerkesztette: Gellért György. Budapest 1998. 1490. old.

⁵¹⁸ BENEDEK Károly: A szerződés. Általános szabályok. A Polgári Törvénykönyv magyarázata. Első kötet. Negyedik, bővített és átdolgozott kiadás. Szerkesztette: Gellért György. Budapest 1998. 559. old.

⁵¹⁹ EÖRSI – KEMENES – SÁRÁNDI – VILÁGHY: i. m. 270. old.

- megszorítóan értelmező vélemény szerint azoknál a szerződéstípusoknál azonban, amelyeknek fogalmában szerepel a szolgáltatás és az ellenszolgáltatás (tehát például a bizományi szerződésnél), nem fordulhat elő ingyenes változat.
331. Valójában a bizományi szerződés a Ptk. alapján is előfordulhat ingyenes formában, a két szerződéstípus elhatárolásához tehát nem nyújthat segítséget a visszterhesség- ingyenesség fogalompár.
332. Sokkal inkább közelebb visz az elhatároláshoz az a jogügyleti képviselő szemponjtából kiemelkedően fontos tétel, hogy amíg a megbízott szerződése a megbízó és a harmadik személy között hoz létre jogviszonyt, addig a bizományos szerződéskötése közte és a harmadik személy között⁵²⁰. A bizományos gazdaságilag közvetítő, jogilag azonban szerződő fél a közte és harmadik személy között létrejött jogviszonyban⁵²¹, bár ezt a különbségtételt a Ptk. szövege jelenleg — szemben a Kt-vel — expressis verbis nem tartalmazza. További eltérés a két szerződésfajta között, hogy míg a bizomány csak szerződéskötésre vonatkozhat, addig a megbízási szerződés reálcselekmény végzésére is létrejöhet.
333. A bizományi szerződés más szerződéstípusoktól történő elhatárolásának nehézségei egyben rámutatnak arra is, hogy a bizományi szerződés a megbízástól abban a vonatkozásban is eltávolodott, hogy erősen vegyülnek benne az eredménykötelelem jellemző sajátosságok a gondossági kötelek jellemző sajátosságaival. A Ptk. szerinti bizományi szerződésben a bizományos főkötelezettségének megfogalmazása, a felelősség, a díjazás és a költségviselés szabályozása eredménykötelelemre vall; a gondossági kötelelem sajátosságait az utasítási jogkör szabályozása, valamint az a szabály mutatja, amely a bizományról szóló fejezetben nem szabályozott kérdésekben a megbízási szerződés szabályait rendeli alkalmazni⁵²².
334. Az Szakértői Javaslat indokolása szintén megállapítja, hogy a bizományi szerződés szabályozása során két megoldás létezik: a bizomány szabályozható a megbízás egyik altípusaként, vagy átmeneti formaként a megbízás és az adásvétel/vállalkozás között. Nem merült fel azonban a hatályos szabályok alkalmazása során olyan érv, amely a jelenlegi modelltől való eltérést alátámasztaná. A Szakértői Javaslat ezért továbbra is a megbízási szerződés jelentős részben önállósult altípusaként szándékozott szabályozni a bizományi szerződést⁵²³.
335. A bizomány és az ún. saját számlás szerződések elhatárolása szintén problémákat vet fel. Ha ugyanis valaki a továbbeladás szándékával szerez be, ezt kétféleképpen teheti. Vagy megvásárolja a dolgot és eladja, és ebben az esetben a továbbeladás kockázatát neki kell viselnie, de megtartja a vételi és eladási ár teljes különbözetét, vagy pedig bizományba veszi a dolgot és mint bizományos értékesíti azt megbízója számlájára. Ebben az esetben a továbbeladás kockázata nem őt terheli, viszont csupán bizományos díjra tarthat igényt, nem pedig a teljes árrésre. A továbbeladás szándékával beszerzőnek tehát aközött kell választania, hogy nagyobb kockázatot vállal-e nagyobb nyereség fejében, vagy kisebb kockázatot kisebb nyereség fejében. Az első esetben „saját számlás” szállítási szerződést, illetve raktári szerződést köt, az utóbbiban „idegen számlás” bizományi szerződést⁵²⁴.

⁵²⁰ EÖRSI Gyula – KEMENES Béla – SÁRÁNDI Imre – VILÁGHY Miklós: Kötelmi jog. Különös rész. (Egyes szerződésfajták). Budapest, 1985. 119. old. és BIRÓ György: A megbízási szerződés. Budapest, 2001. 49. old.

⁵²¹ KORN, Alfred: Handkommentar zum Handelsgesetzbuch. Köln, 1929. 282. old.

⁵²² EÖRSI–KEMENES–SÁRÁNDI–VILÁGHY: i.m. 119. old.

⁵²³ Az új Ptk. 2006. évi tervezetének indokolása. Ötödik Könyv. Kötelmi jog. Budapest, 2006. július 31. 150. old.

⁵²⁴ EÖRSI–KEMENES–SÁRÁNDI–VILÁGHY: i. m. 119. old.

5.6.1 Közvetlen igényérvényesítés (hiánya) bizományi szerződés esetében

5.6.1.1 Az alapvető dogma [Ptk. 509. § (1) bekezdés]

336. A magyar jogban szinte már megcsontosodottnak tűnő dogma, hogy a hatályos Ptk. 509. §-ának (1) bekezdésében foglalt, nyakatekert megfogalmazású szabály („A bizományi szerződés alapján kötött adásvételi szerződés a bizományossal szerződő féllel szemben a bizományost jogosítja és kötelezi”) kizárja, hogy a szerződéses kapcsolatban nem álló megbízó és a harmadik személy egymással szemben közvetlenül igényt érvényesítsen⁵²⁵.
337. Az általánosan elfogadott álláspont alátámasztásául szolgálhat mindenek előtt a hatályos Ptk. javaslatának miniszteri indokolása, amely kifejezetten ki is mondja, hogy a megbízó és a bizományossal szerződő harmadik között nincs jogviszony, a harmadik személy tehát csak a bizományossal szemben léphet fel. Sőt, a miniszteri indokolás fontosnak tartotta kiemelni azt a törvény szövegében expressis verbis nem megfogalmazott, de a jogösszehasonlító eredmények alapján feltétlenül indokoltnak tűnő gondolatot is, hogy a harmadikkal szemben a jogok és kötelezettségek akkor is a bizományost illetik és terhelik, ha a harmadik tudta, hogy bizományról van szó, és ismerte a megbízót is⁵²⁶. Az indokolás a szabályt azzal magyarázta, hogy rendszerint a harmadik csak a bizományost ismeri és benne bízva kötötte meg a szerződést⁵²⁷.
338. A fordított esetre vonatkozóan a miniszteri indokolás azt szögezte le, hogy „általában a megbízó sem léphet fel közvetlenül a harmadikkal szemben”, a

⁵²⁵ A Ptk. hatálybalépését követő magyar joggyakorlatban már az új gazdasági mechanizmus kapcsán felmerültek a közvetlen igényérvényesítéssel kapcsolatos kérdések. Harmathy Attila hívta fel a figyelmet a „Felelősség a közreműködőért” című munkájában (HARMATHY Attila: Felelősség a közreműködőért. Budapest, 1974. 283. old.) a Központi Gazdasági Döntőbizottság elnöki tanácsának 545. sz. állásfoglalására, amely a külkereskedelmi bizományi szerződés akkor hatályos szabályozása, azaz a 32/1967. (IX. 23.) Korm. rendelet alapján született, és amely bizonyos módosítással a Gazdasági Kollégium Tanácselnöki Értekezlete 57/1973. számú állásfoglalásának b) pontjában is szerepel. Az állásfoglalás szerint a bizományos külkereskedelmi vállalat a megbízó belföldi vállalat közreműködője. Ez a helyzete azonban eltérő a többi közreműködőtől annyiban, hogy csak saját felróható magatartásáért felel. Az állásfoglalás a 32/1967. (IX.23.) Korm. rendelet alapján azt fejtette ki, hogy ha a külkereskedelmi vállalat vétlen, a szerződésszegésért a külföldi fél felelős, ezért a külkereskedelmi vállalat felelőssé nem tehető. Mivel azonban a külföldi szerződés a megbízó belföldi vállalat javára jött létre, ezért a külföldi fél a megbízó közreműködőjének minősül, a megbízó felelősséggel tartozik. Bár Harmathy az állásfoglalás gondolati tartalmát számos eseti döntésben is megtalálta (KGD 45.527/1968., 44.357/1968., 47.353/1968., 44. 483/1968. sz. határozatok. A határozatokat hivatkozza: HARMATHY: Felelősség a közreműködőért. i. m. 283. old.), az állásfoglalás második részét ellentétesnek vélte a közreműködőért való felelősség általános elveivel, hiszen a külföldi fél és a megbízó között szerződés nem jött létre, a külföldi mégis közreműködőnek tekintendő. Szerző az eredménnyel (azaz azzal, hogy a megbízó felelős a külföldi fél szerződésszegéséért) egyetértett, csak az eredmény elérésének útját vitatta. Az állásfoglalás ugyanis megfoghatatlanná tette a közreműködő fogalmát, illetve kikapcsolta volna a rendezésből a külkereskedelmi vállalatot (HARMATHY: Felelősség a közreműködőért. i. m. 283-284. old.).

⁵²⁶ A Magyar Népköztársaság Polgári Törvénykönyve. Az 1959. évi IV. törvény és a törvény javaslatának miniszteri indokolása. Budapest, 1959. (A továbbiakban: Min. Ind. 1959.) 399. old.

⁵²⁷ Min. Ind. 1959.399. old.

felmerülő igényeket tehát a bizományosnak kell érvényesítenie. Az indokolás szerint kivételesen mégis lehetségessé válhat, hogy a megbízó — a bizományos engedményezése alapján — a harmadik személlyel szemben közvetlenül is fellépjen, különösen akkor, ha a bizományos a vételárat az ügyféltől az elszámolásig még nem kapta meg. Ilyenkor ugyanis a bizományos — a megbízotthoz hasonlóan (a Ptk. 479. § (2) bekezdése alapján) — köteles kiadni az általa kötött szerződés eredményeit; ebből pedig az következik, hogy a még be nem hajtott követeléseket a megbízó javára kell engedményeznie⁵²⁸.

339. Az indokolás felvetett egy másik lehetséges szabályozási modellt is a megbízó fokozott védelme érdekében, nyilvánvalóan a svájci jogból merítve mintát⁵²⁹. Eszerint a harmadik személlyel szembeni követelési jog a törvény erejénél fogva minden olyan esetben a megbízóra szállna, ha ő a bizományossal szembeni kötelezettségeinek maradéktalanul eleget tett⁵³⁰. Ezt a megoldást azonban az indokolás, noha egyszerűnek látta, azzal vetette el, hogy az a megbízóra terhes volna: eljárásra, aktivitásra kényszerítené annak ellenére, hogy a bizományi szerződést éppen azért kötötte meg, hogy mentesüljön az adásvétellel kapcsolatos teendőktől⁵³¹.
340. Az 1959. évi Ptk. javaslatához fűzött miniszteri indokolásnak a közvetlen keresetekkel kapcsolatos része számos dilemmát vet fel. Önmagában az is furcsának tűnik, hogy az indokolás a közvetlen keresetet, mint kivételes lehetőséget a bizományos és a megbízó közötti engedményezéshez kapcsolja. Ennek kapcsán az a kérdés merülhet fel az olvasóban, hogy egyáltalán mi szükség volt az evidensnek tűnő megállapítás felvételére a miniszteri indokolás egyébként lakonikus szövegébe. Magától értetődő, hogy az engedményes az engedményező helyébe lép, és jogosult érvényesíteni az engedményezett követelést a harmadik személlyel szemben. Sőt, a Ptk. első, 1981. évi kiadású kommentárja is említi azt a könnyen belátható tényt, hogy a megbízó ilyenkor sem saját jogán lép fel a harmadik személlyel szemben⁵³². A megbízó, mint engedményes ebben az esetben tulajdonképpen a bizományos igényét érvényesíti, azaz a szó szoros értelmében nem a formális jogviszonystruktúrát áttörő közvetlen keresetről van szó.
341. Különösnek hat a közvetlen keresetek témájában az engedményezés kiemelése azért is, mert a magyar jog — ellentétben a német kereskedelmi törvénnyel⁵³³ — nem mondja ki kifejezetten a bizományos engedményezési kötelezettségét, az csak a háttérként szolgáló megbízás szabályaiból vezethető le. Végül meglepő az is, hogy az engedményezés lehetőségét az indokolás kizárólag a megbízó oldalán említi, pedig nincs olyan kifejezett törvényi tilalom, amely megakadályozná, hogy a bizományos a harmadik személyre engedményezze a megbízóval szembeni követelését.
342. A felmerült kérdésekre választ adhat, ha a miniszteri indokolás idézett szövegrészét úgy fogjuk fel, mint ami a Ptk. 509. § (1) bekezdésének és az engedményezésről rendelkező 328. §-ának a viszonyát kívánja rendezni. Az 509. § (1) bekezdésének kategórikus kijelentése („...az adásvételi szerződés a bizományossal szerződő féllel szemben a bizományost jogosítja és kötelezi”) ugyanis akár akként is értelmezhető

⁵²⁸ Min. Ind. 1959.399. old.

⁵²⁹ Lásd a svájci OR Art. 401 (1).

⁵³⁰ Min. Ind. 1959.399. old.

⁵³¹ Min. Ind. 1959.400. old.

⁵³² HARMATHY Attila: A bizomány. In: A Polgári Törvénykönyv magyarázata. Szerkesztette: Eörsi Gyula. Budapest, 1981. 2363. old.

⁵³³ Lásd a német HGB 384. §-ának (2) bekezdését.

- volna, hogy az a 328. § (2) bekezdése értelmében olyan jogszabálynak minősül, amely kizárja a (harmadik személlyel szembeni) követelés megbízóra történő engedményezését. Az indokolás vélhetően ezt a nyilvánvalóan nem kívánt értelmezést kívánta megakadályozni német dogmatikai ihletésű kijelentésével.
343. Ez a gondolatmenet hozzásegíthet annak a dilemmának a feloldásához, hogy fordított esetben, a bizományos és a harmadik személy viszonyában miért nem említi a miniszteri indokolás az engedményezést a „közvetlen fellépést” megalapozó tényezőként. Az indokolás értelmezésére két lehetőség adódik. Az egyik szerint a miniszteri indokolás szerkesztői eleve kizárták (esetleg a bizományi szerződés megbízási jellegéből fakadó bizalmi természetével össze nem férőnek) tartották, hogy a bizományos a harmadik személyre engedményezze a megbízóval szembeni követeléseit például abban az esetben, ha a harmadik személy már teljesítette a bizományos felé a kötelezettségeit, a megbízó azonban még nem.
344. A másik — szerintem helytállóbb — értelmezés szerint a bizományi szerződésre vonatkozó Ptk.-beli rendelkezések túlnyomó többsége a megbízó és a bizományos közötti belső viszonyt taglalja. Az 509. § (1) bekezdése viszont [az 509. § (3) bekezdésével együtt] a bizományosnak a harmadik személlyel szembeni viszonyára, azaz az úgynevezett külső viszonyra vonatkozik. Az 509. § (1) bekezdés ezen belül is kizárólag a bizományos jogosulti és kötelezeti minőségére koncentrálna és elhanyagolja a harmadik személy pozícióját. Szigorúan a szabály nyelvtani megformálását alapulvéve megállapítható, hogy nincs olyan szövegrésze a normának, amely a harmadik személynek kizárólagosan a bizományossal szemben fennálló jogosultságának illetve kötelezettségének hangsúlyozásával alapot adhatna egy olyan értelmezésnek, amely a 328. § (2) bekezdése alapján megtiltaná, hogy a bizományos a megbízóval szembeni követeléseit a harmadik személyre engedményezze. Amíg tehát a külső viszonyt szabályozó norma valóban értelmezhető — lenne — úgy, hogy az a belső viszonyban (a megbízó irányában) az engedményezést korlátozza a bizományos helyzetének hangsúlyozásával, hasonló gondolat a külső viszonyban nem merülhet fel. Így nem is volt szükséges a Ptk. miniszteri indokolásában azt hangsúlyozni, hogy az 509. § (1) bekezdésében foglalt rendelkezés nem állja útját a bizományos és a harmadik személy közötti engedményezésnek.
345. A Ptk. miniszteri indokolásával azonos eredményre jut a Complex DVD-jogtárban található kommentár, és a közvetlen igényérvényesítést szigorúan elutasító álláspontot vall. A kommentár szerint bár a bizományi konstrukció egy háromszereplős gazdasági viszonyt jelent, a bizományi jogviszony „szigorúan véve” nem minősül háromoldalú jogviszonynak, jogviszony ugyanis csak a megbízó és a bizományos, valamint a bizományos és a harmadik személy között jön létre. Ebből következik a kommentár szerint a Ptk. 509. § (1) bekezdésében kimondott szabály is, amely szerint a bizományos által kötött szerződés alapján a bizományos kerül a harmadik személlyel jogviszonyba, a szerződés a bizományost jogosítja és kötelezi. A bizományi szerződés alapján megkötött szerződésnek tehát a megbízó nem válik közvetlenül alanyává, így a megbízó és a harmadik személy egymással szemben semmilyen igényt nem támaszthat. A Complex DVD-jogtárban a közvetlen igényérvényesítést kategorikusan tagadó kommentár-részlet szerint a megbízó és a harmadik személy egymással szemben pert sem indíthatnak, amely a kommentár szerint annyit jelent, hogy nincs aktív vagy passzív perbeli legitimációjuk. A kommentár szerint ha a megbízó és a harmadik személy között mégis per indul, a bíróságnak a keresetlevelet a Polgári Perrendtartásról szóló 1952. évi III. törvény (a továbbiakban: Pp.) 130. § (1) bekezdés g) pontja alapján („a pert nem a

jogszabályban erre feljogosított személy indítja, vagy a per csak jogszabályban meghatározott személy ellen indítható, illetve meghatározott személyek perben állása kötelező, s a felperes e személyt (személyeket) - felhívás ellenére - nem vonta perbe”) idézés kibocsátása nélkül el kell utasítania.

346. Álláspontom szerint a Complex DVD-jogtár Ptk. kommentárjában az általánosan elfogadott tétel helytálló rögzítése ezen a ponton egy másik irányú fogalmi botláshoz kapcsolódik. Amennyiben ugyanis a megbízó vagy a harmadik személy pert indít a másikkal szemben, a magyar bíróságnak — mégha hagyományosan el is zárkózik a közvetlen kapcsolatok elismerésétől — nem a perbeli legitimáció hiánya miatt, a Pp. 130. §-a alapján idézés kibocsátása nélkül, hanem a keresetőségi jog hiánya miatt, érdemben, ítélettel kell a keresetet elutasítania. Erre utal, hogy az általam később részletesen elemzett közvetlen perlési esetek egyikében sem került sor a kereset idézés kibocsátása nélküli elutasítására. Ugyanakkor emellett szólnak eljárásjog-elméleti megfontolások is. Ehelyütt nem kívánom részletezni a perbeli legitimáció és a keresetőségi jog eljárásjogi fogalmainak különbözősége, illetve azonossága körül dúló vitát, amely a magyar joggyakorlatban számos ellentétes döntést eredményezett. Annyit kívánok csak rögzíteni, hogy számomra meggyőzőbbnek tűnik az az álláspont, amely szerint a perbeli legitimációról, amelynek hiánya perakadálnak minősül, és a Pp. 130. §-a alapján a kereset idézés kibocsátása nélküli elutasításához vezet, akkor beszélünk, ha valamely jogszabály konkrétan meghatározza, hogy ki jogosult a keresetlevél benyújtásával a per megindítására, illetve a keresetlevélben felhozott jogalapon kívül szemben indítható meg a per. A keresetőségi jog ezzel szemben igényérvényesítési jogosultság, amely arra utal, hogy a perbeli alanyi jog a konkrét felperest az adott tényállás alapján a konkrét alperessel szemben megilleti-e⁵³⁴. A Pp. 130. § (1) bekezdésének g) pontja szerint a bíróság a keresetlevelet idézés kibocsátása nélkül tehát csak akkor utasíthatja el, ha a jogszabály valamely per megindítását csak meghatározott személy számára teszi lehetővé, s a pert az e körön kívül eső személy indította meg; ilyen perek általában az egyes személyállapotra vonatkozó perek⁵³⁵, illetve — ha perbeli legitimációra utaló anyagi jogi jogszabályt akarunk említeni — ilyen a Polgári Törvénykönyv módosításáról és egységes szövegéről szóló 1977. évi IV. törvény hatálybalépéséről és végrehajtásáról szóló 1978. évi 2. törvényerejű rendelet 5. §-a, amely a közérdekű kereset indítására jogosult személyeket és szervezeteket rögzíti. A Ptk. 509. §-ának (1) bekezdése azonban nem a perindításra jogosultakról, hanem a szerződés jogosultjáról és kötelezettjéről szól, amelyet az eljárásjog nyelvére helyesen nem perbeli legitimációként, hanem keresetőségi jogként kell lefordítani.
347. Harmathy Attila a Polgári Törvénykönyv magyarázatában (2007) nem zárkózott el ellentmondást nem tűrően a közvetlen igényérvényesítés lehetőségétől. Rámutatott, hogy igenis „gyakran felmerülő kérdés, hogy a két szerződésben szereplő, de egymással nem szerződő fél, a megbízó és harmadik személy között van-e kapcsolat”⁵³⁶. Két elméleti modellt vázolt fel. Az egyik szerint, ha a jogi szabályozás a bizományt a képviselőt (tegyük hozzá: a közvetlen képviselőt) felé közelíti, akkor lehetségesnek tartja a megbízó és a harmadik személy közötti közvetlen kapcsolatot. A másik lehetséges megoldás viszont a bizományi szerződést el akarja távolítani a képviselőtől, a bizományos önálló tevékenységét akarja hangsúlyozni, ezért a

⁵³⁴ Lásd többek között: BDT2000. 346.

⁵³⁵ Legf. Bír. Gfv. VI. 31.599/2002. sz. — EBH2004. 1042. (Megjelent: Legfelsőbb Bíróság határozatainak hivatalos gyűjteménye 2004/1)

⁵³⁶ HARMATHY Attila: A bizomány. In: A Polgári Törvénykönyv magyarázata. Szerkesztette: Gellért György. Budapest, 2007. II. kötet 1847. old.

- megbízó és a harmadik személy között tagadja a kapcsolatot⁵³⁷.
348. Harmathy álláspontja szerint a gazdasági kapcsolat jellegétől függ az, hogy mennyire juttatják a harmadik személy tudomására a vele szerződést kötő fél mögött álló megbízó kilétét vagy azt, hogy előbbi milyen alapon (bizományosként vagy saját áruját értékesítve) lép fel. A hatályos magyar Polgári Törvénykönyv alap gondolata az, hogy magánszemély megbízó áruját értékesíti kereskedelmi szervezet vagy kereskedő. Ebben a kapcsolatban általában közömbös az, hogy láncolatlan adásvétel vagy bizomány útján jut el a dolog a vevőhöz, közömbös az egymást követő szerződésekben szereplő személyek kiléte. Ezzel az egyszerű természetű kapcsolattal Harmathy okfejtése szerint az van összhangban, hogy a vevő előtt nem jelenik meg a háttér, ezért a törvény a bizományi szerződést a képvisellettől élesen elhatárolja⁵³⁸. Ezt fejezi ki a Ptk. 509. §-ának (1) bekezdése⁵³⁹.
349. A jogtétel egyébként megfelel az 507. §-ban található azon megfogalmazásnak, hogy a bizományos a saját nevében köt adásvételi szerződést. Az 509. § (1) bekezdése azonban — továbbra is Harmathy érvelését követve — nemcsak azt fejezi ki, hogy a bizományos az, aki jogosult és kötelezett, hanem implicite, a szöveg nyelvtani értelmezésén túlmenően azt is, hogy a megbízó nincs kapcsolatban a harmadik személlyel, vele szemben jogai és kötelezettségei közvetlenül nem állnak fenn. Harmathy megállapítása szerint a bírói gyakorlat ennek a törvényi alap gondolatnak megfelelően nem ad helyt a megbízó és a harmadik személy közötti közvetlen kereseteknek⁵⁴⁰.
350. A Ptk. 509. §-ának (1) bekezdésében foglalt rendelkezést nem tekinthetjük azonban kogens szabálynak. Ugyancsak Harmathy számolt be a Ptk. első, 1981. évi kiadású magyarázatában egy olyan, igaz, korai döntésről, amelyben maguk a szerződő felek tértek el a törvényben elgondolt alaphelyzettől: a bíróság nem látta akadályát annak, hogy a bizományos tudtával és egyetértésével a megbízó és a vevő is közvetlen jogviszonyba kerüljön egymással⁵⁴¹.
351. Érdeemesnek tűnik rámutatni arra, hogy a Ptk. kommentárja a német jogból ismert „akit illet” doktrínához nagyon hasonló elvi alapról kiindulva jut ellentétes következtetésre. A német jogban Cohn nevéhez fűződő, úgynevezett „akit illet”⁵⁴² doktrína is abból indul ki, hogy a harmadik személy nem érdekelt a szerződéses jogviszony alanyai kilétének megismerésében. Ehhez viszont a német jogtudomány és a német joggyakorlat azt a jogkövetkezményt fűzi, hogy a nem képviselőként fellépő közvetítő által harmadik személlyel kötött szerződés joghatásai a képviselt személyében állnak be, azaz mégis a képviselt lesz jogosult és kötelezett⁵⁴³.

⁵³⁷ HARMATHY: A bizomány. (2007) i. m.1847. old.

⁵³⁸ HARMATHY: A bizomány. (2007) i. m.1847. old.

⁵³⁹ Ptk. 509. § (1) bekezdés

⁵⁴⁰ HARMATHY: A bizomány. (2007) i. m.1847. old.

⁵⁴¹ Szegedi Mb Polg. Koll. 1967. El. II. B. 1/6/11. 1967. El. II. D. 15/4. Idézi: HARMATHY Attila: A bizomány. In: A Polgári Törvénykönyv magyarázata. Budapest, 1981. Szerkesztette: Eörsi Gyula. 2363. old.

⁵⁴² Lásd: COHN, Ernst Joseph: Das rechtsgeschäftliche Hadeln für denjenigen, den es angeht in dogmatischer und rechtsvergleichender Darstellung. 1931., VON LÜBTOW, Ulrich: Das Geschäft „für den es angeht” und sogenannte „antizipierte Besitzkonstitut”. In: Zeitschrift für das gesamte Handelsrecht und Konkursrecht. 1949 (112. Band) 227-267. old.

⁵⁴³ Az „akit illet” doktrínáról részletesen lásd a 128-129. bekezdéseket.

5.6.1.2 A dogma az újrakodifikálás során is érvényesült

352. A Ptk. 509. §-ának (1) bekezdésében foglalt szabály olyannyira beleivódott a magyar jogászok tudatába, és annyira mélyen gyökerezik a kontinentális tradícióban, hogy a magyar polgári jog újrakodifikálásának munkálatai során sem kívántak rajta változtatni⁵⁴⁴. A Szakértői Javaslathoz a bizományi szerződésre vonatkozó általános megjegyzések között azt olvashatjuk, hogy a Javaslathoz készítői megvizsgálták és elvetették az Európai Szerződési Jog Alapelvei által szabályozott közvetett képviselet konstrukcióját. A Szakértői Javaslathoz szerint az Európai Alapelvekben szereplő „közvetett képviseletnek a bizományi szerződés jelenlegi (azaz a hatályos Ptk.-ban szereplő) megoldásával szembeni egyetlen valódi nívója azt tartotta, hogy néhány esetben lehetővé teszi a megbízó és a harmadik személy között a közvetlen fellépés lehetőségét.”⁵⁴⁵ Az indoklás szerint az Európai Alapelvek nem tartalmaznak meggyőző érvelést arra, hogy miért kellene megteremteni a közvetlen fellépés lehetőségét. A Javaslathoz azon megfontolásból, hogy az – különösen fizetéképtelenség esetén – a többi hitelezővel szemben indokolatlan előnynek tűnik, nem teremtette meg a közvetlen fellépés lehetőségét⁵⁴⁶. Éppen ezért a Szakértői Javaslathoz változatlan formában vette át hatályos magánjogi kódexünk 509. §-ának (1) bekezdését az 5:294. § (1) bekezdésében, amely szerint a bizományi szerződés alapján kötött adásvételi szerződés a bizományossal szerződő féllel szemben a bizományost jogosítja és kötelezi.
353. A Szakértői Javaslathoz tehát következetes volt: a közvetett képviselet nevesített szerződéstípusának tekinthető bizományi szerződés szabályai körében is érvényre juttatta azt a kötelmi jog általános részben kifejezetten kimondott elvet, mely szerint közvetett képviselet esetén a képviselő (bizományos) cselekménye révén a harmadik személlyel szemben kizárólag ő válik jogosítottá és kötelezetté. Azaz a képviselt (megbízó) és a harmadik személy között a hatályos joggal azonosan a Szakértői Javaslathoz értelmében sincs lehetőség közvetlen igényérvényesítésre. Ennek kimondásával a Javaslathoz egyben implicite fenntartotta azt a hagyományos kontinentális jogi doktrínát, hogy a belső (képviselt és a közvetett képviselő közötti) és a külső (a képviselő – esetleg a képviselt – és a harmadik személy közötti) jogviszonyokat egymástól élesen el kell határolni, a belső jogviszony nem gyakorolhat hatást a külsőre.
354. Nem vitatom, hogy az Európai Alapelvek szerkesztői adósak maradtak annak részletes meghatározásával, hogy miért van szükség közvetett képviselet esetén a „jogviszonyok feltörésére”, azaz bizonyos jól körülhatárolt esetkörökben a közvetlen igényérvényesítés lehetőségének megteremtésére. Az Európai Alapelvekhez kapcsolt kommentár csupán bizonyos jogösszehasonlító adalékokkal szolgál ahhoz, hogy a jogviszonyok feltörése, vagy legalábbis a belső és a külső jogviszonyok éles elhatárolásának fellazítása csaknem valamennyi európai jogrendszerben megtalálható. Nem mondható el azonban ugyanez az UNIDROIT által kidolgozott, nemzetközi kereskedelmi szerződések alapelveinek 2004. évi bővített, második kiadásában szereplő képviseleti szabályokra, amelyek szakítanak a közvetett-

⁵⁴⁴ Történt mindez annak ellenére, hogy már a rendszerváltozás előtt született tanulmány a bizományi szerződéstípusra vonatkozó szabályok reformjára vonatkozóan. Lásd: TAMÁS Lajos: „Adalékok a bizományi szerződés szabályozásának továbbfejlesztéséhez”. In: Jogtudományi Közlemények 1989. évi 9. szám 470-480. old.

⁵⁴⁵ GÁRDOS Péter: A bizományi szerződés. In: VÉKÁS Lajos (szerkesztette): Szakértői Javaslathoz az új Polgári Törvénykönyv tervezetéhez. Budapest, 2008. 952-953. old.

⁵⁴⁶ GÁRDOS: A bizományi szerződés. i. m. 953. old.

közvetlen képviselő fogalom-párral, a hozzájuk fűzött magyarázatok pedig részletes indokolással szolgálnak a „jogviszonyok feltörésének” lehetőségével összefüggésben⁵⁴⁷.

355. Az új Ptk. Országgyűlés által elfogadott tervezete ennek ellenére ugyancsak fenntartotta a szabályt az 5:273. § (1) bekezdésében. Indokolásul pedig szó szerint megismételte az 1959. évi IV. törvény javaslatának miniszteri indokolásában szereplő álláspontot⁵⁴⁸.

5.6.1.3 Áttörési kísérletek a magyar joggyakorlatban

356. A magyar bírói gyakorlatban a bizományi szerződéssel kapcsolatban kevés olyan esetet találunk, amelyben a megbízó és a harmadik személy közötti közvetlen perlésre került sor. Ezekben a bíróság szinte kivétel nélkül megtagadta a direkt igényérvényesítés lehetőségét. Első pillantásra tehát a magyar joggyakorlat vizsgálata során kizárólag a közvetlen jogviszony elismerésének a hiányáról tudok beszámolni. A jogirodalom egyhangú elutasítása mellett inkább az a meglepő, hogy egyáltalán felmerült a peres felekben (ügyvédekben) a közvetlen perlés lehetősége.
357. Az ilyen szerkezetű perek konstans jelenléte álláspontom szerint mégis jelzésértékű, a gazdasági szereplők igényeit tükrözi. Az a tény, hogy a jogirodalomban kizárólagosnak mondható vélemény ellenére mégiscsak többször felbukkan a közvetlen igényérvényesítés gondolata a rendszerváltozás utáni perekben, természetesen veti fel a kérdést, hogy feltétlenül indokolt-e az érzékelhető igényekkel szemben a magyar jogban továbbra is szigorúan fenntartani a dogmát, mely szerint a megbízó és a harmadik személy között (vice-versa) nem lehetséges pert indítani. A közvetlen perléssel kísérletező ügyekben született ítéletek kritikai elemzését és ennek kapcsán a törvényi szabályok újragondolását indokolhatja a bizományi szerződés szabályainak lehetséges korszerűsítése is. A jelenleg hatályos Ptk. szövege ugyanis keveset változott az 1959-ben megállapítottakhoz képest, az akkori, bizonyos tekintetben egyszerű gazdasági kapcsolatokra vonatkozó szabályok — amelyeknek sarkalatos pontja a közvetlen igényérvényesítés ugyancsak szimpla kizárása — szolgálnak alapul az azóta jelentkező újfajta, sokkal bonyolultabb, összetettebb viszonyok rendezésénél is⁵⁴⁹. Sajnos a magyar Ptk. újrakodifikálása kapcsán a jogalkotó nem élt a kínálózó lehetőséggel⁵⁵⁰.

5.6.1.3.1 A harmadik személy tudomása a bizományi jogviszonyról nem teremt közvetlen jogviszonyt

358. A közvetlen igényérvényesítéssel kapcsolatos magyar ítéletek rendkívül gyakori jellemzője, hogy mind a peres felek, mind pedig az eljáró bíróságok bizonytalanok az eljárás tárgyát képező megállapodás megbízási vagy bizományi szerződéssel

⁵⁴⁷ Lásd az 581-597. bekezdéseket. Lásd továbbá: NEMESSÁNYI Zoltán: Az UNIDROIT jogegységesítő tevékenysége a jogügyleti képviselő területén. In: Polgári Jogi Kodifikáció (IX. évfolyam) 2007. évi 2. szám. 21-29. old.

⁵⁴⁸ T/5949. számú törvényjavaslat a Polgári Törvénykönyvről. Az 5:273. §-hoz fűzött indokolás

⁵⁴⁹ HARMATHY HARMATHY: A bizomány. (2007) i. m.1837. old.

⁵⁵⁰ Lásd az 352-355. bekezdéseket.

minősítésében. Természeteszerűleg a megbízási szerződés tételezése, és vele a közvetlen képviselő gondolatának érvényre juttatása a közvetlen perlés elismerésének irányába mutat. Az olvasónak több eset kapcsán is az lehet az érzése, hogy az alsóbbfokú bíróságok csak azért minősítették a szerződést megbízási szerződésnek — esetleg elhanyagolva egyik-másik tényállási mozzanatot —, hogy helyt adhassanak a megbízó és a harmadik személy közötti közvetlen keresetnek, amelyet bizományi szerződés alapján a Ptk. 509. § (1) bekezdésének béklyója miatt el kellett volna utasítaniuk.

359. Ez a törekvés érezhető a Legfelsőbb Bíróság Pfv.VII.23.179/1998/4.számú, 1999. november 4-én kelt ítéletének alapjául szolgáló ügyben is, amelynek tényállása szerint a megbízó felperes a közvetítő céget „a napraforgómag felvásárlási és az azt követő bér munka szerződés alapján keletkező termékek forgalomba hozatalával” bízta meg. A közvetítő az alperessel (a harmadik személy vevővel) folyamatosan üzleti kapcsolatban állt, amely alapján az egymásnak nyújtott szolgáltatások értékével kölcsönösen elszámoltak; amennyiben valamelyik fél javára különbözet mutatkozott, úgy az készpénzben került kifizetésre. Az alperes (a vevő) a szállítólevél tanúsága szerint meghatározott mennyiségű napraforgó préselvényt vett át a közvetítőtől. A felperes megbízó a közvetítővel kötött szerződés alapján több kitöltetlen számlát is átadott utóbbinak. A per tárgyát képező napraforgó préselvény számláján — amelyet a közvetítő cég ügyvezetője vitt el az alpereshez — eladóként a felperes (a megbízó) szerepelt, a számla fizetési módjának rubrikáját azonban a közvetítő ügyvezetője áthúzta és készpénzben felvette az alperestől a számla ellenértékét. Ez az összeg nem folyt be a felpereshez (a közvetítő elikkasztotta). A felperes (megbízó) a Ptk. 509. §-ának (1) bekezdésében foglalt rendelkezés ellenére közvetlenül a harmadik személy vevővel szemben indított pert. Keresetében az ellenérték és járuléki megfizetésére kérte kötelezni az alperest arra hivatkozva, hogy az alperes ezt az összeget jogosulatlanul fizette ki a közvetítő részére. Felperes érvelése döntően az általa kiállított számlán illetve a számviteli rendelkezéseken alapult. Az alperes ellenkérelmében a kereset elutasítását arra a hagyományos dogmára hivatkozással kérte, hogy a felperessel nem állt jogviszonyban.
360. Az első fokú bíróság a felperes és a közvetítő közötti szerződést megbízási szerződésnek minősítve kötelezte alperest az összeg és járuléki megfizetésére. Az ítélet indokolása szerint a közvetítő által az alperesi gazdasági társaság részére szállított termék vételára a számla kiállítóját, a felperest illette meg. A másodfokú bíróság azonban a keresetet elutasította. A jogerős ítélet indokolása szerint a közvetítő cég felperes bizományosaként (nem pedig megbízottként) járt el, amelynek alapján az alperesnek a vételárat a saját nevében eljáró eladónak, azaz a bizományosnak kellett kifizetnie, amelyre figyelemmel (a hagyományos dogmát követve) az alperessel szemben a megbízó (felperes) igényt nem érvényesíthetett.
361. Felperes felülvizsgálati kérelmében kissé pongyolán arra hivatkozott, hogy tévesen minősítette a másodfokú bíróság a szerződést a Ptk. 509. § (1) bekezdése szerinti bizományi szerződésnek, és ugyancsak téves a másodfokú bíróság okfejtése abban a tekintetben, hogy a szállítólevél, illetőleg a számla kiállításának módja megalapozza a felek közötti jogviszony bizományi szerződésként történő értékelését. Sérelmezte a másodfokú bíróság azon következtetését, hogy az alperesnek nem volt és nem is lehetett tudomása arról, hogy a közvetítőnek nem jogosult teljesíteni, mivel az általa kiállított számla birtokában a számviteli törvény előírásaira figyelemmel tisztázni kellett volna, hogy kivel áll jogviszonyban. Kifogásolta annak kimondását, hogy az alperes jogszerűen teljesített a közvetítő ügyvezetője kezéhez, mivel a számlán szereplő javítások szabálytalanok voltak, így szerinte kifizetést az alperes erre

figyelemmel egyáltalán nem eszközölhetett volna. Sérelmezte a másodfokú bíróság azon álláspontját is, miszerint a jogvita eldöntése során a számviteli rendelkezések relevanciával nem bírnak.

362. A Legfelsőbb Bíróság lakonikus döntésében a felülvizsgálati kérelmet elutasította. Mindjárt ítéletének elején leszögezte, hogy a másodfokú bíróság okszerűen jutott arra a következtetésre, hogy a perbeli számla alapjául szolgáló szerződés megkötésekor (és nem a számla kiállításakor!) az alperes nem tudott a felperes és a közvetítő kapcsolatáról. A felperes sem vitatta, hogy a közvetítő jogosult volt saját nevében is gazdasági tevékenység folytatására, szerződések megkötésére. A felperes ügyvezetője előadta, hogy nem ismerte azokat a megrendelő partnereket, akikkel a közvetítő közvetlen kapcsolatban volt. A Legfelsőbb Bíróság kissé homályos megállapítása szerint a másodfokú bíróság „nem a felperes és a közvetítő által kötött szerződést minősítette bizományosi szerződésnek, hanem azt állapította meg, hogy a közvetítő — anélkül, hogy ezt az alperes tudomására hozta volna — lényegében a felperes bizományosaként járt el”. A rendelkezésre álló adatokból egyértelműen megállapítható volt, hogy a per alapjául szolgáló szerződést a közvetítő kötötte meg az alperessel. A Legfelsőbb Bíróság szerint a szerződés alanyait a későbbiek során kiállított számla nem változtatja meg. Miután pedig a szállítólevélen a közvetítő szerepelt és a felperest eladóként feltüntető számlát a közvetítő ügyvezetője személyesen vitte el az alpereshez, az alperes az eseti döntés értelmében alapos okkal feltételezhette — a közöttük fennálló kölcsönös elszámoláson alapuló szerződéses kapcsolatra is figyelemmel —, hogy jogosult a közvetítő ügyvezetője kezéhez kifizetést teljesíteni⁵⁵¹.
363. A Legfelsőbb Bíróság szerint tehát az a körülmény, hogy a harmadik személy vevő a szerződéskötést követően kiállított számla alapján akár gyanakodhatna is a bizományi konstrukcióra, nem elegendő ahhoz, hogy közvetlen jogviszony keletkezzen a megbízó és a harmadik személy között. Feltűnő ugyanakkor, hogy a rendkívül tömör indokolású ítéletben milyen nagy hangsúlyt kapott az, hogy a megbízó harmadik személy nem tudott a bizományi jogviszonyról, annak ellenére, hogy a harmadik személy tudomása a magyar polgári jog értelmében nem releváns körülmény a Ptk. 509. § (1) bekezdésében foglalt szabály szempontjából. A harmadik személy tudomása talán a szerződésen kívüli felelősség szempontjából lehet lényeges, hiszen az ítélet leszögezte azt is, hogy a felperes az eljárás során nem hivatkozott a Ptk. általános felelősségi szabályaira, ezért a számviteli szabályok megsértéséért való felelősséggel kapcsolatban a Ptk. felelősségi szabályaira vonatkozó hivatkozása a felülvizsgálati eljárás során nem volt figyelembe vehető. A Legfelsőbb Bíróság tehát mintha sugallni akarta volna az általam „deliktualis kerülőútnak” nevezett áttörési lehetőséget, amely ténylegesen szerepet is kapott egy 2005. évi, alább részletesen ismertetett döntésben⁵⁵².

5.6.1.3.2 *Implicit engedményezés a megbízó és a bizományos között*

364. A megbízási és a bizományi szerződés elhatárolásának problémája megjelent abban az ítéletben is, amely a magyar joggyakorlatban egyedülként helyt adott a megbízó és a harmadik személy közötti közvetlen keresetnek, igaz oly módon, hogy a bíróság a megbízó és bizományos közötti jogviszonyban implicit engedményezést

⁵⁵¹ Legf. Bír. Pfv.VII.23.179/1998/4.szám

⁵⁵² Lásd a 391-404. bekezdéseket.

konstruált. A Fővárosi Ítéltábla 3.Pf.21.043/2005/3. számú, 2005. november 30-án hozott ítéletének tényállása szerint a felperes (megbízó) és a közvetítő (bizományos) között úgynevezett „megbízási keretszerződés” jött létre, amelynek értelmében a felperes hozzájárult ahhoz, hogy a közvetítő harmadik személyek közreműködését vegye igénybe, és a szükséges vállalkozási és egyéb szerződéseket saját nevében a megbízó javára kösse meg. A felek közötti szerződés tehát egyértelműen a bizományi szerződés fogalmi jegyeit mutatta. A keretmegállapodás mellékelte tartalmazta a per tárgyát képező, a felperes saját beruházásában megvalósuló építkezést. A szerződésben a szerződő felek kikötötték azt is, hogy az utóvizsgálati eljárást követően bejelentett „igények érvényesítése a megbízó feladata”. A szerződés alapján a közvetítő vállalkozási szerződést kötött az alperessel (harmadik személlyel) lakóépületek és az ehhez kapcsolódó kertépítési és közmű csatlakozási munkák teljes körű megvalósítására, valamint a kivitelezési, engedélyezési és megvalósulási tervdokumentáció elkészítésére. Az egy éves szavatossági bejárás során rögzített hibák kijavítását azonban az alperes nem végezte el. Felperes ezt követően indított pert a vállalkozó alperessel szemben hibás teljesítésből fakadó kárának megtérítése végett, csatolva a megbízási keretszerződést.

365. Az elsőfokú bíróság a keresetnek helytadó ítéletének indokolásában nem fogadta el az alperes azon védekezését, hogy a felperessel nem állt szerződéses jogviszonyban. Indokolásul a megbízási keretszerződésre hivatkozott, amelyben álláspontja szerint a beruházást bonyolító közvetítő felperes megbízottja volt, és amelyben a felperes feljogosította arra a közvetítőt, hogy harmadik személyek közreműködését vegye igénybe, és a szükséges vállalkozási szerződéseket a saját nevében, azonban a megbízó javára kösse meg. Ezen keretmegállapodás alapján kötött vállalkozási szerződést a közvetítő az alperessel. Az elsőfokú bíróság álláspontja szerint a vállalkozási szerződés a megbízási keretszerződés együttes tartalma alapján jogosulti pozícióba a felperes került, aki ennél fogva szavatossági jogai érvényesítésére jogosult volt.
366. Alperes fellebbezése mindenképp előtt továbbra is vitatta a felperes keresetjogi jogát. Azt állította, hogy a felperessel szerződéses jogviszonyban nem áll, mert a szerződést az alperes mint fővállalkozó a közvetítővel kötötte meg és a vállalkozási szerződést a közvetítő, mint megrendelő saját nevében és saját javára kötötte, így az alperes szavatossági kötelezettsége is csak a közvetítővel szemben állhat fenn. Hivatkozott arra is, hogy a megbízási keretszerződés a perbeli szavatossági igény körében irreleváns, mert a vállalkozási szerződés nem fosztja meg a szerződést kötő megrendelőt a perből folyó jogosultságoktól és nem nevez meg harmadik személyt a szerződésből folyó jogosultságok alanyaként. Alperes álláspontja szerint a vállalkozási szerződés nem is utalt rá, de nem is tette a szerződés részévé a megbízási keretszerződést; egyebekben pedig a keretszerződés létéről és tartamáról alperesnek nem is volt tudomása. A felperes csupán a perbeli építkezés pénzügyi finanszírozója volt, ez azonban szavatosságot nem alapoz meg.
367. A Fővárosi Ítéltábla, mint másodfokú bíróság a fellebbezést elutasította, az elsőfokú bíróság indokolásával azonban nem értett egyet. Rámutatott, hogy alperes fellebbezése annyiban helytálló volt, hogy alperes valóban a közvetítővel kötött vállalkozási szerződést és ennek alapján jogviszony az alperes és a közvetítő között jött létre. A vállalkozási szerződés alapján pedig „szavatosi felelőssége” alperesnek a közvetítő felé állt fenn. Ugyanakkor az úgynevezett megbízási keretszerződés tartalma szerint megnevezésétől eltérően nem megbízási szerződésnek, hanem – közkeletű hibás megfogalmazással – „bizományosi szerződésnek” (valójában: bizományi szerződésnek) minősítette a Fővárosi Ítéltábla. Bizományi szerződésre

- utalt álláspontja szerint a közvetítőnek a szerződésben szereplő fő kötelezettsége, nevezetesen az, hogy a szerződéseket a „saját nevében a megbízó javára kösse meg azzal a kikötéssel, hogy a megbízót, vagy esetleges jogutódját minden jog megilleti”. A Fővárosi Ítéltábla a Ptk. 509. §-ának (1) bekezdésére hivatkozással azt állapította meg, hogy az alperes a közvetítő felé tartozott szavatossággal.
368. Az ítéltábla ugyanakkor a bizományi szerződés már idézett rendelkezését („az utóvizsgálati eljárást követően bejelentett igények érvényesítése a megbízó feladata”) a Ptk. 328. §-ának (1) bekezdésében foglalt engedményezésnek tekintette. Rámutatott, hogy a Ptk. 509. §-ának (1) bekezdése alapján valóban a bizományost illeti meg a szavatossági jog, nincs azonban akadálya annak, hogy a jogosult azt szerződéssel másra átruházza. A közvetítő és a felperes szerződéses kikötése szerint a bizományi szerződés alapján egyébként a közvetítőt megillető szavatossági jog került átruházásra az Ítéltábla szerint felperesre azáltal, hogy kikötötték, „hogy az utófelülvizsgálati eljárást követően bejelentett igények érvényesítésére a megbízó jogosult”⁵⁵³. Ennek alapján pedig a Fővárosi Ítéltábla álláspontja szerint a felperes a perben érvényesíthette a szavatossági igényt az alperessel szemben, keresetösségi joga fennállt.
369. A jogerős ítélet szerint annak a szerződés minősítése és a felperest megillető szavatossági jog érvényesíthetősége szempontjából nincs jelentősége, hogy alperes a keretszerződés létéről és annak tartalmáról rendelkezett-e tudomással, mivel az engedményezésről a kötelezettet csupán értesíteni kell, a kötelezett az értesítésig jogosult az engedményezőnek teljesíteni. A perbeli esetben ez csupán azt jelentette, hogy a felperesnek az igénye érvényesítéséről alperest értesítenie kellett, illetőleg arról, hogy igényét a bizományossal kötött szerződésben foglalt kikötés alapján érvényesíti. Az Ítéltábla okfejtése szerint ez a megbízási keretszerződés csatlakozásával megtörtént. Erre tekintettel tehát az alperest az engedményezést követően a felperessel szemben terhelte a szavatossági kötelezettség, a Ptk. 329. §-ának (1) bekezdése szerint ugyanis az engedményezéssel az engedményes a régi jogosult helyébe lép és átszállnak rá a követelést biztosító zálogjogból és kezességből eredő jogok is, vagyis a közvetítőt megillető szavatossági jog érvényesítésére az engedményezés folytán a felperes volt jogosult.
370. Álláspontom szerint a Fővárosi Ítéltábla ítéletén kifejezetten érezhető a közvetlen igényérvényesítés lehetőségének elfogadására irányuló szándék. A Ptk. 509. §-ának (1) bekezdésében szereplő szabályt azonban úgy kerülte meg az eljáró fórum, hogy engedményezést konstituált a megbízó és a bizományos közötti viszonyrendszerben. Kétségtelen, hogy a törvény nem köti az engedményt alakszerűséghez, a Ptk. 216. §-ának (1) bekezdése értelmében tehát erre irányuló szerződés akár szóban, akár írásban érvényesen létrejöhét, sőt elvileg az sem kizárt, hogy a felek az engedményezésre, illetőleg az annak elfogadására irányuló akaratukat ráutaló magatartással fejezzék ki⁵⁵⁴. A kommentáriródalom szerint bár nincs szükség arra, hogy a felek az engedményezés kifejezést használják (elegendő, ha a szerződés tartalmából megállapítható, hogy engedményezés történt) a megállapodásban határozottan és pontosan meg kell jelölni azt a követelést, amelyre az engedményezés vonatkozik⁵⁵⁵. Az Ítéltábla döntése mégis túlzottan tág teret nyitott a bizományos és a megbízó közötti engedményezésnek, különösebb alátámasztás nélkül inkább csak deklarálta annak létét. Az „igények érvényesítése a megbízó

⁵⁵³ Fővárosi Ítéltábla 3.Pf.21.043/2005/3

⁵⁵⁴ BENEDEK Károly (átdolgozta: GELLÉRT György): Az engedményezés és a tartozásátvállalás. In: A Polgári Törvénykönyv magyarázata. Szerkesztette: GELLÉRT György. Budapest, 2007. 1178. old.

⁵⁵⁵ BENEDEK Károly: i. m. 1178. old.

feladata” szövegrész ugyanis amellet, hogy nem használja az engedményezés kifejezést, véleményem szerint alig utal az engedményezés létre, nem kerül benne átruházásra a jogosultság, amely ráadásul nincs is határozottan és pontosan megjelölve. Véltetően ezt érezte az Ítéltőábla is, amikor ítéltének indokoltásának későbbi részében a „igények érvényesítése a megbízó feladata” kifejezést aprónak tűnő, ám mégis beszédes csúsztatással úgy jelenítette meg, hogy „az igények érvényesítésére a megbízó jogosult”. Ehelyett helyesebb lett volna arra az ugyancsak idézett szerződéses rendelkezésre hivatkoznia, amely szerint a bizománysnak a szerződéseket a saját nevében a megbízó javára úgy kellett megkötnie, hogy „a megbízót, vagy esetleges jogutódját minden jog megilleti”. Kétségtelen azonban, hogy ez a klauzula sem tartalmazza kifejezetten azt, hogy a megbízó a harmadik személyekkel szembeni jogosultságok alanyává vált volna.

371. A döntés tehát véleményem szerint a Ptk. javaslatának miniszteri indokoltásában szereplő, a közvetlen fellépéshez a bizománys és a megbízó közötti engedményezést megkövetelő állásponton alapul. Az eljáró bíróság el akarta ismerni a közvetlen igényérvényesítés lehetőségét, ezért az engedményezés létrejöttének olyan rendkívül alacsony kritériumokat szabott, amely kimondatlanul bár, de a Ptk. javaslatának miniszteri indokoltásában ugyancsak szereplő törvényi engedmény gondolatát veti fel.

5.6.1.3.3 Megtámadás a harmadik személy részéről

372. A Legfelsőbb Bíróságnak két közelmúltban született ítéltben is állást kellett foglalnia arról a kérdésről, hogy a harmadik személy indíthat-e pert a megbízó ellen a bizománys által vele kötött adásvételi szerződés megtámadása végett. Az nyilvánvaló, hogy a harmadik személy a bizománys ellen indított keresettel megtámadhatja az adásvételi szerződést. A kérdés ezekben az ítéltben az volt, hogy vajon a megbízó lehet-e ilyen perben alperes, vagy a Ptk. 509. §-ának (1) bekezdése ezt is kizárja.
373. A Gf.I.30.270/2001/12.számú és BH 2003.248. szám alatt közzétett 2002. október 1-i keltezésű ítélt alapjául szolgáló tényállás szerint az alperes jogelődje, az ÁVÜ öt évre szóló „vagyonkezelési szerződésben” megbízta vagyonkezelőjét (bizománysát) a szerződésben írt portfólió – közöttük egy részvénytársaság által kibocsátott részvények – kezelésével, amely az eladást is magában foglalta. A szerződés szerint a bizománys az adásvételi szerződések megkötéséhez jogosult volt „alvállalkozót” igénybe venni, amely jogával élve a bizománys az általa alapított társaságot használta fel. A felperes részvény-adásvételi szerződést kötött az alvállalkozóval, amely szerint a felperes megvásárolta tőle a részvénycsomagot 123,5 %-os árfolyamon, összesen 247.000.000 Ft vételárért. A felperes a vételárat kifizette és a részvényeket birtokba vette.
374. Felperes a megbízóval szemben indított keresettben az adásvételi szerződést két jogcímmel, a Ptk. 210. §-ának (4) bekezdésében írt megtévesztésre, valamint a Ptk. 201. §-ának (2) bekezdésében foglalt feltűnő értékaránytalanságra hivatkozással megtámadta. Egyrészt azt állította, hogy az eladó a szerződés megkötésakor az értékesített részvényeket kibocsátó társaság vagyoni helyzetét és ezáltal a részvények értékét illetően megtévesztette. Megállapítható volt ugyanis, hogy egy másik társaságnak az értékesített részvényeket kibocsátó társaságba történt beolvasztásával utóbbinál nagymérvű vagyonvesztés, a részvények tekintetében

jelentős mértékű értékvesztés következett be, amit a szerződés megkötésekor sem a részvénytársaság mérlegéből, sem pedig az egyéb pénzügyi nyilvántartásaiból nem lehetett megállapítani, a bizományos nevében vezérigazgatója pedig garanciát vállalt arra, hogy a társaság értékét befolyásoló információt nem hallgatott el. A másik társaság beolvasztására azért került sor, hogy a veszteségeit eltüntessék, ami csak az értékesített részvényeket kibocsátó társaság kárára történhetett.

375. Felperes előadta továbbá, hogy a részvények értéke és a szerződésben írt vételár között feltűnő értékaránytalanság áll fenn, azok valóságos értéke a névértéknek csak mintegy 80 %-át teszi ki. A vagyon és értévesztésről csak több hónappal az adásvételt követően egy másik perben felhasznált szakértői véleményből szerzett tudomást, majd ezt követően egy külön pert indított a bizományos ellen is az adásvételi szerződés érvénytelenségének megállapítása iránt.
376. Felperes a megbízóval szemben indított perében a részvény-adásvételi szerződés érvénytelenségének megállapítását kérte, továbbá az érvénytelenség okának kiküszöböléseként a vételárnak a Ptk. 237. §-ának (2) bekezdése szerint a névérték 80 %-ára történő leszállítását, végül azt kérte a bíróságtól, hogy kötelezze az alperest a vételár-különbözet megfizetésére. Az alperes arra hivatkozással kérte a kereset elutasítását, hogy közte és a felperes között jogviszony nem jött létre. A vagyonkezelő az adásvételi szerződést a saját nevében kötötte, ezért a felperesnek az adásvételi szerződés megtámadására irányuló keresetet a bizományos ellen kellett volna megindítania.
377. Az első fokú bíróság ítéletében a Ptk. 509. §-ának (1) bekezdése alapján a keresetet elutasította. Megállapította, hogy az adásvételi szerződés megkötésénél a vagyonkezelő bizományosként járt el, az alperes az adásvételi szerződésnek nem alanya, közötte és a felperes között jogviszony nem jött létre, ezért az alperessel szemben a szerződés megtámadása iránt előterjesztett kereset alaptalan. Az elsőfokú bíróság ítéletének indokolásában megemlítette azt is, hogy vele szemben adott esetben a prizatizációs törvényekben írt kötelezettségek megszegése miatt szerződésen kívül okozott kár megtérítése iránt támaszthatott volna igényt a felperes.
378. Az ítélet ellen a felperes fellebbezett, keresetét mind a megtévesztésre, mind pedig a feltűnő értékaránytalansága alapítottan fenntartotta. Sérelmezte annak megállapítását, hogy az alperes jogviszony hiányában nem marasztalható. Előadta, hogy a Ptk. XLII. fejezete, amely a bizományi szerződés szabályait tartalmazza, nem rendelkezik arról, hogy a megbízónak milyen felelőssége van arra az esetre, ha a bizományos által az ő javára kötött szerződés érvénytelen. A Ptk. 513. §-ának (2) bekezdése szerint a bizományi szerződésre e fejezet eltérő rendelkezése hiányában a megbízás szabályait kell alkalmazni. A Ptk. 479. §-ának (3) bekezdése kimondja, hogy a megbízó a szerződés megszűnésekor köteles a megbízottat a megbízás alapján harmadik személyekkel szemben vállalt kötelezettségei alól mentesíteni. Felperes álláspontja szerint a mentesítés körébe sorolhatók a bizományosnak azok a kötelezettségei is, amelyek a megtámadott szerződésből erednek, illetőleg a szerződés megtámadása körében keletkeznek. A szerződés eredményes megtámadása esetén ezért az alperes mint megbízó maga köteles helytállni a bizományos által kötött szerződésért. Felperes érvelésének alátámasztására hivatkozott a Legfelsőbb Bíróságnak a szerződések összefüggésével kapcsolatban általam is elemzett⁵⁵⁶ BH 1977/492. szám alatt közzétett eseti döntésére is.
379. A Legfelsőbb Bíróság a fellebbezést elutasító ítéletében kimondta, hogy helytállóan állapította meg az első fokú bíróság, hogy a felek között jogviszony nem jött létre.

⁵⁵⁶ Lásd a 434-438. bekezdéseket.

Az adásvételi szerződés, amelynek a felperes az érvénytelenségét kérte megállapítani, a Ptk. 507. §-a szerint a bizományos és a felperes között jött létre. A Ptk. 509. §-ának (1) bekezdése értelmében az adásvételi szerződés a megbízó és a vevő mint kívülálló harmadik személy között nem keletkeztetett jogviszonyt, ezért a felperes a szerződéssel kapcsolatos igényeit a vele jogviszonyban álló bizományossal szemben érvényesítheti. A Ptk. 513. §-ának (2) bekezdése alapján alkalmazandó 479. §-ának (3) bekezdése értelmében a megbízótól a bizományos kérheti, hogy mentesítse őt a vele szemben fennálló, a vevőnek az adásvételi szerződésből eredő követelése alól. Abban az esetben ezért, ha a perben eldőlt volna, hogy a bizományos köteles a felperes keresetét teljesíteni, úgy a hivatkozott jogszabályhelyek szerint ő fordulhatott volna a megbízó ellen a Ptk. 479. §-ának (3) bekezdése alapján a felperessel szemben fennálló kötelezettségei alóli mentesítése végett⁵⁵⁷. A bizományi szerződésen kívülálló vevőnek mint harmadik személynek a hivatkozott jogszabályhelyek szerint ilyen lehetősége nincsen, igényeit csak a vele szerződő bizományossal szemben érvényesítheti. A Legfelsőbb Bíróság rámutatott arra, hogy a felperes által hivatkozott a BH 1977/492. szám alatt közzétett perben szintén a megbízó és a bizományos álltak perben, nem pedig a vevő és a megbízó, azaz a Legfelsőbb Bíróság ott is a megbízó és a bizományos közötti jogvitát döntötte el. Nem tévedett ezért az első fokú bíróság, amikor a felperes keresetét a jogviszony hiányára való hivatkozással elutasította.

380. A Legfelsőbb Bíróság Gfv.XI.30.362/2007/7.számú, BH 2009.116. szám alatt közzétett 2008. február 29-i keltezésű ítéletének alapját képező jogvitában szintén a harmadik személy vevő támadta meg a bizományossal kötött adásvételi szerződést, oly módon, hogy I. r. alperesként a bizományost, egy galériát, II. r. alperesként pedig a megbízót jelölte meg.
381. Az ügyben II.r. alperes „aukciós megbízási szerződés” alapján árverésre beadta az I.r. alperesnek – többek között – a Pittner Olivér festőnek tulajdonított „Nagybányai házak” című festményt. A megbízási és a bizomány elemeit és terminológiáját nyilvánvalóan (véltetően szándékosan) vegyítő szerződés tartalmazta, hogy a beadó megbízza az I.r. alperes galériát, hogy személyét az árverésen teljes jogkörrel képviselje, az aláírásra kiterjedően is. A galéria saját nevében, de a megbízó javára értékesíti a műtárgyat 15 %-os közvetítői díj ellenében, amelyet a leütési árból von le. A megbízó tudomásul vette, hogy a tárgy árverésen való részvétele az ellenőrző becsüs jóváhagyásától, illetve az illetékes múzeumi szemléletől függ. Az I.r. alperes galéria kártérítési felelőssége a limit-árig terjedt és a beadó a műtárgy eredetiségéért szavatosságot vállalt. Az I.r. alperes „árverési feltételei” (általános szerződési feltételei) tartalmazták, hogy az aukciósház a megbízó nevében és képviselőjében annak teljes körű meghatalmazása alapján jogosult a legmagasabb vételárát kínáló vevőtől a vételár átvételére a megbízó javára. Az árverési feltételek értelmében a vevő közvetítői (megbízási) díjat tartozik fizetni, melynek összege a leütési ár 21 %-a; a leütés után az Aukciósház semmiféle felszólamlást nem vesz figyelembe, kivéve, ha a tárgy hamis – bár a katalógusban eredetinek van feltüntetve –, amely esetben az árverési vevő a Polgári Törvénykönyvben meghatározott módon és időn belül „felszólamlással” élhet.
382. Felperes az I.r. alperestől vásárolta meg a képet, majd később értékesíteni kívánta, azonban az általa felkért szakértő szakvéleményben hamisítványnak minősítette. Emiatt a felperes az I.r. alperessel kötött szerződést érvénytelenség jogcímén megtagadta az I.r. alpereshez címzett levelében. Ennek eredménytelenségét

⁵⁵⁷ Lásd: Legf. Bír. Gf.I.30.270/2001/12.szám – BH 2003.248.

követően módosított keresetében kérte az adásvételi szerződés érvénytelenségének megállapítását és az I.r. alperes kötelezését a vételár visszafizetésére, vagy ezzel egyező összegű kára megtérítésére arra hivatkozással, hogy az I.r. alperes árverési kiadványában eredetiként feltüntetett műtárgy hamisítvány. Másodlagosan az I. és II.r. alperesek egyetemleges marasztalását, harmadlagosan a II.r. alperes marasztalását kérte.

383. Az elsőfokú bíróság a közvetítői díj arányában megosztottan marasztalta alpereseket, míg a felperest a perbeli festmény II.r. alperes birtokába bocsátására kötelezte azzal, hogy a teljesítéssel a II.r. alperes köteles elől járni. Indokolása szerint miután utóbb bebizonyosodott, hogy a kép nem eredeti, a felperes joggal élhetett a Ptk. 210. § (1) és (3) bekezdéseire alapított megtámadási jogával és sikerrel kérhette az eredeti állapot helyreállítását. Az alperesek megosztott marasztalását azzal indokolta, hogy az I.r. alperes nem bizományosként, hanem a II.r. alperes megbízottjaként járt el. Az alperesek között ugyanis az elsőfokú bíróság álláspontja szerint egy sajátos kentaur-konstrukció, „megbízással vegyes bizományosi szerződés” jött létre; a megállapodás a bíróság szerint többségében inkább a megbízás jegyeit mutatja, erre utal a fix közvetítői díj kötése és az árverési feltételek egyes pontjai.
384. Az elsőfokú bíróság ítélete ellen kizárólag a felperes és az I.r. alperes nyújtottak be fellebbezést. Felperes az I.r. alperes elsődleges kereseti kérelme szerinti marasztalását, azaz az I.r. alperes kötelezését kérte a fennmaradó (és az elsőfokú ítélet értelmében II. r. alperest terhelő) összeg megfizetésére. Elsődleges kereseti kérelme vagylagosan megjelölt jogcímei sorrendiségének fenntartásával kérte az I.r. alperes kötelezését elsősorban a vételár visszafizetésére, másodlagosan szerződésszegésből eredő kár megtérítésére, továbbá arra az esetre, ha az I.r. alperessel kötött adásvételi szerződés létrejötte nem lenne megállapítható, a Ptk. 339. §-a alapján kártérítés jogcímén kérte az I.r. alperes kötelezését a kifizetett közvetítői jutalék összegének és járulékainak megfizetésére. Változatlanul az volt az álláspontja, hogy az alperesek között bizományi szerződés jött létre. Az elsőfokú bíróság figyelmen kívül hagyta, hogy az alperesek a közöttük létrejött szerződésben abban állapodtak meg, hogy az I.r. alperes a saját nevében, de a megbízója javára köti meg a szerződést. Figyelmen kívül hagyta azt a tényt is, hogy az I.r. alperes az ügyletről szóló számlát a saját nevében állította ki és azt a jogcímek tekintetében (jutalék és vételár) nem bontotta meg. Emellett a bizományi szerződés létrejöttére utalt felperes szerint az árverési feltételeknek az elsőfokú bíróság által ugyancsak nem értékelt azon kikötése, hogy az Aukciósház „felszólamlást” fogad el, amennyiben a műtárgy hamisnak bizonyul. A felperes sérelmezte továbbá azt is, hogy az elsőfokú bíróság a kártérítési jogcímen előterjesztett kereseti kérelmekkel érdemben nem foglalkozott, holott az alperesek megosztott marasztalására csak akkor lett volna lehetősége, ha az I.r. alperessel szemben megjelölt jogcímek egyikén sincs mód kizárólagos marasztalására.
385. Az I.r. alperes fellebbezésében az ítélet részbeni megváltoztatásával, a vele szembeni kereset teljes elutasítását kérte. Azzal védekezett, hogy miután megbízottként járt el, vele szemben szavatossági igény nem érvényesíthető, a műtárgy eredetiségeért a II.r. alperes „vállalt” szavatosságot. Ezen túlmenően az első fokú eljárásban nem történt hivatkozás arra, hogy az I.r. alperes a leütési ár elérése érdekében a felperes terhére és a II.r. alperes javára bármilyen meg nem engedett tevékenységet fejtett volna ki. Ezért tévedett az elsőfokú bíróság, amikor őt a vételár 15 %-ában megtestesülő közvetítői díj visszafizetésére kötelezte. A közvetítői díjat a

- felmerült költségek biztosítására számolta fel, ez a műtárgy eredetiségéért való felelősségvállalást nem foglalja magában.
386. A másodfokú bíróság az elsőfokú bíróság ítéletét részben és akként változtatta meg, hogy az bizományos I.r. alperes terhére megállapított marasztalás összegét a teljes vételár mértékére emelte fel. A felperest a perbeli festmény I.r. alperes részére történő visszaadására kötelezte akként, hogy a teljesítéssel az I.r. alperesnek kell elől járnia. A II.r. alperest (a megbízót) marasztaló első fokú ítéleti rendelkezéseket mellőzte. A másodfokú bíróság indokolásában kifejtettek szerint az elsőfokú bíróság téves jogi álláspontot foglalt el az alperesek között létrejött szerződés minősítése tekintetében. A másodfokú bíróság megállapítása szerint az I.r. alperes anélkül kötötte meg az adásvételi szerződést, hogy képviselői minőségét és azt, hogy képviselőként eljárva kinek a nevében és képviselőjében köti meg a szerződést, a felperessel közölte volna. Az alperesek között létrejött megállapodás a másodfokú bíróság álláspontja szerint tartalmát tekintve nem képviselői megbízás, hanem eladási bizomány. A képet beadó II.r. alperes ugyanis azzal bízta meg az I.r. alperest, hogy a beadott műtárgyat önállóan, a saját nevében, de az ő javára értékesítse 15 %-os közvetítői díj ellenében⁵⁵⁸.
387. A másodfokú ítélet kimondta, hogy eladási bizomány esetén az adásvételi szerződés a bizományos és a vevő között jön létre. Ha az adás-vétel annak sikeres megtámadása folytán érvénytelenné válik, az érvénytelenség jogkövetkezményeit a szerződést megkötő felek egymás közti viszonyában kell levonni. Ezért a másodfokú bíróság az alpereseket megosztva marasztaló ítéleti döntést jogszabálysértőnek találta. Akként foglalt állást, hogy a perbeli jogvita eldöntése szempontjából nincs jelentősége annak, hogy a bizományos I.r. alperest a megbízó II.r. alperes miként köteles a közöttük létrejött bizományi szerződés alapján a Ptk. 513. § (2) bekezdése folytán alkalmazandó Ptk. 479. § (3) bekezdése szerint mentesíteni mindazon kötelezettségek alól, amelyeket a felperessel szemben az adásvételi szerződés érvénytelensége folytán kénytelen vállalni⁵⁵⁹.
388. A jogerős ítélet ellen az I.r. alperes nyújtott be felülvizsgálati kérelmet, amelyben kifejtette álláspontját, miszerint téves a másodfokú bíróságnak az a jogi okfejtése, hogy az adott per keretein belül nem bírálható el, hogy az alperesek között létrejött bizományi szerződés alapján miként köteles mentesíteni a II.r. alperes az I.r. alperest mindazon kötelezettségek alól, amelyeket a felperessel szemben az adásvételi szerződés megdőlése folytán kénytelen vállalni. A pergazdaságossági szempontok is azt indokolják I. r. alperes szerint, hogy az adott peres eljárás keretein belül a felperes javára a fizetési kötelezettség tekintetében a II.r. alperesnek kelljen helyt állnia, figyelemmel arra, hogy a megbízottat károsodás nem érheti és költségviselés nem terhelheti a megbízási jogviszony keretein belül. A felperes pedig választott, amikor az I. és II.r. alperest egyetleb peres eljárásban perelte és elkülönítetten elsődleges kereseti kérelme szerint ugyan az I.r., de harmadlagos kereseti kérelme szerint a II.r. alperest kérte marasztalni a teljes követelése tekintetében.
389. A Legfelsőbb Bíróság a felülvizsgálati kérelmet alaptalannak találta. A Legfelsőbb Bíróságnak mindenekelőtt abban a kérdésben kellett állást foglalnia, hogy a perbeli festmény eladásakor az I.r. alperes II.r. alperes megbízója javára, de saját nevében kötött-e adásvételi szerződést a felperessel, azaz mint bizományos járt-e el, vagy pedig az I.r. alperes a II.r. alperes megbízottjaként a felperessel a megbízó nevében a megbízó javára kötötte meg az adásvételi szerződést. A jogviszony minősítésében

⁵⁵⁸ Lásd a Fővárosi Bíróság 3.Gf.76.125/2006/3. számú ítéletét.

⁵⁵⁹ Lásd a Fővárosi Bíróság 3.Gf.76.125/2006/3. számú ítéletét.

történő állásfoglalás szükségképpen kihat a II.r. alperesre. A felek közötti jogviszonyt a Legfelsőbb Bíróság szerint helytállóan minősítette bizományi szerződésnek a jogerős ítélet. Helytállóan érvelt a felperes azzal is, hogy az I.r. alperes bizományosként történő eljárására utal az I.r. alperes árverési feltételeinek az a rendelkezése, hogy „felszólamlást” fogad el, amennyiben a műtárgy hamisnak bizonyul. Ez ugyanis azt jelenti, hogy a vevő felperes az I.r. alperessel szemben jogosult igényt érvényesíteni a műtárgy hamis volta miatt. E tényekből a jogerős ítélet a Ptk. 507. §-a és az 509. §-ának (1) bekezdése alapján helytállóan jutott arra a következtetésre, hogy az alperesek között létrejött bizományi szerződés alapján az I.r. alperes által a felperessel megkötött adásvételi szerződés az I.r. alperest, mint bizományost jogosítja és kötelezi. A felperessel szemben az I.r. alperes vált felelőssé azért, hogy a megbízó – II.r. alperes – eleget tegyen a bizományi szerződésben vállalt kötelezettségének és eredeti műtárgyat szolgáltatson. Az alperesek között létrejött bizományi szerződés alapján az I.r. alperes által a felperessel megkötött adásvételi szerződésnek a megbízó II.r. alperes nem vált közvetlenül alanyává, így a megbízó II.r. alperes és a felperes egymással szemben semmilyen igényt nem támaszthat. Erre tekintettel a Legfelsőbb Bíróság okfejtése szerint a jogerős ítélet helytállóan foglalt állást akként, hogy ha az adásvétel annak sikeres megtámadása folytán érvénytelenné válik, az érvénytelenség jogkövetkezményeit a szerződést megkötő felek, azaz a felperes és az I.r. alperes egymás közötti viszonyában kell levonni, s helytállóan minősítette jogszabálysértőnek az alpereseket megosztva marasztaló első fokú ítéleti döntést. A Legfelsőbb Bíróság véleménye értelmében a jogerős döntés helyesen mutatott rá arra is, hogy az alperesek közötti jogvita elbírálása nem a jelen per tárgya; az I.r. alperes ezzel ellentétes felülvizsgálati érvelése ellentétben áll a Ptk. 507. §-ában és 509. §-ának (1) bekezdésében foglaltakkal, következésképpen téves.

390. A megtámadással kapcsolatos közvetlen perek tanulságait összegezve megállapítható, hogy mindkét ítélet okfejtése nagyon hasonló módon a formális jogviszony-struktúrát vette alapul és jogviszony hiányában elutasította azt, hogy a harmadik személy a megbízóval szemben indított per keretében megtámadhassa az adásvételi szerződést. Ezek a döntések tehát éppen az ellenkező irányba mutatnak, mint a korábban ismertetettek, amelyekből kiolvasható a közvetlen kapcsolat elismerésére irányuló esetleges szándék, mégha végül azok is elutasították a keresetet. A megtámadással kapcsolatos ítéleteknél ez azért különösen feltűnő, mert a Ptk. kifejezetten lehetőséget biztosít ebben a körben a közvetlen kapcsolatok elismerésére, azaz tálcán kínálná a kapaszkodót az 509. § (1) bekezdésének sugallatával szemben. A Ptk. 235. §-ának (2) bekezdése alapján ugyanis nem csak a sérelmet szenvedett szerződő fél, hanem az is megtámadhatja a szerződést, akinek a megtámadáshoz törvényes érdeke fűződik. Az eljáró magyar bíróságok formalizmusra való hajlamát mutatja, hogy az ítéletekben egyszer sem került elő ez az egyébként kézenfekvő hivatkozás, és ezért nem is került sor arra, hogy a megtámadásra jogosultak személyi körét bármelyik fórum ebben a körben a Ptk. 235. §-ának (2) bekezdése alapján vizsgálta volna.

5.6.1.3.4 *Deliktualis kerülőút lehetősége – a közreműködőért való felelősség analógiája*

391. A közvetlen keresetek kapcsán érdekes párhuzam fedezhető fel a magyar és a német joggyakorlat között az úgynevezett deliktualis kerülőút lehetőségével összefüggésben. A német jog kapcsán részletesen elemzett ítélet sajátossága az volt, hogy figyelmen kívül hagyva a megbízó és a harmadik személy közötti közvetlen jogviszonyok lehetőségét mereven tagadó hagyományos álláspontot, utóbbi mégis közvetlen keresettel fordult az előbbivel szemben, azt azonban nem a bizományi szerződésre vonatkozó szabályokra, hanem a BGB jogellenes károkozást szabályozó generálklauzulájára alapozta⁵⁶⁰. Hasonló lehetőség már egy korábbi legfelsőbb bírósági ítéletben is felmerült alternatívaként⁵⁶¹, a Győri Ítéltábla Gf.IV.20.223/2005/6.számú 2005. október 24. napján hozott ítélete pedig kifejezetten erről szólt.
392. A ítélet leegyszerűsített tényállása szerint a megbízó felperes kártérítés fizetésére kérte kötelezni egyetemlegesen a bizományost (I.r. alperes) és a harmadik személyt (II.r. alperest). Keresetében előadta, hogy telephelyének őrzés-védelme érdekében megbízta az I.r. alperest, hogy az őrzés-védelemre megbízható, jogszabályi feltételeknek megfelelő vagyónvédelmi szolgáltató céget keressen. A szerződésben a felek az I.r. alperes számára fix összegű óradíjat kötöttek ki. A megbízás alapján az I.r. alperes megbízóként a II.r. alperessel mint megbízottal megbízási szerződést kötött az anyag- és géptelep őrzés-védelmére és a portaszolgálat ellátására. A telephelyről azonban a felperes által lízingelt kotró-rakodógépet két ismeretlen férfi ellopta. A felperes a gép ellopásából és kiesett bérleti díjából fakadó kárának megtérítésére kérte kötelezni egyetemlegesen az alpereseket. A felperes a bizományossal (I.r. alperes) szemben a keresetét a Ptk. 475. §. (1) bekezdésére alapította, állítva, hogy a bizományos saját nevében kötött szerződést az őrző-védő feladatok ellátására II.r. alperessel; az I.r. alperes az őrzési feladatokat közreműködő (Ptk. 315. §.) közbenjöttével látta el, amelynek magatartásáért mindkét jogszabályhely szerint felel. A harmadik személy (II.r. alperes) felelősségét a Ptk. 339. §. (1) bekezdése és a 348. §. (1) bekezdés alapján tartotta megállapíthatónak, ugyanis a káresemény bekövetkezte a II.r. alperes hanyag őrzésének volt köszönhető, a káresemény bekövetkeztekor a II.r. alperes biztonsági őr alkalmazottja ittas volt.
393. Az elsőfokú bíróság ítéletével egyetemlegesen kötelezte az I-II.r. alperest. Ítéletének indokolásában rámutatott, hogy a Ptk. 344. §. (1) bekezdése alapján a közös károkozók egyetemleges felelőssége fennáll, még akkor is, ha a károkozók eltérő felelősségi szabályok alapján tartoznak is felelősséggel. Az I.r. alperes felelősségét így a felperes által vele kötött megbízási szerződés, míg II.r. alperes felelősségét a szerződésen kívül okozott károk felelősségének szabályai alapján tartotta megállapíthatónak. Álláspontja szerint a felperes és az I.r. alperes, valamint az I.r. alperes és a II.r. alperes között létrejött megbízási szerződések folyamatos jogviszony fenntartására irányultak, ezért elvetette az I.r. alperes azon védekezését, hogy az I.r. alperes a II.r. alperessel megkötött szerződéssel – a felperessel megkötött – szerződési kötelezettségeinek eleget tett.
394. A másodfokon eljáró Győri Ítéltábla elsőként abban a jogkérdésben foglalt állást, hogy az I.r. alperes (a bizományos) kártérítési felelőssége milyen felelősségi

⁵⁶⁰ Lásd a 165-172. bekezdéseket.

⁵⁶¹ Lásd a 363. bekezdést.

szabályok – a szerződésszegéssel, avagy a szerződésen kívül okozott károk megtérítésére vonatkozó – alapján állapítható meg. Az elsőfokú bíróság a szerződés megszegése [Ptk. 318. §. (1) bek.] alapján tartotta megállapíthatónak az I.r. alperes, míg a szerződésen kívül okozott károkért való felelősség szabályai (Ptk. 339. §. (1) bek.) alapján a II.r. alperes kártérítési felelősségét. Az ítéletábra álláspontja szerint a felperes és az I.r. alperes között a megbízási szerződésnek külön, a törvényben nevesített sajátos típusa jött létre, mégpedig a megbízási szerződés megkötésére irányuló bizományi szerződés. A Ptk. 509. §-ának (2) bekezdése alapján a bizományos (I.r. alperes) felel a felperessel szemben az őrzés-védelemre a harmadik személlyel (II.r. alperessel) kötött szerződés utóbbi által való megszegése folytán keletkezett károkért. Ebből pedig az ítéletábra gondolatmenete szerint az is következik, hogy a megbízó (felperes) szerződésszegésből eredő igényeit a károkozó harmadik személlyel szemben közvetlenül nem érvényesítheti, a szerződéssel és a szerződés megszegésével kapcsolatos igényeit csupán a vele jogviszonyban álló bizományossal (I.r. alperes) szemben terjesztheti elő⁵⁶².

395. A bizományos (I.r. alperes) által a harmadik személlyel (II.r. alperessel) kötött megbízási szerződés megszegése folytán a felperest ért károk megtérítése iránt tehát a felperes az I.r. alperes ellen alappal indított keresetet, hiányzott viszont az igényérvényesítési jogosultsága [a Pp. 3. §-ának (1) bekezdése szerinti keresetesség joga]⁵⁶³ ezen a jogcímen a II.r. alperessel szemben.
396. Az ítéletábra elvi élel mondta ki, hogy a szerződésen kívül okozott károk megtérítésének szabályai szerint [a Ptk. 339. §-ának (1) bekezdése alapján] a felperes követelhetne volna közvetlenül a harmadik személytől (II.r. alperestől) annak a kárnak a megtérítését, amelyet II.r. alperes a vele kötött (őrzés-védelemre vonatkozó) megbízási szerződés kereteit meghaladó, attól eltérő, úgynevezett többlettényállást megvalósítva okozott⁵⁶⁴. Jelen esetben azonban a felperes kára nem ennek volt köszönhető, ugyanis II.r. alperes csupán az őrzés-védelemre vonatkozó megbízási szerződésben meghatározott szerződési kötelezettségeit megszegve okozott kárt, amelyért a felperessel szemben az I.r. alperes (a bizományos) tartozik helyállni a Ptk. 509. §-ának (2) bekezdése szerint. A II.r. alperes (a harmadik személy) szerződésszegése automatikusan az I.r. alperes Ptk. 509. §. (2) bekezdése szerinti helyállási kötelezettségével jár. Ezért az ítéletábra tévesnek találta az elsőfokú bíróság azon indokolásbeli okfejtését is, hogy a II.r. alperes a szerződésen kívül okozott károk szabályai szerint miért tartozik felelősséggel a felperessel szemben. A II.r. alperes ugyanis éppen az őrzés-védelemre vonatkozó megbízási szerződés megszegésével okozott kárt [Ptk. 318. §-ának (1) bekezdése], szerződésszegésének az alapja az, hogy az anyag- és géptelep őrzésére vonatkozó kötelezettsége ellenére nem tudta elhárítani a felperes nagy értékű munkagépének elvitelét, a bűncselekmény elkövetését, melynek megakadályozása a megbízási szerződésben vállalt általános őrzési kötelezettségből és a saját iratokhoz csatolt őrutasításából is fakadt.
397. Mindezek alapján az imént hivatkozott magyar és az alfejezet bevezetőjében említett német ítélet közötti eltérés abban összegezhető, hogy amíg a német bíróság kifejezetten a bizományi konstrukcióra, illetve az amögött meghúzódó gazdasági realitásra tekintettel értelmezte a BGB kártérítési jogi generálklauzuláját, addig a

⁵⁶² A Győri Ítéletábra utalt az általam is elemzett BH. 2003/248. szám alatt közzétett eseti döntésre. Lásd a 372-389. bekezdéseket.

⁵⁶³ A perbeli legitimáció és a keresetességi jog különbségéről a Ptk. 509. §-ának (1) bekezdése kapcsán lásd a 346. bekezdést.

⁵⁶⁴ Lásd: Győri Ítéletábra Gf.IV.20.223/2005/6.sz. ítéletét

magyar ítéletben a bizományos felelőssége a Ptk. 509. §-ának (2) bekezdése alapján elnyelte a harmadik személy felelősségét, amely tehát csak arra a körre korlátozódott, amelyet a bizományos és a harmadik személy közötti szerződés nem fed le, tehát ahol ehhez a szerződéshez képest „többlet-tényállás” áll fenn.

398. A többlet tényállás gondolata, amely tehát a német gyakorlatban nem jelent meg, az olvasónak önkéntelenül is a teljesítési segédért való felelősség szabályait, pontosabban annak bírói gyakorlatát juttatja eszébe. A Legfelsőbb Bíróság Polgári Kollégiumának tanácselnöki értekezlete már 1966-ban tárgyalta ugyanis azt a kérdést, hogy a jogosult a szerződésen kívüli károkozás szabályai szerint közvetlenül felléphet-e a teljesítési segéddel szemben, és ennek kapcsán szintén szerepet kapott a többlet tényállás gondolata⁵⁶⁵. A tanácselnöki értekezlet úgy foglalt állást, hogy a Ptk. 315. §-a alapján a kötelezett szerződésszegése esetén a jogosult az igényét a szerződésszegésre vonatkozó szabályok szerint a kötelezettel szemben érvényesítheti. Az, akit a kötelezett a szerződés teljesítése érdekében igénybe vett (teljesítési segéd, közreműködő) a jogosulttal szerződéses kapcsolatban nem áll, ezért a szerződésszegésre vonatkozó szabályok alapján vele szemben nem lehet igényt érvényesíteni (nem érvényesíthető például a teljesítési segéd ellen szavatossági igény). Mindez azonban a tanácselnöki értekezlet szerint nem jelenti azt, hogy a jogosult sohasem érvényesíthet kártérítési igényt közvetlenül a teljesítési segéd (közreműködő) ellen akkor, ha ennek a jogellenes magatartása az őt igénybe vevő személy szerződő partnerénél, tehát a jogosultnál kárra vezet. Ha ugyanis — folytatódik az értekezlet jegyzőkönyve — a teljesítési segéd olyan többlet tényállást is megvalósít, amelynek alapján a jogosult és a kötelezett közötti szerződéses viszonytól függetlenül is, tehát a polgári jognak a szerződésen kívüli károkozásra vonatkozó szabályai szerint megállapítható a felelőssége, a jogosult kártérítési igényét közvetlenül a teljesítési segéddel szemben is érvényesítheti⁵⁶⁶.
399. A Győri Ítéletábró bizományi szerződéssel kapcsolatos ítélete nem hivatkozott a teljesítési segédért való felelősség szabályaira, az indokolásban szereplő többlet tényállás említése révén mégis valószínűnek látszik az a következtetés, hogy a közreműködőért való felelősség kialakult bírói gyakorlatát vette alapul. Az ítéletábró a harmadik személyt a bizományos közreműködőjének tekintette, akitől a megbízó az őrzés-védelemre vonatkozóan a harmadik személy és a bizományos közötti megbízási szerződés kereteit meghaladó, többlet tényállást megvalósító módon okozott károk megtérítését követelheti.
400. Fontosnak tartom már itt megjegyezni, hogy a közreműködőért való felelősség jelen esetben tetszetős analógiája nem volna alkalmazható fordított perszerkezet esetén, ugyanis abban az esetben, ha a harmadik személy érvényesített volna felperesként igényt a megbízóval szemben, a megbízó nem lenne a bizományos teljesítési segédének tekinthető. Amint arra a német jog kapcsán Müller-Erzbach több mint száz évvel ezelőtt rámutatott, ez a valós viszonyokat éppen a feje tetejére állítaná, hiszen a valóságban éppen a bizományos az, aki segédkezik a megbízónak és nem fordítva⁵⁶⁷.

⁵⁶⁵ A Legfelsőbb Bíróság Polgári Kollégiumának tanácselnöki értekezletének 1966. október 25-én tartott üléséről készült jegyzőkönyv. A jegyzőkönyv tartalmát ismerteti többek között: BENEDEK Károly (átdolgozta: Gellért György): A szerződésszegés. In: A Polgári Törvénykönyv magyarázata. Szerkesztette: GELLÉRT György. Budapest, 2007. I. kötet 1136. old.

⁵⁶⁶ A Legfelsőbb Bíróság Polgári Kollégiumának tanácselnöki értekezletének 1966. október 25-én tartott üléséről készült jegyzőkönyv. BENEDEK: i. m. 1136. old.

⁵⁶⁷ Lásd a 111. bekezdést.

401. A teljesítési segéd és a jogosult közötti közvetlen igényérvényesítés problémájával a magyar jogirodalomban Harmathy foglalkozott behatóan a közreműködőért való felelősség kérdéseit elemző munkájában. A továbbiakban az abban részletesen és meggyőzően kifejtett álláspontot kíséreltem meg adaptálni a bizományi szerződés esetére, fenntartva, hogy a közreműködőért való felelősség analógiája csak a megbízó által a harmadik személy ellen indított perben alkalmazható, fordított esetben viszont nem.
402. Harmathy az elmélet és a gyakorlat álláspontját összegezve többek között azt állapította meg, hogy általános törekvés jelentkezik a szerződéses viszonyok védelmére, olyan mindenkivel szemben ható tilalom kimondására, amely a szerződéses viszonyok megzavarására vonatkozik. A szerződéses viszonyok megzavarásától való tartózkodás parancsából jogosultság és kötelezettség keletkezik, jogviszony jön létre egyrésztől a szerződő felek, másrésztől mindenki között. Harmathy szerint ez a jogviszony hasonlít arra a jogviszonyra, amely a tulajdonjog jogosultja és mindenki más között fennáll; a jogviszony keretei között érvényesülő kötelezettség megsértése vonja maga után a kártérítési felelősséget⁵⁶⁸. Ez az általános, a szerződéses jogviszonyok megzavarásától való tartózkodásra vonatkozó kötelezettség jelenik meg a bírói gyakorlatban a közreműködővel szembeni közvetlen fellépéshez megkövetelt többlet tényállás gondolatában.
403. Harmathy idézett művében megalkotta a közreműködő és a jogosult közötti közvetlen igényérvényesítés számomra is hasznosítható dogmatikai rendszerét. Eszerint a jogosult és a harmadik személy jogviszonyának tartalma, a felek jogai és kötelezettségei attól függenek, hogy szoros összefüggés van-e szerződéseik között vagy nem⁵⁶⁹. A Győri Ítéltábla döntéséből kiolvasható álláspont tehát összefügg a bizományi szerződés és az adásvételi szerződés kapcsolódásainak a következő fejezetben általam is — Harmathy egy másik munkájának alapulvételével — részletesen vizsgált kérdésével. Harmathy két esetet különít el. Az első esetkörben nincs szerves kapcsolat a szerződések között: itt megvalósulhat a szerződések különállása és a jogosult legfeljebb kártérítési követeléssel fordulhat a harmadik személy ellen a szerződészegésért. Ebben az esetben a jogosult és a harmadik személy közötti védelmi jogviszony csak mögöttesen csatlakozik a harmadik személy és szerződő partnere közötti szerződéses jogviszonyhoz⁵⁷⁰. A második esetkörben viszont szoros összefüggés áll fenn a két szerződés között, ezért ott nem lehet szó a szerződések elkülönüléséről. Szoros összefüggés áll fenn Harmathy szerint azokban az esetekben, amelyekben a teljesítés természete vagy gazdaságpolitikai szempontok megkövetelik a kötelezett és a harmadik személy kötelezettségeinek — legalább részlegesen — azonos meghatározását, egységes elbírálását. Az összefüggés miatt a jogosult és a harmadik személy közötti jogviszony előrelép, és tulajdonképpen a közreműködő szerződéssel vállalt kötelezettsége mellett helyezkedik el. Ilyenkor kifejezetten vagy implicit módon megtalálható a harmadik személy részéről ígért teljesítés más szerződés keretén belül való felhasználásának előre tudható, előre látható jellege. Ebben az esetben Harmathy nem tartotta kielégítőnek önmagában a kártérítés útján történő jogrendezést, hanem szerződéses igényeket, szavatossági jogkövetkezményeket és teljesítést is megengedhetőnek látott⁵⁷¹.

⁵⁶⁸ HARMATHY Attila: Felelősség a közreműködőért. Budapest, 1974. 184. old.

⁵⁶⁹ HARMATHY: Felelősség a közreműködőért. i. m. 189. old.

⁵⁷⁰ HARMATHY: Felelősség a közreműködőért. i. m. 189. old.

⁵⁷¹ HARMATHY: Felelősség a közreműködőért. i. m. 189-190. old.

404. A közreműködő és a jogosult közötti közvetlen perlés Harmathy által kidolgozott elméletét a Győri Ítéltábla döntésére alkalmazva az alábbi következtetés szűrhető le. A bíróság – bár erről az ítélet nem szól – a konkrét esetben nem tekintette a harmadik személy számára előre láthatónak, hogy az általa nyújtott őrzési szolgáltatást szerződő partnere (a bizományos) valójában egy másik szerződés keretében fogja felhasználni. Feltételezve, hogy hallgatólagosan az idézett dogmatikát követte, csak az előreláthatóság hiányában juthatott ugyanis arra a következtetésre, hogy felperes a szerződésen kívül okozott károk megtérítésének szabályai szerint követelhetne volna közvetlenül a harmadik személytől annak a kárnak a megtérítését, amelyet utóbbi a vele kötött (őrzés-védelemre vonatkozó) megbízási szerződés kereteit meghaladó, attól eltérő, úgynevezett többlettényállást megvalósítva okozott. Ellenkező esetben a közreműködőért való felelősség dogmatikája alapján szerződésszegési alapon is megállapítható volna a harmadik személy kártérítési kötelezettségét. Az ítélet fő tanúsága ennek alapján – többszörös áttételeken keresztül – számomra az, hogy a harmadik személy tudomása a bizományi jogviszonyról (az előreláthatóság követelménye), implicit módon annak ellenére relevanciát nyert a magyar bírói gyakorlatban, hogy a kontinentális jogrendszerekhez ebben a tekintetben hű magyar jog nem tesz róla említést.

5.6.2 A szerződések egyéb összefüggései

405. Nyilvánvaló volta ellenére szükségesnek látszik ehelyütt is megemlíteni, hogy a bizományi szerződés teljesítése esetén voltaképpen két szerződés jön létre: a bizományi szerződés, amelynek alapján a bizományos eljár és elszámol, és a bizományi szerződés alapján megkötött második szerződés, amelynek révén a megbízó érdeke a bizományos saját nevében történt eljárása eredményeképpen kielégül. A bizományi szerződésben a felek: a megbízó és a bizományos; az ennek alapján kötött szerződésben a bizományos és a vele szerződő harmadik személy⁵⁷².
406. A bizományi szerződésnél számos bonyolult problémát okoz, hogy minden esetben két szerződést kell figyelemmel kísérni, két szerződés kapcsolatát kell biztosítani. A különböző témáknál ugyanakkor a törvény más-más választ ad a kapcsolat kérdéseire⁵⁷³. A szerződések kapcsolata nemcsak az imént tárgyalt közvetlen keresetekkel összefüggésben merül fel, hanem a bizományi szerződésre vonatkozó csaknem valamennyi szabály kapcsán, talán csak az önszerződésre vonatkozó rendelkezés jelent ez alól kivételt⁵⁷⁴.
407. Ahogy azt már az értekezés bevezetőjében említettem, álláspontom szerint a megbízó és a harmadik személy közötti közvetlen igényérvényesítés csak az egyik végpontja annak a szakasznak, amelynek másik szélsőpontján a megbízó és a bizományos közötti (belső) és a bizományos illetve a harmadik személy közötti (külső) viszony merev elhatárolása található. A belső és a külső jogviszony egymásra hatásának (közvetlen kapcsolatoknak) számos egyéb köztes formája is létezik. Az egyik lehetséges változata éppen a hatályos Ptk-ban [509. § (3)]

⁵⁷² EÖRSI–KEMENES–SÁRÁNDI–VILÁGHY: i. m. 122. old.

⁵⁷³ HARMATHY Attila: A bizomány. In: A Polgári Törvénykönyv magyarázata. Szerkesztette: Gellért György. Budapest, 2007. II. kötet 1846-1847. old.

⁵⁷⁴ A bizományos önszerződésére vonatkozó rendkívül alapos tanulmányt lásd: MOLNÁR Hella: Az önszerződés. Themis. Az ELTE Állam- és Jogtudományi Doktori Iskola elektronikus folyóirata. 2007 június. <http://www.ajk.elte.hu/TudomanyosProfil/kiadvanyok/elektronikus/themis/Themis%20-%202007.%20J%C3%BAnius.pdf> [2007.09.04.]

bekezdés] is megjelenő azon szabály, amely szerint a bizományos hitelezői nem támaszthatnak igényt a bizományossal szerződő féllel szemben fennálló és a megbízót illető követelésekre, vételi bizomány esetén a bizományos által megvett dolgokra, illetve a bizományoshoz befolyt és elkülönítve tartott vagy kezelt olyan pénzüsszegekre, amelyekről megállapítható, hogy a megbízót illetik⁵⁷⁵.

5.6.2.1 A limit-ár

408. A szerződések összefüggéseit jelzi álláspontom szerint mindenek előtt a Ptk. limit-árra vonatkozó szabályozása. A bizományos a szerződést a megbízó által megadott feltételek mellett köteles megkötni. Adásvételi bizomány esetén a legfontosabb feltétel a limit-ár. A limit-ár kikötése azt jelenti, hogy a megbízó magában a bizományi szerződésben vagy az annak alapján született utasításban meghatározza eladási bizomány (amelynél a megbízó a saját dolgát kívánja áruba bocsátani) esetében azt a legalacsonyabb árat, amelyért a bizományos a dolgot még eladhatja; vételi bizomány esetében (ahol a megbízó valamilyen árut akar a bizományos útján megszerezni) pedig a bizományi szerződésben rögzítik azt a legmagasabb árat, amelyért azt a megbízó megveheti. Eddig az árig a megbízó és a bizományos megállapodása szerint még a megbízó érdekeit szolgálja a szerződés, ezen túl azonban már nem.
409. Természetesen gyakran előfordul, hogy a bizományos csak a limit-ártól eltérő árért tudja a dolgot eladni vagy megvásárolni. A Ptk.-nak tehát rendeznie kellett a limit-ártól való pozitív vagy negatív eltérést, éspedig akként, hogy a jogalkotónak figyelembe kellett vennie, hogy eladási illetve vételi bizománynál a megbízó érdekei különböző mértékben sérülhetnek, illetőleg szabályozni kellett a limit-árnál kedvezőbb eladásból vagy vételből származó előny sorsát.
410. Ha a bizományos a megbízóra kedvezőbb feltételek mellett köti meg a szerződést, tehát a limit-árnál drágábbért ad el vagy olcsóbban vásárol, a különbözet a Ptk. alapján nem a bizományost, hanem a megbízót illeti meg⁵⁷⁶. Ennek a szabálynak dogmatikai és jogpolitikai indokai vannak. Dogmatikai indoka, hogy a bizományos, ha a saját nevében jár is el, a megbízó számlájára (a megbízó javára) teszi ezt. Azaz a megbízó állja az ügylet számláját, logikus tehát, hogy az adásvételi szerződésből származó előny a megbízót illesse és ne a bizományost, aki pusztán közvetít és csak a bizományi díjra tarthat igényt.
411. A limit-ártól való kedvező eltérést rendező szabály jogpolitikai indoka, hogy a bizományos rendszerint szakember, a megbízó viszont nem. Ha a kedvezőbb feltételekkel elért többlet a bizományost illetné meg, akkor könnyen előállhatna az a helyzet, hogy a szakember bizományos a hozzá nem értő megbízót megtévesztve olyan limit-ár kikötését érne el, amely a dolog forgalmi értékétől eltér, és amelyek mellett könnyen érhet el kedvezőbb feltételeket⁵⁷⁷. Bizományosi tevékenységet olyan személy szokott folytatni, aki az áruforgalomban folyamatosan részt vesz, ismeri a piaci feltételeket, ezzel szemben a megbízó valószínűleg azért fordul bizományoshoz, mert nem szakértő az áruforgalomban. A bizományos könnyen becsaphatja tehát megbízóját a limit-ár meghatározásánál. A Ptk. 1992-ig hatályos szövege ezzel a veszéllyel számolva megtiltotta, hogy a kereskedelmi életben

⁵⁷⁵ NEMESSÁNYI: Közvetett képviselet – közvetlen kapcsolat. i. m. 21-22. old.

⁵⁷⁶ Ptk. 508. § (1) bekezdés

⁵⁷⁷ EÖRSI Gyula – KEMENES Béla – SÁRÁNDI Imre – VILÁGHY Miklós: Kötelmi jog. Különös rész. (Egyes szerződésfajták). Budapest, 1985. 122. old

- általában kevésbé járatos magánszemélyekkel kötött szerződésekben a bizományos ilyen díjmeghatározást alkalmazzon.
412. Az 1960. május 1-jén hatályba lépett Polgári Törvénykönyv letért az 1875. évi Kereskedelmi Törvény által kijelölt útról⁵⁷⁸ és a Ptk. szövege már nem tartalmazta az iparszerűség kritériumát, és nem ismerte a kereskedő fogalmát. A törvény az állampolgárok, valamint az állami, gazdasági és társadalmi szervezetek vagyoni és egyes személyi viszonyait egységesen volt hivatott szabályozni. A Ptk. megalkotója ezzel formálisan megszüntette a kereskedelmi jog különállását, bár a Kt. egyes rendelkezései – jelentőségüket veszítve – hatályban maradtak⁵⁷⁹.
413. Megjelent azonban a Polgári Törvénykönyvben a szocialista szervezet fogalma, amely arra szolgált eszközül, hogy az állami tulajdonon belül megkerülhetetlenül különböző szabályozási igényeket az egységes Polgári Törvénykönyvön belül lehessen tükröztetni, és ne kelljen külön gazdasági jogi kódexet alkotni⁵⁸⁰. A szocialista szervezet kifejezést az 1977. évi IV. törvény gazdálkodó szervezetre változtatta és részben módosította az ilyen szervezetekre vonatkozó külön szabályokat. A szocialista szervezet illetve később a gazdálkodó szervezet törvényi megjelenése mutáns formában ugyanazt a szándékot juttatta kifejezésre, mint amely a kereskedelmi jog és a magánjog dualizmusának gondolatában is jelen volt: a gazdasági élet professzionális szereplőire más magánjogi szabályok vonatkoznak, mint az egyéb jogalanyokra.
414. A bizományi szerződés tekintetében a Ptk. eredeti szövege nem tartalmazott alanyi megszorítást, nem voltak külön szabályok a szocialista szervezet által kötött bizományi szerződésre vonatkozóan. Az 1978. március 1-jétől hatályos törvénytörvényben már több helyen is eltérő szabályokat találunk arra az esetre, ha a megbízó vagy a bizományos gazdálkodó szervezet. A Ptk. akkori 508. § (1) bekezdése szerint ha a bizományos a megbízóra kedvezőbb feltételek mellett köti meg az adásvételi szerződést, mint amilyeneket a bizományi szerződésben megállapítottak, az ebből eredő előny a megbízót illeti meg. Az ezzel ellentétes megállapodás semmis, ha magánszemély a megbízó. Az 510. § (1) bekezdése alapján pedig a bizományos az adásvételi szerződést a megbízóval csak akkor kötheti meg maga, ha a dologra jogszabály vagy hatóság rögzített árat állapít meg, vagy a szerződő felek gazdálkodó szervezetek. Ezeket a gazdálkodó szervezet részvételével kötött bizományi szerződésre vonatkozó speciális szabályokat a 73/1992. (XII. 28.) számú AB határozat helyezte hatályon kívül.
415. Az alkotmánybírósági normakontrollt kezdeményező indítványozó megítélése szerint a magánszemély megbízóval kapcsolatos idézett korlátozó rendelkezés a magánszemélyek és a jogi személyek között indokolatlan és alkotmányellenes megkülönböztetést tesz, azt a benyomást kelti, mintha a magánszemély vállalkozó ügyei vitelében korlátozottabb képességekkel rendelkeznek, ezért az államnak a magánszemélyt meg kell védenie. Az Alkotmánybíróság (a továbbiakban: AB) az 508. § (1) bekezdésének második mondata tekintetében az Alkotmány 9. § (1) bekezdéséből indult ki, amely a köztulajdon és a magántulajdon egyenjogúságát és egyenlő védelmét deklarálja. Az AB álláspontja szerint az Alkotmány 9. § (1) bekezdése összefüggésében a 70/A. § (1) bekezdésével olyan általános jogegyenlőségi tétel, amely egyrészt a tulajdon bármely formájával kapcsolatban

⁵⁷⁸ Az iparszerűség kritériumával kapcsolatban lásd a 207. bekezdést

⁵⁷⁹ NOCHTA Tibor – KOVÁCS Bálint – NEMESSÁNYI Zoltán: Polgári jog II. Pécsi Tudományegyetem Állam- és Jogtudományi Kar Igazságügyi Ügyintéző Szak Kaposvár. Pécs, 2005. 143. old.

⁵⁸⁰ VÉKÁS Lajos: Az új Polgári Törvénykönyv elméleti előkérdései. HVG-ORAC Lap- és Könyvkiadó Kft., Budapest 2001. 72. old.

tiltja a diszkriminációt, másrészt nemcsak a tulajdonjogra, hanem az abból folyó egyéb vagyoni jogokra is vonatkozik. Eszerint a polgári jogi jogviszonyok körében tett megkülönböztetés – kellő súlyú alkotmányos indok hiányában – ugyancsak alkotmányellenes⁵⁸¹.

416. Az Alkotmánybíróság szerint bizományosi tevékenységet áruforgalomban folyamatosan résztvevő személy szokott folytatni, aki ismeri a piaci körülményeket. Az új gazdálkodási körülmények között – ha vannak is még, akik teljes körű tájékozottsággal nem rendelkeznek – az áruforgalom és a piaci feltételek ismerete a jogok és kötelezettségek egyenlősége folytán minden üzletszerűen gazdasági tevékenységet folytató jogalanytól elvárható⁵⁸².
417. Az Alkotmánybíróság a vizsgált szakaszban szereplő „magánszemély” kifejezéssel kapcsolatban azt állapította meg, hogy a Ptk. akkor hatályos 685. § c) pontja a gazdálkodó szervezetek körébe nem vonta be üzletszerűen végzett gazdasági tevékenységével kapcsolatban az egyéni vállalkozót (megjegyzem, hogy a 685. § c) pontjának 1993. október 30-tól hatályos szövege már gazdálkodó szervezetnek minősíti az egyéni vállalkozót). Az AB szerint a magánszemély és a magánvállalkozó nem azonos fogalmak. A megváltozott gazdasági körülményeket a jogszabályok fogalmi körének is követnie kell. Az Alkotmánybíróság gondolatmenete szerint átértékelésre szorul a polgári jog területén nemcsak a gazdálkodó szervezet fogalma, hanem a magánszemély fogalma is. A gazdálkodó szervezetek köre magánvállalkozókkal bővül, a magánszemélyek köre szűkül, mert vállalkozása körében a magánvállalkozó - akár egyéni, akár társas vállalkozó - kikerül abból a piaci viszonyokkal kevésbé ismerős körből, amelyet az indítványozó által támadott törvényhely védeni kívánt. A Ptk. 508. § (1) bekezdésében használt „magánszemély” fogalmat a fentiek folytán az Alkotmánybíróság bizonytalan megfogalmazásnak tekintette, a semmisséget, mint kötelező joghatást pedig olyan aránytalan korlátozásnak minősítette, amely alkotmányosan meg nem engedhető diszkriminációt eredményez.
418. Az 1992. október 29-én kihirdetett 54/1992. (X. 29.) AB határozattal az Alkotmánybíróság a Ptk.-nak a gazdálkodó szervezetek körét meghatározó 685. § c) pontját 1993. szeptember 30-i hatállyal megsemmisítette. Ez a határozat az alkotmánybírák szerint megnyitotta a lehetőséget a jogalkotó számára a gazdasági tevékenységgel foglalkozók körének átfogó, egységes szabályozására. Ennek keretében lehetőség lesz annak mérlegelésére is, hogy a „gyengébbek” védelmében indokolt lehet a polgári jog egyéb, a semmisségnél enyhébb eszközeinek alkalmazása, pl. speciális jogszabályokban esetleg a megbízásnak saját ügylété változtatása vagy a bizományos belépésének kitiltása, de a szerződési szabadsággal szemben az általános tilalmat és főleg a semmisség ilyen jellegű alkalmazását az Alkotmánybíróság aránytalanoknak tartotta és ezért ezeket a rendelkezéseket megsemmisítette.
419. Mindezek alapján az AB szerint az 508. § (1) bekezdésének második mondatában szereplő semmisség (magánszemély megbízó esetén), mint kötelező joghatás aránytalan korlátozást eredményezett, ezért alkotmányosan meg nem engedhető diszkriminációt valósított meg, így ezt a rendelkezést az Alkotmánybíróság az Alkotmánnyal ellentétesnek nyilvánította és megsemmisítette. A Ptk. 508. §-ának (1) bekezdése ezért 1992-től kezdődően a következőképpen hangzik: Ha a bizományos a megbízóra kedvezőbb feltételek mellett köti meg az adásvételi

⁵⁸¹ NOCHTA– KOVÁCS– NEMESSÁNYI: Magyar polgári jog. Kötelmi jog. Különös rész. i. m. 230. old.

⁵⁸² Lásd a 73/1992. (XII. 28.) számú AB határozatot

szerződést, mint amilyeneket a bizományi szerződésben megállapítottak, az ebből eredő előny a megbízót illeti meg. Az Alkotmánybíróság tehát a fent vázolt fogyasztóvédelmi jelleget figyelmen kívül hagyva a magánszemélyekkel szemben diszkrimináló természetűnek és alkotmányellenesnek minősítette a tilalmat⁵⁸³.

420. A limit-ártól való hátrányos eltérés esetén a Ptk. különbözőképpen szabályozza az eladási és a vételi bizomány esetét. A különbség indoka, hogy míg eladási bizomány esetében a bizományos többnyire lebonyolítja az adásvételi szerződést akkora, amikor a megbízó tudomást szerez a bizományos által elért és a bizományi szerződésben megállapított limit-ár különbségéről, addig a vételi bizománynál a bizományosnak a harmadik személlyel megkötött szerződése nem jelent olyan kész helyzetet a megbízó számára, mint az eladási bizománynál. Ha a bizományos a limit-áron alul ad el, köteles a megbízónak az árkülönbözetet megtéríteni, kivéve, ha három együttes körülményt bizonyít. Bizonyítani kell, hogy az adásvételi szerződést a bizományi szerződés megkötése után bekövetkezett körülmények következtében a limit-áron nem lehetett megkötni, a megbízót az eladással károsodástól (például a dolog megromlásától, az árfolyam további esésétől) óvta meg, és a megbízót nem tudta értesíteni. Ha a bizományos a limit-áron felül vásárol, maga köteles az értékkülönbözetet fedezni; ha ezt nem teszi, akkor a megbízó az adásvételi szerződést visszautasíthatja. Amennyiben pedig a bizományos nem a limit-ár tekintetében, hanem egyébként a bizományi szerződésben megállapított feltételektől tér el lényegesen, a megbízó a bizományos által kötött szerződést visszautasíthatja. A szerződés visszautasítása esetében a bizományos és a szerződő fél közötti szerződés ezek között a felek között hatályos marad, de abból a megbízóra a bizományossal szemben kötelezettségek nem származnak⁵⁸⁴.

5.6.2.2 Del credere „felelősség”

421. A Ptk.-ban főszabálynak tekintett del credere „felelősség”-nek nevezett intézmény álláspontom szerint szintén az adásvételi szerződés és a bizományi szerződés összekapcsolását mutatja.
422. A Ptk. 509. §-ának (2) bekezdése úgy fogalmaz, hogy a bizományos a megbízónak felelősséggel tartozik mindazoknak a kötelezettségeknek a teljesítéséért, amelyek a vele szerződő felet a szerződés folytán terhelik. A Ptk. ezen bekezdése az ún. „del credere felelősség” törvényi megfogalmazása. A bizományos ennek értelmében nem csak azért tartozik a megbízó irányában felelősséggel, hogy megkötötte-e a szerződést harmadik személlyel, hanem azért is, hogy a harmadik személy teljesít.
423. A Ptk. 509. § (2) bekezdése a Kt. és a külföldi jogok megoldásától eltérően főszabályként mondja ki a del credere felelősséget. A Kt. 376. §-a úgy rendelkezett, hogy „A bizományos a vele szerződő fél fizetési, vagy egyéb kötelezettségeiért egyenes adósként felelősséggel tartozik, ha ezt elvállalta, vagy ha a felelősség őt a saját üzlete helyén divatozó kereskedelmi szokásnál fogva terheli.” Ilyen esetekre a bizományos magasabb összegű bizományi díjra volt jogosult. A 377. § ugyanis úgy rendelkezett, hogy „ha a bizományos a szerződő fél kötelezettségeiért jótállást vállalt (star del credere), ezért külön díjt igényelhet.” A Ptk. miniszteri indokolása a változtatást azzal indokolta, hogy a Ptk. „általános elveivel szembenállna (...) az az

⁵⁸³ 73/1992. (XII. 28.) AB határozat. HARMATHY Attila: A bizomány. In: A Polgári Törvénykönyv magyarázata. Szerkesztette: Gellért György. Budapest, 2001. II. kötet 1700-1701. old.

⁵⁸⁴ EÖRSI Gyula – KEMENES Béla – SÁRÁNDI Imre – VILÁGHY Miklós: Kötelmi jog. Különös rész. (Egyes szerződésfajták). Budapest, 1985. 123. old.

álláspont, hogy a bizományos csupán a szerződés megkötésére köteles. A bizományosnak úgy kell a szerződés megkötnie, úgy kell a szerződő felet megválasztania, hogy a megbízó jogos érdekeit teljesen kielégítse. Ez pedig magával vonja az említett szabályt, amely arra ösztönzi a bizományosot, hogy olyan harmadik személlyel kösse meg a szerződést, akiről tudja, hogy képes a szerződésben vállalt kötelezettségeinek eleget tenni. Végül fokon a szabály a bizományos jogosnak elismerhető érdekeit sem sérti, mert ő viszont átháríthatja helytállásának következményeit a szerződésszegő ügyfelére.”⁵⁸⁵

424. A 2008. évi Szakértői Javaslat is rámutatott, hogy nem világos a Ptk. gyakorlata alapján, hogy a del credere felelősség helytállás-e vagy felelősségi tényállás. Előbbi esetben nincs, míg az utóbbi esetben van lehetőség mentesülésre. A külföldi jogok helytállási kötelezettséget írnak elő: az osztrák HGB 394. §-a, a német HGB 394. §-a, valamint a svájci OR 430. §-a egyaránt az *einstehen* kifejezést használja⁵⁸⁶. Álláspontom szerint a magyar törvény szóhasználatában is helyesebb lenne a helytállásra utaló kifejezés használata, mint ahogy a Kt-ban szereplő „jótállás” esetében ez megvalósult⁵⁸⁷.
425. A del credere „felelőségnek” van egy olyan eleme, amely a gondossággal áll kapcsolatban: a szerződéskötés körüli gondosság követelménye azt is magában foglalja, hogy a bizományos megbízható és kellő anyagi erővel rendelkező személlyel kösse meg a megbízó érdekét szolgáló szerződést. Ennyiben a bizományos felelőssége a szerződéstípus megbízási jellegével összefér. A del credere „felelőségnek” azonban van egy, a kockázatviseléshez hasonló eleme is: lehetséges, hogy a bizományos a lehető legnagyobb gondossággal választja ki a szerződéskötő felet, és az mégsem teljesíti kötelezettségét. Ha ezért is felelőssé teszi a törvény a bizományosot, akkor ebben a vonatkozásban voltaképpen túllépi a megbízásból folyó kockázatviselés határait, és a bizományos helyzetét a vállalkozóéhoz közelíti: ebben a vonatkozásban a bizományosnak az eredményért kell helytállnia⁵⁸⁸.
426. A bizományos felelőssége tehát kétirányú, mert egyrészt felel a saját magatartása miatt keletkezett szerződésszegésért, másrészt felel a vele szerződő fél kötelezettsége teljesítéséért. Ez a felelőség a magyar bírói gyakorlat álláspontja szerint a teljesítési segédért való felelőséghez áll legközelebb. A jogi szabályozásnak az volt a célja, hogy a bizományosot arra készítse: olyan személlyel kösse meg a szerződést, olyan személyt válasszon ki, aki eleget tud tenni a szerződéses kötelezettségnek. Ez a szabályozás a bizományos kockázatát növeli, közvetítői szerepét gyengíti⁵⁸⁹. A bizományos ugyanis a harmadik személy magatartását sem irányítani, sem ellenőrizni nem tudja, mégis ha a harmadik személy vele szemben megszegi a szerződést, minden valószínűség szerint a bizományos sem tudja a várt eredményt nyújtani a megbízónak⁵⁹⁰.
427. A Ptk. megalkotói a fent idézettek szerint ennek a rendkívül szigorú felelősségi formának a törvénybe iktatását a bizományos fokozott ösztönzésével magyarázták: a

⁵⁸⁵ GÁRDOS Péter: A bizományi szerződés. In: VÉKÁS Lajos (szerkesztette): Szakértői Javaslat az új Polgári Törvénykönyv tervezetéhez. Budapest, 2008. 955-956. old.

⁵⁸⁶ GÁRDOS: i.m. 955-956. old.

⁵⁸⁷ Erre az összefüggésre Dr. Fuglinszky Ádám PhD egyetemi adjunktus hívta fel a figyelmemet, akinek rendkívül alapos, jóindulatú kritikát is tartalmazó, az értekezés műhelyvitájára megküldött írásos véleményéért ezúton mondok köszönetet.

⁵⁸⁸ EÖRSI Gyula – KEMENES Béla – SÁRÁNDI Imre – VILÁGHY Miklós: Kötelmi jog. Különös rész. (Egyes szerződésfajták). Budapest, 1985. 123. old.

⁵⁸⁹ BH1994. 266. — Legf. Bír. Gf. I. 32 948/1992. sz.

⁵⁹⁰ HARMATHY: A bizomány (2007) i. m. 1851-1852. old.

bizományos fokozott gondossággal kell, hogy kiválassza azt a személyt, akivel a saját nevében a megbízó javára szerződést köt, mert ezen harmadik személy szerződésszegése esetén ő köteles helytállni. Az alapesetben is fennálló del credere „felelősség” szigorán a magyar bírói gyakorlat két irányban is enyhített. A Legfelsőbb Bíróság egyrészt kimondta, hogy ha a megbízó jelöli ki a harmadik személyt, akivel a bizományosnak szerződnie kell, a törvény teleológiai értelmezése alapján nem terhelheti a bizományost del credere „felelősség”⁵⁹¹. Másrészt ugyanebben az ítéletben az is kimondásra került, hogy a Ptk. 200. §-ára figyelemmel azonban nincsen jogi akadálya annak, hogy a felek a bizományos felelősségének körét, terjedelmét a szerződésben meghatározzák és így a közvetítői tevékenységét vagy a saját kockázatvállalását erősítsék vagy gyengítsék⁵⁹².

428. A Szakértői Javaslat visszatért a Kt. megközelítéséhez, és a felek eltérő megállapodása hiányában nem írt elő helytállási kötelezettséget. Ez a Kt. és a külföldi kódexek alapján is csak két esetben terheli a bizományost: külön megállapodás esetén és az alkalmazandó kereskedelmi szokások esetén. Mivel azonban a Javaslat szerint a kereskedelmi szokások egyébként is a szerződés részévé válnak, itt szükségtelen erre külön utalni. A Szakértői Javaslat tehát a del credere felelősség körében két ponton is változtatni kívánt a hatályos szabályon. Az egyik változás, hogy a Javaslat világossá tette, hogy a del credere felelősség csak nevében felelősség, valójában azonban helytállási kötelezettséget jelent. A másik változás, hogy megváltozik a főszabály. Eddig ugyanis a Ptk. 509. § (2) bekezdése alapján a felek eltérő megállapodásának hiányában a bizományos köteles volt a mindazon kötelezettségek teljesítéséért helytállni, amelyek a vele szerződő felet a szerződés folytán terhelték. A Javaslat ezt a helytállási kötelezettséget csak külön megállapodás – és ezzel összhangban: megfelelően növelt bizományi díj – esetén akarta előírni⁵⁹³.

5.6.2.3 Az adásvételi szerződés megbízónak betudható hibája

429. A szerződések összefüggése a magyar joggyakorlatban az adásvételi szerződés megbízónak betudható hibás teljesítésével összefüggésben okozott problémákat. Ha ugyanis a bizományos teljesít a harmadik személlyel szemben, és teljesíti kötelezettségét a harmadik személy is, lezárul a bizományosnak a megbízóval szemben történő teljesítése, s úgy tűnhet, hogy megszűnik a bizományi szerződés, de ekkor a harmadik személy követelésekkel lép fel a bizományossal szemben⁵⁹⁴. A kérdés eladási bizománynál merült fel ismételt a bírói gyakorlatban. Előfordult, hogy az adásvételi szerződést a harmadik személy megtámadta, mert az eladott festményt meghamisították, a másik esetben pedig az eladott dolog minőségi hibája miatt lépett fel a harmadik személy és gyakorolta elállási jogát. A kérdés mindkét esetben az volt, hogy az adásvételi szerződés megdőlése, sikeres megtámadás vagy elállás folytán kihat-e a bizományi szerződésre⁵⁹⁵.

⁵⁹¹ BH1994. 266. – Legf Bír. Gf. I. 32 948/1992. sz.

⁵⁹² BH1994. 266. – Legf Bír. Gf. I. 32 948/1992. sz. A del credere „felelősség” kizásának lehetőségére Dr. Menyhárd Attila tanszékvezető egyetemi docens hívta fel a figyelmet az értekezés műhelyvitájára küldött írásos véleményében, akinek emellett valamennyi egyéb javaslatát is hálásan köszönöm.

⁵⁹³ GÁRDOS: i. m. 955-956. old.

⁵⁹⁴ HARMATHY: A bizomány (2007) i. m. 1847-1848. old.

⁵⁹⁵ HARMATHY: A bizomány (2007) i. m. 1848. old.

430. Harmathy szerint a két szerződés kapcsolata tekintetében két fő elméleti irányban lehet megoldást keresni.
431. Az egyik lehetőség a két szerződés elszigetelése egymástól. Ez azt eredményezi, hogy az adásvételi szerződés megdőlése nem hat ki a bizományra. A bizományi szerződésnél az adásvételtől függetlenül kell megvizsgálni, hogy fennáll-e az érvénytelenségi ok, a hibás teljesítés miatt lehet-e jogokat érvényesíteni, a jogérvényesítési határidőket pedig csak a bizományi szerződés vonatkozásában kell vizsgálni. Ez a megoldás Harmathy szerint azt jelenti, hogy nemcsak a harmadik személlyel szemben tűnik el a bizományos közvetítő ügyviteli tevékenysége, hanem a megbízóval szemben is, azaz a bizományi konstrukció nagyon hasonló lesz az adásvételhez⁵⁹⁶.
432. A másik lehetőség a két szerződés összefüggésének az erősítése, amely annyit jelent, hogy a bizományi szerződés létszakai az adásvételi szerződéssel kapcsolatban kell elbírálni. Eszerint az elméleti irány szerint a bizományi szerződés teljesítéséhez szükség van az adásvétel teljesítésére, az adásvételi szerződés megszegése a bizományi szerződés megszegését is jelenti, az adásvétel megdőlése pedig feléleszti a bizományt. Ez a konstrukció kiemeli a bizomány ügyviteli jellegét, hangsúlyozza az adásvételtől való függőségét, a képviselőt felé közelítését⁵⁹⁷.
433. A kérdés a magyar joggyakorlatban úgy merült fel, hogy az adásvételi szerződés megdőlése kihat-e a bizományi szerződésre. A törvény erről a problémáról nem tartalmaz szabályt, s ebben a tekintetben nem ad egyértelmű választ a két szerződés kapcsolatára sem. A viták eldöntését nehezíti, hogy a törvény egyes szabályaiból a bizományos önálló kockázatviselésen alapuló tevékenysége (azaz a szerződések különválasztása) jelenik meg, más szabályaiból viszont az összefüggés elismerése következik⁵⁹⁸.

5.6.2.3.1 Közvetítő megoldás a Ptk. 479. §-ának (3) bekezdése alapján

434. A Legfelsőbb Bíróságnak 1977-ben két esetben is foglalkoznia kellett a bizományi szerződés és az adásvételi szerződés kapcsolatával. A két ítélet jogi indokolásának rendkívül hasonló volta miatt együtt tárgyalom őket.
435. A BH 1977.492. számon közzétett ítélet⁵⁹⁹ tényállása szerint a bizományossal kötött adásvételi szerződést a harmadik személy utóbb megtámadta, mert az eladott festményt bár a feltüntetett művész készítette, azt utóbb „dilettáns kéz” átfestette. A peradatokból megállapítható volt, hogy a bizományos változatlan állapotban adta el a festményt a vevőnek. A vevő általi sikeres megtámadást követően indított pert a bizományos megbízója ellen, és annak a vételárnak a megfizetését követelte, amelynek megfizetésére őt kötelezte a bíróság a vevővel szemben.
436. A BH 1977.276. sz. ítélet alapjául szolgáló ügyben a harmadik személy a megvásárolt dolog hibája miatt, hibás teljesítés jogcímén elállt a bizományossal kötött adásvételi szerződéstől és a bizományos ezt követően ugyancsak szavatossági alapon érvényesítette igényét a megbízóval szemben⁶⁰⁰.

⁵⁹⁶ HARMATHY: A bizomány (2007) i. m.1848. old.

⁵⁹⁷ HARMATHY: A bizomány (2007) i. m. 1848. old.

⁵⁹⁸ HARMATHY: A bizomány (2007) i. m.1847-1848. old.

⁵⁹⁹ Legf. Bír. P. törv. V. 21. 253/1976. sz. – BH 1977.492.

⁶⁰⁰ Legf. Bír. P. törv. V. 20. 330/1976. sz. – BH 1977.276.

437. A Legfelsőbb Bíróság mindkét ítéletében rámutatott, hogy a Ptk. bizományi szerződésről szóló XLII. fejezete nem szabályozza a megbízó felelősségét arra az esetre, ha a bizományos által a megbízó javára kötött adásvételi szerződés teljesítése hibás. Ezért a bíróság szerint külön szabályozás hiányában — a Ptk. 513. §-ának (2) bekezdésében foglalt utaló szabály alapján — „a Ptk. 479. §-ának (3) bekezdésében foglalt annak a rendelkezésnek az alkalmazása kerül előtérbe”, amely szerint a szerződés megszűnésekor a megbízó köteles a megbízottat a megbízás alapján harmadik személyekkel szemben vállalt kötelezettségei alól mentesíteni. Ebbe a körbe sorolhatók a Legfelsőbb Bíróság okfejtése értelmében a bizományosnak azok a kötelezettségei, amelyek az általa kötött szerződés hibás teljesítéséből adódnak. Ilyenkor ugyanis a bizományos marasztalásának „végső indoka” a hibás teljesítésből eredő olyan kötelezettség, amelyet a bizományos — a megbízóval kötött bizományi szerződés alapján — harmadik személyekkel szemben vállalt. Mindazok a jogkövetkezmények tehát, amelyek a bizományost az adásvételi szerződés hibás teljesítése folytán érték, a Legfelsőbb Bíróság szerint olyan kötelezettségek, amelyeket a felperes a vevővel szemben jogszabály erejénél fogva, illetőleg a bíróságnak a jogerős ítélete alapján vállalni kényszerült. Ez utóbbi alól pedig az alperes mint megbízó a felperest a Ptk. 479. §-ának (3) bekezdésében írt rendelkezéseknél fogva mentesíteni köteles. E kötelezettség teljesítése nincs jogvesztő határidőhöz kötve, kikényszerítésére tehát az elévülési időn belül jogi lehetőség van. Így az alperes eredményesen nem hivatkozhatott arra, hogy a felperes az igényének érvényesítésével elkészté⁶⁰¹.
438. A Legfelsőbb Bíróság a konkrét esetben közvetítő megoldást alakított ki. Abból indult ki, hogy az adásvételi szerződés megdőlése nem éleszti fel a bizományi szerződést. Emellett azonban a megbízási szerződés megszűnésének esetére megállapított kártalanítási szabály alkalmazásával érdemben azt megközelítő helyzetet teremtett, mintha a bizományi szerződés is megdőlt volna, a vétel tárgyát a megbízóhoz visszajuttatta, a bizományos költségeit megtérítette⁶⁰².

5.6.2.3.2 *A bizományos mint sajátos képviselő (Harmathy)*

439. Harmathy Attila a Ptk. kommentárjában kifejtett álláspontja szerint a kérdés megoldásánál a bizomány lényegéből kell kiindulni, azaz abból, hogy a bizományos sajátos képviselőként jár el. Nem nyilvánvaló tehát mindenki számára minden esetben az, hogy ő csak megbízója helyett tevékenykedik, eljárása során a saját kockázat elemei is jelentkeznek. Vannak azonban olyan vonatkozásai a jogviszonynak, ahol a bizományos képviselői minősége felszínre kerül, s számolni kell ezekkel akkor is, ha a törvény inkább a képvisellettől eltávolító szabályokat hangsúlyozza. A megbízó hibás teljesítése egyike ezeknek. A bizományos helytáll harmadik személlyel szemben, ha az szavatossági jogait érvényesíti, a megbízó ellen ezzel szemben csak kártérítési követeléssel tud visszafordulni, a kártérítési felelősség pedig nem objektív alapon áll. Itt tehát csak újabb erőltetett megoldással lehet a megbízóhoz eljuttatni a keletkezett kárt. A megfelelő magyarázatot Harmathy meggyőző érvelése szerint az jelenti, ha tudomásul vesszük, hogy a bizományos a megbízó helyett jár el. Mind a megbízó, mind a bizományos tudja, hogy az adásvételi szerződést a bizományos a megbízó helyett, annak javára köti meg.

⁶⁰¹ Legf. Bír. P. törv. V. 20. 330/1976. sz. — BH 1977.276.

⁶⁰² HARMATHY: A bizomány (2007) i. m.1848-1849. old.

Kettőjük viszonylatában itt a képviseleti gondolatnak kell jelentkeznie, azoknak a következményeknek, amelyek a megbízó szolgáltatása miatt jelentkeznek, a megbízónál kell beállniuk. A teljesítés utólag megsemmisül, s a bizományosnak vissza kell adnia a megkapott díjat; ez felel meg az 511. § (1) bekezdésében foglalt annak a rendelkezésnek, hogy a díj csak annyiban jár, amennyiben az adásvételi szerződést teljesítették, azaz a két szerződés között a törvény itt az összefüggést emeli ki⁶⁰³.

5.6.2.4 A bizományos hitelezőinek igénye a harmadik személlyel szembeni követelésekre [a Ptk. 509. §-ának (3) bekezdése]

440. A bizományi szerződés és a harmadik személlyel kötött adásvételi szerződés lehetséges kapcsolódási pontjait, illetve tágabban a közvetlen kapcsolatok lehetőségeit vizsgálva külön figyelmet kell szentelni a Ptk. 509. § (3) bekezdésének. A szabály ugyanis amellet, hogy egyértelműen mutatja a törvényhozó felfogását a két szerződés kapcsolatáról, belőle a bizományi szerződés kapcsán felmerülő, alább részletesen tárgyalt tulajdonjogi kérdésekre is választ kaphatunk⁶⁰⁴. A Ptk. 509. §-ának (3) bekezdése szerint: „A bizományos hitelezői nem támaszthatnak igényt *a*) a bizományossal szerződő féllel szemben fennálló és a megbízót illető követelésekre; *b*) vételi bizomány esetén a bizományos által megvett dolgokra; *c*) a bizományoshoz befolyt és elkülönítve tartott vagy kezelt olyan pénzüsszegekre, amelyekről megállapítható, hogy a megbízót illetik.”
441. A szabály a jogirodalom álláspontja szerint a két szerződés szoros összefüggését fejezi ki, amikor kizárja, hogy a bizományos hitelezői érvényesíthessék igényeiket a bizományos vagyonának egyes részei ellen. Ezek a vagyonrészek bár a bizományoshoz tartoznak, a törvény mégis külön elbírálást biztosít számukra a megbízó érdekeinek védelmében⁶⁰⁵. A törvény tehát a megbízó érdekeinek védelmében pontosan nevesíti, hogy a bizományos hitelezői mely dolgokból illetve követelésből nem kereshetnek kielégítést; ezek a követelések és dolgok a bírósági végrehajtás keretében sem foglalhatók le⁶⁰⁶.
442. A Ptk. javaslatának miniszteri indokolása valóban azzal magyarázta a szabály létalapját, hogy mivel a bizományos az adásvételi szerződést a megbízó javára, az ő számlájára köti, külön szabályozás szükséges arra az esetre, ha a bizományos ellen hitelezői végrehajtást vezetnek, illetve általában ha fizetéseképtelen lesz. Az indokolás kiemelte, hogy a megbízó védelmét a bizományos hitelezőivel szemben az összes jogrendszer elismeri, és ezt biztosítja az 509. § (3) bekezdése is.
443. A miniszteri indokolás a kor politikai berendezkedésének megfelelően hozzátette ehhez, hogy a szabályozás jelentőségét csökkenti az, hogy a belföldi forgalomban bizományosként rendszerint szocialista szervezet szerepel, ezeknél pedig a fizetéseképtelenség fogalmilag kizárt. Figyelemmel azonban a bizomány egyéb eseteire, a szabályozást mégis szükségesnek találta, mert annak hiányában a bizomány a megbízóra súlyos kockázattal járna. Az 509. § (3) bekezdésének a) pontja a bizományos hitelezői által lefoglalható vagyonból kivonja a bizományossal

⁶⁰³ HARMATHY: A bizomány (2007) i. m.1849. old.

⁶⁰⁴ Lásd a 447-454. bekezdéseket

⁶⁰⁵ HARMATHY: A bizomány (2007) i. m.1849. old.

⁶⁰⁶ Complex DVD Jogtár. A Ptk. 509. §-ának (3) bekezdéséhez fűzött kommentár.

szerződő féllel szemben fennálló és a megbízót megillető követeléseket. Nem támaszthatnak továbbá igényt a bizományos hitelezői vételi bizomány esetén a bizományos által megvett dologra sem [509. § (3) bekezdés b) pont]. Az indokolás úgy fogalmazott, hogy az eladási megbízás folytán a megbízónak a bizományoshoz került dolgairól azért nem kellett külön rendelkezni, mert az ilyen dolog mindaddig a megbízó tulajdona marad, amíg azt a bizományos a vevőre át nem ruházta, s ebből már önként következik, hogy arra a bizományos hitelezői igényt nem támaszthatnak. Nem élvez viszont az indokolás szerint általában mentességet az a pénzüsszeg, amely a bizomány lebonyolítása során a bizományoshoz került, mert annak elválasztása a bizományos pénzeszközeitől igen nehéz. Ha viszont a bizományi pénz megfelelően el van különítve a bizományos egyéb vagyontól (például külön bankszámlán van), akkor a mentesítésnek már nincs akadálya [509. § (3) bekezdés c) pont]⁶⁰⁷.

444. A szabály első pillantásra szembeötlő tulajdonsága feltűnő egyszerűsége. A norma különösen a korábbi, azonos funkciójú rendelkezéssel összehasonlítva tűnik könnyen értelmezhetőnek, sőt közérthetőnek. Amint azt már említettem, a hatályos Ptk. előtti magyar jogban nem találunk a Ptk. 509. § (3) bekezdéséhez nagymértékben hasonló struktúrájú rendelkezést. Az 1960. május 1-jén hatályba lépett törvényszöveg tehát korábban valódi törvényszerkesztési újdonságot hordozott. Szintén részletesen elemeztem, hogy a Ptk. hatálybalépését megelőzően az 1875. évi Kereskedelmi törvény 374. §-a tartalmazott hasonló funkciójú, ám eltérő szerkezetű rendelkezést, amely még egyértelműen a német kereskedelmi jog hatását mutatta. A Ptk. 509. §-ának (3) bekezdése elsősorban abban hozott újdonságot a Kt. 374. §-ában foglalt szabályhoz képest, hogy amíg a Kt. a német jogból ismert, nem hagyományos felépítésű (meglehetősen bonyolultan értelmezhető) fikcióval operált, addig a Ptk. megalkotói mellőzték a fikció hagyományos szövegszerű megjelenítését (konkrétan a „minősül” kifejezést). Amit a Kt. még jogi „germanizmussal” élve passzív módban fogalmazott meg (bizonyos személyekkel szemben a követelések a megbízó követeléseinek minősülnek), azt a Ptk. már aktív tilalom formájában juttatta kifejezésre (nem támaszthatnak igényt). Így elmaradhatott a megértést szintén nehezítő, a szabály relatív hatályára utaló szövegrész („bizományos és ennek hitelezői irányában”).
445. A norma alaposabb vizsgálata ugyanakkor azt mutatja, hogy a hatályos Ptk. megalkotói sem tudtak szabadulni a fikció gondolatától. A két helyen is használt „illeti” kifejezés tartalma szerint tulajdonképpen szintén fikciós megközelítést tükröz. Jogi értelemben a harmadik személlyel szembeni igények a bizományos követelése, a bizományoshoz befolyt és elkülönítve kezelt pénzüsszegek pedig a bizományos tulajdonát képezik. A törvény mégis elismeri ezen vagyontárgyak esetében, hogy azok a megbízót illetik, a „valóságban” tehát ezek a megbízó vagyonába tartoznak. A Ptk. is számot vet tehát azzal, hogy a bizományi szerződés (a közvetett képviselő) esetében a valóság eltér a jogi helyzettől.
446. A Ptk. 509. § (3) bekezdésének a felépítése azonban álláspontom szerint éppen fordított alapállású fikciót sugall, mint a Kt. 374. §-a és az annak mintájául szolgáló német kereskedelmi jog. Utóbbiak a jogi realitás, a formális jogviszonyok talaján állva főszabálynak a bizományos harmadik személlyel szembeni jogosultságát és kötelezettségét tartották, és ehhez képest a gazdasági realitás érdekében fiktív módon rendelték hozzá a követeléseket a megbízóhoz bizonyos alanyi körrel szemben. Hatályos magánjogi kódexünk ezzel szemben a gazdasági realitásból indul

⁶⁰⁷ A Magyar Népköztársaság Polgári Törvénykönyve. Az 1959. évi IV. törvény és a törvény javaslatának miniszteri indokolása. Budapest, 1959. 400. old.

ki, és azt tekinti alapesetnek, hogy a követelések a megbízót illetik, azaz jogosultjuk a megbízó. A Ptk.-ban ehhez a kiindulóponthoz képest fikciós felépítésű az egész bizományi konstrukció: a jog úgy tekinti, mintha a követelések és a pénzüsszeg jogosultja a bizományos lenne.

5.6.2.5 Tulajdonjogi problémák

447. Harmathy Attila mutatott rá a Ptk. kommentárjában, hogy a szerződések összefüggésével és a bizományos vagyontárgyai közül a „megbízót illető” vagyონrészek különleges elbírálásával kapcsolatban vethető fel az a kérdés, hogy vételi bizománynál a megbízó mikor szerez tulajdonjogot, és ezzel összefüggően, hogy a bizományos visel-e kárveszélyt a nála lévő vételi tárgyak tekintetében. A törvény erre vonatkozóan nem tartalmaz szabályt, és hosszú ideig nem volt iránymutató bírósági állásfoglalás sem⁶⁰⁸.
448. A választ tehát a jogtudománynak kellett kimunkálnia, annak ellenére, hogy a törvény szabályai nem teljesen azonos gondolatmenetet követnek, és ezért az egyes kérdésekben csak vitatható álláspontot lehet kialakítani. Harmathy Attila meggyőző okfejtése szerint a kérdés megválaszolásánál az egyes bizományi szerződések vizsgálatából kell kiindulni. Az olyan bizományi szerződéseknel, amelyek a bizományt a megbízás felé közelítik, s kiemelik a bizományos képviselői jellegű tevékenységét, a megbízó tulajdont szerezhet akkor, amikor a bizományos a megbízó javára átveszi a dolgot⁶⁰⁹.
449. Harmathy okfejtése szerint más esetekben is akkor jutunk helyes eredményre, ha a kárveszélyt a megbízóra telepítjük. A törvénynek az a szabálya ugyanis, amely megtiltja a bizományos hitelezőinek, hogy végrehajtást vezessenek a bizományos által érvényesített, de a megbízót illető követelésekre, a bizományosnál lévő, de a megbízót megillető pénzüsszegekre és dolgokra [a fent érintett 509. § (3) bekezdés], elismeri, hogy mindezek a megbízót illetik. Aggályosnak látszik, hogy ha a törvény az egyik vonatkozásban elismeri a megvett dologról azt, hogy az a megbízót illeti, és ezért a bizományos hitelezői nem vezethetnek rá végrehajtást, akkor a másik vonatkozásban, a dolog – vis maior miatti – megsérülése, megsemmisülése tekintetében miért kellene teljesen eltérő alapról kiindulni, és azt mondani, hogy a megbízónak nincs köze a dologhoz, nem is viselheti a kárveszélyt. Ezzel a megoldással egyébként együtt jár az is, hogy a bizományos köteles a harmadik személytől megvett dolgot gondosan őrizni, és kártérítési felelősséggel tartozik a dolog megsérülése, megsemmisülése miatt, kivéve, ha bizonyítja, hogy úgy járt el, ahogy az az adott helyzetben általában elvárható⁶¹⁰.
450. A bizományi szerződéssel összefüggésben felmerülő tulajdonjogi kérdéseket kapcsolatban a 2008. évi Szakértői Javaslat indokolása is kiemelte, hogy a hatályos magyar jog alapján nem válaszolható meg kellő bizonyossággal az a kérdés, hogy a bizományos a megvenni vagy eladni kívánt dolog tulajdonosává válik-e. A bizomány gazdasági oldalról való megközelítése esetén ésszerűtlennek tűnik az a konstrukció, hogy a tranzakció során a bizományos tulajdont szerezzen. Ez nem csak

⁶⁰⁸ HARMATHY: A bizomány (2007) i. m.1850. old.

⁶⁰⁹ HARMATHY: A bizomány (2007) i. m.1850. old.

⁶¹⁰ HARMATHY: A bizomány (2007) i. m.1850-1851. old.

a tulajdonszerzéssel járó problémák (közterhek, számviteli kötelezettségek stb.) miatt valószínűsíthető, hanem amiatt is, mert sem a megbízó, sem a bizományos szándéka nem irányul arra, hogy a bizományos tulajdont szerezzen⁶¹¹. A Szakértői Javaslat a javaslatban szereplő birtokátruházás szabályai alapján két alternatívát vázolt. Értékesítési bizomány esetén a magyar jogból hiányzik a BGB 185. §-ának megfelelő szabály⁶¹². A nem tulajdonostól való tulajdonszerzés szabályai között elhelyezett rendelkezés, amely szerint kereskedelmi forgalmon kívül is tulajdonjogot szerez az, aki a dolgot jóhiszeműen és ellenszolgáltatás fejében olyan személytől szerzi meg, akire azt a tulajdonos rábízta [Ptk. 118. § (2) bekezdés], nem jelent kielégítő megoldást a problémára, mivel a rendelkezés második mondata alapján ilyen esetekben a tulajdonosnak (azaz értékesítési bizomány esetén a megbízónak) egy éven belül lehetősége van a tulajdonjognak az ellenszolgáltatás megtérítése fejében történő visszaváltására. A Szakértői Javaslatnak a nem tulajdonostól való tulajdonszerzésre vonatkozó szabályai (4:47. §) továbbra is meg kívánták tartani az egy éven belüli visszaváltás lehetőségét, így ezen szabályok alkalmazása továbbra sem jelentett volna megoldást bizományi szerződés esetén. Ha tehát a dolgot megvevő harmadik személy nem kívánja kitenni magát a megbízó esetleges visszavásárlása kockázatának, akkor kizárólag a bizományostól mint tulajdonostól vásárolhatja meg a megbízó által eladni kívánt dolgot. Vételi bizomány esetén – hasonlóan az értékesítési bizományhoz – annak nincs akadálya, hogy a bizományos maga megszerezze a dolog tulajdonjogát, és azt egy külön jogügylet során átruházza a megbízóra. Azt azonban, hogy a megbízó tud-e közvetlenül a harmadik személytől mint eladótól tulajdonjogot szerezni, a birtokátruházás szabályai határozzák meg. A német jog a Szakértői Javaslat indokolása szerint két megoldást alkalmaz a közvetlen tulajdonátszállás (Direkterwerb) megvalósítása érdekében: az egyik az offene Stellvertretung (BGB 164. §), a másik a verdeckte Stellvertretung⁶¹³. Egyik megoldás sem alkalmazható a magyar jogban, mivel egyrészt a Javaslat képviselési szabályai bizomány esetében nem alkalmazhatóak, másrészt pedig a Javaslat kifejezetten elveti a közvetett képviselő szabályainak alkalmazhatóságát. Mindez azt eredményezi, hogy vételi bizomány esetén nincs lehetőség arra, hogy a megbízó közvetlenül a harmadik személytől szerezzen tulajdonjogot úgy, hogy az adásvételi szerződés a harmadik személy és a bizományos között jön létre⁶¹⁴.

451. A Ptk. kommentárjában kifejezett jogirodalmi álláspont azonban beszűrödni látszik a magyar bírói gyakorlatba. A Legfelsőbb Bíróság Kfv.III.38.521/2000/6.számú 2002. október 1-én hozott ítélete bár több irányból is kritizálható (elsősorban rövidegsége miatt), mégis implicit módon tartalmazza a tulajdonszerzésre vonatkozó bírói álláspontot. Ebben az ügyben arról a kérdéstről kellett állást foglalnia a legfőbb magyar bírói fórumnak, hogy a bizományos felperes által a saját nevében, de a megbízó javára kötött termőföld adásvételi szerződés alapján lehet-e helye a tulajdonjog változás ingatlannyilvántartási bejegyzésének. Az eset pikantériáját az jelentette, hogy a bizományos jogi személy volt, aki a termőföldről szóló 1994. évi LV. törvény (Ftv.) 6. §-a szerinti tulajdonszerzési korlátozás alá esett. Az elsőfokú közigazgatási szerv elutasította a felperes tulajdonjog bejegyzési kérelmét, és ezt a másodfokú szerv is jóváhagyta, mivel az adásvételi szerződés szerint a vevő a jogi személy felperes. Felperes a közigazgatási határozat felülvizsgálatára irányuló

⁶¹¹ GÁRDOS Péter: A bizományi szerződés. In: VÉKÁS Lajos (szerkesztette): Szakértői Javaslat az új Polgári Törvénykönyv tervezetéhez. Budapest, 2008. 953. old.

⁶¹² A BGB 185. §-ára vonatkozóan lásd a 199. bekezdést.

⁶¹³ GÁRDOS: i. m. 953. old.

⁶¹⁴ GÁRDOS: i. m. 953-954. old.

- keresetében arra hivatkozással kérte a tulajdonjog bejegyzési kérelme teljesítését, hogy vételi bizományi szerződés alapján természetes személy javára kérte a tulajdonjog bejegyzését, a vevőként bejegyzendő magánszeméllyel szemben a tulajdonszerzési korlátozás pedig nem érvényesül.
452. Az elsőfokú bíróság ítéletével a felperes keresetét elutasította. Arra hivatkozott, hogy – figyelemmel a Ptk. 509. §-ának (1) bekezdésére – az Ftv. 6. §-a szerint jogi személy termőföld tulajdonjogát nem szerezheti meg, így a felperes által a saját nevében megkötött adásvételi szerződés, mint jogszabályba ütköző semmis. A nyilvánvalóan érvénytelen szerződés alapján pedig az 1972. évi 31. törvényerejű rendelet 17. §-ának (1) bekezdése alapján a tulajdonjog változás az ingatlan-nyilvántartásba az elsőfokú bíróság szerint nem jegyezhető be.
453. A felperes a jogerős ítélet elleni felülvizsgálati kérelmében előadta, hogy természetes személy megbízottjaként járt el, akinek tulajdonszerzése nem ütközik a Ftv. 6. §-ába, ezért a szerződés nem semmis. „Nem a bizományosnak (meghatalmazottnak) kell megfelelnie az Ftv.-ben foglalt feltételeknek, hanem a tulajdonjogot szerző félnek, akinek a javára a szerződést megkötötték.”
454. A Legfelsőbb Bíróság úgy foglalt állást, hogy az alperes a tulajdonjog bejegyzési kérelmet nem utasíthatta volna el. Tekintettel arra, hogy a felperes érvényes bizományi szerződés alapján a Ptk. 507. §-ának megfelelően kötötte meg a megbízója javára az adásvételi szerződést, a magánszemély tulajdonszerzése nem ütközik az Ftv. 6. §-ának (1) bekezdése szerinti tilalomba. Azaz bár ezt az ítélet kifejezetten nem mondja ki, a Legfelsőbb Bíróság implicit módon mégis elismerte a megbízó közvetlen tulajdonszerzését. Ezt mutatja az indokolásnak az a része is, amely szerint tévesen értelmezte az elsőfokú bíróság a Ptk. 509. §-ának (1) bekezdését – amely szerint a bizományi szerződés alapján kötött adásvételi szerződés a bizományossal szerződő féllel szemben a bizományost jogosítja és kötelezi. Ez a rendelkezés ugyanis a Legfelsőbb Bíróság szerint nem azt fejezi ki, hogy a vásárolt ingatlan tulajdonjogát a bizományos szerzi meg, hanem azt, hogy a megbízó nincs kapcsolatban az eladó harmadik személlyel, vele szemben jogai és kötelezettségei közvetlenül nem állnak fenn: szerződésszegés, a szerződés érvénytelensége esetén az ebből eredő jogokat a bizományos érvényesíti, a kötelezettségek pedig reá hárulnak, nem a megbízóra.

5.6.2.6 Bizományi díj

455. Ugyancsak a bizomány kapcsán létrejövő két szerződés szoros kapcsolatát mutatja álláspontom szerint a bizományi díjra vonatkozó szabályozás. A Ptk. 511. §-ának (1) bekezdése alapján a bizományost díj akkor illeti meg, amennyiben a vele szerződő fél a szerződést teljesítette. Ez a szabály – amely a bizományi szerződést eredménykötelmekre jellemző tulajdonságokkal ruházza fel – a bizományi szerződés teljesítését a harmadik személlyel kötött szerződés teljesítésével kapcsolja össze. Az összefüggés következménye az, hogy mindaddig, amíg a harmadik személy kötelezettségét nem teljesítette, nem zárult le a bizományos kötelezettségeinek teljesítése sem. Ennek a szabályozásnak az a célja, hogy a bizományos érdekelt legyen a harmadik személy részéről történő teljesítésben. Így a szerződés kockázatában a bizományos is részesedik: a megbízó érdeke az, hogy a beszerzés vagy értékesítés sikerrel járjon, és ezzel kapcsolatos elképzeléseit sikerüljön megvalósítani, de a díj erejéig ugyanez a bizományosnak is érdeke, mert nem kapja meg a díjat, ha nem sikerül a harmadik személlyel a szerződést megkötni vagy

- lebonyolítani⁶¹⁵. A díj vonatkozásában tehát a bizományos helyzete a megbízotttól eltérően a vállalkozóéhoz közelít. A díjkövetelés vonatkozásában nem védekezhet azzal, hogy a teljesítés a harmadik személy részéről annak ellenére maradt el, hogy ő ezt a harmadik személyt a legnagyobb gondossággal választotta ki⁶¹⁶.
456. A bizományos érdekeltsége folytán a bíróság elfogadta az olyan díjmeghatározást, amely szerint a díj a limit-ár és a ténylegesen elért vételár különbözete⁶¹⁷. Ezzel a döntésével a Legfelsőbb Bíróság ugyanarra az álláspontra jutott, mint a második világháború előtti magyar judikatúra, amely szintén nem tartotta összeegyeztethetetlennek a bizományi ügylet természetével a díj illetően meghatározását⁶¹⁸.
457. A díj magában foglalja a bizomány ellátásával rendszerint együttjáró költségeket, ide nem értve az áru fuvarozásának költségeit. A törvény tehát azokra a költségekre vonatkozóan tartalmaz rendelkezést, amelyek együtt járnak a bizományosi tevékenység folytatásával, és amelyekkel a bizományos feltehetőleg előre számol és belefoglalja azokat a díjba⁶¹⁹. Másrészt kimondja a törvény azt is, hogy a díjban foglalt költségeken kívül egyéb kiadások megtérítését is követelheti a bizományos, ha ezek a megbízó érdekében szükségesek vagy hasznosak voltak. A díjban egyébként benne foglalt, bizonyított költségeinek megtérítését csak akkor követelheti a megbízótól, ha díjazásra a harmadik személlyel kötött szerződés teljesítésének elmaradása miatt nem tarthatna igényt, feltéve, hogy ez a szerződés a megbízó érdekkörében felmerült okból nem ment teljesezésbe⁶²⁰.
458. A 2008. évi Szakértői Javaslat módosítani tervezte a bizományi díjra és a költségek követelésére vonatkozó Ptk.-beli rendelkezéseket. A Ptk. szabálya alapján a bizományi díjra a bizományos csak abban az esetben jogosult, ha az általa kötött szerződés teljesezésbe ment. Ez a szabály tehát csak a költségek tekintetében vette figyelembe azt, hogy kinek volt felróható a teljesezés elmaradása: ha a szerződés a megbízó érdekkörében felmerült okból nem ment teljesezésbe, a bizományos a díjban egyébként benne foglalt költségeit is követelheti. A Ptk. miniszteri indokolása ezt a szabály abból vezeti le, hogy „a bizományosnak nem pusztán az adásvétel megkötésére kell törekedni, hanem arra is, hogy a szerződés fogantatba is menjen. A Ptk. 511. § (2) bekezdése erre határos ösztönzést ad és a bizományost az adásvétel végbemenetelében közvetlenül érdekeltté teszi.”⁶²¹
459. A Szakértői Javaslat a Ptk.-nál jobban kívánt differenciálni a szabályozás során. Kétségtelen, hogy a bizományos jogosult a bizományi díjra abban az esetben, ha az adásvételi szerződést teljesítette a harmadik személy. Ugyanígy kétségtelen, hogy nem jár bizományi díj, ha az adásvételi szerződés a bizományos érdekkörében felmerült okból nem jön létre. Szükséges azonban szabályozni azt az esetet, ha a szerződés a megbízó érdekkörében felmerült okból nem megy teljesezésbe. Ha a

⁶¹⁵ HARMATHY Attila: A bizomány. In: A Polgári Törvénykönyv magyarázata. Szerkesztette: Gellért György. Budapest, 2001. II. kötet 1700-1712. old.

⁶¹⁶ EÖRSI Gyula – KEMENES Béla – SÁRÁNDI Imre – VILÁGHY Miklós: Kötelmi jog. Különös rész. (Egyes szerződésfajták). Budapest, 1985. 126. old.

⁶¹⁷ LB GF. I. 32 956/1991. – BH 1993. 248. sz.

⁶¹⁸ A kérdéssel kapcsolatos példaértékű jogirodalmi vitáról lásd a 236-260. bekezdéseket. Lásd továbbá: NEMESSÁNYI Zoltán: A bizományi ügylet jogi természete a Kereskedelmi Törvényben. In: Jogtörténeti Szemle. 2004. évi 4. szám. 50-54. old.

⁶¹⁹ HARMATHY Attila: A bizomány. In: A Polgári Törvénykönyv magyarázata. Szerkesztette: Gellért György. Budapest, 2001. II. kötet 1700-1713. old.

⁶²⁰ EÖRSI Gyula – KEMENES Béla – SÁRÁNDI Imre – VILÁGHY Miklós: Kötelmi jog. Különös rész. (Egyes szerződésfajták). Budapest, 1985. 126. old.

⁶²¹ GÁRDOS: i. m. 957. old.

szerződés a megbízónak az érdekkörében felmerült okból nem megy teljesedésbe, ennek a kockázatát a Szakértői Javaslat a megbízóra telepítette. Ezért rendelkezett úgy a Szakértői Javaslat 5:277. §-a, hogy a bizományosnak díj csak annyiban jár, amennyiben az adásvételi szerződést teljesítették, vagy ha azt a megbízó érdekkörében felmerült okból nem teljesítették. Összhangban van ez a megoldás a bizomány megbízási jellegével, hiszen ilyen esetekben a bizományos gondosan járt el, a szerződés nem miatta nem ment teljesedésbe. A tervezet a költségviselésről azért nem rendelkezett, mivel a megbízási szerződés általános szabálya e körben is megfelelő megoldást jelent⁶²².

5.6.2.7 A bizományi szerződés megszűnése

460. A szerződések kapcsolatát jelzi végül a bizományi szerződés megszűnésére vonatkozó szabály is. A Ptk. 512. §-ának (1) bekezdése szerint az adásvételi szerződés megkötése előtt a megbízó a szerződést azonnali hatályú felmondással, a bizományos pedig tizenöt napos felmondással megszüntetheti. Az 512. § (2) bekezdése ezt annyival egészíti még ki, hogy a felmondási jog korlátozása vagy kizárása semmis.
461. A Ptk. javaslatának miniszteri indokolása hívta fel a figyelmet arra, hogy a bizományi szerződésre alkalmazhatók a megbízási szerződés megszűnésére vonatkozó szabályok, de külön szabályozásra volt szükség a felmondási jognál. A szabály különlegessége csak a korlátozásban áll: a megbízónak csupán a bizományos és a harmadik személy között kötendő szerződés létrejötte előtt van joga a felmondásra⁶²³. A bizományi szerződést tehát kizárólag az annak alapján megkötendő szerződés megkötése előtt a megbízó azonnali hatállyal, a bizományos pedig tizenöt napos határidővel mondhatja fel. Ellenkező szabályozás a bizományos kijátszására és súlyos érdeksérelmére vezethetne, mert előállhatna az a helyzet, hogy a bizományos saját nevében már megkötötte a szerződést, a megbízó viszont – hivatkozva a megbízási jellegű jogviszonyok bizalmi alapjára – a bizományi szerződést megszüntetné, és ennek következtében a bizományosnak kellene végső fokon is helytállni a harmadik személlyel kötött szerződés alapján, noha ez érdekeinek esetleg nem felel meg⁶²⁴.

5.7 *A hagyományos dogma törvényi áttörése szállítványozási szerződés szabályaiban [Ptk. 517. § (2) bekezdés]*

462. A Ptk. bizományi szerződésre vonatkozó szabályaiból a fent részletesen leírtak szerint kiolvasható és mind az elméletben, mind pedig a gyakorlatban elfogadott tézis, hogy a megbízó és a harmadik személy között nincs közvetlen jogviszony, következésképpen közvetlen perlés sem lehetséges⁶²⁵. A közvetett képviselő ezen hagyományos elve azonban nem egyeduralkodó a magyar polgári jogban. A

⁶²² GÁRDOS: i. m. 957. old.

⁶²³ HARMATHY: A bizomány (2007) i. m. 1858. old.

⁶²⁴ EÖRSI Gyula – KEMENES Béla – SÁRÁNDI Imre – VILÁGHY Miklós: Kötelmi jog. Különös rész. (Egyes szerződésfajták). Budapest, 1985. 126. old.

⁶²⁵ Lásd a 336-351. bekezdéseket.

szállítványozási szerződés szabályai között ugyanis találunk egy olyan rendelkezést, amely kifejezetten a dogma áttörését tartalmazza. A szállítványozási szerződés kapcsán a Ptk. éppen fordított álláspontot foglal el, mint a bizományi szerződés vonatkozásában: előbbi esetben lehetséges a közvetlen perlés a megbízó és a szállítványozóval szerződő fuvarozó között.

463. Ez az eltérő szemlélet akkor tűnik különösen meglepőnek, ha figyelembe vesszük a szállítványozási szerződésnek a szerződéstípusok rendszerében elfoglalt helyét. A szállítványozás ugyanis sajátos karakterű, önálló szerződéstípus, amely más nevesített típusok kauzáját elegyíti és egyesíti, mégpedig a bizomány, továbbá a fuvarozási szerződés jogcímeit⁶²⁶. Ezt fejezi ki a törvény a szállítványozási szerződés fogalmát tartalmazó 514. § (1) bekezdésében, amelynek értelmében a szállítványozási szerződés alapján a szállítványozó köteles valamely küldemény továbbításához szükséges fuvarozási és egyéb szerződéseket a saját nevében és megbízója számlájára megkötni, valamint a küldemény továbbításával kapcsolatos egyéb teendőket elvégezni, a megbízó pedig köteles az ezért járó díjat megfizetni. A szállítványozás tehát amiatt hasonlít erőteljesen a bizományhoz, mert a szállítványozó főkötelezettsége, hogy meghatározott szerződéseket a saját nevében és a megbízó javára kössön meg. A sajátosságot az jelenti, hogy e megkötendő szerződés elsősorban a küldemény továbbításához szükséges fuvarozási szerződés, ezért is szokás a szállítványozást fuvarozási bizománynak nevezni⁶²⁷.
464. A szállítványozási szerződés alapesete ezek alapján nyilvánvalóan ugyancsak a közvetett képviselet egyik törvényi megjelenési formája: a szállítványozó (akárcsak a bizományos) a saját nevében köti meg a szerződést harmadik személyekkel (így a fuvarozóval is), ám ezt a megbízó javára, számlájára teszi. Természetesen eltérő jogi konstrukció érvényesül abban az esetben, ha a szállítványozó a Ptk. 521. §-ának (1) bekezdése alapján a megbízója nevében kötötte meg a küldemény továbbításához szükséges szerződést. Az ilyen, a közvetlen képviselet fogalomkörébe tartozó esetben a megbízó — mint az „ügy ura” — igényeit a szállítványozó a fuvarozóval szemben az 521. § (2) bekezdése értelmében csak akkor érvényesítheti, ha erre a megbízó kifejezetten feljogosította.
465. A szállítványozási szerződés és a bizományi szerződés közeli rokonságát mutatja a Ptk. 521. §-ának (3) bekezdése is, miszerint ha a szállítványozási szerződésre vonatkozó fejezetből más nem következik, a szállítványozó szerződéseire és más jogcselekményeire a bizomány, a küldemény kezelésére, megóvására és továbbítására pedig a fuvarozás szabályait kell megfelelően alkalmazni. Ebből a szakaszból álláspontom szerint egyértelműen kiolvasható a Ptk. megalkotóinak szándéka: a közvetítő tevékenység (a közvetett képviselet) alapvető szerződéstípusa a bizományi szerződés, a szerkezetileg hasonló szállítványozási szerződésre vonatkozó fejezet az ott lefektetett szabályoktól csak annyiban tér el, amennyiben a nemzetközi kereskedelem és nemzetközi árufuvarozás tömegméretű elterjedésének igényei azt indokolják.
466. A Ptk. közvetett képviseletre vonatkozó szemléletét tehát alapvetően a bizományi szerződés szabályai határozzák meg. A dolgozat szempontjából a szállítványozási szerződés csak másodlagos jelentőségű, amelynek a bizományra vonatkozó normáktól eltérő szabályainak túlnyomó többsége — egyetlen kivétellel — nincs kapcsolatban a közvetett képviselet alapvető, általam vizsgált dogmájával. Ez magyarázza, hogy a szállítványozási szerződés valamennyi — a dolgozat témája

⁶²⁶ KEMENES Béla (átdolgozta: BESENYEI Lajos): A szállítványozás. In: A Polgári Törvénykönyv magyarázata. Szerkesztette: Gellért György. Budapest, 2001. 2. kötet 1718. old.

⁶²⁷ KEMENES: i. m. 1718. old.

- szempontjából irreleváns — részletszabályára nem kívánok kitérni, és csak a közvetett képviselő hagyományos dogmájának áttörését tartalmazó 517. §-át vizsgálom.
467. Közvetett képviselő esetén, amikor a közvetítő a saját nevében köt szerződést harmadik személlyel a megbízója javára (számlájára), az a megszokott megoldás, hogy a közvetítő maga lesz a harmadik személlyel szemben jogosult és kötelezett, a megbízó és a harmadik személy egymással szemben nem fordulhatnak közvetlenül igényt érvényesítve. Ezt az elvet a szállítványozási szerződésre vetítve az következne, hogy mivel a szállítványozó a megbízó számlájára, de a saját nevében köt szerződést a fuvarozóval, utóbbival szemben kizárólag a szállítványozó indíthat pert. Ez a gondolat tükröződik a Ptk. 517. §-ának (1) bekezdésében, amely szerint a megbízó igényeit a fuvarozóval szemben a szállítványozó köteles érvényesíteni; felelős minden kárért, amely e kötelezettségének megszegése folytán a megbízót éri.
468. Érdemesnek tűnik rámutatni, hogy már az 517. § (1) bekezdése is jelentős szemléletbeli eltérést tükröz a bizományi szerződésre vonatkozó, tradicionális álláspontot képviselő 509. §-hoz képest. Amíg ugyanis utóbbi fikciós megközelítéssel csak annyit ismer el (3) bekezdésében, hogy a bizományos által kötött szerződésből fakadó követelések a „megbízót illetik”, addig az 517. § (1) bekezdése teljes mértékben mellőzi a fikcióra utaló szövegrészt, és bár a szállítványozó a saját nevében kötötte meg a szerződést a fuvarozóval, az ebből a szerződésből fakadó, fuvarozóval szembeni igényeket a törvény mégiscsak *expressis verbis* a megbízó igényeinek ismeri el. Ezen nyilvánvaló különbség ellenére azonban az 517. § (1) bekezdése alapvetően még a hagyományos tézist sugallja: a fuvarozóval szemben a szállítványozó jogosult (sőt: a szabály értelmében köteles) igényt érvényesíteni. A 517. § (1) bekezdése tehát a szemléletbeli eltérés ellenére még azonos végeredményre jut, mint az 509. § (1) bekezdése.
469. Ehhez képest viszont a Ptk. 517. §-ának (2) bekezdése meglepő módon azt mondja ki, hogy: „Ez a szabály nem érinti a megbízónak azt a jogát, hogy igényét maga érvényesítse.”
470. A mondat nyelvtanilag nem teljes annyiban, hogy nem határozza meg, kivel szemben jogosult a megbízó az igényét érvényesíteni. Az (1) bekezdéssel együtt olvasva azonban rendszertani értelmezés alapján nem juthatunk más eredményre, mint hogy a (2) bekezdésben is a megbízónak a fuvarozóval szembeni igényeiről van szó. Ezen kívül a bekezdés nem szól arról sem, hogy itt a megbízó szerződéses vagy szerződésen kívüli alapon érvényesít igényt. Elméletileg felmerülhetne, hogy a szabály a megbízó szerződésen kívüli igényeire vonatkozik, és így akár összhangban is lenne a közvetett képviselő alapvető elveivel. Ez az értelmezés azonban figyelmen kívül hagyná a Ptk. 500-505. §-ban szereplő, a fuvarozó felelősségét korlátozó rendelkezéseket. Ha az 517. § (2) bekezdése a megbízó deliktuális igényeire vonatkozna, ezek a felelősség-korlátozó rendelkezések nem kerülhetnének alkalmazásra. A fuvarozó azonban nyilvánvalóan nem felelhet szigorúbban deliktuális alapon a megbízóval szemben, mintha kontraktuális alapon a szállítványozó érvényesítene vele szemben igényt. Következésképpen a Ptk. 517. §-ának (2) bekezdése is a kontraktuális igények érvényesítésére vonatkozik.
471. Így módon az 517. § (2) bekezdése tehát éppen fordított alapállást vesz fel, mint a tradicionális álláspontot követő 509. § (1) bekezdése a bizományi szerződés kapcsán: az 517. § (2) bekezdése alapján a megbízó jogosult közvetlenül perelni a fuvarozót egy olyan szerződés alapján is, amelyet nem ő kötött, amelyben ő nem volt szerződő fél.

472. A Ptk. 517. §-ának (2) bekezdésében szereplő szabály — igaz, elsősorban a megbízó oldaláról — áttöri a közvetett képviselet hagyományos dogmáját. A szabály olvastán az a benyomás támadhat, hogy a bekezdés egy utaló szabályt tartalmaz. Mintha azt fejezné ki, hogy a megbízó — valahol máshol rögzített — közvetlen igényérvényesítési jogosultságát nem érinti a szállítványozó azon kötelezettsége, hogy a megbízó igényeit a fuvarozóval szemben érvényesítenie kell. Az értelmezési nehézséget az okozza, hogy a vélhetően felhívott szabályt a Ptk. nem tartalmazza. Sőt, éppen ellenkezőleg, a szállítványozási szerződés háttérjogául szolgáló bizományi szerződés szabályai között éppen az szerepel, hogy a bizományi szerződés alapján kötött adásvételi szerződés a bizományossal szerződő féllel szemben a bizományost jogosítja és kötelezi.
473. Joggal vetődik fel ezek alapján a kérdés, mi indokolja azt, hogy a közvetett képviselet két nevesített szerződéstípusa, azaz a bizományi és a szállítványozási szerződés esetében gyökeresen eltérő törvényi szabály vonatkozik a megbízó és a harmadik személy közötti közvetlen igényérvényesítésre: bizományi szerződés esetében kizárt, szállítványozásnál viszont legalábbis a megbízó számára megengedett. Ez az elméleti probléma, annak ellenére, hogy feloldása közelebb segíthet a közvetett képviselet magyar jogban betöltött szerepének a megértéséhez, a magyar jogtudományban alig váltott ki érdeklődést. A bizomány és a szállítványozás imént említett különbségére, továbbá az 517. § (2) bekezdésében szereplő, a kontinentális gondolkodástól alapvetően idegen megoldás indokolására a hazai jogirodalom szinte semmilyen magyarázattal nem szolgált, ami talán csak a magyar szerzők közvetett képviselettől való hagyományos idegenkedésével magyarázható. A jogirodalom tartózkodása annál is inkább meglepő, mert az 517. § (2) bekezdésének nem volt előképe sem az 1875. évi Kereskedelmi törvényben, sem pedig az annak alapjául szolgáló német kereskedelmi jogban⁶²⁸.
474. Ezen kívül irányadónak tekinthető bírói döntés sincs a témára vonatkozóan. A Legfelsőbb Bíróság számítógépes adatbázisában nem szerepel olyan ítélet, amelyben a megbízó az 517. § (2) bekezdése alapján közvetlenül a fuvarozóval szemben érvényesítette volna igényét. Az 517. § (2) bekezdése az ítéletekben csak mint a szállítványozó igényérvényesítési kötelezettségének a kontrapunktja jelenik meg: amikor tehát abban a kérdésben kell állást foglalnia a bíróságnak, hogy a szállítványozó eleget tett-e a fuvarozóval szembeni igényérvényesítési kötelezettségének. Ennek vizsgálata során szokott a magyar bírói gyakorlat arra a fiktív esetre hivatkozni, hogy megbízó a fuvarozás során keletkezett kárt maga is érvényesíthette volna⁶²⁹, anélkül, hogy a szabály részletesebb elemzésébe bocsátkozna. Az mindenesetre kijelenthető, hogy a közvetett képviselet elvét áttörő szabály nem játszik különösebben nagy szerepet a magyar bírói gyakorlatban. Akár arra a következtetésre is juthatunk, hogy a joggyakorlatban nem merült fel arra vonatkozó igény, hogy a megbízó közvetlenül a fuvarozóval szemben érvényesítse követelését.
475. A Ptk. javaslatának miniszteri indokolása ki sem tért a bizomány és a szállítványozás közötti, fent említett koncepcionális különbségre. Kissé sommásan

⁶²⁸ A német HGB a szállítványozási szerződésre vonatkozóan éppen hogy az 517. § (2) bekezdésének ellentettjét tartalmazza, teljes mértékben összhangban a bizományi szerződésre vonatkozó szabályokkal (HGB 392. §). A HGB 457. §-a szerint a feladó a szállítványozó által a feladó számlájára, de a saját nevében kötött szerződésekből fakadó követeléseket csak azok engedményezése után érvényesítheti. Az ilyen követelések illetve azok ellenértéke azonban a szállítványozó hitelezőivel szemben a feladóra átruházottnak minősülnek.

⁶²⁹ Lásd például a Legfelsőbb Bíróság 2001. február 14-én hozott Pf.VIII.24.975/1999/7. sz. ítéletét.

csak annyit állapított meg, hogy a 517. § (1) bekezdésének szabályát gyakorlati szempontok magyarázzák, nyilvánvaló ugyanis, hogy a fuvarozóval közvetlen kapcsolatban álló, s emellett szakértő szállítványozó az igényeket könnyebben és rendszerint sikeresebben tudja érvényesíteni. Ha tehát a fuvarozás körében bekövetkezett károkért a Ptk. 520. §-ának (2) bekezdése alapján a szállítványozó általában nem is felelős, de legalább köteles az igényeket a fuvarozóval szemben érvényesíteni. Az 517. § (2) bekezdésével kapcsolatban pedig szintén lakonikusan csak annyit jegyzett meg az indokolás, hogy „A javaslat egyébként nem zárja el a megbízót attól, hogy követelését maga érvényesítse. A megbízó ezzel a jogával egyébként képviselő útján is élhet”⁶³⁰. Ezen kívül az indokolás csak azt emelte ki, hogy a közvetlen fellépés joga a megbízót csak az igények érvényesítése tekintetében illeti meg, a fuvarozóval szemben azonban utólagos rendelkezésre, közlésre csak a szállítványozó jogosult⁶³¹.

476. Részletes magyarázatot nem találunk a jogirodalomban sem. A Ptk. kommentárjának valamennyi kiadása hallgat a különbség indokáról⁶³². Az Eörsi-Kemenes-Világgy-Sárándi tankönyv ugyancsak pusztán konstatálta az eltérést a bizomány általános esete és a szállítványozás között abban, hogy a fuvarozóval nem kizárólag a szállítványozó kerülhet jogviszonyba, illetőleg, hogy nem kell külön engedélyezés ahhoz, hogy a fuvarozóval szemben az igényeket a megbízó érvényesítse, bár a főszabály a tankönyv szerint is az, hogy a fuvarozóval szemben a szállítványozó köteles a megbízó igényeit érvényesíteni⁶³³. A szabály ugyanakkor, bár előzménye az 1875. évi Kereskedelmi törvényben nem volt, és a magyar joggyakorlatban sem kapott jelentős szerepet, különösebb indokolás nélkül változatlan formában kapott helyet mind a Kodifikációs Főbizottság által készített Szakértői Javaslatban⁶³⁴, mind pedig az új Ptk. Országgyűlés által elfogadott szövegében, mindkét esetben az 5:300. §-ban.
477. Mindezen jogirodalmi álláspontok és bírói gyakorlat (hiányának) tükrében és külföldi minta híján a Ptk. 517. §-ának (2) bekezdésében szereplő szabály magyarázata során csaknem légüres térben tapogatózik az elemző. Álláspontom szerint két irányban lehet a rendelkezés indokait keresni.
478. Az egyik lehetséges — pragmatikus — magyarázat a Ptk.-nak a miniszteri indokolásban is emlegetett 520. §-ából indul ki. A szállítványozó az 520. § (2) bekezdése értelmében a fuvarozás körében bekövetkezett károkért csak bizonyos szűken meghatározott feltételek esetén felel, nevezetesen akkor, ha a) maga fuvarozta a küldeményt, vagy b) a küldeményt mások küldeményeivel együtt, ugyanazzal a szállítóeszközzel, el nem különítve (gyűjtőforgalomban) továbbította, és a kár ennek során keletkezett. Amennyiben ezen feltételek egyike sem valósul

⁶³⁰ Erre példaként az indokolás azt hozta fel, hogy az akkor hatályos rendelkezések szerint „az összes nem biztosított károkat a Kereskedelmi Kamara szerveként működő Kárbiztosok Testülete útján kell érvényesíteni, amelynek a megbízást a külkereskedelmi vállalat (a szállítványozási szerződés megbízója), nem pedig a szállítványozó adja meg.” A Magyar Népköztársaság Polgári Törvénykönyve. Az 1959. évi IV. törvény és a törvény javaslatának miniszteri indokolása. Budapest, 1959. 406. old.

⁶³¹ A Magyar Népköztársaság Polgári Törvénykönyve. Az 1959. évi IV. törvény és a törvény javaslatának miniszteri indokolása. Budapest, 1959. 406. old.

⁶³² Lásd: KEMENES Béla: A szállítványozás. In: A Polgári Törvénykönyv magyarázata. 3. kötet. Szerkesztette: Eörsi Gyula. Budapest, 1981. 2401. old. és KEMENES Béla (átdolgozta: BESENYEI Lajos): A szállítványozás. In: A Polgári Törvénykönyv magyarázata. Szerkesztette: Gellért György. Budapest, 2007. II. kötet 1869-1870. old.

⁶³³ EÖRSI — KEMENES — SÁRÁNDI — VILÁGHY: i. m. 134. old.

⁶³⁴ GÁRDOS Péter: A szállítványozási szerződés. In: VÉKÁS Lajos (szerkesztette): Szakértői Javaslat az új Polgári Törvénykönyv tervezetéhez. Budapest, 2008. 959. old.

meg, a megbízó nem érvényesítheti a szállítványozóval szemben azt a kárát, amely a fuvarozás kapcsán keletkezett. Nyilvánvalóan ekkor is fennáll a Ptk. 517. §-ának (1) bekezdése alapján a szállítványozónak azon kötelezettsége, hogy a megbízó fuvarozóval szembeni igényeit érvényesítse, ráadásul felel minden kárért, amely e kötelezettségének megszegése folytán a megbízót éri. Amennyiben azonban a szállítványozó nem tett eleget igényérvényesítési kötelezettségének és vele szemben nem tud fellépni a megbízó (például a szállítványozónak a fuvarozóval szembeni elévülési időn belül történő⁶³⁵ jogutód nélküli megszűnése esetén), az 517. § (2) bekezdésének hiányában a megbízó a közvetett képviselő szigorú dogmája miatt el lenne zárva attól a lehetőségtől, hogy érvényesítse azt a kárt, amely végső soron nála jelentkezett, és amelyet végső soron a fuvarozó okozott. Az 517. § (2) bekezdése tehát indokolható a megbízó érdekeinek pragmatikus szempontjaival, amelyek elsősorban a közvetítő (a szállítványozó) fizetési képtelensége esetén kapnak különös hangsúlyt.

479. A másik indokolási kísérlet inkább teleoogikus jellegű, kiindulópontja ugyanakkor gyakorlati tapasztalatokon alapul. Ezek ugyanis azt mutatják, hogy az áru fuvarozás valamennyi fajtájánál az árut kísérő okmányokon (így például a fuvarlevélen) az esetek többségében fel van tüntetve a megbízó, mint feladó. Ha pedig még sincs, a fuvarozó az ügylet összes körülményéből, például abból, hogy nemzetközi szállítványozó cég szerepel az okmányokon feladóként, következtethet arra, hogy a feladóként feltüntetett személy mögött áll még valaki. A fuvarozó tehát legtöbbször tudja azt, hogy akivel szerződik, az valójában más javára, számlájára jár el. A közvetett képviselő létét indokló egyik fontos tényező tehát szállítványozás esetében nem valósul meg: a titkosságnak⁶³⁶ szállítványozásnál nincs akkora szerepe, mint általában a közvetett képviselő egyéb eseteiben. Adásvételnél gyakori, hogy a valódi érdekelt a háttérben kíván maradni. Szállítványozási szerződés kapcsán viszont nehezen elképzelhető olyan megbízói érdek, amely indokolná, hogy a fuvarozó ne tudjon arról, hogy a szállítványozó más számlájára jár el. A közvetlen jogviszony hiányát deklaráló hagyományos dogma mögött azonban kimondatlanul is vélhetően az az egyszerű gondolat húzódik meg, hogy méltánytalan volna, ha a harmadik személlyel szemben olyan valaki lépne fel, akinek a létezéséről a szerződés megkötésekor nem is tudott. Ha viszont a fuvarozó a szerződés megkötésekor tudja, vagy tudhatja, hogy a vele szerződő személy csak másvalakinek a közvetett képviselője, nem méltánytalan, ha utóbb a megbízó vele szemben érvényesít igényt.

⁶³⁵ A tényre, hogy az általam kidolgozott teória csak abban az esetben állja meg a helyét, ha a szállítványozó a fuvarozóval szembeni követelés elévülése előtt szűnik meg jogutód nélkül, Dr. Bán Dániel ügyvéd kollégám hívta fel a figyelmemet, akinek ezt és rendkívül értékes egyéb megjegyzéseit is hálással köszönöm.

⁶³⁶ Lásd: 25. bekezdés

6 Rejtett képviselő az angol jogban

6.1 Mi rejlik a rejtett képviselő intézménye mögött?

480. Lord Atkin a termékfelelősség intézményét megalapozó *Donoghue (or McAlister) v Stevenson*⁶³⁷ ügyben kifejtett gondolatmenete szerint a „szeresd felebarátod” bibliai parancsa a jog nyelvére lefordítva annyit jelent, hogy ne okozz kárt felebarátodnak. A jogász kérdés pedig Lord Atkin szerint úgy szól: „ki az én felebarátom?”⁶³⁸.
481. Az angol jog rejtett képviselői doktrinája ehhez képest azt a dilemmát veti fel, hogy „ki az én szerződő partnerem?”. A doktrina ugyanis „lehetővé teszi egy idegennek, akiről soha nem is hallottam, hogy igényt támasszon velem szemben egy olyan szerződésből fakadóan, amelyről azt hittem, hogy a legjobb barátommal kötöttem”⁶³⁹. Rejtett képviselő esetében előfordulhat, hogy a harmadik személy tökéletes eladóval vélt szerződést köt, és kiderül, hogy az csak képviselő volt, s valójában egy jóval gyengébb fizetőképességű képviselővel szemben kell igényét érvényesítenie⁶⁴⁰.
482. A rejtett képviselő mint az angol common law „abszolút eredeti intézménye”⁶⁴¹, újra és újra magára vonja német és francia elméleti jogászok figyelmét, még ha azt a hagyományos kontinentális jogi gyakorlat rendkívül bonyolultnak és nehezen megemészthetőnek tartja is⁶⁴². Az elmélet világában az intézmény külföldi és hazai megítélése ugyanakkor nagymértékben eltérő⁶⁴³: amíg a német és francia jogtudósok a mindenkor érdekeket finom és differenciált módon figyelembe vevő jogpolitikai példaként tekintenek rá, addig az Egyesült Királyságban és az Egyesült Államokban több hang is ellene szól, és az ottani szerzők általában a common law anomáliájának minősítik⁶⁴⁴. A széles körben elfogadott angolszász álláspont szerint „a közönséges jogérzettel ellentétben”⁶⁴⁵, a „szerződési jog alapvető elveivel is

⁶³⁷ *Donoghue (or McAlister) v Stevenson* [1932] All ER Rep 1

⁶³⁸ „The rule that you are to love your neighbour becomes in law: You must not injure your neighbour; and the lawyer's question: Who is my neighbour? receives a restricted reply.” Lord Atkin in *Donoghue (or McAlister) v Stevenson* [1932] All ER Rep 1. old. A kérdés tulajdonképpen arra vonatkozott, hogy a termék előállítója szerződéses jogviszony hiányában felelősséggel tartozik-e a termék fogyasztójával szemben. Lásd: NEMESSÁNYI Zoltán: Rejtett képviselő az angol jogban. In: JURA, a Pécsi Tudományegyetem Állam- és Jogtudományi Karának tudományos lapja. 2008. évi 2. szám 77- 88. old.

⁶³⁹ HOLMES, O.W.: The History of Agency. In: *Select Essays in Anglo-American Legal History* III. 1909. 404. old.

⁶⁴⁰ EÖRSI Gyula: A kereskedelmi képviselők joga egységesítésének két problémája. In: *Jogtudományi Közlöny* 1971. évi 11. szám. 492. old.

⁶⁴¹ MÜLLER-FREIENFELS, Wolfram: Die „Anomalie” der verdeckten Stellvertretung (undisclosed agency) des englischen Rechts. In: *Zeitschrift für ausländisches und internationales Privatrecht*. 17. Jahrgang 1952. 578. old.

⁶⁴² GRÖNFORS, Kurt: Unification of Agency as a Legislative Challenge. In: *Uniform Law Review* 1998. évi 2-3. szám. 469. old.

⁶⁴³ Müller-Freienfels egy angol nyelvű tanulmányában a bibliai „senki nem lehet próféta saját hazájában” szállóigével jellemzi az *undisclosed agency* angolszász megítélését. Lásd: MÜLLER-FREIENFELS, Wolfram: The Undisclosed Principal. In: *Modern Law Review*. 1953. évi 3. szám 299. old.

⁶⁴⁴ FRIDMAN, G.H.L.: *The Law of Agency*. 2nd Edition. London, 1966. 172. old.

⁶⁴⁵ HOLMES: *The History of Agency*. i. m. 404. old.

összeegyeztethetetlen⁶⁴⁶ anomália az, ha megengedjük egy személynek, hogy pereljen illetve perelhető legyen egy olyan szerződés alapján, amelyet a valóságban nem is kötött meg⁶⁴⁷.

483. Ahogy azt már az értekezés bevezetőjében is vázoltam⁶⁴⁸, a rejtett képviseleti doktrína vizsgálata egy további, általánosabb elméleti problémakör átgondolását segítheti elő. A rejtett képviselet már régóta élő intézménye nyilvánvalóan a hagyományos – római jogon nyugvó – kötelmi jogi dogmatika áttörését jelenti: figyelmen kívül hagyja a képviselt és a képviselő közötti belső és a képviselt (vagy a képviselő) és a harmadik személy közötti külső jogviszonyok egymástól való elkülönítését. Előremutatóan, az ügyletben ténylegesen érdekeltet helyezi előtérbe a jogviszony formális alanyaival szemben, s ezzel már a XVIII. századtól kezdődően megkérdőjelezi a relatív szerkezetű kötelmi viszonyok zárt jellegének egyre több kivétellel körülbástyázott tézisé⁶⁴⁹.

6.2 A rejtett képviselet joghatása

484. Már többször említettem, hogy a kontinentális jogrendszerekben uralkodó doktrína szerint a képviseltre vonatkozóan akkor fakadnak jogok és kötelezettségek a képviselő által kötött szerződésből, ha utóbbi a szerződést a képviselt nevében kötötte. Ebből pedig a fordított esetre az a következtetés adódik, hogy az ügyletből nem származnak joghatások a megbízóra (a képviseltre) nézve, ha a képviselő bár a megbízás keretein belül, de nem a megbízó nevében járt el, azaz nem tette nyilvánvalóan felismerhetővé, hogy az ügylet joghatásai a megbízót illetik. A kontinentális jogrendszerekben a (közvetlen) képviselet joghatásainak beálltához az szükséges, hogy egyértelmű utalás történjen az ügy valódi urára. Ez az elv német kifejezéssel „*Offenheitsprinzip*”-ként (nyilvánossági elv) vonult be a jogi köztudatba. Ennek lényege, hogy csak akkor állnak be a képviselt személyében a képviselő által kötött szerződésből fakadó joghatások, ha a képviselő szerződési nyilatkozata *nyíltan* utal a képviseltre⁶⁵⁰.
485. Az angol jog rejtett képviseleti doktrínája szerint viszont a képviselt akkor is pert indíthat a harmadik személlyel szemben, és utóbbi is perelheti a képviseltet, ha a képviselő semmilyen formában nem hozta a harmadik személy tudomására, hogy valójában más javára szerződött⁶⁵¹. A common law tehát nem követi a nyilvánossági elvet: a rejtve maradó képviselt perelhet és perelhető azon szerződés alapján,

⁶⁴⁶ POLLOCK Frederick szerkesztői kommentárban fejtette ki a véleményét az *undisclosed agency* doktrínáról a *Cooke v Eshelby* (12 App. Cas. 271) ügy kapcsán. Lásd: *Law Quarterly Review* 1887. évi 3. szám. 358-359. old.

⁶⁴⁷ MÜLLER-FREIENFELS: Die „Anomalie”... i.m. 580. old.

⁶⁴⁸ Lásd: 11. bekezdés

⁶⁴⁹ NEMESSÁNYI Zoltán: Az „undisclosed agency” (rejtett képviselet) alapvonásai az angol jogban. In: *Kihívások és lehetőségek napjaink magánjogában*. Tanulmánykötet. Szerkesztette: Szikora Veronika. Debrecen, 2009. 313-338. old.

⁶⁵⁰ LEONHARD, Franz: *Vertretung beim Fahrnisserwerb*. Leipzig, 1899. 2. old. Az *Offenheitsprinzip*ről részletesen lásd: 92. és skk. bekezdéseket.

⁶⁵¹ Szétfészítené a dolgozat terjedelmi korlátait a rejtett képviselet történeti gyökereinek bemutatása. Az értekezés műhelyvitáján ennek lehetőségét dr. Csöndes Mónika kolléganóm vetette fel, akinek emellett is rendkívül sokat köszönhetek: a munka kéziratának lelkiismeretes és alapos áttanulmányozásáért, kiemelkedően értékes jobbitó javaslatainak megfogalmazásáért ezúton is hálámat fejezem ki.

amelyet megbízottja a saját nevében kötött és a harmadik személy a szerződéskötéskor nem volt tisztában azzal, hogy akivel szerződik, valójában csak képviselő.

486. Az angol képviseleti jog legrészletesebb összefoglalása a sokat hivatkozott és általánosan elismert jogtudományi munkában, az eredetileg 1896-ban megjelent⁶⁵² és azóta tizenhat újabb kiadást megért Bowstead-féle monográfiában található⁶⁵³. A monográfia szerint a képviselet (*agency*) két személy közötti bizalmi viszony, amelyben egyikük (a *principal*) kifejezetten vagy ráutaló magatartással hozzájárul ahhoz, hogy a másik személy (az *agent*) az ő érdekében eljárjon oly módon, hogy az hatással legyen harmadik személyekkel szembeni jogviszonyaira, és az *agent* ezt kifejezetten vagy ráutaló magatartással elvállalja⁶⁵⁴. A képviselő felhatalmazott ezen cselekmények megtételére; ezen felhatalmazásából jogosultság keletkezik a *principal* harmadik személyekkel szembeni jogviszonyainak befolyásolására⁶⁵⁵.
487. A common law képviseleti joga – némi egyszerűsítéssel⁶⁵⁶ – két alapvető esetet különböztet meg aszerint, hogy a harmadik személy tudja-e a szerződéskötéskor, hogy a képviselő (*agent*) egy megbízó (*principal*) érdekében jár el. Nyílt képviseletről (*disclosed agency*) beszélünk akkor, ha az ügyletkötés időpontjában a harmadik személy számára ismert az a tény, hogy az ügylet a megbízó érdekét szolgálja. A nyílt képviselet két további alesetre bontható az alapján, hogy a képviselő közli-e a harmadik személlyel a képviselt nevét (*named principal*) vagy sem (*unnamed principal*)⁶⁵⁷. Akkor is nyílt képviseletről van tehát szó, ha a harmadik személy bár tudja, hogy akivel szerződik, csak képviselő, azonban a képviselt személyazonossága számára ismeretlen⁶⁵⁸. Rejtett képviselet (*undisclosed agency*) akkor áll fenn, ha a harmadik személy az ügyletkötés időpontjában nem tud a képviselt létezéséről⁶⁵⁹, így szándéka is csak az lehet, hogy személyesen a képviselővel kerüljön jogviszonyba⁶⁶⁰, aminek egyik szükségszerű előfeltétele, hogy a képviselő a saját nevében szerződjön.
488. A kontinentális jogok szempontjából feltűnő sajátossága az angolszász képviseleti jognak, hogy a jogkövetkezmények nyílt és rejtett képviselet esetében alapvetően azonosak⁶⁶¹. Főszabály szerint mindkét esetben jogosult a képviselt személy (*principal*) pert indítani a harmadik személlyel szemben és ez utóbbi is perelheti a *principal* azon szerződés alapján, amelyet a képviselő (*agent*) képviseleti jogkörében eljárva kötött a harmadik személlyel⁶⁶². A common law tehát nem tulajdonít különösebb jelentőséget a képviselet közvetett és közvetlen formája

⁶⁵² William BOWSTEAD eredetileg kódexnek szánt, 1896-ban megjelent könyvének a címe még „A Digest of the Law of Agency” volt.

⁶⁵³ REYNOLDS, F M B: Bowstead and Reynolds on Agency. 16th edition. London, 1996. (a továbbiakban: BOWSTEAD and REYNOLDS) 2. old.

⁶⁵⁴ BOWSTEAD and REYNOLDS Article 1 (1). 1. old.

⁶⁵⁵ BOWSTEAD and REYNOLDS Article 1 (2). 1. old.

⁶⁵⁶ A dolgozatban nem térek ki az *agency* egyéb fajtáinak ismertetésére. A „del credere agent”, a „commercial agent”(kereskedelmi ügynök), a „general agent”, a „special agent”, a „factor” és a „broker” angolszász jogi fogalmakat lásd: BOWSTEAD and REYNOLDS Art. 2 (5)-(10). 30-31. old.

⁶⁵⁷ BOWSTEAD and REYNOLDS Art. 2 (1)-(3). 1-033. 30. old.

⁶⁵⁸ Az angol jog ezen konstrukciója nagyon hasonló a német jogból ismert „offenes Geschäft für den den es angeht” intézményéhez. Lásd: 129. bekezdés.

⁶⁵⁹ BOWSTEAD and REYNOLDS Art. 2 (4). 1-033. 30. old.

⁶⁶⁰ BOWSTEAD and REYNOLDS 1-035. 31. old.

⁶⁶¹ FRIDMAN, G.H.L.: The Law of Agency. 2nd Edition. London, 1966. 174. old.

⁶⁶² A nyílt képviseletre (*disclosed agency*) vonatkozóan lásd BOWSTEAD and REYNOLDS Art. 73 (1), 361. old., a rejtett képviselet (*undisclosed agency*) hasonló főszabályát lásd: BOWSTEAD and REYNOLDS Art. 78 (1), 408. old.

közötti, a kontinentális jogokra jellemző megkülönböztetésnek: ha a képviselő a képviselt számlájára jogosult szerződést kötni harmadik személlyel, akkor ez a szerződés a képviseltet jogosítja és kötelezi. Az angol jog alapvetően a közvetlen képviselő joghatásainak megvalósítására törekszik, akár tudta a harmadik személy, hogy képviselővel szerződik, akár nem⁶⁶³. Ezt mutatja, hogy a common law szerint ha a képviselő a saját nevében szerződik harmadik személlyel, és pedig akár szóban, akár írásban, bizonyítani lehet, hogy valójában kinek a javára kötötte a szerződést annak érdekében, hogy ez utóbbi személy perelhesen illetve perelhető legyen a szerződés alapján⁶⁶⁴.

6.3 A rejtett képviselet joggyakorlati alapjai

489. A kontinentális jogászok számára meghökkentő és nehezen értelmezhető rejtett képviseleti doktrína a vele szemben megfogalmazott angolszász bírálatok ellenére szilárd joggyakorlati alapokon nyugszik⁶⁶⁵. Bár a rejtett képviseletnek nem ez a legkorábbi megjelenése⁶⁶⁶, mégis klasszikus, későbbi ítéletekben is gyakran hivatkozott példája a *Sims v Bond* ítélet⁶⁶⁷, amelyben egy hajót üzemeltető társaság ügyvezetője és résztulajdonosa a saját nevében nyújtott kölcsönt egy banknak a társaság tulajdonosait illető közraktári jegy átadásával. Az ügyvezető halála után a társaság többi tulajdonosa, mint rejtett képviseltek indítottak pert a bankkal szemben a kölcsön visszafizetése iránt. Az ügyben eljáró egyik bíró, Denman CJ leszögezte, hogy ha a képviselő saját nevében, de rejtett képviselt javára szerződik, akár a képviselő akár a rejtett képviselt pert indíthat a harmadik személlyel szemben. Utóbbi esetben azonban az alperest olyan helyzetbe kell hozni a rejtett képviselt felbukkanásakor, mintha a képviselő lett volna a szerződő fél⁶⁶⁸, azaz a harmadik személy a képviselttel szemben érvényesítheti mindazokat a kifogásokat, amelyek a képviselővel szemben rendelkezésére állnának. Felpereseknek ilyenkor azt kell kétséget kizáróan bizonyítaniuk, hogy a kölcsönösszeg, még ha azt névlegesen más nyújtotta is harmadik személynek, ténylegesen felpereseket illette. Az adott ügyben felperesek nem tudták bizonyítani, hogy a kölcsön nyújtása az ő számlájukra történt⁶⁶⁹.
490. A kontinentális európai jogi kultúrán felnövekedett modern jogászok számára még inkább megdöbbentő lehet, hogy a doktrinát ingatlanok adásvételére is alkalmazzák⁶⁷⁰. 1807-ben Norfolk hercegének képviselője a saját nevében, de a herceg számára kötött adásvételi szerződést alperessel az utóbbi tulajdonában lévő ingatlanra, amely a szerződés szerint egy mérföldre feküdt Horsham városától. A

⁶⁶³ BOWSTEAD and REYNOLDS 1-019. 11. old.

⁶⁶⁴ BOWSTEAD and REYNOLDS Article 78. (3) 409. old.

⁶⁶⁵ NEMESSÁNYI: Az „undisclosed agency”... i. m. 315. old.

⁶⁶⁶ A rejtett képviseleti doktrína első ítéleti megjelenésének a *Rabone v Williams* ítéletet tartják. Az ítéletről lásd 507. bekezdés.

⁶⁶⁷ *Sims v Bond* (1833) 5 B & Ad 389. old.

⁶⁶⁸ „Where a contract (...) is made with an agent in his own name for an undisclosed principal, either the agent or the principal may sue upon it, defendant in the latter case being entitled to be placed in the same situation, at the time of the disclosure of the real principal, as if the agent had been the contracting party.” *Sims v Bond* (1833) 5 B & Ad 392. old.

⁶⁶⁹ *Sims v Bond* (1833) 5 B & Ad 389. old.

⁶⁷⁰ Lásd a lejjebb részletesen elemzett ítéleteket: *Nash v Dix* (1898) 78 LT 445. old. és *Dyster v Randall & Sons and others* [1926] All ER Rep 151. old.

herceg képviselője csak az előleg megfizetése után árulta el alperesnek, hogy valójában a herceg javára járt el. Miután azonban kiderült, hogy az ingatlan ténylegesen három és négy mérföld közötti távolságra fekszik Horsham-tól, és ezáltal az értéke lényegesen alacsonyabb, mint a szerződésben szereplő, a herceg saját nevében indított pert az ingatlan tulajdonosa ellen és követelte az előleg visszafizetését. Az angol bíróság végső fokon helyt adott a herceg keresetének, holott a szerződést a herceg képviselője a saját nevében kötötte és csak később árulta el alperesnek, hogy az ingatlant valójában nem a maga számára akarta megszerezni⁶⁷¹.

491. Ugyancsak gyakran idézett döntés a *Spurr v Cass*, *Cass v Spurr* egyesített ítélet. Az ügyvéd Spurr „Spurr és Chambers” cégnév alatt végezte tevékenységét, Chambers azonban, bár maga is ügyvéd, nem partnere volt, hanem csak segéd az irodában. Az ügyféllel, Cass-szal viszont a „Spurr és Chambers” szerződött és az ügyfélnek ebből a szerződésből fakadóan számlatartozása keletkezett. Spurr-nek pedig egy kisebb értékre szóló váltón alapuló tartozása volt az ügyféllel szemben. A kérdés tulajdonképpen úgy merült fel, hogy a Spurr által egyedül indított perben helyt kell-e adni a követelésének, ha Chambers nem áll perben, illetve hogy az ügyfél által indított perben Spurr beszámíthatja-e az ügyfél számlatartozását. A Queen’s Bench Divison mindkét kérdést igenlően válaszolta meg⁶⁷².
492. A rejtett képviselő doktrínája hatást gyakorolt Anglián kívüli common law jogrendszerű államok jogi gondolkodására is. Ezt mutatja a *Browning v. Provincial Insurance Company of Canada* ítélet, amelynek tényállása szerint Browning pék az 1867. évben azzal bízta meg bizományosát, hogy vásároljon számára meghatározott mennyiségű lisztet, és hajón szállíttassa el hozzá Montrealból New Fundland szigetére. A bizományos a saját nevében biztosítási szerződést kötött a szállítmányra az alperes biztosító társasággal, amely nem is tudott a megbízó Browningról. A lisztet szállító hajó felborult és a liszt jelentős része megsemmisült. Browning a saját nevében indított keresetet a biztosítóval szemben kárának megtérítése iránt. Az angol bíróság végül helyt adott a keresetnek azzal az indokolással, hogy mind az angol, mind a kanadai jog értelmében a tengeri biztosításokra is irányadó az a szabály, amely szerint a (rejtett) képviselt pert indíthat és perelhető azon szerződés alapján, amelyet kereskedelmi képviselője a saját nevében kötött harmadik személlyel, utóbbinak azonban rendelkezésére állnak mindazok a kifogások, amelyek a képviselővel szemben érvényesíthetők lennének⁶⁷³.
493. A rejtett képviselői doktrína szilárd beágyazódását jelzi az azóta egyébként sokat bírált *Watteau v Fenwick* ítélet⁶⁷⁴, amelyben az angol bíróság az elv fenntartása érdekében még a képviselői jog általános szabályaitól való kifejezett eltérést is felvállalta. Az alperes sörgyár megvásárolt egy sörözőt, és annak korábbi tulajdonosát a továbbiakban üzletvezetőként alkalmazta; a hatósági engedély továbbra is a korábbi tulajdonos nevére szólt, és az ő neve szerepelt a söröző cégén is. A sörgyár és az üzletvezető közötti titkos megállapodás értelmében utóbbi ásványvízen és üveges sörön kívül minden egyebet (így szivarokat is) kizárólag az alperestől rendelhetett. Az üzletvezető azonban halasztott fizetéssel szivarokat rendelt meg mástól (felperestől), aki nem tudott arról, hogy az üzletvezető csak képviselő. Miután a szivarok vételárát nem fizették meg, és az eladó számára kiderült, hogy az üzletvezető alperes javára járt el, pert indított a sörgyárral

⁶⁷¹ Duke of Norfolk v Worthy [1803-13] All ER Rep 381. old.

⁶⁷² Spurr v Cass. Cass v. Spurr (1870) L.R. 5 Q.B. 656. old.

⁶⁷³ Browning v Provincial Insurance Company of Canada (1873) L.R. 5 P.C. 263. old.

⁶⁷⁴ Watteau v Fenwick [1893] 1 Q.B. 346. és skk. old.

szemben. Az ügyben a fő kérdés az volt, hogy a rejtve maradt képviselt személy felelőssé tehető-e képviselőjének azon cselekményeiért, amelyeket utóbbi képviselési jogkörét túllépve végzett. A dilemma azért merült fel, mert nyílt képviselés esetében egyértelműen érvényesült az a kontinentális jogrendszerekben is ismert szabály, hogy a képviselési jogkörét túllépő képviselő által kötött szerződések nem kötik a képviseltet⁶⁷⁵. Az ügyben eljáró Wills J. bírő mindenekelőtt megállapította a szivarokról, hogy azok olyan árucikkek, amelyeket egy sörözőben rendszerint árusítanak. Ezt követően felidézte azt a kontinentális jogrendszerekben is ismert általános szabályt, hogy a képviselt személy felelősséggel tartozik képviselőjének azon felhatalmazás (authority) keretében végzett aktusaiért, amellyel az ilyen jellegű képviselők rendszerint rendelkeznek⁶⁷⁶, éspedig függetlenül azon korlátozásoktól, amelyek a képviselő és a képviselt közötti (titkos) megállapodáson alapulnak⁶⁷⁷. Wills bírő álláspontja szerint a szabály a rejtett képviselésre is irányadó. Meglepően rövid indokolású⁶⁷⁸ ítéletében *a contrario* érveléssel arra a valóban lényeges pontra mutatott rá, hogy ellenkező esetben a rejtett képviseléssel kapcsolatos valamennyi perben a képviselési jog titkos korlátozására hivatkozhatna a képviselt és ezzel megakadályozná a harmadik személy igényérvényesítését⁶⁷⁹.

494. Az angol jog rejtett képviselési doktrínája a vele szemben megfogalmazott számtalan kritika ellenére a mai napig érvényesül a common law-ban. Ezt mutatja az 1995. évben született *Boyter v Thomson* ítélet, amelyben a Lordok Háza helyt adott a képviselőtől hajót vásárló személy által a (szerződéskötéskor) rejtve maradt megbízóval szemben indított keresetnek, miután kiderült, hogy a hajó nem volt megfelelő minőségű és nem volt alkalmas a szerződésben szereplő célra⁶⁸⁰.

6.4 A doktrína korlátozása

495. Számos angol ítéletben – a fent már említett elméleti aggályokkal összhangban – a korábbi bírósági határozatok kötőereje ellenére megtalálható a joggyakorlatban meggyökeresedett rejtett képviselés bírálata⁶⁸¹. Blackburn bírő a sokat idézett és később részletesen elemzett *Armstrong v. Stokes* ügyben⁶⁸² például mintha kissé sajnálkozva állapította volna meg, hogy a rejtett képviselés által nyújtott megoldás – nevezetesen az, hogy a harmadik személy közvetlenül fordulhat a mindaddig rejtve

⁶⁷⁵ BOWSTEAD and REYNOLDS Article 77. 405. old.

⁶⁷⁶ A jogirodalom a képviselő felhatalmazásának ezen formáját „rendszerinti felhatalmazásnak” (usual authority) nevezi. Lásd: BOWSTEAD and REYNOLDS 106. old.

⁶⁷⁷ Lásd a hasonló szabályt a magyar jogban a Polgári Törvénykönyvről szóló 1959. évi IV. törvény 220. § (1)-(2) bekezdéseiben.

⁶⁷⁸ MARKESINIS, B.S. – MUNDAY, R.J.C.: An Outline of the Law of Agency. Third Edition. London, Dublin, Edinburg, 1992. 35. old.

⁶⁷⁹ *Watteau v Fenwick* [1893] 1 Q.B. 349. old.

⁶⁸⁰ *Boyter v Thomson*. [1995] 3 All ER 135

⁶⁸¹ Az angol-amerikai joggyakorlatban különösen gyakran bukkan fel az „undisclosed agency anomáliája” kifejezés. MÜLLER-FREIENFELS, Wolfram: Die „Anomalie” der verdeckten Stellvertretung (undisclosed agency) des englischen Rechts. In: Zeitschrift für ausländisches und internationales Privatrecht. 17. Jahrgang 1952. 580. old.

⁶⁸² *Armstrong v. Stokes* (1872), 7 Q.B. 598. skk. old. Az ítélet elemzését lásd: 523-524. bekezdésekben.

maradt képviselttel szemben – helyállóságával kapcsolatos kételyek ellenére nem térhet el a korábbi precedensektől⁶⁸³.

496. A rejtett képviselet kedvezőtlen hazai megítélése vélhetően jelentős mértékben hozzájárult ahhoz, hogy az angol joggyakorlat számos olyan elvet alakított ki, amelyek a doktrina érvényesülését korlátok közé szorítják: bizonyos esetekben a common law bíróságok nem ismerik el a rejtve maradó képviselt és a harmadik személy közötti közvetlen igényérvényesítés lehetőségét⁶⁸⁴. Bár Blackburn bíró kifejtette, hogy nem a bíróságok feladata, hogy a jogrendszer hibáit illogikus kivételekkel korrigálja, más angol ítéletek – ha már nem tudták megszüntetni az anomáliát – néha nehezen követhető kivételek sorával próbálták meg körülbástyázni azt. Ezen kivételek révén a rejtett képviselet alapvető joghatása: a jogviszonyban nem állók közötti közvetlen perlés lehetősége, immáron az esetek jelentős részében nem érvényesül. A továbbiakban a doktrina lehetséges korlátozási irányait veszem sorra⁶⁸⁵.

6.4.1 Eljárásjogi korlátozás

497. A rejtett képviseleti doktrina korlátozásával kapcsolatos egyik kísérlet eljárásjogi köntösben jelent meg. Az 1848. május 15-én született *Humble v Hunter* ítélet⁶⁸⁶ alapjául szolgáló hajóbérelti szerződést bérbeadóként a hajó tulajdonosának (felperesnek) a fia kötötte meg, a szerződés őt jelölte meg a hajó tulajdonosaként. A valódi tulajdonos felperes által a bérlő ellen indított perben az angol bíróság nem adott helyt a keresetnek. Indokolásában Lord Denman CJ arra hivatkozott, hogy a rejtett képviseleti doktrina nem alkalmazható abban az esetben, ha a képviselő az ügy uraként szerződik, márpedig jelen esetben ez történt, hiszen a képviselő önmagát a hajó tulajdonosaként tüntette fel⁶⁸⁷. Az ítéletet kommentáló jogirodalom általában abban az eljárásjogi szabályban találta meg a jogtétel magyarázatát, amely szerint szóbeli bizonyíték (a jelen esetben a képviselet létrejöttére vonatkozóan) nem állhat ellentétben az írásbeli szerződéssel⁶⁸⁸. Bár Lord Denman okfejtésében nem szerepel utalás erre a processzuális normára, az ítéletben egyértelműen felismerhető a rejtett képviseleti doktrina érvényesülési körének korlátozására irányuló jogalkalmazói szándék. Az eljáró bíró olyannyira erre törekedett, hogy még az intézmény létét egészében kétségbe vonó indokolást is elfogadhatónak tartott. Amint arra ugyanis az ítéletet bíráló számos jogtudós rámutatott, Lord Denman sommás érvelése szerint a rejtett képviselet jogkövetkezményei nem kerülhetnek alkalmazásra, ha a képviselő úgy köti meg a szerződést, mintha ő volna az ügy valódi ura. A rejtett képviseletnek azonban fogalmi eleme az, hogy a képviselő

⁶⁸³ MÜLLER-FREIENFELS, Wolfram: Die „Anomalie“ der verdeckten Stellvertretung (undisclosed agency) des englischen Rechts. In: Zeitschrift für ausländisches und internationales Privatrecht. 17. Jahrgang 1952. 581. old.

⁶⁸⁴ ZWEIGERT, Konrad – KÖTZ, Hein: Einführung in die Rechtsvergleichung auf dem Gebiete des Privatrechts. Tübingen, 1996. 435. old.

⁶⁸⁵ NEMESSÁNYI: Rejtett képviselet... i. m. 82. old.

⁶⁸⁶ *Humble v Hunter* [1843-60] All ER Rep 468. old.

⁶⁸⁷ *Humble v Hunter* [1843-60] All ER Rep 469. old.

⁶⁸⁸ Lásd: BOWSTEAD and REYNOLDS 419. old.

- önmagát tüneti fel a szerződés kedvezményezettjeként⁶⁸⁹, és ha elfogadnánk a lordbíró érvelését, szinte lehetetlenné válna a rejtett képviselt igényérvényesítése⁶⁹⁰.
498. Az elv ugyan követésre talált a hetven évvel későbbi vállalkozási szerződéssel kapcsolatos *Formby Bros v Formby* esetben, amelyben a bíróság nem tette lehetővé annak bizonyítását, hogy a szerződésben következetesen „tulajdonos”-nak nevezett szerződő fél valójában apósa képviselőjeként járt el⁶⁹¹, az angol joggyakorlat azonban hamarosan elmozdult az ítélet gondolati tartalmától. Az 1919-ben született *Fred Drughorn, Ltd v Rederiakt Transatlantic* ítéletben⁶⁹² éppen fordított volt a szereposztás, mint a *Humble v Hunter* ügyben. Az alperes társaság határozott időre szóló hajóbérleti szerződést kötött Lundgren úrral. A szerződés Lundgren-t nevezte meg bérlőként, holott ő valójában egy másik társaság képviselőjeként járt el. Alperes a szerződést felmondta, és Lundgren a jogellenes felmondásból fakadó kár megtérítése miatt indított keresetet. Lundgren halálát követően a képviselt társaság lépett perbe felperesként, azt állítva, hogy Lundgren a szerződést az ő javukra kötötte. Az ügyben eljáró bíróság számára a fő kérdés az volt, hogy vajon a *Humble v Hunter* ítélet jogtételét kell-e alapul vennie, azaz miután a szerződés Lundgren-t nevezte meg bérlőként, el kell-e utasítania a képviselt társaság keresetét. Lord Haldane helyt adott felperes keresetének, de a korábbi precedens érvényét megőrizve, nem bírálta felül a *Humble v Hunter* doktrínáját. Az ellentmondást talán kissé erőltetetten úgy oldotta fel, hogy különbséget tett tulajdonjogot érintő és pusztán szerződéses rejtett képviselési esetek között. A tulajdonjoggal kapcsolatos ügyekben, a *Humble v Hunter* ítéletben szereplő gondolattal összhangban, nem tartotta megengedhetőnek a szerződéssel ellentétes szóbeli bizonyíték felhasználását. Ilyenkor Lord Haldane szerint a „tulajdonos” kifejezés használata implicit módon kizárja, hogy a szerződő félén kívüli személy érvényesítsen igényt tulajdonosként. Maga a szóhasználat volt tehát az, ami miatt nem volt összeegyeztethető a rejtett képviselő bizonyítása a szerződés tartalmával. A szerződéses esetekben viszont – hivatkozva a hajóbérleti szerződések körében uralkodó üzleti szokásokra – lehetségesnek látta, hogy a rejtett képviselt bizonyítsa a képviselési viszony létét⁶⁹³. Az ügyben eljáró másik bíró, Lord Sumner is hasonló módon érvelt: a szerződés szóhasználat, mely szerint „Lundgren a bérlő”, álláspontja szerint nem jelenti azt, hogy kizárólag őt lehetne valódi érdekeltnek, a bérlő jogaival és kötelezettségeivel rendelkező személynek tekinteni. A szerződésben ugyanis csak annyi szerepel, hogy Lundgren a bérlő és az okirat nem mondja ki, hogy Lundgren nem más számára bérlő a hajót. Ha pedig ez valóban így van, meg kell engedni ennek bizonyítását⁶⁹⁴.
499. A később született angol döntések ezen ítélet által kikövezett úton mentek tovább. Lawrence bíró az 1944-ben hozott *Danziger v Thompson* ítéletben⁶⁹⁵ a fenti gondolatmenet alapján egy lakásbérleti szerződés kapcsán engedte meg annak bizonyítását, hogy a szerződésben bérlőként megnevezett személy valójában másvalakinek a képviselőjeként kötötte azt. A „bérlő” kifejezésnek ugyanis véleménye szerint nincs olyan implicit tartalma, amely arra utalna, hogy a szerződést kötő személy nem képviselőként jár el és ezzel kizárná a rejtett képviselőt

⁶⁸⁹ FRIDMAN: i.m. 419. old.

⁶⁹⁰ Lásd: BOWSTEAD and REYNOLDS 419. old.

⁶⁹¹ *Formby Bros v Formby* [1910] WN 48, 54 Sol Jo 269, 102 LT 116

⁶⁹² *Fred Drughorn, Ltd v Rederiakt Transatlantic* [1919] A.C. 203. old.

⁶⁹³ *Fred Drughorn, Ltd v Rederiakt Transatlantic* [1919] A.C. 207-208. old.

⁶⁹⁴ *Fred Drughorn, Ltd v Rederiakt Transatlantic* [1919] A.C. 209. old.

⁶⁹⁵ *Danziger v Thompson* és mások [1944] K.B. 654. old.

bizonyíthatóságát⁶⁹⁶. Az egy évvel későbbi *Epps v Rothnie* ítéletben pedig Scott LJ bíró egyenesen úgy fogalmazott, hogy a *Humble v Hunter* elv nem tekinthető helyes jognak⁶⁹⁷. A modern angol jog tehát elfordult a *Humble v Hunter* jogtételétől. Az általánosan érvényesülő, már idézett szabály jelenleg úgy szól, hogy ha a képviselő akár szóban akár írásban a saját nevében szerződik harmadik személlyel, bizonyítani lehet, hogy valójában kinek a javára kötötte a szerződést annak érdekében, hogy ez utóbbi személy perelhessen illetve perelhető legyen a szerződés alapján⁶⁹⁸.

6.4.2 A rejtett képviseleti doktrina joghatásainak kifejezett és implicit kizárása

500. Már a XIX. század végén született ítéletekből kiolvasható az a jogtétel, hogy a saját nevében eljáró személy által kötött szerződés rendelkezései kifejezetten kizárhatják, hogy a szerződésben részes fél mögött álló rejtett képviselő a szerződés alapján pert indíthasson illetve perelhető legyen⁶⁹⁹. Ez a mai napig érvényesülő kizárási lehetőség a szerződésekben többnyire olyan megfogalmazásban jelenik meg, hogy a felek nyilatkoznak arról, hogy nem másvalakinek a képviselői, illetve arról, hogy a feleket személyesen köti a szerződés. Az angol joggyakorlat a kifejezett kizárás mellett már a XIX. századtól kezdődően kialakította a beleértett (implicit) kizárás lehetőségét. Eszerint a szerződés rendelkezései implicit módon kizárhatják, hogy a tényleges szerződő feleken kívül más személy érvényesítsen igényt a szerződésből fakadóan, vagy másvalakivel szemben kerüljön sor kereset benyújtására. A mai felfogás a fent elemzett *Humble v Hunter* ítéletet is az implicit kizárás egyik eseteként tartja számon. A már idézett *Bowstead*-féle monográfia szerint a szerződés rendelkezései kifejezetten vagy beleértve kizárhatják az undisclosed principal perlési jogosultságát, illetve azt, hogy a szerződéses igény érvényesítése érdekében pert indítsanak ellene⁷⁰⁰.
501. Az implicit kizárás lehetőségével kapcsolatos első esetként a jogirodalom a *Nash v Dix* ítéletet⁷⁰¹ szokta említeni. Ennek alperese a kongregacionalista gyülekezet vagyonkezelője nyilvános árverés útján eladásra kínálta a korábban a gyülekezet kápolnájaként szolgáló ingatlant. Az ajánlati feltételek nem tartalmaztak megszorítást arra vonatkozóan, hogy ki tehet ajánlatot. Az egyik ajánlatot azonban amiatt utasította el az alperes, mert azt római katolikusok egy csoportja tette, akik az épületet katolikus istentisztelet céljára akarták használni. Ezt követően a katolikus csoport ajánlatot tett az ásványvíz-gyártó cég vezetőjeként dolgozó felperesnek, hogy amennyiben meg tudja szerezni az ingatlant, azt megvásárolják tőle úgy, hogy felperes 100 angol fontot profitál az ügyleten. A felperes ügyvédei írtak alperes képviselőinek, és ajánlatot tettek ügyfelük, az ásványvíz előállító társaság javára az épület megvásárlására vonatkozóan. A szerződési tárgyalásokat követően a felek aláírták a szerződést, amelyben a vételár kevesebb volt, mint amennyi a katolikus csoport ajánlatában szerepelt. A szerződés kifejezetten nem utalt arra, hogy felperes

⁶⁹⁶ *Danziger v Thompson* és mások [1944] K.B. 656-657. old.

⁶⁹⁷ *Epps v. Rothnie* [1945] K.B. 565. old.

⁶⁹⁸ *BOWSTEAD and REYNOLDS* Article 78. 409. old.

⁶⁹⁹ Lásd: az 1887. évi „*The United Kingdom Mutual Steamship Assurance Association, Limited v Nevill*” ítéletet ((1887) 19 Q.B.D. 110). Lásd még: *BOWSTEAD and REYNOLDS* Article 78.(4) 409. old.

⁷⁰⁰ *BOWSTEAD and REYNOLDS*: i.m. Art. 78 (4). 8-069. 409. old.

⁷⁰¹ *Nash v Dix* (1898) 78 LT 445. old.

maga számára vásárolja meg az ingatlant, de alperes mégis ezt hitte és felperes tisztában volt alperes elképzelésével, hiszen az ügy uraként írta alá a szerződést. Alperes, miután tudomást szerzett a felperes és a katolikus csoport közötti megállapodásról, megtagadta a szerződés teljesítését arra hivatkozva, hogy felperes a római katolikus csoport képviselőjeként kötött szerződést, holott tudta, hogy velük alperes nem kötne szerződést, azaz megtévesztette alperest⁷⁰².

502. Az ügyben eljáró North J. bíró megállapította, hogy felperes nem a római katolikus csoport rejtett képviselőjeként vásárolta meg az ingatlant, hanem saját maga számára azért, hogy haszonnal továbbértékesítse. A megtévesztés kérdése ugyanakkor azért nem releváns az adott esetben, mert az eladó nem foglalkozott azzal, hogy a társaságnak vagy a felperesnek adja el az ingatlant és a szerződő felek között nem volt arra vonatkozóan sem külön megállapodás, hogy a szerződő fél személye a szerződés lényeges eleme⁷⁰³. Az ítélet tehát szűkebb értelemben nem a rejtett képviseleti doktrínával kapcsolatos, de ebben jelenik meg először a szerződés személyes jellegére (illetve annak hiányára) történő utalás, amely a későbbi döntések rendszeres viszonyítási pontja.
503. A szerződés személyes jellegének legismertebb, magyar jogirodalomban is idézett példája a *Said v. Butt* ügy⁷⁰⁴, amelynek kalandos életű felperese az első világháborúban az orosz kormány kémjeként tevékenykedett, majd az 1910-es évek végétől kezdődően különböző színházi vállalkozásokban vett részt producerként. A perbeli esetben egy színházi előadás bemutatójának megtekintését vette a fejébe. Miután a színház igazgatósága egy korábbi, felperessel közösen szervezett előadás üzleti eredményének elszámolásából fakadó, nyilvános vádaskodásig fajuló vita miatt haragban állt vele, és ezért nem adott el neki jegyet⁷⁰⁵, barátján keresztül szerezte azt be, aki a saját nevében vásárolt. A bemutató estjén a színház igazgatója (alperes) nem engedte, hogy felperes elfoglalja helyét. Az ügyben eljáró McCardie J. bíró elutasította felperes azon érvét, amely szerint neki, mint rejtett képviseltnek a képviselője által számára kötött szerződés alapján igénye volt arra, hogy megnézhesse az előadást. Ezért elutasította keresetét. Indoklásában felidézte az angol ítéletek egyik alapvető jogirodalmi hivatkozási pontját, Pothier „*Traité des obligations*” című munkáját. Ebben az a megállapítás szerepel, hogy amennyiben a szerződésnek bármilyen okból is lényeges eleme a másik szerződő fél személye, az ilyen személyben való tévedés kizárja a szerződéskötésre irányuló szándék fennállását, következésképpen a szerződést érvénytelenné teszi⁷⁰⁶. McCardie J. bíró szerint az adott esetben a szerződés kifejezetten személyes jellegű volt. Felperes ugyanis tudta, hogy a színház igazgatósága nem adna el számára jegyeket, hiszen ezt korábban kifejezetten megtagadta.
504. Az ítélet jogtételét a jogirodalom úgy általánosította, hogy kizárt a „rejtőzködő” képviselt harmadik személlyel szembeni igényérvényesítési lehetősége, ha a

⁷⁰² Nash v Dix (1898) 78 LT 445. old.

⁷⁰³ Nash v Dix (1898) 78 LT 445. old. Az angol joggyakorlat tehát a rejtett képviseleti doktrínával kapcsolatban éppúgy eljutott ahhoz az eredményhez, hogy a szerződő felek személye egyre kevésbé releváns tényező, mint a német jogfejlődés az „akit illet” doktrína kidolgozásakor (lásd a 128-129. bekezdéseket).

⁷⁰⁴ Said v. Butt [1920] All ER Rep 232. old.

⁷⁰⁵ Közkeletű tévedés, hogy felperes színikritikus lett volna, aki a múltban a színházra rossz fényt vető kritikákat írt. A tévedés megjelenik Molnár Hella egyébként rendkívül alapos tanulmányában is. Lásd: MOLNÁR Hella: Közvetett képviselet és bizomány. In: Jogi tanulmányok 2006. ELTE ÁJK. Szerkesztette: Nagy Marianna. Budapest, 2006. 135. old.

⁷⁰⁶ Said v. Butt [1920] All ER Rep 238. old.

szerződő felek személye a szerződés lényegi elemét képezi⁷⁰⁷. Amennyiben tehát a szerződés értelmezéséből az következik, hogy a harmadik személynek jogos érdeke fűződött ahhoz, hogy a szolgáltatás teljesítésére csak az általa ismert szerződő partnerrel szemben legyen köteles, az angol bíróságok nem ismerik el a (szerződéskötéskor) rejtve maradt képviselt kereseti jogát⁷⁰⁸.

505. Nem állapította meg a szerződés személyes jellegét a *Dyster v Randall & Sons and others* ítéletben⁷⁰⁹ eljáró bíróság, a rejtett képviseleti doktrinát azonban egy fontos analógia lehetőségével gazdagította. Az ügy felperese azzal bízta meg képviselőjét, hogy a saját nevében, a képviseltről hallgatva, de a képviselt számára vásároljon meg egy ingatlant alperestől. Felperes korábban alkalmazottként dolgozott alperesnél, akinek a bizalma megrendült benne. Felperes tudta, hogy alperes nem akarna vele újra üzleti kapcsolatba kerülni, ezért bízta meg képviselőjét az ingatlan megszerzésével. Felperes még a vételár maradéktalan megfizetése előtt birtokba lépett és építési munkálatokat végzett az ingatlanon. Miután a munkálatok terveit a szerződés rendelkezéseivel ellentétesen nem mutatták be alperesnek, utóbbi felmondta a képviselővel kötött szerződést. Felperes a szerződés teljesítésére kérte kötelezni alperest. Az ügyben eljáró Lawrence J. bíró a *Nash v. Dix* ítéletből⁷¹⁰ indult ki, nevezetesen azon kitételből, hogy az adott szerződésnek nem volt lényeges eleme a szerződő felek személye. Bár akkor a bíróság azt állapította meg, hogy a szerződő fél valójában nem képviselőként járt el, Lawrence J. szerint a korábbi ügy bírója ugyanerre a következtetésre jutott volna, ha fennáll a képviseleti viszony. Ezt a gondolatmenetet követve a *Dyster v Randall* ítéletben azt állapította meg, hogy a szerződésnek nem volt lényeges eleme a szerződésben részes felek valamely személyes tulajdonsága. Alperes bárki mással is megkötötte volna a szerződést, az ilyen szerződésből fakadó jogosultságok engedményezhetők és az engedményes követelhetné a szerződés teljesítését. Lawrence J. szerint tehát önmagában az a tény, hogy a szerződést aláíró személy nem közli az eladóval, hogy az ingatlan adásvételi szerződés valójában kit jogosít, nem eredményez megtévesztést, még akkor sem, ha a szerződő fél tudja, hogy ha az eladó tisztában lenne a valódi jogosult kilétével, nem kötné meg a szerződést. Ez alól csak azon szerződések képeznek kivételt, amelyeknek bizonyos személyes megfontolások lényeges elemét képezik⁷¹¹.
506. Lawrence bíró indoklásának az a mozzanata kapott utóbb különös hangsúlyt a jogirodalomban, amely a szerződés személyes jellegének hiányát a követelés engedményezhetőségével kapcsolta össze. Többek között ezen alapult Goodhart és Hamson elmélete⁷¹², amely a rejtett képviselet intézményét a jogügyleti jogutódlással magyarázta: álláspontjuk szerint az nem más, mint primitív és rendkívül korlátozott engedményezés. A saját nevében eljáró képviselő által a képviselt javára kötött szerződésben részes felek a képviselő és a harmadik személy. A képviselt csak később lép be az eredetileg a képviselő és a harmadik személy között kötött szerződésbe, amely azonban ezt követően is ugyanaz marad, mint ami volt: a képviselő és a harmadik személy közötti szerződés és nem a képviselt és a harmadik személy közötti kontraktus. Ettől kezdve azonban a harmadik személlyel szemben a képviselt is jogosult és kötelezett lesz⁷¹³. Goodhart és Hamson elmélete

⁷⁰⁷ BOWSTEAD and REYNOLDS: i.m. 8-080. 422-423. old.

⁷⁰⁸ ZWEIGERT – KÖTZ: 435. old.

⁷⁰⁹ *Dyster v Randall & Sons and others* [1926] All ER Rep 151. old.

⁷¹⁰ Lásd: 501-502. bekezdés.

⁷¹¹ *Dyster v Randall & Sons and others* [1926] All ER Rep 154-155. old.

⁷¹² Goodhart – Hamson: *Undisclosed Principals in Contract*: Cambridge Law Journal 4 (1932) 320-356. old.

⁷¹³ Goodhart – Hamson: i.m. 330. old.

egyébként sokáig tartotta magát az elméletben, a Privy Council csak az 1994-ben hozott *Siu Yin Kwan and another v Eastern Insurance Co Ltd* ítéletben⁷¹⁴ utasította el egyértelműen az engedményezés analógiáját⁷¹⁵.

6.4.3 Korlátozás a beszámítás lehetőségének elismerése révén

507. Már a XVIII. századi angol joggyakorlatban felmerült a kérdés, hogy a harmadik személy a képviselővel szemben fennálló követeléseit beszámíthatja-e a rejtett képviselt által vele (a harmadik személlyel) szemben indított perben érvényesített igény ellenében. A beszámítás lehetőségének elismerése nyilvánvalóan a rejtett képviseleti doktrína ellen hat. Ha a harmadik személy beszámíthatja a képviselővel szembeni követeléseit azokba a tartozásokba, amelyek valójában a képviselt illetik, az elv nem érvényesülhet a maga teljességében. A beszámítás lehetőségével kapcsolatos ítéletek tehát tulajdonképpen a rejtett képviseleti doktrína további korlátozására tett kísérletekként foghatók fel. Az a tény pedig, hogy a beszámítással kapcsolatos dilemma már az undisclosed agency első ítéleti megjelenésének tartott *Rabone v. Williams* ítéletben⁷¹⁶ megjelent, egyértelműen mutatja, hogy a doktrína a korlátozásának lehetőségével együtt fejlődött. Az ítéletben a híres bíró, Lord Mansfield⁷¹⁷ úgy fogalmazott, hogy amennyiben a más javára eljáró képviselő a saját nevében úgy értékesíti az árukat, hogy elhallgatja a képviselt létét a harmadik személy előtt, utóbbinak joga van arra, hogy minden tekintetben az ügy urának tekintse azt, aki valójában csak képviselő. Bár a képviselt a rejtett képviseletre vonatkozó alaptétel értelmében perelheti a harmadik személyt a képviselővel kötött szerződés alapján, a vevő azonban ezen követelésekkel szemben beszámíthatja azokat a tartozásokat, amelyek őt a képviselővel szemben megilletik. Lord Mansfield indokolásában megelégedett annak kinyilatkoztatásával, hogy ez az elv régóta érvényesül⁷¹⁸.
508. Az ítélkezési gyakorlatot meghatározó jogeset ebben a kérdésben a *George v Clagett* ügy⁷¹⁹, amelynek tényállása szerint egy képviselő saját nevében (ún. del credere bizományi díj ellenében) árukat adott el a képviselt számlájára, úgy hogy azokat sajátjaként értékesítette, azaz nem fedte fel a harmadik személy előtt, hogy képviselőként jár el, és a harmadik személy nem is tudott a képviseltről. Amikor a képviselt pert indított a harmadik személy ellen a vételár megfizetése iránt, a Lord Kenyon vezette bíróság lehetővé tette a harmadik személy számára, hogy beszámítsa a képviselővel szembeni követeléseit a képviselt igényével szemben⁷²⁰.
509. A két évtizeddel később született *Baring v Corrie* ügyben⁷²¹ egy bróker által kötött szerződés vonatkozásában ellentétes következtetésre jutott a bíróság. Az eltérést az

⁷¹⁴ *Siu Yin Kwan and another v Eastern Insurance Co Ltd* [1994] 1 All ER 213. old.

⁷¹⁵ NEMESSÁNYI: Az „undisclosed agency”... i. m. 318. old.

⁷¹⁶ *Rabone v. Williams*, (1785) T.R. 360. old.

⁷¹⁷ Lord Mansfield angol jogfejlődésben betöltött szerepére vonatkozó kiváló magyar nyelvű tanulmány született. Lásd: KELEMEN Dániel: Lord Mansfield élete és munkássága. In: Jogtudományi Közlöny 2006. évi 4. szám. 145-150. old.

⁷¹⁸ NEMESSÁNYI: Az „undisclosed agency”... i. m. 320. old.

⁷¹⁹ *George v Clagett* (1797) 2 Esp 557, Peake Add Cas 131, 7 Term Rep 359

⁷²⁰ Bár az ítélet bevezető részében kifejezetten szerepel, hogy az adott esetben a faktor del credere bizományi díj ellenében járt el, a jogirodalom az ítélet jogtételét későbbi ítéleteket alapul véve tágran értelmezte, és nem tekinti a beszámítás feltételének a del credere bizományi díj kikötését. Lásd: DERHAM, S. Rory: Set-Off and Agency. In: Cambridge Law Journal 1985. novemberi szám. 387. old.

⁷²¹ *Baring v. Corrie* (1818) 2 B & Ald 137, 106 ER 317, [1814-23] All ER Rep 283

ítélet azzal indokolta, hogy a bróker lényegesen különbözik a képviselőtől. Az ügyben eljáró egyik bíró, Abott CJ szerint a két közvetítő között nem csupán elnevezésbeli különbség van, hanem számos lényeges részletben eltér jogállásuk. A képviselő feladata általában az, hogy árukat a saját nevében értékesítsen és ne fedje fel a képviselt kilétét; a képviselt mindezek ismeretében feljogosítja a képviselőt az áruk birtoklására és arra, hogy saját nevében adja el azokat. A bróker ehhez képest általában nem maga birtokolja az árukat és nem a saját nevében értékesíti azokat. Amikor tehát a képviselt megbíz egy brókert, joggal számíthat arra, hogy a bróker nem saját nevében fogja eladni az árukat. A konkrét esetben azonban a bróker úgy adott el, hogy nem fedte fel a képviselt nevét, túllépte tehát felhatalmazását. Abott CJ kifejtette azt is, hogy a vevő gondatlanul nem tájékozódott afelől, hogy ki a perbeli áruk tulajdonosa⁷²². Az ügyben eljáró másik bíró, Lord Tenterden szerint pedig miután a harmadik személy tudta, hogy szerződő partnere olykor brókerként, olykor pedig kereskedőként (azaz saját számlára) köt szerződéseket, érdeklődni kellett volna afelől, hogy a konkrét ügyletben brókerként járt-e el, ezt azonban elmulasztotta⁷²³. A vevő ezért nem számíthatja be a brókerrel szembeni követeléseit abban a perben, amelyet a képviselt indított a vevővel szemben az áruk ellenértékének megfizetése iránt.

510. A *Fish v Kempton* esetben⁷²⁴ a képviselő úgy adott el árukat harmadik személynek, hogy utóbbi tudta, hogy faktórral szerződik. Az ügyet tárgyaló egyik bíró, Cresswell, J. szerint alperes beszámítási kifogása érdekében kiterjesztő értelmezést akart adni a *Rabone v Williams*⁷²⁵, illetve a *George v Clagett*⁷²⁶ ítéletekben megjelent, és azóta egységesen alkalmazott jogtételnek, amely szerint, ha a képviselő tulajdonosként értékesíti az árukat, és a vevő jóhiszeműen abban a hitben vásárolja meg azokat, hogy a tulajdonossal köt szerződést, beszámíthatja a képviselővel szembeni követeléseit a képviselt által érvényesített igények ellenében. Az ítélet szerint viszont, ha a harmadik személy tudja, hogy szerződő partnere képviselőként jár el, nem számíthatja be a képviselővel szembeni követeléseit a képviseltnek a vételár megfizetésére irányuló igényével szemben, mégha a harmadik személy jóhiszeműen járt is el.
511. Ezt a jogtételt terjesztette ki a *Semenza v Brinsley* ítéletben⁷²⁷ az eljáró bíróság. Azért utasították el alperes beszámítási kifogását, mert nem bizonyította, hogy nem tudta és nem is tudhatta, hogy szerződő partnere az adásvétel időpontjában csak képviselő volt. Az ítélet szerint, aki úgy vásárol meg árukat mástól, hogy tudja, hogy utóbbi képviselő, nem számíthatja be a vele szembeni követeléseit a képviselt által a vételár megfizetése iránt indított perben, még akkor sem, ha az adásvétel időpontjában nem tudta és nem is tudhatta, hogy ki az áruk valódi tulajdonosa⁷²⁸.
512. A XIX. század második felére tehát dogmává merevedett az a felfogás, hogy a harmadik személy csak akkor számíthatja be a képviselővel szemben fennálló követeléseit a képviselt által ellene indított perben, ha nem tudja, hogy szerződő

⁷²² Hasonló véleményt fogalmazott meg az ügyet tárgyaló másik bíró Bayley J. is.

⁷²³ *Baring v. Corrie* (1818) 2 B & Ald 144. old.

⁷²⁴ *Fish v Kempton* (1849) 7 CB 687, 18 LJCP 206, 13 Jur 750, 13 LTOS 72

⁷²⁵ Lásd: 507. bekezdés

⁷²⁶ Lásd: 508. bekezdés

⁷²⁷ Másrészt a *Semenza v Brinsley* 1865, 18 CBNS 467, 34 LJCP 161, 11 Jur NS 409, 13 WR 634, 12 LT 265

⁷²⁸ *Semenza v Brinsley* 1865, 18 CBNS 467, 34 LJCP 161, 11 Jur NS 409, 13 WR 634, 12 LT 265. „One who buys goods of a person whom he knows to be selling them as an agent cannot set off in an action by the principal for their price a debt due to him from the agent, even though he did not at the time of the purchase know, and had not the means of knowing, who was the real owner.”

partnere „csak” képviselő és nem az eladott áruk tulajdonosa. Nem meglepő tehát, ha az újabb mérőkövek tekinthető *Borries v Imperial Ottoman Bank* ítélet⁷²⁹ alapjául szolgáló jogvita középpontjában éppen a harmadik személy tudomása állt. Ebben az ügyben a felperes rejtett képviselője – a Scheitlin & Co. cég – felperes hozzájárulásával a saját nevében árukat adott el alperesnek. Alperes állítása szerint még azelőtt beszámította a képviselővel szembeni követeléseit, hogy tudomást szerzett volna arról, hogy valójában felperes az áruk tulajdonosa, és utóbbi pert indított volna ellene a vételár megfizetése iránt. Felperes ezzel szemben azt hozta fel, hogy alperes már az adásvétel előtt tudhatott arról, hogy a Scheitlin & Co. csak látszólag tulajdonosa az áruknak és csak felperes képviselőjeként jár el⁷³⁰. Felperes ügyvédje teleológiai ihletésű érvelésében abból indult ki, hogy a harmadik személy képviselővel szembeni követeléseinek a képviselt által érvényesített igénnyel szembeni beszámíthatóságát lehetővé tevő szabály célja, hogy védje a vevőt (a harmadik személyt). Ez a védelem abban áll, hogy megakadályozza, hogy miután bizonyos speciális indokok (mint például a beszámítás lehetősége) miatt szerződött valakivel, utóbb kiderülhessen, hogy más valakinek tartozik felelősséggel, akivel szemben ezek az indokok nem állnak fenn és akivel nem is szerződött volna. Ha viszont az ügylet során bármikor a harmadik személynek lehetősége volt tudomást szerezni arról, hogy szerződő partnere csak képviselő, már nem indokolt számára megadni a beszámítás lehetőségét⁷³¹. Felperes szerint tehát alperesnek nem pusztán azt kellett volna bizonyítania, hogy egyrészt nem tudta, hogy a felperes az áruk tulajdonosa, másrészt, hogy a Scheitlin & Co. céget vélte tulajdonosnak, hanem azt is, hogy nem volt lehetősége tudomást szerezni arról, hogy a Scheitlin & Co. cég nem tulajdonos, hanem csak képviselő. Az ügyet tárgyaló bírák (így például Coleridge C.J. és Keating J., Denman J.) szerint ugyanakkor a beszámításhoz elegendő annak bizonyítása, hogy az alperes nem tudott szerződő partnerének képviselői mivoltáról. Brett bíró úgy fogalmazott, hogy a tudomásszerzési lehetőség hiányának bizonyítása olyan terhet róna a vevőre, amelyet a kereskedelmi jog soha nem szándékozott volna rá terhelni. A „tudomásszerzés lehetősége” olyan tág fogalom, hogy annak alapján akár arra is kötelezni lehetne a vevőt, hogy bizonyítsa, hogy hosszas tudakozódás eredményeként sem tudta kideríteni, hogy felperes volt az áru tulajdonosa, és a Scheitlin & Co. cég csak képviselő volt. Ez Brett álláspontja szerint nyilvánvalóan igazságtalan eredményre vezetne, miután a felperes hatalmazta fel a közvetítőt az áruk birtoklására és arra, hogy azok tulajdonosaként járjon el⁷³².

513. A sokszor idézett, 1887. március 15-én hozott *Cooke & Sons v Eshelby*⁷³³ ítélet alapjául szolgáló tényállás szerint a Livesey & Co. nevű brókercég saját nevében textilt adott el a Cooke & Sons-nak, valójában azonban egy rejtve maradó képviselt javára járt el képviselőként. A Cooke & Sons tudta, hogy a társaság bizonyos

⁷²⁹ *Borries and Another v. Imperial Ottoman Bank* (1873) L.R. 9 C.P. 38. old.

⁷³⁰ *Borries and Another v. Imperial Ottoman Bank* (1873) L.R. 9 C.P. 39. old. Az ítélet teljes szövege a „means of knowledge” kifejezést használja.

⁷³¹ Felperes érvelésében egyrészt egy jogirodalmi munkára hivatkozott: *Simth’s Mercantile Law*. 8th Edition. 152. old. Másrészt a már idézett *Semenza v Brinsley* ítéletet (lásd: 511. bekezdés) hívta segítségül, amelynek fejrészében valóban szerepel a tudomásszerzés lehetősége. A tudomásszerzés lehetősége azonban a valódi tulajdonos kitérére vonatkozott és nem arra, hogy a szerződést megkötő fél csak képviselő. Az ítélet indokolásában Willes, J. bíró nem is szabta a beszámítás érvényességének feltételül annak bizonyítását, hogy a harmadik személy nem tudhatott arról, hogy szerződő partnere csak képviselő. Erre egyébként a *Borries and Another v. Imperial Ottoman Bank* (1873) ügyben eljáró egyik bíró, Coleridge C.J. is rámutatott. *Borries and Another v. Imperial Ottoman Bank* (1873) L.R. 9 C.P. 43. old.

⁷³² *Borries and Another v. Imperial Ottoman Bank* (1873) L.R. 9 C.P. 46-47. old.

⁷³³ *Cooke & Sons v Eshelby* [1886-90] All ER Rep 791. old.

esetekben brókerként kereskedett, máskor pedig saját számlájára kötött szerződéseket. Nem érdeklődött azonban arról, hogy a konkrét szerződést a Livesey & Co. milyen minőségében kötötte. Állítása szerint nem volt semmilyen ismerete erről a kérdésről. A képviselt felszámolója által a textil ellenértékének megfizetésére vonatkozó igénnyel szemben a Cooke & Sons beszámította a képviselővel, azaz a Livesey & Co.-val szembeni, más jogviszonyból fakadó követeléseit⁷³⁴.

514. Lord Halsbury „dícséretes őszinteségként” jellemezte, hogy a Cooke & Sons cég ügyvezetője Cooke úr bevallotta: bár nem tudta, hogy az adott esetben saját számlájára eljáró személlyel vagy képviselővel van dolga, a brókerceget tekintette az ügy urának. Egyben azt is állította, hogy nem volt semmilyen ismerete arról, hogy az ügy urával vagy brókerrel szerződik. Lord Halsbury úgy nyilatkozott, hogy a jelen esetben alkalmazandó, régóta érvényesülő elv (azaz a *George v Clagett* ítéletben megfogalmazott doktrina) alapja, hogy a képviselt felhatalmazta a képviselőt arra, hogy az ügy uraként lépjen fel, és a képviselővel szerződő harmadik személy valóban őt is hitte a szerződő félnek, és ebben a hiszemben cselekedett. Az elv alkalmazásának szerinte két együttes feltétele van: (1) a rejtett képviselt felhatalmazta képviselőjét, hogy az ügy uraként járjon el, és (2) a harmadik személy téves elképzelése, hogy az ügy valódi urával szerződik a képviselt magatartásán alapult. Lord Halsbury felidézte a *Baring v Corrie* ítélet⁷³⁵ azon részeit, amelyekben a harmadik személynek azt rótták fel az ügy akkori bírái, hogy nem tudakozódott afelől, hogy szerződő partnere bróker vagy saját számlájára eljáró kereskedő. Ebből pedig arra az eredményre jutott, hogy önmagában az a tény, hogy a bróker saját nevében adja el az árukat, egyéb körülmények hiányában nem ad alapot arra a következtetésre, hogy saját áruit értékesíti. Miután pedig nem látta bizonyítottnak, hogy a saját nevében értékesítés ténylegesen befolyásolta a harmadik személy azon elképzelését, hogy az áruk tulajdonosával szerződik, nem tartotta alaposnak a beszámítási kifogást⁷³⁶.
515. Az ügyben eljáró másik bíró, Lord Watson még egyértelműbben fogalmazott. Szerinte, ha a bróker saját nevében köt adásvételi szerződést olyanokkal, akik tisztában vannak brókeri minőségével, ez egyáltalán nem jelent biztosítékot a harmadik személyek számára arra vonatkozóan, hogy a bróker saját számlájára jár el. Éppen ellenkezőleg: a brókeri minőség egyenértékű annak kifejezett közlésével, hogy az áru lehet a bróker saját tulajdona, de lehet egy képviselt személyé is, aki megbízta őt azok értékesítésével. Az a vevő, aki hajlandó ezen feltételekkel megkötni a szerződést, az ügy valódi urának felbukkanásakor nem hivatkozhat arra, hogy a bróker saját nevében kötött adásvételi szerződést. Ha az árukat megvenni szándékozó személy csak saját számlájára eljáró személlyel és nem képviselővel kíván szerződést kötni – annak érdekében, hogy biztosítsa a beszámítás lehetőségét – tájékoztatást kell kérnie. Amennyiben a bróker nem hajlandó elárulni, hogy saját maga számára, vagy valaki más képviseletében jár el, a harmadik személy nem köteles vele szerződést kötni. Ha anélkül, hogy tisztában lenne azzal, hogy szerződő partnere képviselő, vagy saját számlájára eljáró kereskedő, a harmadik személy mégis szerződést köt vele (tehát ha nem kér tájékoztatást, vagy ha figyelmen kívül hagyja, hogy a bróker elutasította a tájékoztatás megadását), Lord Watson szerint annak tudatában szerződik, hogy lehetséges, hogy egy képviselt személy áll szerződő partnere mögött. Ha ez bebizonyosodik, a bíró szerint nem számíthatja be

⁷³⁴ NEMESSÁNYI: Rejtett képviselet... i. m. 84. old.

⁷³⁵ Lásd: 509. bekezdés

⁷³⁶ *Cooke & Sons v Eshelby* [1886-90] All ER Rep 793. old.

az agent-tel szembeni követeléseit a principal által a vételár megfizetése iránt indított perben⁷³⁷.

516. A *Cooke & Sons v George v Clagett* ítéletre⁷³⁸ alapozva azzal érvelt, hogy azokban az esetekben, amikor a brókernek felhatalmazása van arra, hogy saját nevében (de a rejtett képviselt javára) adjon el árukat, a vevőt – amikor a képviselt személye ismertté válik – olyan helyzetbe kell hozni, mintha a képviselő a saját számlájára szerződött volna. Következésképpen jogosult volna beszámítani a képviselővel szembeni tartozásait a képviselt által indított perben⁷³⁹.
517. Lord Watson ezzel a felvetéssel szemben dogmatikai argumentumot hozott fel⁷⁴⁰. Álláspontja szerint a *Baring v Carrie*⁷⁴¹, a *Semenza v Brinsley*⁷⁴² és a *Borries v Imperial Ottoman Bank*⁷⁴³ ítéletekből az tűnik ki, hogy a vevő azon jogosultsága, hogy egészen addig, amíg a korábban rejtett képviselt személye ismertté nem válik, a képviselőt tekintheti a valódi szerződő félnek, az úgynevezett „estoppel” szabályon alapul⁷⁴⁴. A lordbíró tehát abban a speciális angol eljárásjogi intézményben látta a *George v Clagett* ítéletben megjelent jogtétel gyökerét, amely a kontinentális jogokban utaló magatartásként ismert⁷⁴⁵. Az estoppel szabály értelmében ha valaki mással szemben szándékosan olyan magatartást tanúsít, melyből utóbbi alaposan következtethet valamely jogilag jelentős tényre, és e következtetésre jóhiszeműen támaszkodva helyzetét rosszabbra változtatja, akkor ez utóbbival szemben nem bizonyíthatja annak a ténynek az ellenkezőjét⁷⁴⁶.
518. Lord Watson szerint ugyanakkor ahhoz, hogy a képviselttel szemben utaló magatartásra (estoppel-re) lehessen hivatkozni, nem elegendő annak bizonyítása, hogy a képviselő saját nevében adta el az árukat. Azt is bizonyítani kell, hogy a képviselő úgy adott el, mintha a vétel tárgyát saját áru képeznék, azaz – más szavakkal – azt, hogy a vétel körülményei indukálták a vevő azon megalapozott elképzelését, hogy szerződő partnere saját számlájára jár el és nem egy rejtett képviselt javára. Ezen kívül az is bizonyításra szorul, hogy a képviselő a képviselt magatartása vagy meghatalmazása alapján jogosult volt-e arra, hogy „valódi szerződő félként” lépjen fel⁷⁴⁷.
519. Ez a szabály Lord Watson szerint érthető és igazságos. Magyarozatát abban látta, hogy a tisztességes eljárás („fair dealing”) elvével volna ellentétes, ha a rejtett képviselt saját magatartásával vagy mulasztásával arra indíthatná a vevőt, hogy a képviselővel szembeni beszámítás lehetőségében bízva kössön vele, mint „valódi eladóval szerződést, ugyanakkor a képviselt jogosult volna fellépni a vevővel szemben és ezzel megfosztani őt a beszámítás lehetőségétől⁷⁴⁸.

⁷³⁷ *Cooke & Sons v Eshelby* [1886-90] All ER Rep 794. old.

⁷³⁸ Lásd: 508. bekezdés

⁷³⁹ *Cooke & Sons v Eshelby* [1886-90] All ER Rep 794. old.

⁷⁴⁰ NEMESSÁNYI: Az „undisclosed agency”... i. m. 330. old.

⁷⁴¹ Lásd: 509. bekezdés

⁷⁴² Lásd: 511. bekezdés

⁷⁴³ Lásd: 512. bekezdés

⁷⁴⁴ *Cooke & Sons v Eshelby* [1886-90] All ER Rep 794. old.

⁷⁴⁵ Az estoppel fogalmát ehelyütt szükségtelennek látom részletesen elemezni. Elegendőnek tartom, ha a hatályos magyar Polgári Törvénykönyv (az 1959. évi IV. törvény) 6. §-ában is szereplő utaló magatartás dogmatikai alapjait kidolgozó és az estoppel intézményét részletesen bemutató magyar szerző kiváló művét idézem fel. FÜRST László: Utaló magatartások. Dunántúl Egyetemi Nyomdája Pécs, 1929.

⁷⁴⁶ FÜRST László: Utaló magatartások. Dunántúl Egyetemi Nyomdája Pécs, 1929. 54. old.

⁷⁴⁷ *Cooke & Sons v Eshelby* [1886-90] All ER Rep 795. old.

⁷⁴⁸ *Cooke & Sons v Eshelby* [1886-90] All ER Rep 795. old.

520. Az adott esetben azonban a bróker saját nevében eljárva, burkoltan célzott arra, hogy lehetséges, hogy csak képviselő, és nem sajátjaként adja el az árukat. Ilyenkor Lord Watson szerint a vevőnek nincs megfelelő indoka ahhoz, hogy azt hihesse, a valódi szerződő féllel szerződik⁷⁴⁹. Következésképpen nem is élhet beszámítással.
521. Az öt évvel később született *Montagu v Forwood* ítélet⁷⁵⁰ azért érdemel különös figyelmet, mert abban az eljáró bíróság egyértelműen a *George v Clagett* ítélet jogtételének az adásvételi szerződésektől különböző szerződésekre történő kiterjesztése mellett foglalt állást. Az ítélet tényállása szerint a felperes azzal bízta meg a Beyts & Craig céget, hogy biztosítási díjakat gyűjtsön a számára. A képviselő azonban nem lévén bróker, alkalmazta a Lloyd's-nál bejegyzett brókerként tevékenykedő alperest, aki nem tudott arról, hogy a Beyts & Craig csak képviselő. Miután alperes összegyűjtötte a díjakat, ezt az összeget beszámította a Beyts & Craig-gel szemben korábról fennálló, egyébként nagyobb összegű követelésébe. Felperes pert indított a bróker ellen, és követelte a végső soron számára összegyűjtött összeget. Az ügyben felmerült kérdés tulajdonképpen az volt, hogy a *George v Clagett* ítéletben megfogalmazott doktrina alkalmazható-e nem adásvételi szerződések esetében is. Az ügyben eljáró egyik bíró, Lord Esher úgy fogalmazott, hogy az elv érvényesül olyankor is, amikor a képviselőt pénzüsszegek begyűjtésére hatalmazzák fel és a vele szerződő személyben semmi nem kelti azt a hitet, hogy partnere pusztán képviselő, és erről ténylegesen sincs tudomása⁷⁵¹.
522. Sajátos, a beszámítással és a szerződés személyes jellegével is kapcsolatos eset volt a *Greer v Downs Supply* ügy⁷⁵², amelynek alperese csak azért kötött a képviselővel adásvételi szerződést, mert korábról követelése volt vele szemben, és abban reménykedett, hogy ezt a képviselő vételárra vonatkozó követelésével szemben beszámíthatja. A rejtve maradt képviselt – akinek a számlájára az agent szerződést kötött – keresetét a bíróság elutasította. Indokolásában a szerződés személyes jellegével kapcsolatban idézett dogmatikai rendszerbe illeszkedően azokat a személyes megfontolásokat – nevezetesen a beszámítás lehetőségét – emelte ki, amelyek miatt alperes éppen a képviselővel kötött szerződést⁷⁵³.

6.4.4 Korlátozás a képviselő fizetéseképtelenségével összefüggésben

523. Egyes jogirodalmi munkák a rejtett képviselet eredetét a képviselő fizetéseképtelenségével magyarázzák⁷⁵⁴. Ebben a szemléletben az elv a képviselő fizetéseképtelensége esetén mind a harmadik személy, mind a képviselt érdekeit védi a közvetlen igényérvényesítés megteremtésével. Nem véletlen tehát, hogy a doktrina korlátozása olyan esetben is szerepet kapott, amely a képviselő fizetéseképtelenségével volt kapcsolatos. Ennek példája az *Armstrong v Stokes* ítélet⁷⁵⁵, amelynek alperese rendszeresen azzal bízta meg képviselőjét (bizományosát), hogy meghatározott díjazásért a saját nevében vásároljon a számára textilt. Felperes, aki a per alapját képző esetben a textilt halasztott fizetés mellett

⁷⁴⁹ *Cooke & Sons v Eshelby* [1886-90] All ER Rep 795. old.

⁷⁵⁰ *Montagu v Forwood* [1893] 2 Q.B. 350. old.

⁷⁵¹ *Montagu v Forwood* [1893] 2 Q.B. 355. old.

⁷⁵² *Greer v. Downs Supply Co.*, [1927] 2 K.B. 28. old.

⁷⁵³ *Greer v. Downs Supply Co.*, [1927] 2 K.B. 28. old.

⁷⁵⁴ *BOWSTEAD and REYNOLDS*: i.m. 406-408. old.

⁷⁵⁵ *Armstrong v. Stokes* (1872), 7 Q.B. 598. skk. old.

eladta a bizományosnak, soha nem tudakozódott afelől, hogy szerződő partnere a maga számára vagy másvalaki részére vásárol. Alperes az áruk átvételét követő napon, jóval azelőtt, hogy felperes tudomást szerzett volna az alperes és a bizományos közötti képviseleti viszonyról, jóhiszeműen megfizette az áruk ellenértékét és a százalékosan meghatározott bizományi díjat a bizományosnak, aki azonban fizetéseképtelenség miatt nem teljesítette felperessel szembeni kötelezettségét. Később, a bizományos üzleti könyveiből derült ki felperes számára, hogy szerződő partnere más számára vásárolt, és ezt követően indított pert az alperessel, mint rejtett képviselttel szemben a vételár megfizetése iránt⁷⁵⁶. A kérdés tulajdonképpen az volt, hogy a jóhiszeműen eljáró rejtett képviseltet kötelezheti-e a bíróság a vételár másodszeri megfizetésére. Más szavakkal kifejezve: a rejtett képviselt viseli-e annak kockázatát, hogy jóhiszeműen megfizette képviselőjének az utóbbi által megvett áruk ellenértékét. A korábbi hasonló ítéletekből nem volt egyértelmű állásfoglalás kiolvasható. A Thomson v. Davenport ügyben⁷⁵⁷ Lord Tenterden meglehetősen nyakatekert megfogalmazással azt mondta ki, hogy a harmadik személy csak akkor nem követelheti a rejtett képviselttől a képviselő által kötött szerződés alapján esedékes vételárat, ha ez a képviselt és a képviselő közötti elszámolási viszonyt a képviselt hátrányára változtatná meg⁷⁵⁸. A Heald v. Kenworthy ítéletben viszont Parke, B. bíró már jóval szűkebben határozta meg a harmadik személy rejtett képviselttel szembeni igényérvényesítésének kizárt esetkörét: szerinte az eladó csak akkor nem követelheti a vételárat a rejtett képviselttől, ha az eladó (a harmadik személy) magatartása ösztönözte arra a képviseltet, hogy fizesse meg a vételárat a képviselőnek⁷⁵⁹.

524. Az Armstrong v Stokes ügyben eljáró Lord Blackburn-nek tehát állást kellett foglalnia egyik vagy másik korábbi nézet mellett. Érvelését azzal kezdte, hogy kissé sajnálkozva elkésettnek tekintette a rejtett képviseleti doktrina helyességével kapcsolatban (korábbi ítéletekben) megfogalmazott kételyeket. Megállapította, hogy immár kétségtelenül úgy szól a szabály, hogy ha az eladó a vele szerződő fél nemteljesítését követően fedezi fel, hogy szerződő partnere mögött valójában egy rejtett képviselt személy áll, kihasználhatja ezt a „váratlan isteni szerencsét”, és ahelyett, hogy a képviselő csődvagyonából keresne kielégítést, közvetlenül a képviselttől követelheti az ellenérték megfizetését. Erre irányuló kérelmének a bíróság csak akkor nem ad helyt, ha igazságtalan lenne a képviseltet az ellenérték megfizetésére kötelezni⁷⁶⁰. Blackburn bíró szerint elviselhetetlen terhet jelentene ugyanis, ha a merev főszabályt alkalmaznánk azokra a személyekre, akiknek rejtett képviselti mivolta csak azt követően derült ki, hogy tisztességesen megfizették az összeget képviselőjüknek, akit az eladó a ténylegesen érdekelt félnek hitt⁷⁶¹. Zárszavában elismerte, hogy az iménti elv tulajdonképpen a rejtett képviseleti doktrina hibás voltának a következménye; felfogható úgy, mint a helytelen szabály orvoslására tett kísérlet a kivétel megkonstruálása révén⁷⁶².
525. Érdemes megjegyezni, hogy az angol joggyakorlat nem ismerte el az Armstrong v. Stokes ítélet jogtételét feltétlenül érvényesülő szabálynak. A hét évvel később

⁷⁵⁶ Armstrong v. Stokes (1872), 7 Q.B. 598. old.

⁷⁵⁷ Thomson v. Davenport 9 B & C. 78. old.

⁷⁵⁸ Thomson v. Davenport 9 B & C. 86. old.

⁷⁵⁹ Heald v. Kenworthy (1855) 24 LJ Ex 76-77. old.

⁷⁶⁰ Armstrong v. Stokes (1872), 7 Q.B. 603-604. old.

⁷⁶¹ Armstrong v. Stokes (1872), 7 Q.B. 610. old.

⁷⁶² Armstrong v. Stokes (1872), 7 Q.B. 610. old.

született Irvine & Co. v. Watson & Sons ítéletben⁷⁶³ Bowen J. bíró nem egy rejtett képviselt, hanem egy meg nem nevezett képviselt eladóval szembeni felelősségét vizsgálta. A harmadik személy (az eladó) tehát ez esetben tudta, hogy akivel szerződik, csak képviselő, de utóbbi nem nevezte meg a képviselt személyt. A Heald v. Kenworthy ítéletre alapozva annak ellenére megállapította a képviselt felelősségét a felperes eladóval szemben, hogy a képviselt már korábban megfizette az áruk ellenértékét a képviselőnek⁷⁶⁴.

⁷⁶³ Irvine & Co. v. Watson & Sons ítéletben (1879) 5 Q.B.D. 102. old.

⁷⁶⁴ NEMESSÁNYI: Az „undisclosed agency”... i. m. 338. old.

7 Jogegységesítő tevékenység a jogügyleti képviselő területén

7.1 A képviselőre vonatkozó joganyag egységesítésének nehézségei

526. A common law és az európai kontinentális jogrendszerek jogügyleti képviselőre vonatkozó szabályanyagának különbségei már számos tudományos elemzésnek szolgáltak alapjául⁷⁶⁵. A képviselői jog egységesítésének problémáiról az 1970-es évek elején két tanulmányt is publikáló világhírű magyar magánjogász, Eörsi Gyula⁷⁶⁶ megállapítása szerint ezen a területen nem csupán arról van szó, hogy valamely jogi megoldás eltér (mint például az ingók adásvétele körében), hanem egyben arról is, hogy a két jogcsalád fogalmi rendszere és alapkonceptiója más. „Mindkét területnek megvan a maga struktúrája és a két struktúra egymástól eltér. Mindkét területen belül vannak alapvető megkülönböztetések, de ezek határvonalai egymást keresztezik”⁷⁶⁷. Amíg a szerződési jog egyéb területein könnyen felismerhető párhuzamos fejlődési vonalakat találtak a jogtudósok az egymástól mégoly különböző nemzeti jogrendszerek között, a képviselő jogában egészen a közelmúltig áthidalhatatlannak tűnt a szakadék a kontinentális és az angolszász jogrendszerek között⁷⁶⁸. Ezt mutatja, hogy még az 1990-es évek végén született tanulmányokban is gyakran emlegette a jogirodalom a képviselői jog egységesítését valódi jogalkotási kihívásként⁷⁶⁹.
527. Az elmúlt években azonban több olyan jogegységesítő dokumentum is napvilágot látott, amely kísérletet tett a gyökeresen eltérő (nek vélt) álláspontok közötti kompromisszum megteremtésére. Ilyen az Európai Szerződési Jog Alapelveinek képviselőre vonatkozó – a magyar jogirodalomban már ismertetett⁷⁷⁰ – normarendszere, de ide tartozik az UNIDROIT égisze alatt kidolgozott nemzetközi kereskedelmi szerződések alapelveinek 2004-ben módosított és kibővített kiadásában szereplő képviselői jogi szabályanyag is. A képviselői jog egységesítését célul tűző, csaknem 70 éve zajló UNIDROIT-munkálatok legutóbbi

⁷⁶⁵ Lásd részletesen: NEMESSÁNYI Zoltán: Két újabb kísérlet a képviselői jog egységesítésére. In: PhD Tanulmányok 6. Szerkesztő: Ádám Antal. Pécs, 2007. 389-414. old., NEMESSÁNYI Zoltán: Az UNIDROIT jogegységesítő tevékenysége a jogügyleti képviselő területén. In: Polgári Jogi Kodifikáció (IX. évfolyam) 2007. évi 2. szám. 21-29. old.

⁷⁶⁶ Eörsi Gyula két dolgozatban is elemezte a képviselői jog egységesítésére irányuló törekvéseket és azok nehézségeit: EÖRSI Gyula: A kereskedelmi képviselő jog egységesítésének két problémája. In: Jogtudományi Közlemény 1971. évi 11. szám 491-498. old., és EÖRSI Gyula: Two Problems of the Unification of the Law of Agency. In: Festschrift für Clive M. Schmitthoff zum 70. Geburtstag. Herausgegeben von Fritz Fabrizius. 1973. 83-100. old. A két tanulmány hasonló címe ellenére a kutatás két különböző stádiumát tükrözi: az 1970-es évek elején zajló intenzív előkészületi munkálatok eredményeit csak a két évvel később megjelent, kibővített angol nyelvű tanulmány tartalmazza.

⁷⁶⁷ EÖRSI: A kereskedelmi képviselő jog... i.m. 491. old.

⁷⁶⁸ MÜLLER-FREIENFELS, Wolfram: Stellvertretungsregelungen in Einheit und Vielfalt, „Zum heutigen Stand“, 1982. 6. old, idézi: BONELL, Michael Joachim: The 1983 Geneva Convention on Agency in the International Sale of Goods. In: The American Journal of Comparative Law. 1984. évi 4. szám. 718. old.

⁷⁶⁹ GRÖNFORS, Kurt: Unification of Agency as a Legislative Challenge. In: Uniform Law Review 1998. évi 2-3. szám. 467. old.

⁷⁷⁰ GÁRDOS Péter: Az ügyleti képviselő szabályainak rendszertani elhelyezése. In: Polgári Jogi Kodifikáció 2006. évi 1. szám. 21-25. old.

állomása merített a korábbi kísérletek eredményeiből-kudarcaiból és újszerű megoldást javasolt a kibékíthetetlennek látszó ellentét feloldására. Az Európai Közösség szervei által kezdeményezett DCFR (Draft Common Frame of Reference) ugyanakkor más úton jár: nem a megelőző jogegységesítési törekvések mentén, hanem ismét a jelentősen eltérő nemzeti jogokból kiindulva kísérli meg a kompromisszum megvalósítását.

528. A dolgozatnak ebben a részében mutatom be a képviseleti jog egységesítését célul tűző, számos UNIDROIT-tervezetet eredményező korábbi jogegységesítő törekvéseket, amelyeknek tapasztalatai végül az 1983-ban elfogadott genfi képviseleti egyezményben hasznosultak. Ezt követően térek ki az Európai Szerződési Jog Alapelveinek képviseleti szabályaira, majd az előzmények tükrében elemzem a nemzetközi kereskedelmi szerződések alapelveinek 2004. évi bővített, második kiadásában szereplő, közvetett képviseletre vonatkozó szabályokat⁷⁷¹. Végül kitérek a DCFR (2008) közvetett képviseletre vonatkozó szabályaira, és azokhoz de lege ferenda javaslatot is megfogalmazok.
529. A dolgozat terjedelmi kereteit szétfeszítené, ha valamennyi, a képviseleti jog egységesítését célul tűző dokumentum összes részletszabálya elemzésre kerülne benne. A vizsgálatot éppen ezért a kontinentális jogrendszerek illetve a common law közötti koncepcionális különbségek feloldására irányuló törekvésekre koncentráltam, amely eltérések elsősorban éppen a dolgozat témája, a közvetett képviselet esetében jelennek meg markánsan.

7.2 UNIDROIT tervezetek a képviseleti jog egységesítésére vonatkozóan (1935-1983)

530. A Nemzetközi Intézet a Magánjog Egységesítéséért (Institut International de l'Unification de Droit Privé) elnevezésű szervezetet 1926-ban alapították a Népszövetség szerveként abból a célból, hogy hozzájáruljon a nemzetközi béke fenntartásához (a szervezetet rövidítve UNIDROIT-nak hívják német és francia nyelvi alapon, mivel az összehasonlító jog nyelve hosszabb ideig a francia és a német maradt)⁷⁷². Alapításában az a remény játszott szerepet, hogy a bizalomra épülő kereskedelem képes stabilizálni az államok közötti kapcsolatokat⁷⁷³.
531. A magánjogi egységesítés leggyakoribb eszköze a nemzetközi egyezmény, amely kötelező erejű, s amelyet az államoknak implementálniuk kell jogrendszerükbe. A nemzetközi egyezmények azonban – számtalan okból – nem lesznek mindig olyan

⁷⁷¹ A dolgozat terjedelmi kereteit szétfeszítené, ha valamennyi, az UNIDROIT berkeiben készült, a képviselet jogának egységesítését célul tűző dokumentum összes részletszabálya elemzésre kerülne benne. A vizsgálatot éppen ezért a kontinentális jogrendszerek illetve a common law közötti koncepcionális különbségek feloldására irányuló törekvésekre koncentráltam.

⁷⁷² Az UNIDROIT-ról részletesen lásd: KECSKÉS László – NEMESSÁNYI Zoltán: A magánjog egységesítésének folyamata Európában. In: Tanulmányok az európai magánjog köréből. Szerkesztette: Nemessányi Zoltán. Pécs, 2004. 11-52. old.

⁷⁷³ KRONKE, Herbert: A magánjog egységesítése: UNIDROIT 75 éves múltja és jövője. (Az évforduló alkalmából az ELTE Állam- és Jogtudományi Kara által szervezett ünnepélyen elhangzott előadás). Fordította: Frank Ádám. In: Európai jog 2003. évi 3. szám. 3. old.

sikeresek, mint például a bécsi vételi egyezmény (CISG), alkalmazásuknak manapság számos hátránya van⁷⁷⁴. A nemzetközi szerződések között ugyanis sok olyat találunk (így például a lent részletesen elemzett genfi képviseleti egyezményt), amelyek sosem léptek hatályba, vagy azért, mert számos állam ratifikációja kellett volna hozzá, vagy mert jelentős államok léptek vissza az elfogadástól. Ennek számos oka lehet: az elején nem sikerült tudatosítani az érdekeltekben, hogy olyan problémáról van szó, amelyet képes orvosolni a készülő egyezmény; félelem nagyhatalmú lobbiktól; a kormányok nem akarják (esetleg azért, mert nyomás nehezedik rájuk) az amúgy is terjedelmes jogalkotási tervüket tovább bővíteni; avagy az történik, hogy az államok kívánnak, hogy lássák, hogy a másik állam mit lép, s végül egyikük sem tesz semmit. A hatálybalépéshez megkívánt ratifikációk száma eltérő az egyes egyezmények esetében: a később részletesen vizsgált genfi képviseleti egyezmény esetében ez még tíz volt. Az Ottawában 1988-ban aláírt két egyezmény példája azonban arra sarkallt számos kormányt, hogy bizonyos esetekben támogassák a szerződések hatályba lépéséhez szükséges ratifikációk számának csökkentését háromra vagy ötre. Ez különösen azokban az esetekben jelent komoly előrelépést, amikor nem annyira a jogegységesítés a cél, hanem az „egységes” szabályok útján történő modernizáció⁷⁷⁵.

532. Általános probléma a nemzetközi egyezmény esetében, hogy a résztvevő kormányok gyakran nem elég elkötelezettek az egyezmény mellett, melynek oka az is lehet, hogy azt nem tudják beépíteni jogalkotási terveikbe. Az sem ritka, hogy a szakértői bizottságokban, illetve a diplomáciai konferenciákon résztvevő kormánydelegációk saját magánjogi megoldásaikat nemzeti szuverenitásuk megnyilvánulásának tekintik, ahelyett, hogy az egyezmények kidolgozása során felmerülő magánjogi témákat tisztán gazdasági, technikai vagy jogi szempontokból ítélnék meg. Ez lehetett a fő oka annak, hogy a később részletesen tárgyalt genfi képviseleti egyezmény nem tudott hatályba lépni⁷⁷⁶. További problémát jelenthet, hogy a már elfogadott nemzetközi egyezmény egységes jellegének fokozatos megszűnése ugyanolyan gyakori, mint az ellenkezője: a kereskedelmi jog sokat tárgyalt „kúszó egységesülése”⁷⁷⁷, az organikus jogfejlődés.
533. Mindezek ellenére számos bizonyíték van a jogi egységesítést szolgáló egyezmények sikerére. E siker feltétele az volt, hogy mind az általános megközelítésben, mind az egyezmények szerkezetében fejlődés következzen be. Egyrészt — és ez a képviseleti jog területén különösen jelentős — az egyezmények nem tűzhetik ki célul, hogy az egységesíthetlent egységesítsék. Másrészt nem kell pusztán az „egységesítés kedvéért” egységesíteni. Ezzel szemben az egyezményeknek újító jellegűeknek kell lenniük, s olyan megoldásokkal kell szolgálniuk, amelyekre a kereskedelemmel foglalkozó személyeknek és vállalatoknak szükségük van. Jó példa erre az 1929. évi Varsói Egyezmény, melynek születése idején nemzeti jogalkotás e vonatkozásban nem létezett, s a téma nemzetközi jellege már a kezdetektől egyértelműen látszott. A bécsi vételi egyezmény és a két 2001-ben (az UNIDROIT és az UNCITRAL keretében)

⁷⁷⁴ KECSKÉS — NEMESSÁNYI: i. m. 24. old.

⁷⁷⁵ KRONKE: i. m. 4-5. old. Kronke számolt be arról is, hogy az Egyesült Királyság Kereskedelmi és Ipari Minisztériuma egyik prominens tisztviselőjének elmondása szerint országa akkor fogja ratifikálni a Bécsi Vételi Egyezményt, ha „dühös tömegek transzparenszekkel vonulnak keresztül a londoni City-n ezt követelve.”

⁷⁷⁶ A hatályba nem lépett genfi képviseleti egyezményről lásd az 543-549. bekezdéseket.

⁷⁷⁷ A szakirodalomban használt kifejezéssel „creeping unification”. KRONKE: i. m. 5. old.

- elfogadott, hitelbiztosítékról szóló egyezmény sikere egyaránt igazolja a fenti állítást⁷⁷⁸.
534. Kevésbé tűnik sikeresnek a képviseletről szóló nemzetközi egyezmény 1935-től kezdve zajló előkészítése⁷⁷⁹. A svéd A. Bagge javaslatára az Intézet Kormányzótanácsa szakértői bizottságot hozott létre⁷⁸⁰, amely a második világháborút követően részben megváltozott tagokkal⁷⁸¹ 1946-tól folytatta a munkát. Az egységesítési törekvés első fázisa 1961-ben két tervezet közzétételével fejeződött be: az UNIDROIT publikálta a „Képviseleti tervezet 1961-et” és a „Bizományi tervezet 1961-et”⁷⁸². Már a tervezetek elnevezéséből is nyilvánvaló volt, hogy a két tervezet a tág értelemben vett képviseletet a kontinentális jogok fogalmi rendszerében szabályozta⁷⁸³. A Képviseleti Tervezet a közvetlen, a Bizományi Tervezet pedig a közvetett képviselet intézményére vonatkozott, az európai kontinensen ismert megkülönböztetést követve. Mégis úgy tűnt, a Bizományi Tervezetben volt egy halvány utalás az undisclosed principal-ra. A 20. § (2) bekezdése úgy szólt, hogy „Abban az esetben, ha a megbízónak a bizományos iránti kötelezettségei nem-teljesítése folytán a más számlájára kötött adásvételi szerződés nem-teljesítése következik be, a bizományos köteles a harmadik személlyel közölni a megbízó nevét, ha csak nem következik az adásvételi szerződésből vagy a megkötéskori körülményekből, hogy a harmadik személy eladó vagy vevő lemondott az ilyen közlésről”. Eörsi megfogalmazását kölcsönvéve: a 20. § (2) bekezdése és különösen a körülményekre utalás, szűk körben beengedte az „undisclosed principal”-t a kontinentális színezetű falak közé⁷⁸⁴. A tervezet egésze azonban mégis kontinentális ihletésű maradt. Nem véletlen ezért, hogy a common law országok reakciója az 1961. évi tervezetekre egyáltalán nem volt kedvező: az érintett kormányok hivatalos megjegyzéseikben nem is annyira az egyes részletszabályokat kritizálták, hanem azok alapvető koncepcióját, amely olyan mértékben eltért az agency hagyományos szabályaitól, hogy számukra a tervezetek nem voltak elfogadhatók⁷⁸⁵.
535. Az előkészületek második, 1970-ben indult fázisában – angol kezdeményezésre! – a két tervezetet egyesítették és egységesítették. Az egységesített tervezetet egy öttagú bizottság – angol, amerikai, svájci, norvég és magyar tagokkal⁷⁸⁶ – 1970 decemberében Genfben átvizsgálta, módosította, majd ez a Genfi Tervezet került 1971 májusától kezdve a szakértői értekezlet elé. A Genfi Tervezettel a korábbi

⁷⁷⁸ United Nations Convention on Assignment of Receivables in International Trade.

⁷⁷⁹ Az első előkészítő dokumentumot 1936-ban publikálták: Des contrats conclus par représentation – Etude préliminaire (Etude XIX). Idézi: BASEDOW, Jürgen: Das Vertretungsrecht im Spiegel konkurrierender Harmonisierungsentwürfe. In: Rabels Zeitschrift für ausländisches und internationales Privatrecht. 45. Jahrgang. 1981. Heft 1-2. 203. old.

⁷⁸⁰ Ezen első bizottság tagjai voltak: A. Asquini, Sir Graham Harrison, J. Hamel és E. Meijers. Lásd: BONELL, Michael Joachim: The 1983 Geneva Convention on Agency... i. m. 720. old.

⁷⁸¹ Az újjáalakult bizottság tagjai voltak: T. Ascarelli, M. Gutzwiller, A. Rava, B.A. Wortley. Lásd: BONELL: The 1983 Geneva Convention on Agency... i. m. 720. old.

⁷⁸² UNIDROIT ed. Draft Convention providing a uniform law on the contract of commission on the international sale or purchase of goods, April, 1961, U. P. L. 1961, Paper: XXIV, Doc. 28 (Bizományi Tervezet 1961), pp. 30-33. és Draft Convention providing a uniform law on agency in private law relations of an international character, April 1961, U. P. L. 1961, Paper: XIX, Doc. 43 (Képviseleti Tervezet 1961), pp. 29-30. Idézi: EÖRSI: A kereskedelmi képviseletek... i. m. 491. old.

⁷⁸³ BONELL: The 1983 Geneva Convention on Agency... i. m. 721. old.

⁷⁸⁴ EÖRSI: Two Problems... i. m. 88. old.

⁷⁸⁵ BONELL: The 1983 Geneva Convention on Agency... i. m. 721. old.

⁷⁸⁶ Eörsi Gyula a magyar kormány küldöttéként ebben a fázisban kapcsolódott be a munkába. Lásd: BONELL: The 1983 Geneva Convention on Agency... i. m. 722. old.

szabályozási javaslat az ellenkezőjére változott. A szakértői értekezlet megállapította azokat a fő tényálláscsoportokat, amelyek szerint a háromszemélyes jogviszonyokat rendezni kell. E fő esetscsoportok megállapítása kimondatlanul is a kontinentális struktúráról a common law struktúrára való áttérést jelentette, megkísérelve ugyanakkor a különböző struktúrák bizonyos elemeit vegyíteni. A következő esetscsoportok alakultak ki: (1) ismert, hogy a fél közvetítőként jár el, ekkor az ügylet közvetlenül a megbízót köti; (2) a közvetítő és a harmadik személy megállapodott, hogy nem fedik fel a megbízó kilétét, ilyenkor nincs közvetlen kapcsolat a megbízó és a harmadik személy között; (3) a közvetítő elhallgatja, hogy ilyen minőségben jár el – ha később mégis kiderül, hogy van megbízó, bizonyos feltételek mellett ő is felléphet a harmadik személy ellen és viszont⁷⁸⁷.

536. A kategóriák alapján véve common law jellegűek voltak, mert az eldöntendő kérdés az volt, hogy a harmadik személy tudja (meg fogja tudni), vagy nem tudja, esetleg később kiderül, hogy ki a megbízó, nem pedig az, hogy kinek a nevében jár el a közvetítő. Ebben a megoldásban megjelent ugyanakkor az első fázis kontinentális tervezetének tükörképe: a common law-modellű tervezetben található volt egy olyan kitétel, amely az UNIDROIT szakértőbizottságában résztvevők egy részének véleménye szerint utalt a bizományra és annak bizonyos teret engedett⁷⁸⁸. Az Art. 26. szövege a következő volt: „Annak ellenére, hogy az „agent” a megbízó részére bonyolítja le egy eladást vagy vételt, és hogy nyilvánvaló, hogy „agent”-ként jár el, a szerződés nem köti a megbízót, hanem csak az „agent”-et és a harmadik személyt, ha az „agent” és a harmadik személy kifejezetten vagy burkoltan megegyeztek, hogy a harmadik személy nem támaszthat igényt a megbízóval szemben, vagy hogy a megbízót nem fogják megnevezni”⁷⁸⁹.
537. Az előkészületek mindkét fázisát az jellemezte tehát, hogy az egyik megoldási struktúra keretében igyekezett szerény helyet biztosítani a másik struktúra olyan intézményének, amely szervesen nem illeszkedett bele az előbbibe⁷⁹⁰. A jogegységesítés folyamatának első szakaszában született Bizományi Tervezet esetében kontinentális mintára a főszabály az volt, hogy a megbízó és a harmadik személy között nem jön létre közvetlen jogviszony; csak kivételesen perelhetik egymást közvetlenül: undisclosed agency esetében. A második fázisban egységesített Genfi Tervezetben viszont a főszabály a megbízó és a harmadik személy közötti direkt jogviszony, amelytől azonban a felek eltérhetnek, és megállapodhatnak a kifejezetten bizományi konstrukcióban.
538. Az UNIDROIT szakértői értekezlete 1972 júniusában felülvizsgálta és módosította korábbi véleményét: az 1972-es tervezetben a bizomány már azon esetek közé tartozott, amelyekben szintén lehetséges a megbízó és a harmadik személy közötti közvetlen perlés. Ez a megoldás egyébként összhangban volt egyes kontinentális országok (például Svájc) bizományra vonatkozó szabályaival⁷⁹¹.
539. 1974-re készült el egy újabb tervezet⁷⁹², amely – legalábbis a common law jogászok részéről – már sokkal kedvezőbb visszhangra talált, mint az 1961. évi tervezetek. Ez a tervezet átvett számos, a nemzeti jogokban a bizományi szerződésre vonatkozó

⁷⁸⁷ Lásd a fent említett Genfi Tervezet Art. 25-27, idézi: EÖRSI: A kereskedelmi képviselők... i. m. 493. old.

⁷⁸⁸ EÖRSI: A kereskedelmi képviselők... i. m. 493. old.

⁷⁸⁹ NEMESSÁNYI: Az UNIDROIT jogegységesítő tevékenysége a jogügyleti képviselő területén. i. m. 23. old.

⁷⁹⁰ EÖRSI: A kereskedelmi képviselők... i. m. 493. old.

⁷⁹¹ EÖRSI: Two Problems... i. m. 93. old.

⁷⁹² Draft UNIDROIT Convention of 1973 Providing a Uniform Law on Agency of an International Character in the Sale and Purchase of Goods.

általános szabályt⁷⁹³. A tervezet ugyanakkor a common law megoldásához hasonlóan nem különböztette meg a közvetett és a közvetlen képviselést: a tervezet értelmében képviselő az, aki akár a saját, akár a képviselt nevében idegen számlára jár el. A tervezet 25. cikke szerint a képviselő cselekménye a képviseltet jogosítja és kötelezi, ha ismeretes vagy nyilvánvaló képviselői minősége, azaz az, hogy idegen számlára és meghatalmazásának keretein belül járt el. Az egyetlen kivétel ez alól a főszabály alól az volt, ha a képviselő és a harmadik személy megállapodnak abban, például bizományi szerződésre utalással, hogy a szerződés csak őket kettejüket jogosítja és kötelezi. Ebben az esetben is sor kerülhet azonban a megbízó és a harmadik személy közötti közvetlen perlésre, ha a képviselő megszegi a képviselttel vagy a harmadik személlyel szembeni kötelezettségeit (27. cikk)⁷⁹⁴. A főszabály tehát ebben a tervezetben is az volt, hogy a képviselő cselekménye révén a képviselt (a megbízó) és a harmadik személy között jön létre a szerződés, kivéve, ha a felek (a képviselő és a harmadik személy) kifejezetten ellentétesen állapodtak meg⁷⁹⁵.

540. A common law jogrendszerű államok részéről érkezett kedvezőbb reakciók ellenére az 1979-ben Bukarestben tartott diplomáciai konferencia küldöttei továbbra sem tudtak megállapodni a teljes egységes szövegtervezetben. Az időleges kudarc oka immár nem a kontinentális és a common law országok jogi megoldásai közötti eltérésben állt, hanem az előbbi jogrendszereknek a képviselő és a képviselt személy közötti, úgynevezett belső viszonyra vonatkozó jogi különbségeiben. Az akkori szocialista államok sokkal részletesebb és kötelező erejű szabályokat szerettek volna látni az egyezményben⁷⁹⁶. A nyugat-európai államok szakértői pedig különösen azt hiányolták, hogy a képviselt és a képviselő közötti belső viszonyra vonatkozóan – különösen a német joghoz képest – csak töredékes szabályokat tartalmazott a tervezet⁷⁹⁷. A bukaresti konferencián felmerült az is, hogy a leendő egyezmény alkalmazási körét ki kellene terjeszteni az olyan személyekre is, akik a szerződéskötés során csak közvetítőként járnak el és maguk nem kötik meg a szerződést (ilyenek például a kereskedelmi ügynökök). Mindezen vitás kérdések miatt az 1979. évi bukaresti konferencia csaknem eredménytelenül zárult, az 1974. évi tervezet 37 cikkéből csak 13-at tudtak elfogadni⁷⁹⁸.
541. Az újabb holtpont és a számtalan módosító javaslat következtében az UNIDROIT rendkívül szokatlan, ám hatásos megoldást választott a már addig is rengeteg energiát felemésztő célkitűzés megvalósítására. Három híres, a képviselt jogában szakértőnek számító jogtudóst kért fel a három jogcsoport (szocialista, kontinentális és common law) képviselében⁷⁹⁹, hogy egyrészt vizsgálják felül az addigi munkát,

⁷⁹³ Így például a bizományos önszerződésének tilalmát (Art. 15.), a bizományos gondos eljárásának követelményét (Art. 16.), a megbízó értesítésére és a vele való elszámolásra vonatkozó kötelezettségét (Art. 17.), a bizományosnál lévő dolgok őrzésével és a megbízót illető jogok fenntartásával összefüggő szabályokat (Art. 18.), a bizományos del credere felelősségét (Art. 19.) BONELL: The 1983 Geneva Convention on Agency... i. m. 722-723. old.

⁷⁹⁴ A szabály indokát a jogirodalom abban a könnyen belátható megfontolásban találta meg, hogy a képviselő akár a képviselttel, akár harmadik személlyel szembeni kötelezettségszegésének oka lehet mindenkor szerződő partnerének nemteljesítése. Ezért ilyen esetben lehetővé kell tenni, hogy a sérelmet szenvedett szerződő fél közvetlenül forduljon azzal szemben (a képviselt a harmadik személlyel illetve fordítva), aki a sérelmet végül is okozta. Lásd: HAGER: i. m. 245. old.

⁷⁹⁵ BASEDOW: i. m. 204-205. old.

⁷⁹⁶ BONELL: The 1983 Geneva Convention on Agency... i. m. 722. old.

⁷⁹⁷ BASEDOW: i. m. 205. old.

⁷⁹⁸ BONELL: The 1983 Geneva Convention on Agency... i. m. 723. old.

⁷⁹⁹ A szocialista jogrendszereket Eörsi Gyula, a kontinentális jogrendszereket német jogi fejezetben kiemelkedően gyakran idézett Wolfram Müller-Freienfels, a common law-t pedig L.C.G. Gower képviselte.

másrészt fejtsék ki a véleményüket arra vonatkozóan, hogy milyen lehetőségeket látnak a képviselet jogának egységesítésére. A három szakértő megállapításait három fő pontban lehet összegezni. Először is úgy foglaltak állást, hogy az egységes tervezetnek szakítania kellene a kontinentális képviselet előfeltételével, a „másnak a nevében” történő eljárás kritériumával⁸⁰⁰. Kimondták azt is, hogy az 1974. évi tervezet kudarcának fő oka az volt, hogy egyszerre akarta szabályozni mind a (képviselt és képviselő közötti) belső, mind a külső (azaz a képviselt és a harmadik személy, illetve a képviselő és a harmadik személy közötti) jogviszonyt. Végül elutasították a bukaresti konferencián elhangzott felvetést, amely szerint az egyezménynek ki kellene terjednie a kereskedelmi ügynökökre is⁸⁰¹. Álláspontjuk az volt, hogy az egyetlen realisztikus jogegységesítési törekvés az lehet, ha az egyezmény alkalmazási köre a szerződés megkötésére jogosult képviselőkre korlátozódik, és ezen területen belül is kizárólag a külső viszonyra vonatkozik⁸⁰².

542. E véleményről felbátorodva az UNIDROIT titkársága elkészítette az 1974. évi tervezet egy újabb verzióját, amennyire csak lehetséges követve a három szakértő ajánlásait. Ezt a revideált tervezetet bemutatták a kormányzati képviselőknek, akik immár egyetlen ülésen, 1981 szeptemberében Rómában meg tudtak egyezni a végleges szövegben. A svájci kormány pedig kifejezte szándékát, hogy Genfben diplomáciai konferenciát hív össze az egyezmény elfogadása végett⁸⁰³. A konferencia – amely 1983. január 31-től február 17-ig tartott – záróakkordjaként egyhangúlag elfogadták a nemzetközi adásvételi szerződések esetén a képviseletről szóló UNIDROIT egyezményt⁸⁰⁴ (a továbbiakban: a genfi képviseleti egyezmény)⁸⁰⁵.

7.3 A genfi képviseleti egyezmény (1983)

543. A genfi képviseleti egyezmény hatálya azokra az esetekre terjed ki, amelyekben a képviselőnek felhatalmazása van, vagy bejelenti felhatalmazását arra vonatkozóan, hogy a képviselt érdekében adásvételi szerződést kössön harmadik személlyel⁸⁰⁶. Az egyezmény tehát – az előmunkálatokban részt vett három szakértő egybehangzó javaslatának megfelelően – nem alkalmazható az olyan személyekre, akik bár jogosultak a szerződéses tárgyalások lefolytatására, a felek közötti közvetítésre, de nem jogosultak a szerződés megkötésére (ügynökök, alkuszok). Természetesen nem zárja ki eleve az egyezmény alkalmazhatóságát, ha a képviselő végül nem köt szerződést. Az egyezmény első kommentárját elkészítő Bonell ugyanakkor kiemelte, hogy az egyezmény hatályára vonatkozó alapvető szabály szóhasználatára („...bejelenti felhatalmazását...”) egyértelművé teszi, hogy az egyezményt

⁸⁰⁰ GRÖNFORS: i. m. 469. old.

⁸⁰¹ Az elutasító álláspontnak egyrészt az volt az indoka, hogy a számtalan „agency”-jellegű viszonyra vonatkozó egyes nemzeti szabályok közismerten országról országra eltérnek egymástól. Másrészt a szakértők szerint nincs értelme nemzetközi szinten egységesen szabályozni olyan közvetítő tevékenységeket, amelyeket egyazon nemzeti jog is különböző elvek alapján rendez.

⁸⁰² BONELL: The 1983 Geneva Convention on Agency... i. m. 723-724. old.

⁸⁰³ BONELL: The 1983 Geneva Convention on Agency... i. m. 724-725. old.

⁸⁰⁴ Az egyezmény teljes angol nyelvű szövegét lásd:

<http://www.unidroit.org/english/conventions/1983agency-e.htm> (2007-01-15)

⁸⁰⁵ NEMESSÁNYI: Az UNIDROIT jogegységesítő tevékenysége a jogügyleti képviselet területén. i. m. 25-26. old.

⁸⁰⁶ Lásd: genfi képviseleti egyezmény Art 1 (1)

alkalmazni kell az ún. falsus procurator-ra is, azaz az álképviselőre, aki a harmadik személlyel szemben képviselőnek mutatja magát, valójában azonban nincs felhatalmazása vagy képviseleti jogkörén túllépve jár el⁸⁰⁷.

544. A genfi képviseleti egyezmény a common law mintájára nem tesz különbséget közvetlen és közvetett képviselet között. Az egyezmény értelmében ugyanazok a szabályok érvényesülnek függetlenül attól, hogy a képviselő saját nevében vagy az ügy urának nevében járt-e el⁸⁰⁸. Az egyezmény szabályai tehát a common law széles jelentéstartalmú agency fogalmát veszik alapul⁸⁰⁹, amely a kontinentális terminológia szerint értett közvetett és közvetlen képviseletet is magában foglalja. Az egyezmény értelmében a főszabály az, hogy ha a képviselő (az agent) képviseleti jogkörének keretein belül a képviselt érdekében jár el és a harmadik személy tudta, vagy tudnia kellett volna, hogy a képviselő ilyen minőségében cselekszik, aktusai által közvetlenül a képviselt és a harmadik személy válnak kötelezetté, kivéve, ha az eset körülményeiből, például bizományi szerződésre történő utalásból az következik, hogy a képviselő kizárólag saját magára vonatkozóan akart kötelezettséget vállalni⁸¹⁰. A képviseleti jog nemzetközi egységes szabályait adó norma alapvető szabálya tehát egyértelműen az angolszász „disclosed agency” doktrínáján alapul⁸¹¹.
545. A főszabály alóli két (kontinentális jogrendszerekre utaló) kivétel: a képviselő cselekményei révén csak a képviselő és a harmadik személy válnak kötelezetté, ha a) a harmadik személy nem tudta, és nem is kellett tudnia, hogy a képviselő ilyen minőségében járt el, vagy b) az eset körülményeiből, például bizományi szerződésre történő utalásból az következik, hogy a képviselő csak saját magára vonatkozóan akart kötelezettséget vállalni⁸¹². Ugyanakkor – ismét a common law-nak történő megfelelés kényszere miatt⁸¹³ – a fenti szabályok kiegészülnek azzal, hogy ha a képviselő vagy a harmadik személy hibás teljesítése folytán, vagy más okból nem teljesíti a képviselttel szembeni kötelezettségeit, a képviselt a harmadik személlyel szemben gyakorolhatja a képviselő által az ő érdekében megszerzett jogokat, a harmadik személy azonban felhozhatja vele szemben mindazokat a kifogásokat, amelyek őt a képviselővel szemben megilletik⁸¹⁴. Ha pedig a képviselő a harmadik személlyel szemben nem teljesít, a harmadik személy a képviselttel szemben gyakorolhatja mindazokat a jogokat, amelyek a képviselővel szemben rendelkezésére állnak, alávetve magát mindazoknak a kifogásoknak, amelyeket a képviselő a harmadik személlyel, illetve a képviselt a képviselővel szemben felhozhat⁸¹⁵.
546. A genfi képviseleti egyezmény az 1974. évi tervezethez hasonlóan úgy kívánta megteremteni az angolszász agency és a kontinentális bizomány összhangját, hogy előbbit tette meg főszabálynak, és az utóbbit kivételnek. Amennyiben a harmadik személy tudja, vagy tudnia kellene, hogy képviselővel köt szerződést, a szerződés a képviselt és a harmadik személy között jön létre. Ettől a főszabálytól azonban lehetséges az eltérés, azaz kizárólag a képviselő és a harmadik személy válhatnak a szerződés jogosultjává és kötelezettjévé, ha a harmadik személy nem tudta, és nem

⁸⁰⁷ BONELL: The 1983 Geneva Convention on Agency... i. m. 725-726. old.

⁸⁰⁸ Lásd: genfi képviseleti egyezmény Art 1 (4)

⁸⁰⁹ ZWEIGERT–KÖTZ: i. m. 430. old.

⁸¹⁰ Lásd: genfi képviseleti egyezmény Art 12

⁸¹¹ NEMESSÁNYI: Az UNIDROIT jogegységesítő tevékenysége a jogügyleti képviselet területén. i. m. 26. old.

⁸¹² Lásd: genfi képviseleti egyezmény Art 13 (1)

⁸¹³ BONELL: The 1983 Geneva Convention on Agency... i. m. 735. old.

⁸¹⁴ Lásd: genfi képviseleti egyezmény Art 13 (2) (a)

⁸¹⁵ Lásd: genfi képviseleti egyezmény Art 13 (2) (b)

is kellett tudnia, hogy képviselővel szerződik, vagy a körülményekből, például bizományi szerződésre történő utalásból ez következik. Az egyezmény fenntartotta tehát az 1970-es tervezet kapcsán Eörsi által említett „common law színezetű falakat”, amelyek közé szűk körben – kivételként – beengedte a kontinentális bizomány intézményét, mint az egyik olyan lehetséges körülményt, amely arra utal, hogy a képviselő és a harmadik személy szándéka arra irányult, hogy a szerződésből fakadón kizárólag ők ketten váljanak jogosulttá és kötelezetté. A bizományra való hivatkozást tehát úgy kell értelmezni, mint a képviselt és a harmadik személy közötti közvetlen kapcsolatok kizárására irányuló szerződési akaratra utaló körülmények egyikét⁸¹⁶.

547. Első pillantásra úgy tűnik tehát, hogy a genfi képviseleti egyezmény nagyobb engedményeket tett az angolszász jogrendszereknek, mint a kontinentális jognak; ezt azonban az egyezménnyel kapcsolatban született szakirodalom egy része cáfolja. Az érvek között az szerepel, hogy amíg a kontinentális bizományos szerződéskötése a common law dogmatikájában általában közvetlen kapcsolatot hoz létre a képviselt és a harmadik személy között, a hagyományos undisclosed agency esetében pedig – legalábbis főszabályként – nem korlátozott a képviselt és a harmadik személy egymással szembeni fellépése, az egyezmény mind a két kérdést másként szabályozza. Az egységes norma értelmében a képviselt nem válik formálisan szerződő félle egyik esetben sem, és a képviselt illetve a harmadik személy egymással szembeni jogérvényesítésének szükségszerű feltétele a képviselő nemteljesítése⁸¹⁷.
548. Fent már részletesen tárgyaltuk, hogy a kontinentális jogrendszerekben is elmosódni látszik az éles határvonal a képviselet közvetett és közvetlen formája között. Ezért a genfi képviseleti egyezmény által megvalósított koncepció inkább a kontinentális jogrendszerek logikus továbbfejlesztésének tekinthető, mintsem vadonatúj megoldásnak⁸¹⁸.
549. Az UNIDROIT égisze alatt elkészített egyezmény megalkotását követő években az volt a vélekedés, hogy a bécsi vételi egyezmény kiegészítésének szánt genfi képviseleti egyezmény sikere az előbbi sorsának a függvénye⁸¹⁹. A kezdeti időszak reményei azonban szertefoszlanak látszanak: a bécsi vételi egyezmény 1988. május 1-én történt hatálybalépése és annak ellenére, hogy a kortárs szakirodalom a képviseleti egyezményt is magas színvonalúnak tartja⁸²⁰, illetve a képviselet területén születő jogegységesítő törekvések megkerülhetetlen viszonyítási pontjaként tekint rá⁸²¹, a genfi képviseleti egyezmény egészen a mai napig nem lépett hatályba⁸²². Hatályba lépéséhez ugyanis minimálisan tíz ratifikációra lett volna szükség, azonban erre az aláírástól számított több mint két évtized alatt csak öt országban került sor⁸²³.

⁸¹⁶ EÖRSI: A kereskedelmi képviselések... i. m. 494. old.

⁸¹⁷ BONELL: The 1983 Geneva Convention on Agency... i. m. 735-736. old.

⁸¹⁸ BONELL: The 1983 Geneva Convention on Agency... i. m. 736-737. old.

⁸¹⁹ BONELL: The 1983 Geneva Convention on Agency... i. m. 718. old.

⁸²⁰ BONELL: The 1983 Geneva Convention on Agency... i. m. 717. old.

⁸²¹ Az Európai Szerződési Jog Alapelveinek kommentárja is többször hivatkozik a genfi képviseleti egyezményre. BONELL, Michael Joachim: Agency. In: Towards a European Civil Code. Third Fully Revised and Expanded Edition. Editors: Arthur Hartkamp, Martijn Hesselink, Ewoud Hondius, Carla Joustra, Muriel Veldman. Nijmegen, 2004. 383. old.

⁸²² Lásd: MÁDL Ferenc – VÉKÁS Lajos: Nemzetközi magánjog és nemzetközi gazdasági kapcsolatok joga. Budapest, 1997. 319. old. NEMESSÁNYI: Az UNIDROIT jogegységesítő tevékenysége a jogügyleti képviselet területén. i. m. 26. old.

⁸²³ Dél-Afrika 1986. január 27-én, Hollandia 1994. február 2-án, Franciaország 1987. augusztus 7-én, Mexikó 1987. december 22-én, Olaszország pedig 1986. június 16-án ratifikálta a genfi képviseleti

7.4 A PECL (1999) képviseletre vonatkozó szabályai

7.4.1 A PECL képviseleti szabályainak rendszere

550. A magánjog egységesítésének folyamata a Közösség szintjén 1980-ban kezdődött, az alapítója után, Lando-Bizottságként is emlegetett bizottság, a Commission on European Contract Law felállításával. Ole Lando dán jogászprofesszor⁸²⁴ és csoportja európai gazdasági alapokról kiindulva egységes szerződési jog általános részt dolgozott ki. Az Európai Közösség fennállása alatt számos egységes vagy harmonizált joganyag született – elsősorban a fent említett nemzetközi egyezmények formájában –, de ezek egyike sem tűzte célul és nem is volt képes megteremteni közös jogi koncepciók létrehozását. Ole Lando és munkatársai azonban úgy gondolták, hogy Európában szükség van a szerződési jog általános szabályainak egységesítésére⁸²⁵.
551. Az ún. Lando-Bizottság nem hivatalos, hanem „privát” munkacsoport volt, amelyet – néhány parlamenti képviselő igyekezetének köszönhetően – az Európai Bizottság anyagilag támogatott⁸²⁶.
552. A Lando-bizottság munkája leginkább az UNIDROIT Alapelvek kidolgozásával hasonlítható össze: a PECL sem hivatalos jogforrás volt, amelynek jelentőségét nem imperatív jellege, hanem ésszerűsége és meggyőző ereje adta⁸²⁷. Mindkét alapelvgyűjteményt segédeszközként használhatják a választottbíróságok, amikor a nemzetközi kereskedelem körében szerződést kötött felek jogvitájában a *lex mercatoria* alapján keresnek megoldást, és a tagállami jogalkotó hasznosítani tudja azokat új szabályok megfogalmazása céljából, de az európai közösségi jogalkotás is támaszkodhat rájuk egy jövőbeli egységes európai kodifikáció során. A Lando-Bizottság munkájának eredményeit a tagállami szervek, elsősorban az igazságszolgáltatás hasznosítani tudják, különösen akkor, amikor nemzetközi egyezmények, illetve esetleg a magánjogi tárgyú közösségi jogi aktusok rendelkezéseit kell értelmezniük⁸²⁸. A magánjogot érintő irányelvekben megjelenő töredékes közösségi joganyag mögött ugyanakkor nem áll egységes értelmezési háttér, amely révén egységes alkalmazást nyerhetne a tagállamokban. Ezért a jogalkalmazók kényszerűségeiből általában saját nemzeti jogukhoz fordulnak, ez a

egyezményt. Lásd: <http://www.unidroit.org/english/implement/i-83.pdf> (2005-07-26). Valamivel szerencsésebben járt a párhuzamos nemzetközi egyezmény, a képviseletre alkalmazandó jog szabályait egységesítő 1978. évi Hágai Egyezmény. Ennek hatálybalépéséhez elegendő volt három állam ratifikációja, így az négy országban érvényesül: Argentínában, Franciaországban, Hollandiában és Portugáliában.

⁸²⁴ Az 1922-ben született Ole Lando a jog- és közgazdaságtudományok doktora, számos egyetem díszdoktora, 1962-től 1992-ig a Copenhagen Business School nemzetközi és összehasonlító kereskedelmi jogi professzora, a nemzetközi kereskedelmi és szerződési jog szakértője. VEREBICS János: Az európai magánjog fejlődésének főbb irányai. A jogegységesítés útjai és újabb állomásai. Budapest, 2004. 48. old.

⁸²⁵ HERPAI Annamária: Magánjogi magánharmonizációs vállalkozások és a közös jogi kultúra jövője Európában. In: Magyar Jog 2004. évi 3. szám. 180. old.

⁸²⁶ TILLMANN, W.: Zweiter Kodifikationsbeschluß des Europäischen Parlaments. In: Zeitschrift für Europäisches Privatrecht. 1995. 542. old., NAGY Éva: Törekvések az európai szerződési jog egységesítésére. Jogi tanulmányok 2000. Budapest, 2001. 206. old.

⁸²⁷ KECSKÉS – NEMESSÁNYI: i. m. 41. old.

⁸²⁸ BENACCHIO, Giannantonio: Az Európai Közösség magánjoga. Fordították: Földi András és Csizmazia Norbert. Budapest, 2003. 142. old.

módszer pedig alááshatja a közösségi jog egységes alkalmazásának követelményét. Az eredeti szándék szerint a PECL képes lehetett volna arra, hogy betöltse ezt az űrt és értelmezési – alkalmazási keretet, környezetet biztosítson a közösségi jog számára⁸²⁹. Így az elképzelés szerint az európai szerződési jog közös jogértelmezési szabályainak meghatározása korábban megvalósítható lett volna, mint az egységes általános szabályozás megalkotása⁸³⁰.

553. A Lando-Bizottság jogösszehasonlításon alapuló tevékenységében nem csak az EU-tagállamok jogrendszereire támaszkodott, hanem a Bécsi Vételi Egyezmény és az UNIDROIT-Alapelvek nemzetközi joggyakorlatára is figyelemmel volt. Ezen kívül fontosnak tartotta bevinni az elemzésbe az amerikai jog bizonyos alapvető tételeit is, különösen ahogy azok a Restatement of Contract-ban⁸³¹ illetve a Uniform Commercial Code-ban megjelennek⁸³². A Bizottság munkája során a nemzeti jogok illetve a nemzetközi egyezmények egyenértékűségéből indult ki. Ott, ahol a nemzeti szerződési jogok megoldásai eltértek egymástól, „kreatív módon” optimális és modern szabályozás kialakítására törekedett, azaz nem riadt vissza attól, hogy olyan normákat alakítson ki, amelyek nem találhatók meg az összehasonlított jogrendszerek egyikében sem⁸³³.
554. A Bizottság 1995-ben tette közzé az Európai Szerződési Jog Alapelvei (Principles of European Contract Law, PECL) I. részét, 1999. december 16-án pedig az utrechti egyetemen mutatták be a Lando-Bizottság eddigi legnagyobb eredményének tekintett „Az Európai Szerződési Jog Alapelvei” módosított I. részét és II. részét⁸³⁴. A PECL képviselőre vonatkozó szabályai újabb, ám immáron kontinentális talapzaton álló kísérletet tettek az angolszász és a kontinentális jogrendszerek kibékíthetetlennek tűnő különbségei elsimítására⁸³⁵.
555. A képviselőre vonatkozó szabályok a PECL „A képviselők jogköre” című 3. fejezetében találhatók, amelynek alkalmazási körét a 3:101. cikk határozza meg. Ezen cikk (1) bekezdése szerint a fejezet szabályait kell alkalmazni a képviselőknek, illetve egyéb közvetítő személyeknek a jogkörére, amely révén a harmadik személlyel megkötött szerződésekből fakadón a képviseltnek kötelezettsége származik⁸³⁶. A (2) és a (3) bekezdések a fejezet alkalmazási körére vonatkozó főszabály alóli kivételeket rögzítik. A (2) bekezdés értelmében nem tartozik a fejezet hatálya alá azoknak a képviselőknek az eljárása, akiknek a képviselői jogköre jogszabályból fakad, illetve akiket bíróság vagy hatóság rendel ki, a (3) bekezdés pedig úgy fogalmaz, hogy ez a fejezet nem szabályozza a képviselő vagy közvetítő és a képviselt közötti belső jogviszonyt.
556. A PECL kommentárja ezen szabályokkal kapcsolatban kiemelte, hogy a fejezet rendelkezései csak azokra a képviselőkre vonatkoznak, akik kötelezettséget vállalhatnak a képviseltre nézve. A fejezet alkalmazhatóságának első korlátozását

⁸²⁹ HERPAI: i. m. 181. old.

⁸³⁰ BENACCHIO: i. m. 142. old.

⁸³¹ American Law Institute: Restatements of the Laws. Second. Contracts 2d, I-III. St. Paul, 1981.

⁸³² WURMNEST, Wolfgang: Common Core, Grundregeln, Kodifikationsentwürfe, Acquis-Grundsätze – Ansätze internationaler Wissenschaftlergruppen zur Privatrechtsvereinheitlichung in Europa. In: Zeitschrift für Europäisches Privatrecht. 2003/4. 724. old.

⁸³³ Lando, Ole: Principles of European Contract Law, An Alternative or a Precursor of European Legislation. *RabelsZ.* 56 (1992),

⁸³⁴ BENACCHIO: i. m. 140-141. old

⁸³⁵ NEMESSÁNYI: Két újabb kísérlet a képviselői jog egységesítésére. i. m. 399. old.

⁸³⁶ Jelen tanulmányban a PECL Szeibert Orsolya által készített kiváló magyar fordítását vettem alapul (Európai jog. 2002. évi 1. szám, Melléklet 3-17. ol.d). Ettől a precíz szakfordítástól csak ott tértem el, ahol ezt feltétlenül szükségesnek láttam.

tehát implicit módon maga a főszabály megfogalmazása tartalmazza: nem kell e szabályokat alkalmazni az olyan képviselőkre, akik bár jogosultak egy szerződés feltételeire vonatkozóan tárgyalásokat folytatni, de nem jogosultak a szerződés megkötni, és ezzel a képviselt személyre vonatkozó kötelezettséget vállalni⁸³⁷. A genfi képviseleti egyezményhez hasonlóan a PECL sem a lehető legtágabb értelemben fogja fel a képviseletet, nem tartoznak a fejezet hatálya alá a szerződéskötési tárgyalásokat lefolytató, de a szerződés megkötésére nem jogosult ügynökök. Ez a választás annál is inkább indokoltnak tűnik, mert európai közösségi szinten 1986-ban megszületett az önálló kereskedelmi ügynökökre vonatkozó szabályok összehangolásáról szóló irányelv⁸³⁸, így ezen a területen az újabb európai jogegységesítés feleslegesnek tűnik. A 3:101 cikk (1) bekezdésének szövegéből ugyanakkor első pillantásra az tűnik ki, hogy a fejezet csak a szerződéses jogviszonyokra irányadó, azonban a Kommentár kiemeli, hogy alkalmazni kell a fejezet szabályait arra az esetre is, ha a képviselő magatartása hatással van a szerződésre, még ha ezt az alkalmazandó nemzeti jog deliktumnak minősíti is⁸³⁹.

557. A 3:101 cikk (2) bekezdése a fejezet alkalmazási körének egy további korlátozását tartalmazza. Nem kell alkalmazni a fejezet szabályait a törvényes képviseletre, vagy azon képviselő képviseleti jogosultságra, akit hatóság vagy bíróság nevezett ki. Így például nem vonatkoznak a szabályok egy társaság képviseleti szerve tagjainak a törvény által rájuk ruházott képviseleti jogosultságára. Alkalmazni kell viszont az Alapelveket abban az esetben, ha egy társaság az ő nevében való cselekvésre ad meghatalmazást olyan alkalmazotjának, aki nem tagja a képviseleti szervnek⁸⁴⁰. Dogmatikai szempontból fontos korlátozást tartalmaz a 3:101. cikk (3) bekezdése is. Ezen bekezdés szövegéből, valamint a fejezet címéből egyértelműen az következik, hogy a fejezet kizárólag a képviselő azon jogosultságával foglalkozik, amelynek alapján a képviselő jogosult a képviseltre vonatkozóan kötelezettséget vállalni harmadik személy irányába. A fejezet tehát kizárólag a képviselő által létrehozott külső viszonyt szabályozza, azaz a képviselt és a harmadik személyt közötti viszonyt; nem rendelkezik azonban a belső, azaz a képviselt és a képviselő közötti jogviszonyról⁸⁴¹.
558. A PECL ezen megoldása, amellyel tehát elkülöníti egymástól a külső és a belső jogviszonyt, ha nem is modern, de mindenesetre korszerű kodifikációs megoldásnak tekinthető. Ahogy azt már részletesen bemutattam⁸⁴², a régebbi európai magánjogi

⁸³⁷ Jelen dolgozat elkészítése során az Európai Szerződési Jog Alapelveinek hivatalos német nyelvű kommentárját használtam (amely egyébként szó szerint megegyezik az angol nyelvű szövegverzióval): Grundregeln des Europäischen Vertragsrechts. Teile I und II. Kommission für Europäisches Vertragsrecht. Deutsche Ausgabe von Christian VON BAR und Reinhard ZIMMERMANN. München, 2002. (a továbbiakban: PECL Kommentár) 223. old.

⁸³⁸ A Tanács 86/653/EGK irányelve az önálló kereskedelmi képviselőkre vonatkozó tagállami jogszabályok összehangolásáról (OJ L 382. 31.12.1986. 17-21. old.)

⁸³⁹ Erre az esetre lehet példa, ha a képviselő csalárd módon túllépi meghatalmazásának határait, és szerződést köt egy harmadik személlyel. Ezen cselekmény következményeit az Alapelvek szerint kell megítélni, mégha az alkalmazandó nemzeti jog alapján jogellenes cselekménynek minősülnek is. PECL Kommentár 223. old.

⁸⁴⁰ PECL Kommentár 224. old

⁸⁴¹ Ez a megkülönböztetés természetesen nem mindig tartható teljes mértékben. A belső viszony jelentősen befolyásolhatja a külső viszonyt: így például a képviselő meghatalmazásának megszüntetésére vezető indokok esetében, amelyek közül néhány a mindenkor belső viszonyban gyökerezik (vö. 3:209. cikk). PECL Kommentár 224. old.

⁸⁴² Lásd: 62-72. bekezdéseket

törvénykönyvek⁸⁴³ a mandatum római jogi hagyományát követik, és nem különböztetik meg a képviselt és a képviselő közötti belső viszonyt, illetve a képviselt és a harmadik személy közötti külső viszonyt. Ezen államokban azonban a jogirodalom mégiscsak kidolgozta ezt a differenciálást. A XX. században született magánjogi kódexek és speciális törvények többsége megkülönbözteti a külső és a belső viszonyt: a képviseleti szabályok csak a képviselt és a harmadik személy közötti viszonyt rendezik, míg a képviselt és a képviselő közötti viszonyra a szerződési jog általános szabályai irányadók⁸⁴⁴. A common law-ban ugyanakkor a képviseleti joganyag a mai napig felöleli mind a képviselt és a harmadik személy, mind a képviselt és a képviselő közötti viszonyt⁸⁴⁵. A common law és a kontinentális jogok közötti alapvető különbség arra az anglo-amerikai jogrendszerekben általánosan elfogadott tényre vezethető vissza, hogy az agency Janus-arcú intézmény, amely mind jogokat és kötelezettségeket alapító kötelmi jogviszonyként, mind a képviseleti hatalom átruházásaként (azaz a kontinentális terminológiában: meghatalmazásként) felfogható. Az angol jogi gondolkodás tehát nem tette magáévá a német jogtudomány által a XIX. század második felében kidolgozott elvet, amely szerint a meghatalmazást és az annak alapjául szolgáló jogviszonyt nemcsak fogalmilag kell elhatárolni egymástól, hanem azokat jogi sorsuk tekintetében is külön kell felfogni⁸⁴⁶. A common law ezen a téren is őrizte fényes elkülönültségét: az agency-ben a mai napig egyszerre van jelen a képviselet alapjául szolgáló jogviszony és az azt a külvilág felé megjelenítő meghatalmazás⁸⁴⁷. A PECL tehát ebben a tekintetben a kontinentális tradíciót követi azonosan a genfi képviseleti egyezményvel, amelynek alkalmazási köre szintén a képviselt/képviselő illetve a harmadik személy közötti külső jogviszonyra korlátozott⁸⁴⁸.

7.4.2 A képviselet típusai a PECL-ben

559. Jelentősen eltér viszont a PECL a genfi képviseleti egyezménytől a képviselet tipológiáját tekintve – megint csak a kontinentális jogrendszerek javára. A képviselet két alapvető típusáról a 3:102. cikk rendelkezik. A 3:102. cikk (1) bekezdése értelmében ha a képviselő a képviselt nevében jár el, a közvetlen képviselet

⁸⁴³ Ezek közé tartozik a francia, belga és luxemburgi Code civil (Artt.1984-2010), a spanyol Código civil (Artt. 1709-1739), és osztrák Allgemeines Bürgerliches Gesetzbuch (1002-1034. §-ok)

⁸⁴⁴ Így például az olasz jog kifejezetten elkülöníti a megbízást mint különös szerződéstípust (Artt. 1703-1730 Cc) és a képviseletet, mint a kötelmi jog általános részének a kategóriáját (Artt. 1387-1400 Cc). Más törvénykönyvek is ismernek azonos megkülönböztetést (német BGB §§ 164-181 [képviselet], BGB §§ 662-676 [megbízás]; görög Ptk. §§ 211-235 [képviselet], §§ 713-729 [megbízás]; holland BW Artt. 3:60-3:67 [képviselet], BW 7:400-7:427 [megbízás]; portugál Cc Artt. 258-269 [képviselet], Artt. 1157-1184 [megbízás]. Dánia, Finnország és Svédország 1915-1917 között született szerződési törvénykönyvei 2. fejezetükben csak a képviselt és a harmadik személy közötti külső viszonyt foglalkoznak. Olaszország (Art. 1704. Cc) és talán még egyértelműbben Portugália (Artt. 1178, 1180 Cc) elkülönítik a képviseleti jogosultsággal járó és anélküli megbízási jogviszonyokat. A legtöbb egyéb állam is a magánjog vagy legalábbis a vagyonjog általános intézményének tekinti a közvetlen képviseletet.

⁸⁴⁵ PECL Kommentár 225. old.

⁸⁴⁶ Lásd erre vonatkozóan Laband úttörő tanulmányát: LABAND, Paul: Die Stellvertretung bei dem Abschluß von Rechtsgeschäften nach dem allgem. Deutsch. Handelsgesetzbuch. Zeitschrift für das gesammte Handelsrecht. 1866 10. Band. 183-241. old., különösen 203-206. old. Laband tanulmányáról lásd részletesen a 85-95. bekezdéseket.

⁸⁴⁷ ZWEIGERT – KÖTZ: i.m. 117. old.

⁸⁴⁸ Lásd: a genfi képviseleti egyezmény Art. 1 (3).

szabályait (2. rész) kell alkalmazni. Ez független attól, hogy a képviselt kiléte a képviselő eljárása során vagy csak később válik ismertté. A (2) bekezdés szerint pedig ha a közvetítő személy a képviselt utasításai alapján és érdekében jár el, de nem a képviselt nevében, vagy ha a harmadik személy nem tudja és nem is tudhatja, hogy a közvetítő személy képviselőként jár el, a közvetett képviselet szabályait (3. rész) kell alkalmazni⁸⁴⁹.

560. A Kommentár rámutat, hogy a PECL rendszerében közvetlen képviseletről van szó akkor is, ha a képviselő a képviselt nevében jár el ugyan, de nem közli, hogy ki a képviselt személy. Fontos ugyanakkor, hogy közvetett képviseletről van szó abban az esetben, ha a közvetítő személy saját nevében cselekszik, és nem is közli, hogy valaki másnak a számlájára jár el: ide tartozik a common law jogrendszerek rejtett képviselete (undisclosed agency) és a kontinentális államok jogában ismert ún. strohmann (prête-nom). Bizonyos kivételektől eltekintve ilyenkor – ellentétben a közvetlen képviselettel – nem jön létre közvetlen jogviszony az ügy ura és a harmadik személy között. Két külön jogviszony létezik egymással párhuzamosan: az ügy ura és a közvetítő személy között, illetve a közvetítő és a harmadik személy között⁸⁵⁰.
561. A Kommentár azzal indokolja az Alapelvek megalkotóinak ezen választását, hogy a legtöbb európai – tegyük hozzá: kontinentális – állam által többé-kevésbé elfogadott megkülönböztetést alkalmazza a PECL is, és elkülöníti a képviselet két fajtáját: a közvetlen és a közvetett képviseletet. A PECL kontinentális mintára a közvetlen képviseletet tekinti alapesetnek⁸⁵¹. Bármennyire tanulságos is a PECL képviseletre vonatkozó összes szabálya, mindezek részletes ismertetése meghaladná ezen fejezet terjedelmi korlátait. Ezért, valamint azért is, mert a képviseleti jog egységesítésének folyamatában különösen a közvetett képviseleti formák jelentettek nehézséget, a továbbiakban csak a PECL közvetett képviseletre vonatkozó szabályait elemzem.

7.4.3 A közvetett képviselet

562. A 3. rész a közvetett képviselettel foglalkozik, amelynek részletes fogalmát a 3:301. cikk határozza meg⁸⁵². A 3:301. cikk (1) bekezdése szerint ha a közvetítő személy (a) a megbízó utasításai alapján és érdekében jár el, de nem a megbízó nevében, vagy (b) a megbízó utasításainak megfelelően jár el, de a harmadik személy ezt nem tudja és nem is tudhatja, a közvetítő személy és a harmadik személy egymással szemben válnak kötelezetté⁸⁵³. Ezen rendelkezés által felölelt esetkörök egy lényeges pontban különböznek a közvetlen képviselet szabályaitól: a közvetett „képviselő” sem kifejezetten, sem ráutalóan, sem látszat szerint nem az ügy urának nevében jár el⁸⁵⁴.
563. A közvetett képviseletnek a PECL szabályai alapján két esetkörét különíthetjük el. Az (1) bekezdés (a) pontjában szereplő esetben függetlenül attól, hogy a harmadik

⁸⁴⁹ NEMESSÁNYI: Két újabb kísérlet a képviseleti jog egységesítésére. i. m. 400. old.

⁸⁵⁰ PECL Kommentár 226-227. old.

⁸⁵¹ PECL Kommentár 226. old.

⁸⁵² Vö. 3:102. cikk (2) bekezdés, lásd fent.

⁸⁵³ Bár a genfi képviseleti egyezmény nem tartalmazza a közvetett képviselet definícióját, feltűnő, hogy az egyezmény hasonlóan írja le a közvetítő és a harmadik személy közötti szerződéses jogviszony feltételeit, mint a 3:301. cikk. Lásd: a genfi képviseleti egyezmény Art. 13 (1).

⁸⁵⁴ PECL Kommentár 253. old.

személy tudja vagy sem, hogy a képviselő egy mögöttes személy számlájára jár el, az általa kötött szerződés személyesen őt kötelezi a harmadik személlyel szemben, miután a képviselő nem az ügy urának nevében járt el⁸⁵⁵. Ugyanez a szabály vonatkozik az (1) bekezdés (b) pontjában szereplő tényállásra, amikor a harmadik személy nem tudja, és nem is kell tudnia, hogy a képviselő valamely mögöttes személy számlájára járt el. A PECL kommentárja ezen – kontinentális jogi tradícióban gyökerező – tételt azzal a közismert elvvel indokolja, hogy általában a harmadik személyt meg kell védeni attól, hogy az ügy számára ismeretlen urával kényszerüljön szerződésben állni. Mind az (a) mind a (b) pont alapvetően a képviselő és az ügy ura közötti belső viszonyra hagyja annak eldöntését, hogy a képviselő hogyan ruhazza át az ügy urára azokat az előnyöket, amelyeket számára szerzett meg, és hogyan mentesül a harmadik személlyel szemben vállalt kötelezettségei alól⁸⁵⁶.

564. A 3:301. cikk (2) bekezdése szerint a képviselt és a harmadik személy csak a 3:302-3:304. cikkeken foglalt feltételeknek megfelelően válnak egymással szemben kötelezetté, azaz a 3:302-3:304. cikkeken meghatározott kivételes feltételek fennállása esetén a közvetett képviselethez a közvetlen képviselet bizonyos joghatásai kapcsolódhatnak. Az egész kontinensen elismert ugyanis az az általános szabály, hogy közvetett képviselet esetén a képviselő és a harmadik személy válnak kötelezetté. Különböznek azonban az egyes jogrendszerek abban a kérdésben, hogy a képviselt és a harmadik személy között áll-e fenn szerződéses jogviszony. A common law jogrendszerek undislosed principal-ra vonatkozó elmélete szerint az ügy ura keresetet indíthat a harmadik személlyel szemben egy olyan szerződésből fakadón, amelyet a képviselő az ő számlájára kötött meg, ha a közvetítő személy képviseleti jogkörének korlátain belül járt el⁸⁵⁷. Éppígy keresetet indíthat a harmadik személy a rejtve maradt „képviselet” személlyel szemben. A common law a rejtve maradt „képviselet” és a harmadik személy közötti közvetlen jogviszonyra vonatkozóan azonban nem ír elő olyan további feltételt, amely a 3:302-3:304. cikkeken szereplő szabályokkal összeegyeztethető volna⁸⁵⁸. A kontinentális jogrendszerű államokban viszont nem találunk a common law fenti megoldásával egyező szabályozást. Olaszországban és Spanyolországban az az általános szabály került rögzítésre, hogy a harmadik személy és az ügy ura között nem jön létre közvetlen jogviszony, ha a közvetítő saját nevében járt el⁸⁵⁹.
565. Bizonyos helyzetekben mégis elismerik a kontinentális jogrendszerek is az ügy ura és a harmadik személy közötti közvetlen jogviszonyt. Hollandián kívül azonban⁸⁶⁰ egyik államban sincs taxatív felsorolása azon feltételeknek, amelyek teljesülése esetén az fennállhat. Általában különbözőképpen szabályozzák, hogy mikor jogosult az ügy ura keresetet indítani a harmadik személlyel szemben, és hogy mikor perelheti a harmadik személy a mögöttes (képviselet) személyt⁸⁶¹.

⁸⁵⁵ A kommentár által hozott példa: Az ügyfél arra utasítja a bankját (vagy értékpapírkereskedőjét), hogy az vásároljon meg 1000 részvényt. A bank (vagy az értékpapírkereskedő) saját nevében eljárva megszerzi az eladótól a részvényeket. A kontinentális államok jogrendszerének szempontjából a bank (illetve az értékpapírkereskedő) bizományos. Az ügyfél és az eladó között nem jön létre közvetlen jogviszony. PECL Kommentár 253. old.

⁸⁵⁶ PECL Kommentár 254. old.

⁸⁵⁷ *Siu Yin Kwan v. Eastern Insurance Co Ltd* [1994] 2 WLR 370, 376 (PC).

⁸⁵⁸ PECL Kommentár 254. old.

⁸⁵⁹ Lásd: olasz Cc Art. 1705 (2) első mondat; spanyol Cc Art. 1717 (1).

⁸⁶⁰ Lásd részletesen később

⁸⁶¹ PECL Kommentár 255. old.

566. A PECL tehát éppen ellentétes koncepciót követ, mint a genfi képviseleti egyezmény: a főszabály kontinentális, és a szűken meghatározott kivételek között jut szerephez a common law „undisclosed agency” elmélete⁸⁶².
567. A 3:302. cikk értelmében ha a képviselő személy fizetéseképtelenné válik, vagy alapvető nem-teljesítést követ el a képviselttel szemben, vagy a teljesítés esedékessége előtt egyértelművé válik, hogy alapvető nem-teljesítésre fog sor kerülni: (a) a képviselt követelésére a közvetítő személy köteles a harmadik személy nevét és címét a képviselttel közölni; és (b) a képviselt a harmadik személlyel szemben gyakorolhatja azokat a jogokat, amelyeket a harmadik személlyel szemben a közvetítő személy a képviselt javára megszerzett, de a harmadik személyt vele szemben is megilletik azok a kifogások, amelyeket a közvetítő személlyel szemben érvényesíthet.
568. A 3:303. cikk az előző cikk ellentétes előjelű párja. Ezen cikk szerint ha a közvetítő személy fizetéseképtelenné válik vagy alapvető nem-teljesítést követ el a harmadik személlyel szemben vagy a teljesítés esedékessége előtt egyértelművé válik, hogy alapvető nem-teljesítésre fog sor kerülni: (a) a harmadik személy követelésére a képviselő köteles a képviselt nevét és címét a harmadik személlyel közölni; és (b) a harmadik személy a képviselttel szemben gyakorolhatja azokat a jogokat, amelyek a képviselővel szemben a harmadik személyt megilletik, de a képviselt érvényesítheti mindazokat a kifogásokat, amelyek a közvetítő személyt megilletik a harmadik személlyel szemben és amelyek a képviseltet megilletik a közvetítő személlyel szemben.
569. Bizonyos kivételes, szigorúan körülhatárolt esetekben a 3:302 és a 3:303. cikkek értelmében tehát közvetlen jogviszony jöhet létre a képviselt és a harmadik személy között. Ezek a normák két olyan szabályt tartalmaznak, amelyek az ügy ura és a harmadik személy eredetileg éles különválasztását⁸⁶³ figyelmen kívül hagyják. A 3:302. és a 3:303. cikkek abban különböznek egymástól, hogy kivel szemben tartozik még szolgáltatással a képviselő: ha a képviselttel szemben, a 3:302. cikket, ha a harmadik személlyel szemben, a 3:303. cikket kell alkalmazni. Ha mind a képviselttel szemben, mind a harmadik személlyel szemben adós maradt szolgáltatással, mindkét cikket alkalmazni kell⁸⁶⁴.
570. A 3:302. és a 3:303. cikkek alkalmazhatóságának – és ezzel a közvetlen jogviszony létrejöttének – feltételeit a cikkek kezdő szavai írják körül, mindkét cikk esetében azonosan. Az egyik ilyen feltétel az, ha a képviselő fizetéseképtelen. Ekkor nem tudja (vagy részben nem tudja) teljesíteni kötelezettségeit az ügy urával illetve a harmadik személlyel szemben. A másik (vagylagos) feltétel, amelynek fennállása esetén az ügy ura és a harmadik személy között közvetlen jogviszony jön létre, a közvetítő lényeges nem-teljesítése. A valószínűsíthető, jövőbeli lényeges nem-teljesítésre ugyanez vonatkozik. Az okok lényegében azonosak, mint a közvetítő személy fizetéseképtelensége esetén. A Kommentár kiemeli, hogy a képviselő lényeges nem-teljesítése önmagában elegendő; nem szükséges vele szemben bírósági eljárást kezdeményezni, vagy egy bírói ítélet végrehajtását megkísérelni, akár a képviselt, akár a harmadik személy a közvetítő szerződéses partnere⁸⁶⁵.
571. A 3:302. és a 3:303. cikkek két jogkövetkezményt tartalmaznak. Először a képviselő köteles a képviselttel illetve a harmadik személlyel a másik nevét és címét közölni,

⁸⁶² NEMESSÁNYI: Két újabb kísérlet a képviseleti jog egységesítésére. i. m. 400. old.

⁸⁶³ Lásd a 3:301. cikket

⁸⁶⁴ PECL Kommentár 257. old.

⁸⁶⁵ NEMESSÁNYI: Két újabb kísérlet a képviseleti jog egységesítésére. i. m. 400. old., PECL Kommentár 257. old.

ha ezek az adatok az előbbi személyek valamelyike számára még nem ismertek. Miután a képviselő nem tudhatja és nem is kell tudnia, hogy ezen adatok a képviselt vagy a harmadik személy számára ismertek-e, a tájékoztatást utóbbiaknak kell kérniük. Másrészt a képviselt illetve a harmadik személy a képviselő által a másikkal szemben megszerzett jogokat gyakorolhatja. Természetesen ezen jogok gyakorlását mindazok a kifogások akadályozzák, amelyek a képviselővel szemben felhozhatóak⁸⁶⁶.

572. Felmerül a kérdés, hogy milyen eszközök állnak az ügy urának illetve a harmadik személynek a rendelkezésére, ha a közvetítő a 3:302. cikk vagy a 3:303. cikk (a) pontjában meghatározott kötelezettségét megszegve nem közli velük a másikkal nevét és címét. Szankcióként a Kommentár szerint szóba jöhet a kártérítés, azonban ez a közvetítővel szemben esetleg nem érvényesíthető, különösen akkor, ha fizetésképtelen. Az egyedüli hatékony jogkövetkezmény az lehet, ha bíróság rendeli el a másik fél nevének a közlését⁸⁶⁷.
573. Az ügy ura és a harmadik személy közötti közvetlen jogviszony nem csupán a képviselő másik féllel szembeni jogainak átszállásában jelentkezik. Amelyikükkel szemben ezen jogokat a másikkal érvényesíti, felhozhatja mindazon kifogásokat, amelyek eredetileg a harmadik személlyel szemben keletkeztek. Ezt szabályozza a 3:302. és a 3:303. cikkek (b) pontja⁸⁶⁸.
574. A 3:303. cikk utolsó félmondatának azonban nincs megfelelője a 3:302. cikkben. Ezt a különbséget azzal a körülménnyel lehet magyarázni, hogy a képviselt – a harmadik személlyel ellentétben – már korábban is fennálló alapjogviszonyban áll a képviselővel. Ha a képviselő igényt érvényesít az ügy urával, a képviselttel szemben, utóbbi kifogásokat hozhat fel előbbivel szemben. Ennek a helyzetnek fenn kell maradnia akkor is, ha a harmadik személy érvényesít jogokat a képviselttel szemben a 3:303. cikk alapján⁸⁶⁹.
575. A képviselt és a harmadik személy közötti közvetlen perlési lehetőséget biztosító szabályok jogösszehasonlító elemzése során a Kommentár megállapította, hogy a 3:302. cikk alapvetően megegyezik a genfi képviseleti egyezmény vonatkozó szakaszával⁸⁷⁰. Különbség a 3:302. cikk (a) pontjához képest, hogy a genfi képviseleti egyezmény értelmében a képviselő kötelezettségének a harmadik személy megnevezésére vonatkozóan feltétele, hogy ezen harmadik személy a képviselő irányába nem teljesítette kötelezettségeit⁸⁷¹.
576. Ahogy arra már a genfi képviseleti egyezmény kapcsán rámutattam, többé-kevésbé a kontinentális jogok is lehetővé teszik az egymással formálisan jogviszonyban nem álló személyek közötti direkt keresetindítást. A PECL kivételes szabálya tehát nem alapjaiban idegen az európai jogrendszerektől. Általánosságban megállapítható, hogy a jogrendszerek két feltétel: a képviselő fizetésképtelensége illetve nemteljesítése (szerződésszegése) esetén teszik lehetővé, hogy az egymással jogviszonyban nem álló két személy, a képviselt és a harmadik személy egymással szemben igényt érvényesíthessenek. Az egyes jogok közötti eltérések e két feltétel kombinációjából fakadnak⁸⁷².

⁸⁶⁶ PECL Kommentár 257. old.

⁸⁶⁷ PECL Kommentár 258. old.

⁸⁶⁸ NEMESSÁNYI Zoltán: Different concepts of the unified law of agency. Unified rules of agency in the Geneva Convention (1983), PECL (1999), UNIDROIT Principles (2004) and DCFR (2007). Megjelenés alatt. Várható megjelenés: Studia Iuridica. Pécs, 2009., PECL Kommentár 258. old.

⁸⁶⁹ PECL Kommentár 258. old.

⁸⁷⁰ Lásd a genfi képviseleti egyezmény Art. 13.

⁸⁷¹ Lásd a genfi képviseleti egyezmény Art. 13 (5), PECL Kommentár 255. old.

⁸⁷² NEMESSÁNYI: Két újabb kísérlet a képviseleti jog egységesítésére. i. m. 401. old.

577. A PECL 3:302-3:304. cikkeiben található rendelkezések mintájaként azonban leginkább a holland jog szabályai szolgálhattak. A holland BW Art. 7:420 alapján a képviselt átveheti a képviselőnek a fő szerződésből származó jogait, ha a képviselő az ügy urával szembeni kötelezettségeit nem teljesíti, vagy fizetéseképtelenné válik, illetve ha a harmadik személy nem teljesíti kötelezettségeit⁸⁷³.
578. A harmadik személynek a képviselttel szembeni igényérvényesítésére vonatkozó 3:303. cikkhez fűzött kommentár kiemelte, hogy a genfi képviseleti egyezmény ugyanazon feltételek mellett biztosítja a harmadik személynek az ügy urával szembeni keresetindítási lehetőségét, mint fordított esetben⁸⁷⁴. Különbözik azonban a genfi képviseleti egyezmény a 3:303. cikktől abban a kérdésben, hogy mikor követelheti a harmadik személy az ügy ura nevének közlését. Az egyezmény értelmében a képviselő csak akkor köteles felfedni az ügy urának személyazonosságát, ha saját nem-teljesítése az ügy urának nem-teljesítésére vezethető vissza⁸⁷⁵. A 3:303. cikkben foglalt rendelkezésekhez megint csak a holland jog áll a legközelebb. Ott is az a szabály, hogy a harmadik személy a képviselttel szemben a képviselő jogait csak annak fizetéseképtelensége vagy nem-teljesítése esetén érvényesítheti⁸⁷⁶.
579. A spanyol jog alapján a harmadik személy csak egy rendkívül speciális szituációban jogosult perelni az ügy urát, nevezetesen akkor, ha az eladási bizomány bizományosa, akinek a kereskedelmi törvény 284. Art. alapján a képviselt nevében kellene eljárnia, ténylegesen a saját nevében járt el⁸⁷⁷. Hasonló, azonban általánosabb szabályozás érvényesül Franciaországban, ahol a közvetett képviseletet a látszatügyletek különös esetének tekintik⁸⁷⁸. Ha a harmadik személy tudomást szerez arról a tényről, hogy az ő szerződő partnere, azaz a képviselő az ügy urának számlájára járt el, látszatügylet megállapítása végett keresetet indíthat bíróság előtt⁸⁷⁹. Az ilyen bírósági ítélet alapján a harmadik személy választhat: vagy a rejtett szerződésre hivatkozik, és a képviselttel szemben lép fel, vagy a képviselővel szemben érvényesíti igényét a „színlelt” szerződés alapján, de nem léphet fel egyszerre mindkettőjükkel szemben. Az ügy ura azonban nem fordulhat közvetlenül a harmadik személlyel szemben a felfedett szerződés alapján. Dániában és Svédországban pedig a harmadik személy általában nem indíthat keresetet a képviselttel szemben.
580. A 3:304. cikk úgy fogalmaz, hogy a 3:302. és 3:303. cikkeken foglalt jogok csak akkor gyakorolhatóak, ha gyakorlásuk szándékáról a közvetítő személyt és a harmadik személyt, illetve a megbízót értesítik. Az értesítés vételét követően a harmadik személy többé nem jogosult arra, hogy a közvetítő személy számára teljesítsen. Ezen cikk határozza meg tehát a képviselőnél keletkezett jogok átruházásának a módját, és azt az időpontot, amikor az átruházás hatályossá válik⁸⁸⁰. A 3:302-től 3:304. cikkek rendelkezései nem szabják meg előre, hogy milyen pozíciója lesz az ügy urának illetve a harmadik személynek a fizetéseképtelenségi eljárásban, és különösen nem döntenek a közvetítőnek szállított vagyontárgyak sorsáról. Ezeket a kérdéseket a nemzeti jog alapján kell eldönteni, azaz vagy az

⁸⁷³ A 3:302. cikk (a) pontjában szereplő kötelezettség a harmadik személy nevének közlésére vonatkozóan a holland BW Art. 7:420 (3) bekezdésében található. PECL Kommentár 255.

⁸⁷⁴ Lásd genfi képviseleti egyezmény Art. 13 (2) (b), (3)

⁸⁷⁵ Lásd genfi képviseleti egyezmény Art. 13 (4)

⁸⁷⁶ Lásd: holland BW Art. 7:421 (1). A BW. Art. 7:421 (2) a 3:303. cikk (a) pontjának felel meg.

⁸⁷⁷ Lásd: spanyol kereskedelmi törvény 287. Art.

⁸⁷⁸ Lásd: *prête-nom*, vö.: Art. 1321 Cc

⁸⁷⁹ *Action en déclaration de simulation*

⁸⁸⁰ Lásd: PECL Kommentár 259. old.

általános fizetésképtelenségi szabályok alapján, vagy a bizományosokra vonatkozó speciális normák szerint. Miután csak a genfi képviseleti egyezmény és a holland jog tartalmaznak a 3:302. és a 3:303. cikkel összehasonlítható szabályozást, csak ezekben találhatunk rendelkezést az előzetes közlésre vonatkozóan is. A genfi képviseleti egyezmény 13. cikkének (3) bekezdése csaknem szó szerint megegyezik a 3:304. cikkel. A holland jog alapján sem fordulhat az ügy ura közvetlenül a harmadik személlyel szemben anélkül, hogy erről mind a harmadik személyt, mind a közvetítőt tájékoztatta volna⁸⁸¹. Fordított esetben is ez a szabály érvényesül: a harmadik személy akkor perelheti az ügy urát, ha erről tájékoztatta utóbbit és a közvetítőt egyaránt⁸⁸².

7.5 Az UNIDROIT Alapelvek (2004) képviseleti szabályai

581. Az elmúlt években nemzetközi szerv által készített jogi dokumentumok közül keveset elemeztek olyan tüzetesen, mint az UNIDROIT által kidolgozott Nemzetközi Kereskedelmi Szerződések Alapelveit (továbbiakban: Alapelvek)⁸⁸³. Egész könyvtárnyi anyag gyűlt össze e munkáról, amely a magánjogi egységesítés százéves történetének ötödik sikertörténete volt⁸⁸⁴.
582. Az Alapelvek újabb csattanós válasz volt a jogegységesítési eljárások nyilvánvaló válságát állítóknak. Bebizonyosodott, hogy minél finomabb az alkalmazott jogi eszköz, annál kisebb az esélye annak, hogy a szuverenitás feladásával kapcsolatos aggodalmak felerősödnek, annál kisebb az ellenzők tábora és annál kevesebb ürgy lesz arra, hogy az államok ne csináljanak semmit. A taktikai és stratégiai szempontokon túl, meg kell említeni még egy – eredetileg jogi, sőt doktrinális – szempontot is. Annak idején, amikor a Bécsi Vételi Egyezményt aláírták, tucatjával (ha éppen nem százszámra) léteztek olyan egyezmények, amelyek különböző szerződéstípusokkal foglalkoztak. A magánjogászok számára ez azzal a tanulsággal szolgált, hogy ki kellett dolgozni a szerződési jog alapvető rendelkezéseit (vagy ahogy több ország polgári jogában ismert: az „Általános Rész”-t), amelyeknek felül kellett emelkedniük a specifikus szabályokon. Ennek a jogi eszköze egy nemzetközi szerződés lett volna. Amilyen gyorsan azonban ez az igény felmerült, olyan gyorsan szerte is foszlott⁸⁸⁵.
583. Az UNIDROIT Kormányzó Tanácsa időben észlelte, hogy a nemzetközi jogegységesítési törekvések nem bizonyultak hatékonyak mindaddig, amíg lényegében arra irányultak, hogy nemzetek feletti jogalkotás, nemzetközi egyezmények és mintatörvények megalkotásával kötelező formájú eredményt hozzanak létre. Alig marad belőlük több holt betűnél, jellegükben is töredékesek lettek. A jog egységesítéséhez és harmonizálásához egyre inkább a nem törvényhozói eszközök igénybevétele is szükségessé vált. Ilyen szempontból fontosak az úgynevezett „nemzetközi kereskedelmi szokások” például az érdekelt üzleti körök által a jelenlegi kereskedelmi gyakorlat alapján kidolgozott és a

⁸⁸¹ Lásd: Art. 7:420 (1) BW, PECL Kommentár 260. old.

⁸⁸² Lásd: Art. 7:421 (1) BW

⁸⁸³ Az Alapelvek első, 1994. évi kiadása magyarul is elérhető: Nemzetközi Kereskedelmi Szerződések Alapelvei. Fordították: Gehér József, Réczai László, Katona Péter. Budapest, 1996.

⁸⁸⁴ KECSKÉS – NEMESSÁNYI: i. m. 43. old.

⁸⁸⁵ KRONKE, Herbert: A magánjog egységesítése: UNIDROIT 75 éves múltja és jövője. (Az évforduló alkalmából az ELTE Állam- és Jogtudományi Kara által szervezett ünnepélyen elhangzott előadás). Fordította: Frank Ádám. In: Európai jog 2003. évi 3. szám. 7. old.

különböző ügyleti típusokra és azok meghatározott aspektusaira vonatkozó mintaszörödések és mintazáradekok. Az UNIDROIT-nak az a kezdeményezése, hogy a „Nemzetközi Kereskedelmi Szerzörödések Alapelveit” kidolgozza, ebbe az irányba mutató törekvés volt⁸⁸⁶.

584. 1971-ben az UNIDROIT Kormányzó Tanács elhatározta, hogy ezt a témát felveszi az Intézet programjába. Létrejött egy kis Irányító Bizottság, melynek tagjai René David, Clive M. Schmitthoff és Tudor Popescu professzorok voltak, akik személyükben a kontinentális jogot, a common law-t és a szocialista jogrendszereket képviselték. A Bizottságnak az volt a feladata, hogy vizsgálja meg az elképzelések megvalósíthatóságát. Mégis 1980-ig elhúzódott, míg egy különleges Munkacsoport megalakulhatott abból a célból, hogy elkészítse az Alapelvek különözö fejezeteinek tervezetét. A Csoport – amelyben a világ minden jelentős jogrendszerének képviselője részt vett – a szerzörödési jog és a nemzetközi kereskedelmi jog vezető szakértőiből állt. Legtöbbjük jogtudós volt, néhányan közülük magas rangú bírúk, vagy állami tisztviselők⁸⁸⁷.
585. Az Alapelvek esetében az Egyesült Államok common law bíróságai által alkalmazott, majd összegyűjtött, értékelt és kommentált joganyag volt a kiindulópont („Restatements”). Kronke szerint egy nagytekintélyű svájci szakértő véleménye szerint azonban, szemben az Alapelvek Bevezetőjének tartalmával, számos olyan szabály található a dokumentumban, amely a legtöbb állam jogrendszerében ismeretlen, sőt amelyet talán egy állam joga sem ismer, mégis olyan előrelátó, bölcs megoldások ezek, amelyeket a jövőben helyes lenne alkalmazni; e szabályokat „Prestatements”-nek hívja. Mások úgy utaltak az Alapelvekre mint a nemzetközi szerzörödések joga és az equity „általános elveire”, vagy mint a *lex mercatoria* születőben lévő kodifikációját elősegítő fontos eszköze⁸⁸⁸.
586. A meglepő siker alátámasztására szolgáló bizonyíték, hogy az Alapelveket eddig is közel száz ismert választottbírósi ítélet, számos neves bíró, s rangos bíróság alkalmazta, vagy legalább hivatkozott rá. Előfordult, hogy nemzeti (rendes) bíróságok is utaltak rá, sőt alkalmazták. Szerthe a világban – olyan különözö területeken, mint az olaj- és gáziparban, építőiparban, távközlsésben vagy a bankszektorban – használják az Alapelveket szerzörödések megkötéséhez is. A Nemzetközi Kereskedelmi Központ⁸⁸⁹ az Alapelveket javasolta alkalmazásra (a Bécsi Vételi Egyezményvel együtt) a romlandó áruk kereskedelmére is. Az ENSZ egyik legjelentősebb szervezete szerzörödes kapcsolataiban konkrétan is alkalmazni kívánja egy igen komplex szolgáltatást nyújtó partnerével szemben. Az Alapelvek fontos szerepet tölthettek be Latin-Amerika, Ázsia, Afrika és Európa egyes államaiban a szerzörödések jogának reformjában, s még az USA Egységes

⁸⁸⁶ Bevezetés. In: Nemzetközi Kereskedelmi Szerzörödések Alapelvei. Fordították: GEHÉR József, RÉCZEI László, KATONA Péter. Budapest, 1996. 8. old.

⁸⁸⁷ A Csoport tagjai közül választotta meg az Alapelvek egyes fejezeteinek referenseit, akiknek az volt a feladata, hogy az egymás után következő tervezeteket és azok kommentárjait előterjesszék. Ezeket azután a Csoport megvitatta, és körbe adta a nagyszámú szakértő között, beleértve az UNIDROIT levelező tagjainak kiterjedt hálózatát is. Ehhez járult a Kormányzó Tanács iránymutatása a követendő politika tekintetében, különösen azokban az esetekben, amikor a csoportnak nehézségei támadtak a konszenzus elérésében. A szükséges szerkesztői munkát a Titkárság által támogatott Szerkesztőbizottság végezte. Lásd: Bevezetés. In: Nemzetközi Kereskedelmi Szerzörödések Alapelvei. Fordították: GEHÉR József, RÉCZEI László, KATONA Péter. Budapest, 1996. 8-9. old.

⁸⁸⁸ KRONKE, Herbert: A magánjog egységesítése: UNIDROIT 75 éves múltja és jövője. (Az évforduló alkalmából az ELTE Állam- és Jogtudományi Kara által szervezett ünnepélyen elhangzott előadás). Fordította: Frank Ádám. In: Európai jog 2003. évi 3. szám. 7. old.

⁸⁸⁹ A GATT/WTO és az UNCTAD közös szervezete

- Kereskedelmi Törvénykönyvének⁸⁹⁰ felülvizsgálata során is figyelembe vették megoldásait⁸⁹¹, akárcsak az új magyar Ptk. megalkotása során.
587. Az UNIDROIT által 1994-ben publikált, a különböző szerződéstípusokat szabályozó jogegységesítő dokumentumok általános részének szánt⁸⁹² „Nemzetközi kereskedelmi szerződések alapelvei” (UNIDROIT Alapelvek) kidolgozásának időszakában még bizakodtak a munkacsoport tagjai, hogy a genfi képviseleti egyezmény előbb-utóbb hatályba lép majd. Az UNIDROIT Alapelvek első változata vélhetően éppen az egyezmény miatt nem tartalmazott szabályt a képviseletre vonatkozóan: a korabeli szakirodalom szerint a szervezet kormányzó tanácsa nem akart újabb „függő játszmát”⁸⁹³.
588. Az Alapelvek gyors sikerére tekintettel 1997-től megkezdődött a második, bővített kiadás kidolgozása, amelyet 2004-ben hoztak nyilvánosságra, és amely már részletes szabályozást ad a képviseleti jogra vonatkozóan, merítve egyrészt a korábbi UNIDROIT munkálatok (elsősorban a genfi képviseleti egyezmény) eredményeiből, másrészt újszerű megközelítést alkalmazva⁸⁹⁴.
589. Az UNIDROIT Alapelvek 2004-ben publikált második kiadása a képviseletnek csak a külső oldalát szabályozza, azaz egyrészt a képviselő vagy a képviselt, másrészt a harmadik személy közötti viszonyt. Az Alapelvek továbbra is fenntartják tehát azt a genfi képviseleti egyezményben is megjelenő elvet, hogy a képviselt és a képviselő közötti belső jogviszonyra az egyébként alkalmazandó jog szabályai lesznek irányadók⁸⁹⁵.
590. Az UNIDROIT Alapelvek az alapkérdésben nem követik a kontinentális jogi tradíciót: szakítanak a képviselet közvetlen illetve közvetett formájának megkülönböztetésével. Az Alapelvek képviseletre vonatkozó szabályainak alkalmazása függetlenül attól, hogy a képviselő saját nevében vagy a képviselt nevében járt el⁸⁹⁶. A képviselt és a harmadik személy közötti közvetlen jogviszony létrehozásához elegendő, ha nyílt képviselet esete áll fenn, azaz a harmadik személy tudja, vagy tudnia kellene, hogy a képviselő a képviselt érdekében jár el, akár megnevezi a képviselt személyt akár nem⁸⁹⁷. Rejtett képviselet (undisclosed agency) esetében, tehát ha a harmadik személy nem tudja és nem is kell tudnia, hogy a vele

⁸⁹⁰ Uniform Commercial Code – UCC

⁸⁹¹ KECSKÉS – NEMESSÁNYI: i. m. 43. old., KRONKE, Herbert: A magánjog egységesítése: UNIDROIT 75 éves múltja és jövője. (Az évforduló alkalmából az ELTE Állam- és Jogtudományi Kara által szervezett ünnepélyen elhangzott előadás). Fordította: Frank Ádám. In: Európai jog 2003. évi 3. szám. 7. old.

⁸⁹² KRONKE, Herbert: A magánjog egységesítése: UNIDROIT 75 éves múltja és jövője. (Az évforduló alkalmából az ELTE Állam- és Jogtudományi Kara által szervezett ünnepélyen elhangzott előadás). Fordította: Frank Ádám. In: Európai jog 2003. évi 3. szám. 7. old., KECSKÉS László – NEMESSÁNYI Zoltán: A magánjog egységesítésének folyamata Európában. In: Tanulmányok az európai magánjog köréből. Pécs, 2004. 28. old.

⁸⁹³ GRÖNFORS: i. m. 474. old.

⁸⁹⁴ NEMESSÁNYI: Az UNIDROIT jogegységesítő tevékenysége a jogügyleti képviselet területén. i. m. 27. old.

⁸⁹⁵ UNIDROIT Alapelvek (2004) 2.2.1. cikk (1) bekezdés; BONELL: Agency. i. m. 383. old.

⁸⁹⁶ UNIDROIT Alapelvek (2004) 2.2.1. cikk (1) bekezdés: „Ez a fejezet egy személy (a „képviselet”) azon képviseleti jogkörét szabályozza, amely alapján egy másik személy (a „képviselet”) harmadik személlyel szembeni jogviszonyait szerződéssel vagy egy szerződésre vonatkozóan befolyásolni tudja, akár saját nevében, akár a képviselt nevében jár el.”

⁸⁹⁷ UNIDROIT Alapelvek (2004) 2.2.3. cikk (Nyílt képviselet) (1) bekezdés: „Ha a képviselő képviseleti jogkörén belül jár el, és a harmadik személy tudja vagy tudnia kellene, hogy a képviselő, mint képviselő tevékenykedik, a képviselő cselekményei közvetlenül a képviselt és a harmadik személy közötti jogviszonyt érintik, miközben a képviselő és a harmadik személy között nem jön létre jogviszony.”

szerződő személy képviselő, közte és a harmadik személy között keletkezik jogviszony⁸⁹⁸. Érdemes megjegyezni, hogy ez utóbbi jogkövetkezmény kivételes esetben nyílt képviselőhöz is kapcsolódhat: a képviselő cselekményei nyílt képviselő esetében is csak a képviselő és a harmadik személy közötti jogviszonyt érintik, ha a képviselő a képviselt hozzájárulásával önmagát kötelezi szerződő félként⁸⁹⁹.

591. A képviselő esetköreinek tipológiájával kapcsolatban tehát az UNIDROIT Alapelvek a genfi képviselői egyezményhez hasonlóan a common law rendszerét követik. Eltérnek azonban a képviselői egyezménytől abban a lényegi kérdésben, hogy rejtett képviselő (undisclosed agency) esetén mikor lehetséges a képviselt és a harmadik személy közötti közvetlen perles. Bonell szerint az Alapelvek egyenesen kizárják, hogy rejtett képviselő esetében a képviselt közvetlenül a harmadik személlyel szemben érvényesítsen igényt, és utóbbinak is csak kivételesen teszük lehetővé, hogy keresettel forduljon közvetlenül a képviselt ellen. Erre kizárólag akkor kerülhet sor, ha a képviselő azt a hitet keltette a harmadik személyben, hogy a vállalkozás tulajdonosaként szerződik, később viszont utóbbi rájön, hogy valójában a tulajdonos képviselőjével kötött szerződést⁹⁰⁰.
592. Rejtett képviselő (undisclosed agency) esetén a közvetlen igényérvényesítés lehetőségének a korlátozását Bonell a nemzetközi kereskedelem elismert jogszervi elvárásokkal indokolja. Ezekkel ellentétes volna ugyanis, ha valaki (a harmadik személy) miután szerződést kötött egy olyan személlyel, akiről azt hitte, hogy az ügy valódi ura, szembesülne egy olyan másik személlyel (a képviselt) keresetével, akinek létezéséről addig nem is tudott⁹⁰¹. A képviselt tehát ilyenkor egyáltalán nem érvényesítheti igényét közvetlenül a harmadik személlyel szemben. Fordított esetben viszont bizonyos kivételes körülmények fennállása esetén az Alapelvek lehetővé teszik, hogy a harmadik személy pert indítson a képviselttel szemben: ha a képviselő önmagát egy vállalkozás tulajdonosának adta ki, később viszont kiderül, hogy a szerződő fél csak képviselő. Az Alapelvek tehát rejtett képviselő esetében eltérően szabályozzák a képviselt és a harmadik személy közötti közvetlen igényérvényesítési lehetőségét. Joggal merülhet fel a kérdés, hogy mi indokolja ezt a megkülönböztető bánásmódot. Az UNIDROIT munkacsoport egyik külső szakértője, az amerikai De Mott professzor hívta fel a figyelmet arra a külön szabályozást igénylő speciális szituációra, amikor egy társaság bizonyos ideig önállóan szerződik a harmadik személlyel, majd a vállalkozás tulajdonosa üzletreszeit/részvényeit egy újonnan alapított társaságra ruházza át, és ennek

⁸⁹⁸ UNIDROIT Alapelvek (2004) 2.2.4. cikk (Rejtett képviselő) (1) bekezdés: „Ha a képviselő képviselői jogkörén belül jár el és a harmadik személy nem tudja és nem is kell tudnia, hogy a képviselő képviselőként ténykedik, a képviselő cselekményei csak a képviselő és a harmadik személy közötti jogviszonyt érintik.”

⁸⁹⁹ UNIDROIT Alapelvek (2004) 2.2.3. cikk (2) bekezdés.

⁹⁰⁰ UNIDROIT Alapelvek (2004) 2.2.4. cikk (2) bekezdés: Ha azonban az ilyen képviselő harmadik személlyel egy vállalkozás javára köt szerződés és önmagát a vállalkozás tulajdonosának adja ki, a harmadik személy, ha felfedezi a valódi tulajdonost, vele szemben is érvényesítheti azon jogosultságait, amelyek a képviselővel szemben rendelkezésre állnak. BONELL: Agency. i.m. 388. old. Bonell megállapításának alátámasztására különösebb indoklás nélkül az Alapelvek már idézett 2.2.4. cikk (1) bekezdésére hivatkozik. Álláspontja vélhetően azon alapul, hogy amíg a 2.2.4. cikk (1) bekezdése főszabályként kizárja, hogy rejtett képviselő esetében a képviselő cselekménye befolyásolja a képviselt és a harmadik személy közötti jogviszonyt (és ezáltal alapvetően nem teszi lehetővé kettejük között a keresetindítást), addig a 2.2.4. cikk (2) bekezdése az ott leírt feltételek fennállása esetén kivételként lehetővé teszi, hogy a harmadik személy igényt érvényesítsen a képviselttel szemben.

⁹⁰¹ BONELL: Agency. i. m. 390. old.

- képviselőjévé válik, de továbbra is a vállalkozás tulajdonosának adja ki magát a harmadik személlyel szemben. De Mott szerint ha nem volna lehetséges, hogy a harmadik személy közvetlen keresettel forduljon a „rejtőzködő” képviselttel szemben, megtérítési igénye kevés sikerrel kecsegtetne⁹⁰².
593. Bonell dogmatikai okfejtéssel támasztotta alá a harmadik személy illetve a képviselt közvetlen igényérvényesítési lehetőségének eltérő szabályozását. Álláspontja szerint a harmadik személy nem viselheti annak következményeit, hogy a képviselő nem közölte vele, hogy egy másik személy javára szerződik. A „rejtőzködő” képviselt viszont, aki eredetileg maga döntött úgy, hogy számára kényelmesebb, ha a háttérben marad, és utóbb – miután az ügylet lebonyolításába valamilyen hiba csúszott – megváltoztatja szándékát, nem érdemel a harmadik személyhez hasonlóan kedvező elbánást⁹⁰³.
594. Az UNIDROIT Alapelvek annyiban szakítanak a kontinentális tradícióval, hogy nem ragaszkodnak a „contemplatio domini” elvéhez (Offenheitsprinzip), azaz ahhoz a követelményhez, hogy a képviselő szerződési nyilatkozatának egyértelműen utalnia kell a képviselt személyére. Az Alapelvek megalkotói ezzel a szabályozási megoldással egyrészt átvették a genfi képviseleti egyezmény egyik legfontosabb vívmányát, másrészt figyelembe vették azt, hogy a doktrina gyakorlati relevanciája legalábbis a kereskedelmi ügyletek tekintetében már a kontinentális jogrendszerekben is megkérdőjeleződött. Hiszen ha a képviselő nem-teljesítése vagy fizetésképtelensége esetén közvetlen kereseti jog illeti meg a képviseltet a harmadik személlyel szemben és viszont, még akkor is, ha a közvetítő saját nevében járt el (mint például a svájci jogban), a képviselet közvetett és közvetlen formájának megkülönböztetése okafogyottnak tűnik⁹⁰⁴.
595. Az Alapelvek tehát dogmatikailag tiszta és elegáns szabályozást adnak: megszabadultak a közvetett képviselet – közvetlen képviselet dichotómiájától, és főszabályként leszögezték, hogy nyílt képviselet esetén a képviselő cselekményei révén közvetlenül a képviselt és a harmadik személy válnak egymással szemben kötelezetté. Egyben számoltak azzal is, hogy a saját nevében illetve a képviselt nevében történő cselekvés megkülönböztetése a gyakorlatban mesterségesnek tűnik⁹⁰⁵. Gazdasági szempontból a lényeges kérdés az, hogy a harmadik személy tudta-e, vagy kellett-e tudnia, hogy az, akivel szerződik egy másik személy érdekében jár el⁹⁰⁶.
596. Az UNIDROIT Alapelvek (2004) rendszerének tisztasága különösen az Európai Szerződési Jog Alapelveinek⁹⁰⁷ megoldásához képest nyilvánvaló. Ez utóbbi alapelvegyűjtemény ugyanis miután főszabályként rögzíti, hogy közvetett képviselet

⁹⁰² UNIDROIT 1999 Study L – Doc. 63/Add.1. De Mott egy amerikai ítéletet idézett álláspontja megindokolására: Grinder v. Bryans Road Bldg. And Supply Co., 432 A.2d 453 (Md. App. 1981).

⁹⁰³ UNIDROIT 2001 Study L – Misc. 23. 16. pont.

⁹⁰⁴ BONELL: Agency. i. m. 389. old.

⁹⁰⁵ BONELL: Agency. i. m. 389. old. Bonell hozzáteszi még azt is, hogy miután a képviseleti jogkör létrejöhet nemcsak kifejezett, hanem hallgatóságos formában is – például a képviselt ráutaló magatartása révén –, nehezen bizonyítható, hogy a képviselő kifejezetten illetve hallgatóságosan a saját vagy más nevében járt-e el. /Az UNIDROIT Alapelvek (2004) 2.2.2. cikk (1) bekezdése szerint a képviselt kifejezetten vagy hallgatóságosan ruházhat képviseleti jogkört a képviselőre./ Álláspontom szerint a kifejezett-hallgatóságos fogalompáros az Alapelvek idézett cikkében a képviseleti jogkör létrejöttére (tehát a képviselt cselekményére) vonatkozik és nem a képviselő eljárására. Az, hogy a képviselő saját vagy más nevében járt-e el könnyen bizonyítható, az viszont bonyolult bizonyítási kérdés lehet, hogy fennállt-e képviseleti jogköre.

⁹⁰⁶ BONELL: Agency. i. m. 389. old.

⁹⁰⁷ Lásd az 562-580. bekezdéseket.

esetében nincs közvetlen jogviszony a képviselt és a harmadik személy között⁹⁰⁸, a gyakorlat szempontjából valamennyi lényeges esetben „kivételként” lehetővé teszi, hogy nevezettek közvetlenül pereljék egymást⁹⁰⁹. Az UNIDROIT Alapelvek ehhez képest átláthatóbb normaanyagot tartalmaznak: a főszabály (nevezetesen, hogy nyílt képviselet esetében lehetséges a képviselt és a harmadik személy közötti közvetlen perlés) érvényesülése nem válik viszonylagossá a kivételek révén⁹¹⁰.

597. Az UNIDROIT Alapelvek (2004) tehát nem csupán a képviselet kontinentális jogi alapvetésével szakított (a közvetett illetve közvetlen képviselet megkülönböztetésének eltörlésével), hanem a common law undisclosed agency doktrínájával is. Eltérően a korábbi jogegységesítő törekvésektől az Alapelvek megalkotói nem az egyik (a kontinentális vagy az angolszász) rendszert tekintették főszabálynak, és ebbe építették bele kivételként a másik struktúra bizonyos normáit. A kompromisszumot úgy valósították meg, hogy mind a két jogcsalád egy-egy fontos jogtételét mellőzték. A common law rejtett képviseleti elmélete esetében ez azért is ment könnyen, mert a munkacsoport angolszász tagjai, illetve az UNIDROIT által felkért angolszász jogi szakértők is úgy nyilatkoztak, hogy az undisclosed agency tan alkalmazhatatlan a nemzetközi kereskedelem kontextusában. A Bowstead-féle Agency-monográfiát a legutóbbi kiadásokban gondozó Reynolds professzor például egyenesen a következőképpen fogalmazott: „Ha elhagynánk a common law undisclosed agency doktrínáját, semmilyen drámai veszteség nem következne be. Éppúgy mint a consideration-tan esetében, ezt az elméletet is komolyabban veszik a kontinentális jogrendszerek összehasonlító jogászai, mint maguk a common law jogászok”⁹¹¹.

7.6 DCFR (2008) jogügyleti képviseletre vonatkozó rendelkezései

7.6.1 A DCFR természetéről általában

598. A Közös Hivatkozási Rendszer tervezete (DCFR) a *Study Group on a European Civil Code* és a *Research Group on a EC Private Law (Acquis Group)* kutatócsoportok munkájának eredményeképp 2008. februárjában nyomtatásban megjelent a *Principles, Definitions and Model Rules of European Private Law. Draft Common Frame of Reference (DCFR). Interim Outline Edition*⁹¹² című

⁹⁰⁸ PECL 3:301 § (1) bek.

⁹⁰⁹ PECL 3:302-3:304. §-ok

⁹¹⁰ NEMESSÁNYI: Az UNIDROIT jogegységesítő tevékenysége a jogügyleti képviselet területén. i. m. 29. old.

⁹¹¹ BONELL, Michael Joachim: UNIDROIT Principles 2004 – The New Edition of the Principles of International Commercial Contracts adopted by the International Institute for the Unification of Private Law. In: Uniform Law Review 2004. évi 1. szám 13. old.

⁹¹² Principles, Definitions and Model Rules of European Private Law Draft Common Frame of Reference (DCFR) Interim Outline Edition. Prepared by the Study Group on a European Civil Code and the Research Group on EC Private Law (Acquis Group) Based in part on a revised version of the Principles of European Contract Law edited by Christian von Bar, Eric Clive and Hans Schulte-Nölke and Hugh Beale, Johnny Herre, Jérôme Huet, Peter Schlechtriem†, Matthias Storme, Stephen Swann, Paul Varul, Anna Veneziano and Fryderyk Zoll. Lásd: BÀN Dániel – BENKE József – CSÖNDES Mónika – KOVÁCS Bálint – NEMESSÁNYI Zoltán: Beszámoló a Közös Hivatkozási Rendszer tervezetéről rendezett ljubljani konferenciáról. In: Európai jog. 2008. évi 6. szám. 31-45. old.

- kiadvány. A kutatócsoportoknak az Európai Bizottsággal kötött keretszerződés értelmében 2008 végéig kellett elkészíteniük a végleges tervezetet⁹¹³.
599. A DCFR korábban soha nem tapasztalt és nehezen megismételhető összeurópai kooperáció eredményeként született „gyermek”, akinek nincsenek nemzeti jogi rokonai; szüleinek az Európai Szerződési Jog Alapelvei (PECL) és a közösség magánjogi joganyaga tekinthetők, távolabbi felmenője az áruk nemzetközi adásvételéről szóló bécsi egyezmény, közeli rokona pedig az UNIDROIT Nemzetközi Kereskedelmi Szerződések Alapelvei.
600. A tudományos jellegű DCFR nem azonos a hivatalos, a közösségi jogalkotó szervek által „valamilyen formában” politikailag elfogadott jövőbeli közös hivatkozási rendszerrel (a CFR-rel), bár számos jogtudós reményét is kifejezte, hogy utóbbi hasonlítani fog az előzőre. A CFR gondolata először az Európai Bizottság 2003-ban kibocsátott, az európai szerződési jog területén nagyobb koherencia megvalósítását célul tűző közleményében jelent meg⁹¹⁴. A közös hivatkozási rendszernek a 2003. évi közlemény elgondolása szerint alapelveket, definíciókat és modell-szabályokat kell tartalmaznia. Ennek alapjául szolgálhat a jogtudósok által az Európai Bizottsággal kötött kutatási szerződés alapján kidolgozott DCFR, amelynek azonban további szerepe is lehet. A szerkesztőbizottság tagjai elsősorban a DCFR tudományos jellegét emelték ki, amely azt a nagyszerű oktatási lehetőséget teremti meg az európai jogi karok számára, hogy mindannyian ugyanabból a szövegből dolgozhatnak, taníthatnak, a 2008 januárban könyv formájában közzétett angol nyelvű változatot ugyanis hamarosan követik majd a Közösség más hivatalos nyelvein megjelenő fordítások. Felmerült továbbá az a korábban is vázolt lehetőség, hogy a DCFR, mint nem állami eredetű jogi matéria választható jogként funkcionálhatna, az Európai Szerződési Jog Alapelveihez és az UNIDROIT Alapelvekhez hasonlóan. Annak ellenére, hogy a Tanács 2008. április 18-i állásfoglalásában elutasította ezt a lehetőséget, és a CFR jövőbeli szerepét csupán a közösségi jogalkotó „szerszámosládája”-ként (toolbox) határozta meg, amely lehetővé teszi majd az EU jogalkotó szervei számára a születő új normák magasabb színvonalának megvalósítását és a hatályos szabályok felülvizsgálatát. Ugyancsak elutasította a Tanács azt a lehetőséget, hogy a CFR a tagállami jogalkotók számára szolgáljon mintául, bár elismerte, hogy azok ösztönzést meríthetnek belőle a közösségi (magánjogi) jogalkotás nemzeti átültetésének konzisztenciájának növelése érdekében. A CFR és az annak alapjául szolgáló DCFR lehetséges jövőbeli szerepére vonatkozóan egyébként számos jogtudós a választható jogként történő elismerés mellett és a Tanács állásfoglalásával szemben érvelt⁹¹⁵.
601. A DCFR természetét címének magyarázatával lehet talán a legjobban megragadni. A tervezet címe „Alapelvek, definíciók és modell-szabályok az európai magánjogban”

Megjegyzés [M1]: Közös Hivatkozási Rendszernek

⁹¹³ A Közös Referenciakeret előkészítésével kapcsolatban, a magas szakmai színvonal biztosítása érdekében a Bizottság úgy határozott, hogy a hatodik kutatási és technológiafejlesztési keretprogram keretében egy hároméves kutatást fog finanszírozni. A Bizottság a Parlament és a Tanács kérésének megfelelően a pályázatot úgy írta ki, hogy a kutatásoknak a szerződési jog mellett a deliktális felelősség és a vagyonjog területére is ki kell terjednie annak érdekében, hogy megállapítható legyen, a tagállamok jogrendszerei közötti különbségek valóban akadályozzák-e a belső piac megfelelő működését. ((2002/ OJ S 154- 122573), 9. 8. 2002.). Lásd: Communication from the Commission to the European Parliament and the Council. A more coherent European contract law. An action plan. Brussels, 12.2.2003 COM(2003) 68 final. 17. old.

⁹¹⁴ Lásd: Communication from the Commission to the European Parliament and the Council. A more coherent European contract law. An action plan. Brussels, 12.2.2003. COM (2003) 68 final. OJ C 63. 15.3.2003. p. 1- 44., (a továbbiakban: 2003-as közlemény, vagy közlemény)

⁹¹⁵ BÀN – BENKE – CSÖNDES – KOVÁCS – NEMESSÁNYI: Beszámoló... i. m. 31-32. old.

és alcíme „Ideiglenes vázlatos kiadás” mind fontos jelentéstartalmat hordoz, amelyet a DCFR 2008 januárjában könyv formában publikált bevezetője is részletesen eleméz. Az alcímben szereplő „ideiglenes” jelző arra utal, hogy a DCFR jelenlegi tartalma további részekkel egészül még majd ki az egyes szerződéstípusokat tartalmazó IV. Könyvet további szerződéstípusokkal bővítik ki, jelenleg hiányzó VIII-X. Könyvek pedig a dologi jog egyes kérdéseit foglalják majd magukban. Az első kiadás „vázlatos” jellegét az egyes szabályokhoz fűzött kommentárok hiánya adja, amely hiátus a rendelkezésre álló szűkös időkerettel magyarázható.

Megjegyzés [M2]: et is, amelyek a dologi jog egyes kérdéseit foglalják magukba.

602. A tervezet címében található „definíciók” és „modell-szabályok” nem szorulnak különösebb magyarázatra, annál többet foglalkoztak a DCFR összeállítói az „alapelvek” jelentésével. A tervezethez kapcsolt I. sz. Függelék a főszövegben előforduló valamennyi fontosabb kifejezés tudományos igényű, tankönyvszerű meghatározását tartalmazza, amely definíciók az egységes európai jogi terminológia megvalósítását hivatottak elősegíteni. Ez a jogalkotási technika – amely alapján a fogalom-meghatározások a főszövegben szereplő, normatív erővel nem rendelkező modell-szabályokhoz kapcsolt függelékben kerülnek rögzítésre – tette lehetővé, hogy az általános rendelkezéseket tartalmazó I. Könyv rövid maradjon, és a terminológia esetleges további kiegészítése fáradságos szerkesztői munka nélkül elvégezhető legyen. A definíciók tartalmát a szerkesztők részben a közösségi magánjogi joganyagból szűrték le, azonban főleg a DCFR szabályait vették figyelembe. A függelékben szereplő meghatározások és a főszövegben található egyes szabályok tehát szoros egységet képeznek, a definíciókat tesztelték a modell-szabályok tükrében, és azok fejlesztésével párhuzamosan felül is vizsgálták őket.
603. A címben található „alapelvek” kifejezés azért igényel részletesebb indokolást, mert az átfedésben állónak tűnhet a „modell-szabályokkal”, és többféle értelmezése is lehetséges. Az alapelvek felfoghatók egyrészt olyan szabályokként (*rules*), amelyek nem rendelkeznek jogi kötelező erővel. Ilyen értelemben használja az alapelvek kifejezést a PECL és az UNIDROIT Alapelvek is. Ebben az értelemben az alapelvek azonosak a modell-szabályokkal. A kifejezés jelentéstartalma azonban leszűkíthető olyan még általánosabb szabályokra is, mint amilyen például a szerződési szabadság, illetve a jóhiszeműség elve. Az a tény, hogy a DCFR címében az „alapelvek” a „modell-szabályok” mellett önállóan kerülnek megjelölésre, azt mutatja, hogy a tervezet megalkotói az utóbbi értelmezési lehetőséget fogadták el. Az ilyen alapvető elvek jogtechnikai megjelenítésére vonatkozóan viszont a mai napig nem zárult le a vita. A DCFR megalkotói szerint a tervezetben szereplő modell-szabályok mindenképpen bizonyos alapvető elvekre épülnek, akár kifejezetten megnevezésre kerülnek ezek a norma szövegében, akár nem⁹¹⁶. A tervezet jelenlegi szövegéből is leszűrhetők tehát alapvető elvek, holott ezek *expressis verbis* nem jelennek meg a modell-szabályok között. Lehetséges volna a jelenlegi szöveget a jövőben kiegészíteni egy olyan különálló résszel, amely nevesíti ezeket az elveket, értékeket, és megnevezi azokat a tényezőket, amelyeket a törvényhozónak figyelembe kell vennie, amikor egyiket a másikkal szemben mérlegeli. Ennek során azonban nem szabad elfelejteni, hogy az alapvető elvek magas absztrakciós szintjük okán nem sokat jelentenek a gyakorlati alkalmazás szempontjából⁹¹⁷.

⁹¹⁶ Lásd: Principles, Definitions and Model Rules of European Private Law. Draft Common Frame of Reference (DCFR). Interim Outline Edition. Edited by: Christian von Bar, Eric Clive és Hans Schulte-Nölke. Sellier. Munich, 2008. Introduction. 9. old. 11. pont.

⁹¹⁷ BÀN – BENKE – CSÖNDES – KOVÁCS – NEMESSÁNYI: Beszámoló... i. m. 32. old.

604. A DCFR-hez fűzött bevezetés a véglegesen le nem zárult vita ellenére felsorol bizonyos alapvető értékeket, elveket. Ezek közé tartozik – a teljesség igénye nélkül – mindennek előtt az igazságosság, a szabadság, az emberi jogok védelme, a gazdasági jólét, a szolidaritás és szociális felelősség. A közösségi jogi jelleg jelenik meg a belső piac fejlesztésére, illetve a kulturális és nyelvi sokszínűség fenntartására vonatkozó célkitűzésben. Ezekon kívül további, formálisabb célok is megjelennek a bevezetésben: racionalitás, jogbiztonság, előreláthatóság és hatékonyság. A DCFR megalkotása során plurális értékrendszerből indultak ki: egyik érték sem érvényesülhet kizárólagosan a többi rovására. Ez mutatkozik meg többek között abban a szerkesztési megoldásban is, amely a fogyasztói szerződési joganyagot azonos materiában tárgyalja az általános szerződési jog szabályaival. A szerkesztők tehát a felépítés során sem kizárólag a merkantil értékeket vették figyelembe.
605. A DCFR címe abban is segítséget nyújthat, hogy a tervezet alkalmazási körét meghatározzuk. A DCFR ugyanis az eddigi dokumentumoktól, különösen a PECL-től, eltérően nem pusztán az európai szerződési jog, hanem az európai magánjog alapelveit, definícióit és modell-szabályait tartalmazza, alkalmazási köre tehát még tágabb, mint az Európai Szerződési Jog Alapelveié, amely már amúgy is rendkívül széles kört ölelt fel. A DCFR tehát tovább ment a PECL által kijelölt úton. Kiegészítette utóbbi szabályait a IV. Könyvben található egyes szerződéstípusokkal, illetve a szerződésen kívüli kötelmi viszonyokkal, mint a jogalap nélküli gazdagodás, jogellenes károkozás és megbízás nélküli ügyvitel. A DCFR végleges kiadásában pedig – ahogy azt már említettük – helyet kapnak majd az ingó dologi jog bizonyos szabályai, mint például a tulajdonátszállás, a dologi biztosítékok és a trust. Az európai magánjog kifejezés használata ugyanakkor mégiscsak megtévesztő lehet, hiszen a DCFR még végleges verziójában sem tartalmazza majd a magánjog olyan fontos, az I.–1:101. cikk (2) bekezdésében felsorolt területeit, mint a természetes személyek státusa és jogképessége, végrendeletek és öröklés, családjogi kapcsolatok, váltók, csekkek és egyéb forgatható értékpapírok, munkajogi jogviszonyok, ingatlan tulajdonjoga, illetve ingatlanon fennálló terhek, társaságok és más jogalanyok létrejötte, jogképessége, belső szervezete, megszűnése, illetve elsődlegesen eljárási és végrehajtási szabályok.
606. A PECL-hez képest jelentős újítás a DCFR felépítése, különösen a II. és a III. Könyvek hatalmas viták eredményeként született különválasztása és ugyancsak nem problémamentes elnevezése. A II. Könyv a „Szerződések és más jogi aktusok” a III. Könyv pedig a „Kötelezettségek és megfelelő jogosultságok” címet viseli. A számunkra releváns képviselői szabályok az előbbiben kaptak helyet. A megkülönböztetés azon a dogmatikai alapvetésen nyugszik, hogy a szerződés nem jogviszony (kötelelem), a jogviszony (kötelelem) pedig nem szerződés. Ez az első pillantásra terminológiai látszó, valójában mély elméleti megalapozású különbségtétel még nem volt sajátja a PECL-nek, amely a szerződés kifejezést két értelemben is használta: egyrészt megállapodást (mint a jogi aktusok, illetve tágabban a jogi tények egyik fajtáját) másrészt olyan jogviszonyt is értett alatta, amelyből rendszerint kölcsönös kötelezettségek és jogosultságok fakadnak. A DCFR ezzel szemben dogmatikailag és terminológiai tisztábban, a II. Könyvben kizárólag a szerződésekkel és más jogi aktusokkal foglalkozik (hogyan jönnek létre, hogy kell őket értelmezni, mikor érvénytelenek, hogyan kell meghatározni a tartalmukat), a III. Könyv pedig az akár a szerződésből, akár más jogi aktusból (ajánlatból, elfogadásból, megintésből, felhatalmazásból, garancia-vállalásból, egyoldalú ígéretből) fakadó szerződéses illetve szerződésen kívüli kötelezettségeket és jogokat tárgyalja. A III. Könyvben a szerkesztők, amennyire csak lehetséges volt,

- általános megfogalmazásokat használtak, hogy a szabályok mind a szerződéses, mind a szerződésen kívüli kötelmi viszonyokra alkalmazhatóak legyenek⁹¹⁸.
607. A szerződés mint jogi tény és a szerződéses jogviszony, amelyből jogok és kötelezettségek fakadnak, megkülönböztetésének relevanciáját – a dogmatikai tisztaságon túl – az adja, hogy általa elkerülhetők az olyan pongyola megfogalmazások a normaszövegben mint, hogy a szerződés megszűnik, hiszen valójában a szerződéses jogviszony, vagy abból fakadó egyes jogok és kötelezettségek azok, amelyek megszűnnek⁹¹⁹. A konzekvens szóhasználat tette lehetővé azt is, hogy a III. Könyv következetesen a „hitelező” és „adós” terminusokkal dolgozzon, a PECL-ben gyakran szereplő olyan bizonytalan kifejezésekkel szemben, mint „sérelmet szenvedett fél” vagy „másik fél”⁹²⁰.
608. Ezen kívül léteznek olyan tárgykörök, amelyeket a DCFR-be a PECL-hez képest újonnan vettek fel (ilyenek például a teljesség igénye nélkül: a határidő számítása, a vegyes szerződések, az egyoldalú jogi aktusok, időkorlátos jogok és kötelezettségek, illetve a szerződés hallgatólagos meghosszabbítása), illetve olyan témák, amelyeket a DCFR-ben részletesebben vagy jelentősen eltérően szabályoztak az Európai Szerződési Jog Alapelveihez képest (ide tartoznak: a többes hitelezői alakzatok, az engedményezés, a harmadik személy javára szóló kötelezettségvállalás, a nem-teljesítés adós általi orvoslása, a szerződéses jogviszony megszűnése esetén a hasznok visszatérítése). A DCFR és a PECL szabályozási megoldásai közötti különbségek könnyebb felismerését segíti az a két, gondosan szerkesztett táblázat, melyek közül az egyik azt mutatja meg, hogy a PECL adott rendelkezése (szakasz és bekezdései) beépítésre kerültek-e a DCFR-be, és ha igen, akkor mely rendelkezéseibe. A másik táblázat pedig a DCFR rendelkezéseit sorakoztatja fel és mellette azt, hogy az adott szabály a PECL-ből került-e átvételre, és ha igen, akkor annak mely szakaszából.⁹²¹

7.6.2 A képviselet alapvető szabályai

609. Ahogy azt már említettem, a DCFR 2007 decemberében publikált szövegtervezete a képviselet tárgykörét a „Szerződések és más jogi aktusok” című második könyvének 6. fejezetében tárgyalja. Ahogy az a képviselet területén született jogegységesítő törekvések esetén már megszokott, a szabályanyag kizárólag az ún. külső viszonyt szabályozza, amelyet a II.-6:101. cikk (1) bekezdése a jogirodalomban elterjedt terminológiát követve úgy definiál, mint a) a képviselt és a harmadik személy közötti, és b) a képviselő és a harmadik személy közötti jogviszonyt. A képviselő és

⁹¹⁸ BÀN – BENKE – CSÖNDES – KOVÁCS – NEMESSÁNYI: Beszámoló... i. m. 33. old.

⁹¹⁹ Lásd: Principles, Definitions and Model Rules of European Private Law. Draft Common Frame of Reference (DCFR). Interim Outline Edition. Edited by: Christian von Bar, Eric Clive és Hans Schulte-Nölke. Sellier. Munich, 2008. Introduction. 24. old. 52. pont.

⁹²⁰ Ugyancsak a végiggondolt terminológia tette lehetővé, hogy a DCFR a PECL-nek a magyar jogi nyelvben visszaadhatatlan következtelenségeit is orvosolja, mint a „*duty*” és az „*obligation*” kifejezések változó használata. A DCFR a jogosultságok ellentétéként mindig az „*obligation*” szót használja, amelyet a „*duty*”-nál konkrétan értelemben alkalmaz. A III.-1:101. cikk (1) bekezdése szerint: „*An obligation is a duty to perform which one party to a legal relationship, the debtor, owes to another party, the creditor.*” Így válik érthetővé Clive professzor megállapítása, miszerint „*All obligations are duties, but not all duties are obligations.*” Lásd erről részletesen: BÀN – BENKE – CSÖNDES – KOVÁCS – NEMESSÁNYI: Beszámoló... i. m. 31-45. old.

⁹²¹ Lásd: DCFR. Interim Outline Edition. 51-70. old.

- a képviselt közötti ún. belső jogviszonyt a szabályanyag későbbi fejezetei rendezik⁹²².
610. Érdemesnek tűnik már a DCFR képviseleti szabályai tárgyalásának a kezdetén rámutatni arra, hogy a tervezet a képviselet problémáját a kontinentális jogrendszerekre utaló „representation” (képviselet) terminológia alatt szabályozza, és a képviselő személyét is „representative”-nek hívja, ahelyett, hogy az angol terminológiát – és tegyük hozzá: a korábbi jogegységesítő munkálatokat – követve „agency”-ről illetve „agent”-től szólna. A tervezet indokolása is úgy fogalmaz, hogy a képviseletre vonatkozó fejezetben található szabályok a tagállami jogrendszerek többségében fellelhető elveket tükrözik, mégha ezen elvek kifejezőmódja a tervezetben eltérő is⁹²³ – minden valószínűség szerint az Európai Közösségben túlnyomó többségben lévő kontinentális jogrendszerekre utalva⁹²⁴.
611. A terminológia használatával kapcsolatban a DCFR szerkesztői leszögezték, hogy a képviselet területén nincs tökéletesen helytálló megfogalmazás. Azért választották mégis a „representative” kifejezést, mert az a hétköznapi nyelvben inkább utal arra, hogy az egyik jogalany a másikat jogi tranzakciók és jogi aktusok megtétele során képviseli, mint az „agent”, amelyet gyakran olyan személyre is alkalmaznak, akinek nincs felhatalmazása arra, hogy hatást gyakoroljon a megbízó jogi helyzetére⁹²⁵. Az olvasó első benyomása a tervezetről tehát a megszokott, kicsit unalmas kontinentális rokonságot vetíti előre⁹²⁶.
612. Ehhez képest üdítő meglepetés a „képviselő” definícióját adó II.-6:102. cikk (1) bekezdése, amely szerint a képviselő olyan személy, akinek felhatalmazása van arra, hogy más valaki (a képviselt) harmadik személlyel szembeni jogi helyzetére hatást gyakoroljon oly módon, hogy a képviselt javára jár el.
613. A kellemes benyomást az okozza, hogy a DCFR-ben szereplő képviselet meghatározás közeli rokonságban áll az angolszász jogrendszerek „agency”-fogalmával, és feltűnő, hogy a képviselő definíciója nem tartalmazza a kontinentális jogrendszerekben az „igazi” („valódi”) képviselet *conditio sine qua non*-jának tekintett „más nevében” eljárás kritériumát. Első pillantásra a DCFR képviselőnek tekinti a saját nevében más javára eljáró közvetítőt is, mégha ez bizonyos terminológiai bonyodalmakhoz vezet is. Önmagából a fogalomból kiindulva ezért az az érzésünk támadhat, hogy a DCFR szakított a közvetett és a közvetlen képviselet tradicionális megkülönböztetésével, tehát ugyanazon az úton halad, mint a Genfi Képviseleti Egyezmény és az UNIDROIT Alapelvek 2004. évi kiadása. Tény, hogy ez a két kifejezés nem is jelenik meg a szövegben, szemben az Európai Szerződési Jog Alapelveivel, ahol kifejezetten említésre kerülnek.

⁹²² PRINCIPLES, DEFINITIONS AND MODEL RULES OF EUROPEAN PRIVATE LAW. Draft Common Frame of Reference (DCFR). Articles and Comments [Interim Edition, to be completed] Prepared by the Study Group on a European Civil Code and the Research Group on the Existing EC Private Law (Acquis Group) Based in part on a revised version of the Principles of European Contract Law. Edited by Christian von Bar, Eric Clive and Hans Schulte-Nölke and Hugh Beale, Johnny Herre, Jérôme Huet, Peter Schlechtriem†, Matthias Storme, Stephen Swann, Paul Varul, Anna Veneziano and Fryderyk Zoll. Kézirat, 2007. (a továbbiakban: DCFR Articles and Comments 2007). 175. old.

⁹²³ DCFR Articles and Comments 2007. 175. old.

⁹²⁴ NEMESSÁNYI, Zoltán: Different concepts of the unified law of agency. Unified rules of agency in the Geneva Convention (1983), PECL (1999), UNIDROIT Principles (2004) and DCFR (2007). Manuscript. Pécs, 2008. 12. old.

⁹²⁵ A megbízó jogi helyzetére hatást gyakorolni nem jogosult „agent”-ek közül a DCFR kommentárja a következőket említi: detective agent, estate agent. DCFR Articles and Comments 2007. 176. old.

⁹²⁶ NEMESSÁNYI: Different concepts... i. m. 13. old.

614. A szerkesztők azzal indokolták a hagyományosan elterjedt „a képviselő cselekménye köti a képviseltet” („*bind the principal*”) formula helyett a körülményesebb „hatást gyakorol a képviselt jogi helyzetére” kifejezés használatát, hogy az pontosabban fejezi ki a képviselet jogintézményének lényegét, azaz a magyar terminológia szerint azt, hogy a képviselő cselekménye révén a képviselt válik jogosulttá és kötelezetté. A képviselő ugyanis nem csak kötelezettségeket vállalhat a képviseltre nézve (amire a „köti” szó utalhatna), hanem jogokat is szerezhethet a számára, illetve valamely kötelezettségtől megszabadíthatja. Mindezeket oly módon teszi, mintha a képviselt maga tette volna meg, azokat a képviseltnek kell beszámítani, tehát a képviselő cselekménye hatást gyakorol a képviselt jogi helyzetére⁹²⁷.
615. A DCFR egyébként külön definiálja a II.-6:102. cikkének (2) és (3) bekezdésében az „*authority*” és az „*authorisation*” kifejezéseket is, előbbi alatt a képviselő azon jogosultságát értve, amelynek értelmében a képviselő felhatalmazott a képviselt jogi helyzetére befolyást gyakorolni (képviseleti jogosultság, felhatalmazás), utóbbi alatt pedig meghatározva azt az aktust, amely alapján a képviseleti jogkör keletkezik⁹²⁸.

7.6.3 Közvetlen és közvetett képviselet a DCFR-ben, *de lege ferenda* javaslat

616. A terminológia látszólagos megújítása ellenére a DCFR II.-6:105. és a II.-6:106. cikkei mégis kétségtelenül a hagyományos kontinentális jogi szemléletet tükrözik. A II.-6:105. cikk attól csak abban az árnyalatban tér el, hogy a jogkövetkezmények felől közelíti a „más nevében” eljárás kritériumát, nem pedig fordítva. A II.-6:105. cikk az „Amikor a képviselő cselekményei hatással vannak a képviselt jogi helyzetére” címet viseli, már a kezdet kezdetén megelőlegezve a képviselet ezen fajtájának joghatását. A nehézkesen megfogalmazott cikk szerint két konjunktív feltétele van annak, hogy a képviselő aktusai hatást gyakoroljanak a képviselt és a harmadik személy közötti viszonyra, úgy, mintha azokat maga a képviselt végezte volna (a képviselő és a harmadik személy között nem jön létre jogviszony): ha a képviselő (a) a képviselt nevében jár el, vagy másként, olyan módon, ami jelzi a harmadik személy számára a képviselt jogi helyzetének befolyásolására irányuló szándékot és (b) a képviselő képviseleti jogkörén belül járt el⁹²⁹.
617. A közvetett képviselet szabályait tartalmazó II.-6:106. cikk címe („A képviselő saját nevében jár el”) szemérmesen és a megelőző cikkel összevetve némileg következtelenül hallgat a képviselet ezen fajtájának jogkövetkezményeiről. Amíg a jogkövetkezményeket a II.-6:105. cikk magában a cikk címében szerepelteti, azok a II.-6:106. cikknek csak a szövegéből, nem pedig annak címéből derülnek ki. A

⁹²⁷ DCFR Articles and Comments 2007. 177. old. A DCFR kommentárjának szövegén egyértelműen érezhető a Representationstheorie (lásd 39. bekezdés) hatása.

⁹²⁸ DCFR II.-6:102. cikk (2): „*The “authority” of a representative is the power to affect the principal’s legal position.* (3) *The “authorisation” of the representative is the granting or maintaining of the authority.*”

⁹²⁹ A cikk nyakatekert megfogalmazása miatt érdemesnek tűnik a tervezet eredeti angol nyelvű szövegének idézése: DCFR II.-6:105. cikk: „[When representative’s act affects principal’s legal position] *When the representative acts: (a) in the name of a principal or otherwise in such a way as to indicate to the third party an intention to affect the legal position of a principal; and (b) within the scope of the representative’s authority, the act affects the legal position of the principal in relation to the third party as if it had been done by the principal. It does not as such give rise to any legal relation between the representative and the third party.*”

DCFR képviselet két fajtájára vonatkozó szabályozásának szerkezete tehát nem konzekvens⁹³⁰.

618. A II.-6:106. cikk szerint ha a képviselő – függetlenül attól, hogy van-e erre felhatalmazása – saját nevében jár el, vagy másként, olyan módon, ami nem jelzi a harmadik személy számára a képviselt jogi helyzetének befolyásolására irányuló szándékot, a képviselő ezen cselekménye a képviselőnek a harmadik személlyel szembeni jogi helyzetére hat ki, úgy mintha azt a képviselő saját személyes minőségében tette volna. A cikk második mondata értelmében az ilyen eljárás önmagában a képviseltnek a harmadik személlyel szembeni jogi helyzetére nem gyakorol hatást, kivéve ha ezt valamely jogszabály kifejezetten biztosítja⁹³¹.
619. A II.-6:105. cikk tehát a fent megfogalmazottak szerint két esetet foglal magában, mindkettőben feltételezve, hogy a képviselő képviseleti jogkörén (felhatalmazásán) belül jár el. Az első szerint a képviselő a képviselt nevében cselekszik, ami a kontinentális jogrendszerek közvetlen képviseleti modelljének feleltethető meg. Ebből a szemszögből nézve tehát nyilvánvaló a következmény is: a képviselő cselekményei közvetlenül a képviseltnek harmadik személlyel szembeni jogviszonyára gyakorolnak hatást, mintha azokat a képviselt maga tett volna meg. A II.-6:105. cikk által átfogott második esetben a képviselő cselekményei akkor is hatást gyakorolnak a képviseltre, ha a képviselő másként, azaz olyan módon jár el, ami jelzi a harmadik személy számára a képviselt jogi helyzetének befolyásolására irányuló szándékot. Ez a második esetkör nyilvánvalóan különbözik a common law rendszerektől, hiszen azokban nem az a döntő szempont, hogy a képviselő valamilyen módon utalt-e a képviselt léteire, hanem az, hogy a harmadik személy tudott-e a képviseltről⁹³². Legközelebbi rokonának a német jogot tekinthetjük. A BGB 164. § (1) bekezdésének második mondata ugyanis – amint az már bemutattam⁹³³ – éppen arra helyezi a hangsúlyt, hogy a közvetlen joghatások beálltanak nem egyedüli lehetséges feltétele, hogy a képviselő az akaratnyilatkozatot kifejezetten a képviselt nevében tegye, elegendő az, ha a körülményekből nyilvánvaló, hogy annak a képviselt nevében tett akaratnyilatkozatnak kell lennie. A DCFR ezen szabálya esetében tehát – éppúgy mint a BGB 164. § (1) bekezdés második mondata esetében – tulajdonképpen fikcióról van szó: bár a képviselő nem a képviselt nevében járt el, az eset összes körülménye alapján mégis úgy kell tekinteni, mintha így tett volna.
620. A képviselet alapesetét tartalmazó szabály szerint akkor gyakorolhat hatást a képviselő cselekménye a képviselt jogi helyzetére, ha a képviselő nyíltan, mint képviselő járt el, és volt képviseleti jogosultsága (felhatalmazása). Amennyiben ez a kritérium teljesül, a harmadik személy tudja, vagy legalábbis kellő gondosság mellett tudhatja, hogy a vele szerződő személy másvalakinek a képviselőjeként jár el és nem személyes minőségében. A magyarázat ehhez annyit tett hozzá, hogy nem szükséges, hogy a képviselő az „xy nevében” terminust, vagy bármilyen más speciális kifejezést használjon, sőt a képviselt nevét meg sem kell feltétlenül

⁹³⁰ A II.-6:106. cikk címének szemérmes hallgatására még lent (lásd: 623. bekezdés) visszatérek.

⁹³¹ DCFR II.-6:106. cikk: „[Representative acting in own name] *When the representative, despite having authority, does an act in the representative's own name or otherwise in such a way as not to indicate to the third party an intention to affect the legal position of a principal, the act affects the legal position of the representative in relation to the third party as if done by the representative in a personal capacity. It does not as such affect the legal position of the principal in relation to the third party unless this is specifically provided for by any rule of law.*”

⁹³² Lásd: 487. bekezdés

⁹³³ Lásd: 97-98. bekezdések

említenie⁹³⁴. A DCFR tehát továbbra is megköveteli a nyilvánossági elv (Offenheitsprinzip) német jogi hagyományban gyökerező és a XIX. század óta következetesen érvényesülő követelményét a direkt joghatások beálltának feltételeként.

621. A német jogi megoldáshoz képest különbséget jelent ugyanakkor a DCFR II.-6:105. cikk második fordulatának — következő szakaszban újra visszatérő — szerencsétlen és lehetséges félreértésekhez vezető megfogalmazása. Azáltal ugyanis, hogy a norma szövege a más nevében eljárás kritériumát állítja párba azzal a lehetőséggel, hogy a képviselő „másként”, de a képviseleti szándékot valamilyen módon jelezve jár el, azt sugallja, hogy a képviselő úgy fejezi ki a harmadik személy felé képviselői minőségét hogy nem más nevében jár el, tehát szükségszerűen a saját nevében cselekszik⁹³⁵.
622. A II.-6:106. cikk párhuzamos módon szerkesztett szövege ugyancsak két esetet takar. Az elsőben a képviselő saját nevében cselekszik, a másodikban viszont másként, oly módon, hogy nem jelzi a harmadik személy számára a képviselt jogi helyzetének befolyásolására irányuló szándékot. Ilyen esetben a képviselőt a kommentár szerint úgy kell tekinteni, mintha saját személyes minőségében járt volna el, és cselekménye — amennyiben érvényes — közvetlen jogviszonyt a képviselő és a harmadik személy között hoz létre. A képviselő cselekménye nem gyakorol majd direkt módon hatást a képviselt és a harmadik személy közötti jogviszonyra, hacsak ezt valamely jogszabály vagy speciális szituáció nem indokolja. Ilyen speciális szituáció lehet a DCFR kommentárja szerint a rejtett képviselt számára a képviselő által megvásárolt dolog tulajdonjogának az átruházására vonatkozó norma, amely lehetővé teszi a képviselt közvetlen tulajdonszerzését bizonyos speciális körülmények között⁹³⁶.
623. Ehelyütt rá kell mutatni arra a már felvillantott terminológiai bizonytalanságra, amelyet az egységes „képviselet” fogalom és a közvetett képviselet kontinentális jogrendszerekben megszokott jogköveteményének kollíziója okoz, és amely vélhetően a cikk címének szemérmes hallgatását is indokolja. Amint arra már utaltam a II.-6:102. cikk értelmében a DCFR fogalomrendszerében „képviselet” az, akinek felhatalmazása van arra, hogy más valaki (a képviselt) harmadik személlyel szembeni jogi helyzetére hatást gyakoroljon oly módon, hogy a képviselt javára jár el. A II.-6:102. cikk szerint tehát az úgynevezett „közvetett képviselő” nem képviselő, mivel a saját nevében eljáró „képviselet” cselekménye a II.-6-106. cikkben szereplő főszabály szerint nem gyakorol hatást a képviseltre nézve (hanem ő maga lesz a harmadik személlyel szemben jogosult és kötelezett). A II.-6:106. cikk mégis „képviseletnek” nevezi a közvetítőt.
624. A szakaszhoz fűzött kommentár fontosnak tartotta kiemelni, hogy a képviselő akkor is lehet személyesen kötelezett, ha a harmadik személy számára ismert a megbízó léte. Minden azon áll, hogy vajon a képviselő kifejezésre juttatja-e azon szándékát, hogy közvetlenül a megbízó jogviszonyaira kíván hatást gyakorolni. Ha igen, akkor a II.-6:105. cikket, ha nem a II.-6:105. cikket kell alkalmazni. A kommentár példája szerint a képviselő nyilatkozhat úgy, hogy „Anonimitását megőrizni kívánó gyűjtő utasított, és hatalmazott fel a tárgy megvételére. Ugyanakkor az adásvételi szerződést személyesen én kötöm meg, és az nem hat ki közvetlenül a megbízómra.” Ekkor a harmadik személynek kell eldöntenie, hogy vállalja-e annak kockázatát, hogy személyesen a képviselővel szerződik. Ilyen esetben a tulajdonjog átszállására

⁹³⁴ DCFR Articles and Comments 2007. 182-183. old.

⁹³⁵ NEMESSÁNYI: Different concepts... i. m. 12. old.

⁹³⁶ DCFR Articles and Comments 2007. 184. old.

vonatkozó speciális szabály hiányában a megbízó és a képviselő közötti szerződés határozza meg annak módját⁹³⁷.

625. A kissé rejtélyesen hangzó „valamely jogszabály” kitétel értelmezése tekintetében a kommentár tehát csak annyi fogódzót ad, hogy indokolt lehet ilyen szabály a rejtett megbízó számára történő közvetlen tulajdonszerzésnél. Nem részletezik a DCFR szerkesztői, hogy „valamely jogszabály” alatt a tervezet, illetve esetleg tágabb értelemben a közösségi magánjog egyes normáit értik, vagy a nemzeti jogrendszerek szabályanyagát, mint például a common law rejtett képviseletre vonatkozó doktrínáját, bár az általuk felhozott példa inkább az utóbbit valószínűsíti. Felvetődhet ugyanakkor a kérdés, hogy vajon szükséges-e a kivétel expressis verbis felvétele a tervezet szövegébe, különös tekintettel arra, hogy a DCFR II.-1-102. cikk (2) bekezdése értelmében a felek kizárhatják a szerződésekre vagy más jogi aktusokra illetve az ezekből származó jogokra és kötelezettségekre vonatkozó szabályok alkalmazását, kivéve ha azok eltérően rendelkeznek.
626. A kommentár lakonikus megfogalmazásán túlmenően érdemesnek tűnik rámutatni arra, hogy a II.-6:106. cikk szövege önmagában is ellentmondásos, vélhetően a II.-6:105. cikk mechanikus tükrözésének köszönhetően⁹³⁸. A szakasznak a saját nevében eljárás tényállási elemét követő (a megelőző rendelkezés tükörcépének tekinthető) második fordulata szerint a képviselt az első fordulathoz („saját nevében”) képest „másként” jár el. Ha a képviselő a saját nevében eljáró személyhez képest másként jár el, akkor nem a saját nevében cselekszik, azaz szükségszerűen valaki más (azaz a képviselt) nevében tesz jognyilatkozatot. Ezzel pedig nyilvánvalóan kifejezi a harmadik személy irányába a képviselt jogi helyzetének befolyásolására irányuló szándékát, annak ellenére, hogy a cikk második fordulata éppen ennek az ellenkezőjét várná el tőle. Logikailag nem képzelhető el ugyanis, hogy valaki nem a saját nevében jár el, azaz kinyilvánítja a külvilág, és így a harmadik személy felé azt a szándékát, hogy más javára jár el, és mégse jelzi a harmadik személy irányában a képviseleti akaratát. Ehhez képest az már csak másodlagos jelentőségű, hogy a II.-6:106. cikk második fordulata („másként...”) nem áll összhangban a cikk címével, amely a saját nevében eljáró képviselőről szól.
627. A DCFR képviseleti szabályaiból ezek alapján a következő „rendszer” bontakozik ki.

⁹³⁷ DCFR Articles and Comments 2007. 184. old.

⁹³⁸ Erre a kérdésre még visszatérek a de lege ferenda javaslatom megfogalmazása során. Lásd: 629-630. bekezdéseket.

	Saját javára	Más javára
Saját nevében vagy	Nem képviselet a DCFR értelmében	DCFR II.-6:106. Bizományi szerződés
másként, olyan módon, hogy nem nyilvánítja ki azt a szándékot, hogy a képviselt jogi helyzetére hatást gyakoroljon	Nem képviselet a DCFR értelmében	DCFR II.-6:106. ????
Más (megnevezett személy) nevében vagy	DCFR II.-6:107. Álképviselet	DCFR II.-6:105. Közvetlen képviselet
másként, olyan módon, ami kifejezi azt a szándékot, hogy a képviselt jogi helyzetére hatást gyakoroljon	DCFR II.-6:107. Álképviselet	DCFR II.-6:105. DCFR II.-6:106. Bizományi szerződés
Nem megnevezett személy nevében	DCFR II.-6: 108	

628. Jól látható, hogy a DCFR megalkotói a korábbi jogegységesítő törekvéseken dolgozó jogtudósokhoz hasonlóan két különböző viszonyrendszerre vonatkozó kifejezésekkel illetve ezek egymásra hatásával küzdenek. Az egyik leegyszerűsített formában a „valakinek a javára”, a másik pedig a „valakinek a nevében”. A „valakinek a javára” kifejezés a képviselt és a képviselő közötti belső viszonyra vonatzik: a felek ugyanis megállapodhatnak abban, hogy a képviselő a képviselt javára cselekszik, de megállapodhatnak úgy is, hogy a közvetítő a saját számlájára jár el, és majd később, egy további aktussal ruhazza át a szerződésből fakadó dolgot vagy pénzüsszeget a képviseltre. A „valakinek a nevében” terminus ezzel szemben a képviselő cselekményeinek a külvilág felé történő kommunikációjára utal: a saját nevében eljáró képviselő azt jelzi a külső, harmadik személyek irányába, hogy ő maga a szerződő fél, ha viszont másként, azaz más nevében jár el, akkor szükségszerűen jelzi azt a szándékát, hogy másvalakit képvisel. Természetesen lehetséges, hogy a belső szándék és annak külvilág felé történő kinyilvánítása eltér egymástól. A két kritérium variációi alapján alakulnak ki a kontinentális jogrendszerek fogalomrendszerében a közvetlen képviselet, közvetett képviselet, álképviselet és „Handeln für denjenigen den es angeht” esetei.
629. A DCFR II.-6:105. és II.-6:106. cikkek által felállított „rendszer” tehát nem hézagmentes, különösen a kontinentális jogrendszerekben ismert bizományos tekintetében, akire ellentétes jogkövetkezményei ellenére akár mindkét cikk alkalmazható lenne. A kontinentális jogrendszerek bizományososa ugyanis a saját nevében jár el, de nincs akadálya annak, hogy feltárja a harmadik személy előtt, hogy valójában más valakinek a javára, számlájára ténykedik. Ebben az esetben a DCFR bonyolult szövegezése értelmezhető úgy, hogy a bizományos tulajdonképpen kifejezi a harmadik személy felé a képviselt jogi helyzetének befolyásolására irányuló szándékát (ami a II.-6:105. cikk alkalmazását indokolja), ugyanakkor a saját nevében jár el (ami viszont a II.-6:106. cikk alkalmazásához vezet).
630. A DCFR képviseleti szabályainak feltételezhető célja ugyanakkor könnyen megvalósítható lenne egy apró módosítással, nevezetesen akkor, ha a II.-6:106. cikk

megfogalmazása szakítana a II.-6:105. cikk mechanikus – és tegyük hozzá: logikailag hibás – tükrözésével.

631. A II.-6:105. cikkben ugyanis a két konjunktív feltétel közül az első két vagylagos feltételt foglal magában: a képviselő vagy a képviselt nevében jár el, vagy másként, olyan módon, ami jelzi a harmadik személy számára a képviselt jogi helyzetének befolyásolására irányuló szándékot. Ezen feltételek egyikének megvalósulása esetén rendeli alkalmazni a II.-6:105. cikk a közvetlen képviselet joghatását, azt, hogy a képviselt válik a képviselő által kötött szerződésből fakadóan jogosulttá és kötelezetté. A II.-6:106. cikk viszont éppen ellentétes szankciót tartalmaz, a cikk értelmében a képviselő lesz a szerződésből fakadóan jogosult és kötelezett. Amennyiben tehát eltekintünk a II.-6:106. cikk második mondatában szereplő „rejtélyes” kivételtől, a jogkövetkezmények oldalán a két cikk egymás ellentettje. A formális logika ezek alapján azt kívánná meg, hogy a cikkek a tényállási oldalukon is egymás ellentétei legyenek. Míután viszont a II.-6:105. cikk két vagylagos feltétel valamelyikének a megvalósulása esetén alkalmazható, az ellentétes II.-6:106. cikknek a két feltételt nem vagylagos, hanem konjunktív feltételként kellene tartalmaznia.
632. Ha ugyanis a tételmondatban „vagy” szerepel, annak ellentettjében a matematikai logikából ismert De Morgan azonosságok értelmében „és”-nek kell állnia. A megengedő diszjunkció ugyanis átalakítható három negáció és egy konjunktív kompozíciójára⁹³⁹. A matematikai formulát alkalmazva tehát a DCFR II.-6:106. cikkének (mint a II.-6:105. cikk fordított joghatású párja) a következőképpen kellene hangzania: „Ha a képviselő – függetlenül attól, hogy van-e erre felhatalmazása – saját nevében jár el és olyan módon, ami nem jelzi a harmadik személy számára a képviselt jogi helyzetének befolyásolására irányuló szándékot, a képviselő ezen cselekménye a képviselőnek a harmadik személlyel szembeni jogi helyzetére hat ki, úgy mintha azt a képviselő saját személyes minőségében tett volna. Az ilyen eljárás önmagában a képviseltnek a harmadik személlyel szembeni jogi helyzetére nem gyakorol hatást, kivéve ha ezt valamely jogszabály kifejezetten biztosítja.”

⁹³⁹ Augustus de Morgan (Madura, 1806. június 27. – London, 1871. március 18.) angol matematikus nevéhez fűződik a matematikai logika megreformálása az ún. De Morgan azonosságok révén. Az egyik ilyen azonosság szerint ha a és b két tényállítás és közöttük megengedő diszjunkció (VAGY kapcsolat) van (jelölése: \vee) akkor az ítélet megfordítása (ellentettje) a tényállítások negációjának (jelölése: \neg) a konjunktívja (ÉS kapcsolat, jelölése: \wedge). A vonatkozó De Morgan azonosság szerint tehát: $a \vee b = \neg(\neg a \wedge \neg b)$.

8 Összegzés: konvergencia a közvetett képviselet területén, azaz a közvetlen kapcsolatok létjogosultsága

633. Eörsi Gyula polgári jogi összehasonlító munkájában központi szerepet kaptak a konvergencia problémái⁹⁴⁰. Konvergencia-problémák alatt annak a kérdésnek a vizsgálatát értette, hogy dinamikusan közelednek-e egymáshoz az egyes jogrendszerek a magánjog területén. Eörsi válasza alapvetően igenlő.
634. A konvergencia megvalósulását nehezítő számos tényező közül a strukturális akadályok példaként viszont éppen a képviselet intézményét említette. A jogegységesítésről szóló fejezet elején már idéztem azt a megállapítását, amely szerint a képviselet területén a common law és az európai kontinentális jogok eltérései nagyobbak, mint más területeken. Itt ugyanis Eörsi szerint nem csupán arról van szó, hogy valamely jogi megoldás eltér, mint az ingók adásvétele körében, hanem arról is, hogy a két jogcsalád fogalmi rendszere és alapkonceptiója más. Mindkét területnek megvan a maga struktúrája és a két struktúra egymástól eltér, mindkét területen belül vannak alapvető megkülönböztetések, de ezek határvonalai egymást keresztezik⁹⁴¹. Az eltérések Eörsi szerint elsősorban kifejezetten az általam vizsgált közvetett képviselet területén ütköznek ki, nevezetesen abban, hogy mikor vannak közvetlen kapcsolatok a megbízó és a harmadik személy között, és mikor csupán a (közvetett) képviselő vagy bizományos és a harmadik személy között⁹⁴². Eörsi megállapítása nem áll egyedül a jogtudományban, több szerző is úgy foglalt állást, hogy amíg a szerződési jog egyéb területein a jogi gondolkodásban bizonyos párhuzamos fejlődési vonalakat találunk az egymástól mégoly különböző nemzeti jogrendszerek között, a közvetett képviselet jogában áthidalhatatlannak tűntek a szakadékok a kontinentális és az angolszász jogrendszerek között⁹⁴³.
635. Az értekezésben ezzel ellentétes eredményre jutottam. A német, a magyar és az angol jogot érintő vizsgálódásaim azt mutatták, hogy az egyes magánjogi jogrendszerek, bár gyökeresen eltérő kiindulópontból, de végső soron mégis nagyon hasonló eredményre jutnak, azaz konvergálnak a közvetett képviselet jogintézménye tekintetében. A spontán és dinamikus konvergencia ezen a területen abban ragadható meg, hogy a vizsgált kontinentális jogrendszerek is kisebb vagy nagyobb mértékben, de egyre inkább elismerik azt, ami az angol jog szerint főszabály, de a közvetett képviselet alapvető kontinentális elvei alapján kizárt lenne. Mind nagyobb teret engednek a képviselt és a harmadik személy közötti közvetlen kapcsolatoknak abban az esetben is, ha a köztes személy a saját nevében járt el, azaz a közvetlen képviselet alapfeltétele hiányzik. A közvetett képviseletnek a külső és a belső jogviszonyok megfellebbezhetetlen elválasztásán alapuló hagyományos dogmáján tehát egyre több repedés keletkezik, az immár nem áll olyan szilárd talapzaton, mint a XIX. századi nagy kodifikációk időszakában.

⁹⁴⁰ EÖRSI Gyula: Összehasonlító polgári jog (Jogtípusok, jogcsoportok és a jogfejlődés útjai). Budapest, 1975. 342. és sk. old.

⁹⁴¹ EÖRSI: Összehasonlító polgári jog. i. m. 357. old.

⁹⁴² EÖRSI: Összehasonlító polgári jog. i. m. 358. old.

⁹⁴³ MÜLLER-FREIENFELS: Stellvertretungsregelungen i. m. 6. old., BONELL, Michael Joachim: The 1983 Geneva Convention on Agency in the International Sale of Goods. In: The American Journal of Comparative Law. 1984. évi 4. szám. 718. old.

636. A közvetlen kapcsolatok elismerése az elemzett kontinentális jogrendszerekben elsősorban nem a képviselt és a harmadik személy közötti közvetlen perlésben jelentkezik. Ennek alapvetően továbbra is útját állják a közvetett képviselet fő megjelenési formájára, a bizományi szerződésre vonatkozó explicit törvényi szabályok. Csak kivételesen érvényesül közvetlen perlést lehetővé tevő rendelkezés [mint a magyar Ptk. 517. §-ának (2) bekezdése], inkább a kreatív bírói gyakorlatra maradt az áttörés lehetőségeinek kidolgozása, ahogy a német „akit illet” doktrína esetében. Beszédes és a gazdaság igényeit mutató tény ugyanakkor a közvetlen perekkel kapcsolatban, hogy a magyar jog kategórikus elutasító rendelkezése [a Ptk. 509. §-ának (1) bekezdése] és annak egyöntetű jogirodalmi kommentálása ellenére csak a rendszerváltozás óta öt olyan felsőbbbírósági ítélet is született, amelyben a felek megpróbálkoztak a közvetlen igényérvényesítéssel. Ezekben az ítéletekben gyakori jelenség, hogy a közvetlen igényérvényesítés minősítési kérdésként jelentkezik: gyakran támad az az érzése az olvasónak, hogy az alsóbbfokú bíróságok csak azért minősítették a szerződést megbízási szerződésnek — esetleg elhanyagolva egyik-másik tényállási mozzanatot —, hogy helyt adhassanak a megbízó és a harmadik személy közötti közvetlen keresetnek, amelyet bizományi szerződés alapján a Ptk. 509. § (1) bekezdésének béklyója miatt el kellett volna utasítaniuk.
637. A kontinentális jogrendszerek által is elismert közvetlen kapcsolatok tehát főként nem a közvetlen perlés lehetőségét jelentik. Amint arra már a dolgozat bevezetőjében is utaltam, a képviselt és a harmadik személy közötti közvetlen igényérvényesítés csak az egyik végpontja annak a szakasznak, amelynek másik szélsőpontján a belső és a külső viszony merev elhatárolása található. A belső és a külső jogviszony egymásra hatásának (közvetlen kapcsolatoknak) számos egyéb köztes formája is létezik, így például a közvetítővel szembeni követelés beszámításának, a megtámadásnak, illetve a kártérítés követelésének a lehetőségei. Mindezekben a területeken az értekezésben vizsgált kontinentális jogrendszerek és az angol common law egyetlen középpont irányába mozognak: alapvetően elismerik a közvetlen kapcsolatok létét, sőt még azok feltételrendszere is konvergál. A kérdés ezek után már csak az, hogy a közvetlen kapcsolatok egyre szélesedő körben történő elfogadása tükrében érdemes-e fenntartani azt a kategórikus (formalisztikus) elméleti álláspontot, amely szerint továbbra is meg kell őrizni a belső és a külső jogviszonyok szigorú különválasztásának a tételét.
638. Az értekezés alapján a válaszom egyértelműen nemleges. Véleményem szerint itt a jogász szemlélet szorul elsősorban változtatásra. A kontinentális jogrendszerekben iskolázott jogászoknak el kellene szakadniuk a formális jogviszonyokban való gondolkodás kizárólagos sémájától és a kötelelem zárt szerkezetének bomlását mutató számtalan jelzéssel összhangban az ügyletben ténylegesen, gazdaságilag érdekelteket kellene előtérbe helyezniük a jogérvényesítés során. A szemléletbeli módosulást álláspontom szerint hamar követi majd mind a jogalkotás, mind a joggyakorlat reakciója, hiszen a közvetlen kapcsolatok elismerésének csirái már mindkét területen tagadhatatlanul jelen vannak.
639. Ezt támasztják alá a közvetett képviseletet érintő jogegységesítő törekvések is, amelyek már megtették a döntő lépést: az eddig született dokumentumok mindegyikében szűkebb vagy tágabb mértékben helyet kapott a közvetlen perlés lehetősége, mint a közvetlen kapcsolatok lehető legerősebb és egyben technikailag legegyszerűbben szabályozható formája. A jogegységesítő dokumentumok ugyanakkor a belső és a külső jogviszony egyéb potenciális kapcsolódási pontjait nem vonták szabályozási körükbe, pedig ezek esetében a jogrendszerek közeledése könnyebben megállapítható és így az egységes szabályok kialakítása és

elfogadtatása nagyobb eséllyel megvalósítható lett volna. Ez a hiány lehetett az oka annak, hogy a közvetett képviselő vonatkozásában a mai napig sem beszélhetünk feltétlenül sikeres jogegységesítésről, ami pedig a jelen értekezésben kifejtetteket cáfolhatatlan bizonyítékkal erősítené abban, hogy a konvergencia érvényesül a közvetett képviselő területén is.

Zusammenfassung

Gyula Eörsi misst in seinem grossen rechtsvergleichenden Werk den Problemen der Konvergenz eine zentrale Rolle bei⁹⁴⁴. Unter Problemen der Konvergenz versteht er die Prüfung der Frage, ob sich die einzelnen Rechtsordnungen dynamisch auf dem Gebiet des Privatrechts nähern. Eörsi beantwortet die Frage im Grunde genommen bejahend.

Die Verwirklichung der Konvergenz wird aber nach ihm durch mehreren Umständen erschwert, wobei als Beispiel der strukturellen Hindernisse das Institut der Vertretung erwähnt wird. Die Verschiedenheiten der kontinentalen Rechtssysteme und dem Common Law sind auf diesem Gebiet größer, als in anderen Rechtsbereichen. Hier geht es nämlich nach Eörsi nicht nur darum, das sich die rechtliche Lösungen voneinander abweichen, wie zum Beispiel beim Kauf von beweglichen Sachen, sondern vielmehr um verschiedene Begriffswelt und Grundkonzeptionen. Beide Rechtsordnungen haben ihre eigene Struktur bezüglich der Vertretung, die grundlegende Differenzierungen überqueren sich aber einander. Die bedeutendsten Schwierigkeiten sind nach Eörsi gerade auf dem Gebiet des von mir untersuchten mittelbaren Vertretung bemerkbar, namentlich in der Frage, ob und unter welchen Umständen eine direkte Beziehung zwischen dem Kommittent und dem Dritten entsteht⁹⁴⁵. Die Meinung von Gyula Eörsi steht nicht allein in der Rechtswissenschaft. Wobei zahlreiche Autoren parallele Entwicklungslinien unter den sehr verschiedenen nationalen Rechtsordnungen feststellen, im Recht der mittelbaren Vertretung schien bis zur neuesten Zeit die Kluft zwischen den kontinentalen und dem englischen Rechtssystem unüberbrückbar⁹⁴⁶.

In dieser Arbeit bin ich zu einem anderen Ergebnis gekommen. Die Untersuchung der deutschen, ungarischen und englischen Rechte hat gezeigt, dass die Entwicklung der einzelnen Rechtsordnungen trotz der entgegengesetzten Ausgangspunkten zum Schluss sehr ähnlichen Resultaten geführt haben. Die spontane und dynamische Konvergenz auf diesem Gebiet kann so zusammengefasst werden, daß die kontinentalen Rechtsordnungen anerkennen mehr oder minder die These, die nach dem englischen Recht als die Hauptregel erscheinen würde, aber nach der traditionellen kontinentalen Doktrin ausgeschlossen wäre. Sie lassen in immer größerem Umfang die direkte Beziehungen zwischen dem mittelbar Vertretenem und dem Dritten zu, auch in dem Fall, wenn der Vermittler in eigenem Namen gehandelt hat, die Voraussetzung einer echten (unmittelbaren) Vertretung fehlt.

Die Anerkennung der unmittelbaren Beziehungen in den untersuchten kontinentalen Rechtsordnungen bedeutet vor allem nicht die Erlaubnis der direkten Klagen zwischen dem Kommittent und dem Dritten, dies wird weiterhin durch Regeln des Kommissionsgeschäfts, der überwiegend einzigen Erscheinungsform der mittelbaren Vertretung, gehindert. Es bleibt der Rechtswissenschaft und der Praxis (wie im Fall des „Geschäft für den den es angeht“^Ö übrig die Möglichkeit des Durchgriffs auszuarbeiten.

Die direkte Beziehungen bei der mittelbaren Stellvertretung treten also in den kontinentalen Rechtsordnungen vor allem nicht in Form von direkten Klagen auf. Meines Erachtens ist aber die Möglichkeit der direkten Klagen nur eine Extremität der Linie, an deren anderen Ende die starre Regel der Separation des inneren (zwischen dem Vertreter und dem Vertretenem) und des ausseren (zwischen dem Vertreter und dem Dritten) Verhältnis steht. An dieser Linie sind zahlreiche Zwischenstufen zu finden, die alle in die Richtung der Anerkennung der

⁹⁴⁴ Siehe: EÖRSI Gyula: Összehasonlító polgári jog (Jogtípusok, jogcsoportok és a jogfejlődés útjai). Budapest, 1975. S. 342 ff.

⁹⁴⁵ EÖRSI: aaO. S. 357 f.

⁹⁴⁶ MÜLLER-FREIENFELS, Wolfram: Zum heutigen Stand des Stellvertretungsrechts und den Reformvorhaben. In: Müller-Freienfels: Stellvertreterregeln in Einheit und Vielfalt. Rechtsvergleichende Studien zur Stellvertretung. Frankfurt (a.M.), 1982. S. 6., BONELL, Michael Joachim: The 1983 Geneva Convention on Agency in the International Sale of Goods. In: The American Journal of Comparative Law 1984/4. S. 718.

unmittelbaren Beziehungen zeigen. Dazu gehört die Anfechtung des Vertrags durch den mittelbar Vertretenem, die Aufrechnung einer solcher Froderung durch den Dritten, die gegenüber dem Kommissionär zusteht, oder die Möglichkeit der Drittschadensliquidation. Die untersuchten kontinentalen Rechtsordnungen und der Common Law bewegen sich also in dieser Hinsicht zu einem gemeinsamen Mittelpunkt hin.

Die Frage in dieser Hinsicht lautet des weiteren, ob im Lichte dieser Entwicklungen die Doktrin der strengen Auseinanderhaltung des inneren und des äusseren Verhältnisses in der Zukunft beibehalten werden soll. Dies ist nach den Ergebnissen der Dissertation zu verneinen.

9 Felhasznált ítéletek

Ítélet	Bekezdés sorszáma
<i>Magyar ítéletek és határozatok</i>	
Budapesti kir. ítélőtábla 1886. évi 4264. számú ítélete.	243.
Kassai kir. járásbíróóság 1886. évi 12586. számú ítélete.	243.
Legf. Bír. P. törv. V. 21. 253/1976. sz. – BH 1977.492.	378-379, 435.
Legf. Bír. P. törv. V. 20. 330/1976. sz. – BH 1977.276.	436-437.
Legf. Bír. Gf. I. 32 948/1992. sz. – BH 1994. 266.	152.
Legf. Bír. Gf. I. 31 205/1978. sz. – BH 1979. 302.	317.
LB Gf. I. 32 956/1991. – BH 1993. 248.	456.
Legf. Bír. Pfv. V. 20. 876/1994. sz. – BH1995. 571	87., 292.
Legf. Bír. Gf. I. 32 948/1992. sz. – BH1994. 266.	424.
Legf. Bír. Gfv. IV. 33.296/1996. sz. – BH1998. 188.	298.
Legf. Bír. Pf.VIII.24.975/1999/7. sz.	474.
Leg. Bír. Pfv.VII.23.179/1998/4. BDT2000. 346.	359., 362. 346.
Legf. Bír. Kfv.III.38.521/2000/6. sz.	451-454.
Legf. Bír. Gfv. VI. 31.599/2002. sz. – EBH2004. 1042. (Megjelent: Legfelsőbb Bíróság határozatainak hivatalos gyűjteménye 2004/1)	346.
Fővárosi Ítélőtábla 3.Pf.21.043/2005/3.	364-369.
Győri Ítélőtábla Gf.IV.20.223/2005/6.szám	391-397.
Leg. Bír. Gfv.XI.30.362/2007/7.szám - BH 2009.116.	382-389.
73/1992. (XII. 28.) számú AB határozat	414-416.

Német ítéletek

ROHG 8. Mai 1877. Bd. 22. 248. old.	115.
ROHG Bd. 23. 107. old.	135.
RGZ Bd. 124, 115.-120. old.	138.
Reichsgericht Zivilsenat. Urteil von 11. November 1893. In: Entscheidungen des Reichsgerichts in Zivilsachen. 32. Band. Leipzig, 1894. (RG 32, 39) 39- 44. old.	180.
Reichsgericht Zivilsenat. Urteil von 23. Mai 1928. Entscheidungen des Reichsgerichts in Zivilsachen. 121. Band. Berlin und Leipzig, 1928. (RG 121.)	185.
BGH Urt. v. 8.10.1964. – ZR 132/64. (Koblenz). In: Neue Juristische Wochenschrift 1965. évi 6. szám. 249. old.	165-166.
Bundesgerichtshof. Urteil von 19.11. 1968 – VI ZR 215/66 (Düsseldorf) In: Neue Juristische Wochenschrift 1969. Heft 7. 276. old. (BGH NJW 69. 276. old.)	187.

Angol ítéletek

Donoghue (or McAlister) v Stevenson [1932] All ER Rep 1. old.	480.
Cooke v Eshelby (12 App. Cas. 271) Law Quarterly Review 1887. évi 3. szám. 358-359. old., Cooke & Sons v Eshelby [1886-90] All ER Rep 791. old.	482., 513-514., 519-520.
Sims v Bond (1833) 5 B & Ad 389 – 392. old.	489.
Nash v Dix (1898) 78 LT 445. old.	490., 501., 505.
Dyster v Randall & Sons and others [1926] All ER Rep 151. old.	490.
Duke of Norfolk v Worthy[1803-13] All ER Rep 381. old.	490.
Spurr v Cass. Cass v. Spurr (1870) L.R. 5 Q.B. 656. old.	491.
Browning v Provincial Insurance Company of Canada (1873) L.R. 5 P.C. 263. old.	492.
Watteau v Fenwick [1893] 1 Q.B. 346. és skk. old.	493.
Boyer v Thomson. [1995] 3 All ER 135	494.
Armstrong v. Stokes (1872), 7 Q.B. 598. skk. old.	495., 523., 524.
Humble v Hunter [1843-60] All ER Rep 468-469. old.	497., 498., 499., 500.
Formby Bros v Formby [1910] WN 48, 54	498.

Sol Jo 269, 102 LT 116	
Fred Drughorn, Ltd v Rederiakt Transatlantic [1919] A.C. 203-209. old.	498.
Danziger v Thompson és mások [1944] K.B. 654-657. old.	499.
Epps v. Rothnie [1945] K.B. 565. old.	499.
„The United Kingdom Mutual Steamship Assurance Association, Limited v Nevill” ítéletet ((1887) 19 Q.B.D. 110).	500.
Said v. Butt [1920] All ER Rep 232. old.	503.
Dyster v Randall & Sons and others [1926] All ER Rep 151. old.	505.
Siu Yin Kwan and another v Eastern Insurance Co Ltd [1994] 1 All ER 213. old.	506., 565.
Rabone v. Williams, (1785) T.R. 360. old.	507.
George v Clagett (1797) 2 Esp 557, Peake Add Cas 131, 7 Term Rep 359	508., 516-517.
Baring v. Corrie (1818) 2 B & Ald 137, 106 ER 317, [1814-23] All ER Rep 283, Baring v. Corrie (1818) 2 B & Ald 144. old	509., 517.
Fish v Kempton (1849) 7 CB 687, 18 LJCP 206, 13 Jur 750, 13 LTOS 72	510.
Semenza v Brinsley 1865, 18 CBNS 467, 34 LJCP 161, 11 Jur NS 409, 13 WR 634, 12 LT 265.	511., 517.
Borries and Another v. Imperial Ottoman Bank (1873) L.R. 9 C.P. 38. – 47. old.	512., 517.
Montagu v Forwood [1893] 2 Q.B. 350. old.	521.
Greer v. Downs Supply Co., [1927] 2 K.B. 28. old.	522.
Thomson v. Davenport 9 B & C. 78-86. old.	523.
Heald v. Kenworthy (1855) 24 LJ Ex 76-77. old.	523., 525.
Irvine & Co. v. Watson & Sons (1879) 5 Q.B.D. 102. old.	525.

10 Felhasznált irodalom

Szerző	Mű
American Law Institute:	Restatements of the Laws. Second. Contracts 2d, I-III. St. Paul, 1981
Apáthy István:	Kereskedelmi jog. (A magyar kereskedelmi törvény alapján tekintettel a nevezetesebb európai törvényekre.) Budapest, 1876
Baloginé Faiszt Judit - Holakovszkiné Pestovics Ilona - Kaszainé Mezei Katalin - Mecsér Györgyike - Mohácsy Zsuzsanna - Pongrácz Eszter - Sósné Lajos Ilona - Szolnoki Józsefné - Udvary Katalin:	KOMMENTÁR a Polgári Törvénykönyvről szóló 1959. évi IV. törvényhez. In.: Complex CD Jogtár. Lezárva 2002. július 31. Szerkesztette: Pongrácz Eszter.
Bán Dániel – Benke József – Csöndes Mónika – Kovács Bálint – Nemessányi Zoltán:	Beszámoló a Közös Hivatkozási Rendszer tervezetéről rendezett ljubljanoi konferenciáról. In: Európai jog. 2008. évi 6. szám.
Basedow, Jürgen:	Das Vertretungsrecht im Spiegel konkurrierender Harmonisierungsentwürfe. In: Rabels Zeitschrift für ausländisches und internationales Privatrecht. 45. Jahrgang. 1981. Heft 1-2.
Baumbach, Adolf– Duden, Konrad– Hopt, Klaus J.:	Handelsgesetzbuch (mit GmbH & Co., Recht des Allgemeinen Geschäftsbedingungen und Handelsklauseln, Bank- und Börsenrecht, Transportrecht (ohne Seerecht). München, 1989
Beck Salamon:	„Nem vagyunk jogviszonyban”. In: Jogtudományi Közlöny. 1966. évi 1. szám. 12-16. old.
Benacchio, Giannantonio:	Az Európai Közösség magánjoga. Fordították: Földi András és Csizmazia Norbert. Osiris Kiadó, Budapest, 2003
Benedek Ferenc:	Római magánjog. Dologi és kötelmi jog. Pécs, 1995
Benedek Károly (átdolgozta: Gellért György):	Az engedményezés és a tartozásátvállalás. In: A Polgári Törvénykönyv magyarázata. Szerkesztette: Gellért György. Budapest, 2007
Benedek Károly (átdolgozta: Gellért György):	A képviselő. In: A Polgári Törvénykönyv magyarázat. 1. kötet. Szerkesztette: Gellért György. Budapest, 2007
Benedek Károly:	A szerződés. Általános szabályok. A Polgári Törvénykönyv magyarázata. Első kötet. Negyedik, bővített és átdolgozott kiadás. Szerkesztette: Gellért György. Budapest, 1998
Bessenýő András:	A jogügyletek érvényessége és hatályossága. In: JURA 2001. évi 2. szám 5. old.
Bessenýő András:	Római magánjog. A római magánjog az európai jogi gondolkodás történetében. Budapest-Pécs, 2003

- Bíró György – Szerződési alaptípusok. Szerkesztette: Bíró György. Miskolc, 1997
Csécsy György –
Fazekas Judit –
Harsányi Gyöngyi –
Jobbágyi Gábor –
Miskolczi Bodnár
Péter – Ujvári
Andorné:
- Bíró György: A megbízási szerződés. Budapest, 2001
- Bíró György: A kötelmi jog és a szerződés tan közös szabályai. Miskolc, 1999
- Bodzási Balázs: Az álképviselő legújabb bírói gyakorlatának elemzése. In: Magyar Jog. 2006. évi 3. szám.
- Bonell, Michael
Joachim: UNIDROIT Principles 2004 – The New Edition of the Principles of International Commercial Contracts adopted by the International Institute for the Unification of Private Law. In: Uniform Law Review 2004. évi 1. szám
- Bonell, Michael
Joachim: Agency. In: Towards a European Civil Code. Third Fully Revised and Expanded Edition. Editors: Arthur Hartkamp, Martijn Hesselink, Ewoud Hondius, Carla Joustra, Muriel Veldman. Nijmegen, 2004
- Bonell, Michael
Joachim: The 1983 Geneva Convention on Agency in the International Sale of Goods. In: The American Journal of Comparative Law. 1984. évi 4. szám.
- Bozóky Géza: A bizományi ügylet. Nagyvárad, 1905
- Böhm, Klaus Rudolf: Auslegung und systematische Einordnung des § 392 Abs. 2. HGB. Berlin, 1971
- Brehm, Wolfgang: Allgemeiner Teil des BGB. 3., überarbeitete Auflage. Stuttgart-München-Hannover-Berlin-Weimar-Dresden, 1997
- Brox, Hans: Allgemeiner Teil des Bürgerlichen Gesetzbuches. 17., verbesserte Auflage. Köln-Berlin-Bonn-München, 1993
- Buchka, Hermann
von: Die Lehre von der Stellvertretung bei Eingehung von Verträgen, Rostock & Schwerin, 1852
- Cohn, Ernst Joseph: Das rechtsgeschäftliche Handeln für denjenigen, den es angeht in dogmatischer und rechtsvergleichender Darstellung. Marburg, 1931
- Communication from
the Commission to
the European
Parliament and the
Council. A more coherent European contract law. An action plan. Brussels, 12.2.2003 COM(2003) 68 final.
- Cosack, Konrad: Lehrbuch des Handelsrechts. Siebente neubearbeitete Auflage. Stuttgart, 1910
- Csanádi György: A megbízási jogviszony. Budapest, 1959
- Csanádi György: A képviselő. In: A Polgári Törvénykönyv magyarázata. Szerkesztette: Eörsi Gyula. Budapest 1981.
- David, René: The International Unification of Private Law. In: International Encyclopedia of Comparative Law. Volume II. The Legal Systems of the World Their Comparison and Unification. 1962.
- Derham, S. Rory: Set-Off and Agency. In: Cambridge Law Journal 1985. novemberi szám.
- Dressler, Rainer: Der Praktische Fall. In: Neue Juristische Wochenschrift 1969. Heft 4.

- Endemann, W.: Handbuch des deutschen Handels-, See- und Wechselrechts. Dritter Band. Leipzig, 1885
- Endemann, Wilhelm: Das Deutsche Handelsrecht. Heidelberg, 1865
- Eörsi Gyula –
Kemenes Béla –
Sárándi Imre –
Világhy Miklós: Kötelmi jog. Különös rész. (Egyes szerződésfajták). Budapest, 1985
- Eörsi Gyula: A kereskedelmi képviseletek joga egységesítésének két problémája. In: Jogtudományi Közlöny 1971. évi 11. szám.
- Eörsi Gyula: Two Problems of the Unification of the Law of Agency. In: Festschrift für Clive M. Schmitthoff zum 70. Geburtstag. Herausgegeben von Fritz Fabrizius. 1973.
- Eörsi Gyula: Kötelmi jog. Általános rész. 25. változatlan kiadás. Budapest, 2006
- Flume, Werner: Allgemeiner Teil des Bürgerlichen Rechts. Zweiter Band. Das Rechtsgeschäft. Vierte, unveränderte Auflage. Berlin, 1992
- Földi András –
Hamza Gábor: A római jog története és intézményei. Hetedik, átdolgozott és bővített kiadás. Nemzeti Tankönyvkiadó. Budapest, 1996
- Fridman, G.H.L.: The Law of Agency. 2nd Edition. London, 1966
- Fürst László: Utaló magatartások. Dunántúli Egyetemi Nyomdája Pécsen, 1929
- Gárdos Péter: Az ügyleti képviselet szabályainak rendszertani elhelyezése. In: Polgári Jogi Kodifikáció 2006. évi 1. szám.
- Gárdos Péter: A szállítványozási szerződés. In: Vékás Lajos (szerkesztette): Szakértői Javaslat az új Polgári Törvénykönyv tervezetéhez. Budapest, 2008
- Gárdos Péter: Képviselet. In: Vékás Lajos (szerkesztette): Szakértői Javaslat az új Polgári Törvénykönyv tervezetéhez. Budapest, 2008
- Geßler, Ernst –
Hefermehl,
Wolfgang –
Hildebrandt,
Wolfgang –
Schröder, Georg: Schlegelberger Handelsgesetzbuch. 5., neuberarbeitete Auflage. München (évszám megadása nélkül)
- Gierke, Julius von: Handelsrecht und Schiffahrtsrecht. Zweite, umgearbeitete Auflage. Berlin und Leipzig, 1926
- Goodhart – Hamson: Undisclosed Principals in Contract: Cambridge Law Journal 4 (1932)
- Gregoraci, Beatriz
Fernandez –
Saintier, Séverine: Indirect Representation and Undisclosed Agency in English, French and Spanish Law: A Comparative Analysis. In: European Review of Private Law. 2009. évi 1. szám. 25-54. old.
- Grosschmid Béni: Fejezetek kötetmi jogunk köréből. Jubileumi kiadás. Budapest, 1932
- Grotius, Hugo: De iure belli ac pacis. Libri Tres. In quibus jus Naturae & Gentium, item juris publici praecipua explicantur. Amsterdam, MDCXLVI. Lib. II
- Grönfors, Kurt: Unification of Agency as a Legislative Challenge. In: Uniform Law Review 1998. évi 2-3. szám.
- Grünhut, C.S.: Das Recht des Commissionshandels. Wien, 1879

- Christian von Bar und Reinhard Zimmermann (Hrg.): Grundregeln des Europäischen Vertragsrechts. Teile I und II. Kommission für Europäisches Vertragsrecht. Deutsche Ausgabe Sellier European Law Publishers, München, 2002
- Hager, Günter: Die Prinzipien der Mittelbaren Stellvertretung. In: Archiv für die civilistische Praxis. 1980. évi 3. szám.
- Hager, Günter: Die Prinzipien der Mittelbaren Stellvertretung. In: Archiv für die civilistische Praxis. Band 180. Tübingen, 1980
- Hamza Gábor: . Az ügyleti képviselet. Budapest, 1997
- Hans-Martin Müller-Laube: 20 Probleme aus dem Handels- und Gesellschaftsrecht. Dritte, neubearbeitete Auflage, Luchterhand. Göttingen, 2001
- Harmathy Attila: Változások a szerződések burzsoá elméletében. In: Állam és Jogtudomány. 1974. évi 4. szám
- Harmathy Attila: A bizomány. A Polgári Törvénykönyv magyarázata. Második kötet. Negyedik, bővített és átdolgozott kiadás. Szerkesztette: Gellért György. Budapest, 1998 II. kötet
- Harmathy Attila: A bizomány. In: A Polgári Törvénykönyv magyarázata. Szerkesztette: Gellért György. Budapest, 2001 II. kötet
- Harmathy Attila: A bizomány. In: A Polgári Törvénykönyv magyarázata. Szerkesztette: Gellért György. Budapest, 2007 II. kötet
- Harmathy Attila: A külkereskedelmi és a belföldi vállalatok közötti szerződések általános kérdései. In: Eörsi Gyula és Harmathy Attila (szerkesztették): A külkereskedelmi vállalatok belföldi szerződésai. Budapest, 1978
- Harmathy Attila: Dologi jog – kötelmi jog. In: Liber Amicorum Studia L. Vékás dedicata. Ünnepi dolgozatok Vékás Lajos hatvanadik születésnapjára és egyetemi oktatói működésének harmincötödik évfordulójára. Budapest, 1999
- Harmathy Attila: Felelősség a közreműködőért. Budapest, 1974
- Hartmann, Hans R.: Das Ausführungsgeschäft im deutschen und englischen Kommissionsrecht. Ein Beitrag zur Reform der mittelbaren Stellvertretung. Rostock, 1935
- Hasenöhr, Victor: Das oesterreichische Obligationenrecht in systematischer Darstellung mit Einschluss der Handels- und Wechselrecht. Zweite, durchgesehene Auflage. Erster Band. Wien, 1892
- Heilfron, Ed.: Lehrbuch des Handelsrechts. Berlin, 1909 Zweiter Band.
- Heinrich, Helmut: § 164 BGB. In: Palandt Bürgerliches Gesetzbuch. 61., neubearbeitete Auflage. München, 2002
- Herpai Annamária: Magánjogi magánharmonizációs vállalkozások és a közös jogi kultúra jövője Európában. In: Magyar Jog 2004. évi 3. szám.
- Hirsch, Christoph: Der Allgemeine Teil des BGB. 2., neubearbeitete und erweiterte Auflage. Köln-Berlin-Bonn-München, 1992
- Holmes, O.W.: The History of Agency. In: Select Essays in Anglo-American Legal History III. (1909)
- Hölzl, Franz Josef: Friedrich Carl von Savignys Lehre von der Stellvertretung. (Ein Blick in seine juristische Werkstatt). Berlin, 2002
- Jhering, Rudolf von: Geist des römischen Rechts auf den verschiedenen Stufen seiner Entwicklung. Leipzig, 1865

- Jhering, Rudolf von: Scherz und Ernst in der Jurisprudenz. Eine Weihnachtsausgabe für das juristische Publikum. Leipzig, 1884
- Jhering, Rudolf: Mitwirkung für fremde Rechtsgeschäfte. In: Jahrbücher für die Dogmatik des heutigen römischen und deutschen Privatrechts. Herausgegeben von: K.F. von Gerber und R. Jhering. Jena, 1857
- Kecskés László – Nemessányi Zoltán: A magánjog egységesítésének folyamata Európában. In: Tanulmányok az európai magánjog köréből. Pécs, 2004
- Kecskés László: A polgári jog fejlődése a kontinentális Európa nagy jogrendszereiben. Történeti vázlat. Budapest – Pécs, 2004
- Kelemen Dániel: Lord Mansfield élete és munkássága. In: Jogtudományi Közlöny 2006. évi 4. szám.
- Kemenes Béla (átdolgozta: Besenyei Lajos): A szállítványozás. In: A Polgári Törvénykönyv magyarázata. Szerkesztette: Gellért György. Budapest, 2007 II. kötet
- Kemenes Béla (átdolgozta: Besenyei Lajos): A szállítványozás. In: A Polgári Törvénykönyv magyarázata. Szerkesztette: Gellért György. Budapest, 2001 2. kötet
- Kemenes Béla: A szállítványozás. In: A Polgári Törvénykönyv magyarázata. 3. kötet. Szerkesztette: Eörsi Gyula. Budapest, 1981
- Kiss Géza: Kritikai észrevételek a római jogi képviselő kifejlődéséhez. Budapest, 1906
- Klaus J. Hopt.: Beck'sche Kurzkommentare. Handelsgesetzbuch mit GmbH & Co., Handelsklauseln, Bank- und Börsenrecht, Transportrecht (ohne Seerecht). München, 2000
- Klupathy Antal: A magyar kereskedelmi jog kézikönyve. II. kötet. Budapest, 1906
- Korn, Alfred: Handkommentar zum Handelsgesetzbuch. Köln, 1929
- Kronke, Herbert: A magánjog egységesítése: UNIDROIT 75 éves múltja és jövője. (Az évforduló alkalmából az ELTE Állam- és Jogtudományi Kara által szervezett ünnepélyen elhangzott előadás). Fordította: Frank Ádám. In: Európai jog 2003. évi 3. szám.
- Kuncz Ödön – Nizsalovszky Endre: A kereskedelmi törvény és joggyakorlata. Budapest, 1942
- KUNCZ Ödön: A magyar kereskedelmi- és váltójog tankönyve. Budapest, 1932
- Kuncz Ödön: A magyar kereskedelmi és váltójog vázlata. Budapest, 1928
- Lábady Tamás: A magyar magánjog (polgári jog) általános része. Budapest-Pécs, 2000.
- Lábady Tamás: A kötelelem zárt struktúrájának felbomlása a termékfelelősség jogában. In: Jogtudományi Közlöny 1974. évi 12. szám
- Lábady Tamás: Fejezetek a felelősségbiztosítás köréből. Pécs, 1989
- Laband, Paul: Die Stellvertretung bei dem Abschluss von Rechtsgeschäften nach dem allgem. Deutsch. Handelsgesetzbuch. In: Zeitschrift für das gesammte Handelsrecht. 10. Band. 1866.
- Lando, Ole: European Contract Law. In: American Journal of Comparative Law. 31 (1983)
- Lando, Ole: Principles of European Contract Law, An Alternative or a Precursor of European Legislation. RabelsZ. 56 (1992)

- Landwehr, Torsten: Das Kommissionsgeschäft in Rechtswissenschaft, Gesetzgebung und Rechtspraxis vom 16. bis zum Endes des 18. Jahrhunderts. Frankfurt (a.M.), 2003
- Larenz, Karl: Lehrbuch des Schuldrechts. Band II: Besonderer Teil. Halbband 1. Dreizehnte, völlig neubearbeitete Auflage. München 1986
- Larenz, Karl: Lehrbuch des Schuldrechts. Band I. Allgemeiner Teil. 14. Auflage. München, 1987
- Lehmann, Karl: Lehrbuch des Handelsrechts. Zweite, umgearbeitete Auflage. Leipzig, 1912
- Leonhard, Franz: Vertretung beim Fahrniserwerb. Leipzig, 1899
- Leser, Hans G.: Zum Entwurf eines einheitlichen Kommissionsgesetzes für den internationalen Handelsverkehr. In: Zeitschrift für das gesammte Handelsrecht und Wirtschaftsrecht. 126. Band, 1964.
- Mádl Ferenc – Vékás Lajos: Nemzetközi magánjog és nemzetközi gazdasági kapcsolatok joga. Budapest, 1997
- Mádl Ferenc: Néhány gondolat a BGB hatásáról a magyar magánjog fejlődésére. In: Eörsi Gyula Emlékkönyv 1922-1992. Szerkesztette: Sárközy Tamás és Vékás Lajos. Budapest, 2002
- Markesinis, B.S. – Munday, R.J.C.: An Outline of the Law of Agency. Third Edition. London, Dublin, Edinburgh, 1992
- Marton Géza: A római magánjog elemeinek tankönyve. Ötödik kiadás. Debrecen, 1943
- Medicus, Dieter: Bürgerliches Recht. 19. neubearbeitete Auflage. Köln, Berlin, Bonn, München, 2002
- Mitteis, Ludwig: Die Lehre von der Stellvertretung nach römischem Recht mit Berücksichtigung des österreichischen Rechts. Wien, 1885
- Molnár Hella: Az önszerződés. Themis. Az ELTE Állam- és Jogtudományi Doktori Iskola elektronikus folyóirata. 2007 június. <http://www.ajk.elte.hu/TudomanyosProfil/kiadvanyok/elektronikus/themis/Themis%20-%202007.%20J%C3%BAnius.pdf> 2007.09.04.
- Molnár Hella: Közvetett képviselet és bizomány. In: Jogi tanulmányok 2006. ELTE ÁJK. Szerkesztette: Nagy Marianna. Budapest, 2006
- Mühlenbruch, Christian Friedrich: Die Lehre von der Cession der Forderungsrechte, 3., sehr veränd. und verm. Aufl. Greifswald, 1836
- Müller-Erzbach, Rudolf: Grundsätze der mittelbaren Stellvertretung aus der Interressenlage entwickelt. Berlin, 1905
- Müller-Freienfels, Wolfram: Die „Anomalie“ der verdeckten Stellvertretung (undisclosed agency) des englischen Rechts. In: Zeitschrift für ausländisches und internationales Privatrecht. 17. Jahrgang 1952
- Müller-Freienfels, Wolfram: Comparative Aspects of Undisclosed Agency. In: Modern Law Review. 1955. évi (Vol. 18.) 1. szám
- Müller-Freienfels, Wolfram: Die Vertretung beim Rechtsgeschäft. Tübingen, 1955
- Müller-Freienfels, Wolfram: The Undisclosed Principal. In: Modern Law Review. 1953. évi 3. szám
- Müller-Freienfels, Wolfram: Zum heutigen Stand des Stellvertretungsrechts und den Reformvorhaben. In: Müller-Freienfels: Stellvertungsregeln in Einheit und Vielfalt. Rechtsvergleichende Studien zur Stellvertretung. Frankfurt (a.M.), 1982

- Nagy Éva: Törekvések az európai szerződési jog egységesítésére. Jogi tanulmányok 2000. Budapest, 2001
- Nagy Ferenc: A magyar kereskedelmi jog kézikönyve (különös tekintettel a bírói gyakorlatra és a külföldi törvényhozásra) II. kötet. Budapest, 1904
- Nagy Ferenc: A magyar kereskedelmi jog kézikönyve. Különös tekintettel a bírói gyakorlatra. Ötödik javított és bővített kiadás. II. kötet. Budapest, 1901
- Nemessányi Zoltán: Ingyenes Bizomány? In: JURA, A Pécsi Tudományegyetem Állam- és Jogtudományi Karának tudományos lapja. 2002. évi 2. szám 68-76. old.
- Nemessányi Zoltán: A bizomány fogalma a német jogban – minta az új magyar Ptk. számára ? In: Polgári jogi kodifikáció. 2003. évi 1. szám.
- Nemessányi Zoltán: Az UNIDROIT jogegységesítő tevékenysége a jogügyleti képviselő területén. In: Polgári Jogi Kodifikáció (IX. évfolyam) 2007. évi 2. szám.
- Nemessányi Zoltán: Két újabb kísérlet a képviselői jog egységesítésére. In: PhD Tanulmányok 6. Szerkesztő: Dr. Ádám Antal. Pécs, 2007. 389-414. old.
- Nemessányi Zoltán: Közvetett képviselő – közvetlen kapcsolat. Jogösszehasonlító vázlatok. In: Acta Conventus de Iure Civili. Tomus VII. A Szegedi Tudományegyetem Állam- és Jogtudományi Kara Polgári Jogi és Polgári Eljárásjogi Tanszékének kiadványa. Lectum Kiadó. Szeged, 2007. 21-41. old.
- Nemessányi Zoltán: Rejtett képviselő az angol jogban. In: JURA, a Pécsi Tudományegyetem Állam- és Jogtudományi Karának tudományos lapja. 2008. évi 2. szám 77- 88. old.
- Nemessányi Zoltán: Different concepts of the unified law of agency. Unified rules of agency in the Geneva Convention (1983), PECL (1999), UNIDROIT Principles (2004) and DCFR (2007). Manuscript. Pécs, 2009.
- Nemzetközi Kereskedelmi szerződések alapelvei. Fordították: Gehér József, Réczei László, Katona Péter. Budapest, 1996.
- Neumann Ármin: A kereskedelmi törvény magyarázata. Budapest, 1878 I. kötet
- Neumann Ármin: A kereskedelmi törvény magyarázata. Budapest, 1880 II. kötet.
- Neumann Ármin: A kereskedelmi törvény magyarázata. Budapest, 1880 III. kötet.
- Nochta Tibor – Kovács Bálint – Nemessányi Zoltán: Polgári jog II. Pécsi Tudományegyetem Állam- és Jogtudományi Kar Igazságügyi Ügyintéző Szak Kaposvár. Pécs, 2003 1-189. old.
- Nochta Tibor – Kovács Bálint – Nemessányi Zoltán: Magyar polgári jog. Kötelmi jog. Különös rész. Budapest–Pécs, 2004 1-263. old.
- Nochta Tibor – Kovács Bálint – Nemessányi Zoltán: Polgári jog II. Pécsi Tudományegyetem Állam- és Jogtudományi Kar Igazságügyi Ügyintéző Szak Kaposvár. Pécs, 2005 1-199. old.
- Nochta Tibor – Kovács Bálint – Nemessányi Zoltán: Magyar polgári jog. Kötelmi jog. Különös rész. Második, az új Polgári Törvénykönyv tervezetére tekintettel átdolgozott kiadás. Budapest–Pécs, 2008 1-310. old.

- Ohr: Zur Anerkennung der verdeckten Stellvertretung in der Rechtsprechung des Reichsgerichts. In: Archiv für die civilistische Praxis. (150. Band) 1949
- Pajor-Bytomski Magdalena: A kereskedelmi ügynöki szerződés. Budapest, 2003
- Pollock, Frederick: Law Quarterly Review 1887. évi 3. szám.
- Rabel, Ernst: Vertretungsmacht für obligatorische Rechtsgeschäfte. In: Zeitschrift für Ausländisches und Internationales Privatrecht. (későbbi: Rabels Zeitschrift) 1929. évi szám. 807-836. old.
- Rabel, Ernst: Die Stellvertretung in den hellenistischen Rechten und in Rom. (1934) publikálva in: Gesammelte Aufsätze. 1971
- Reichsgericht Zivilsenat. Urteil von 11. November 1893. In: Entscheidungen des Reichsgerichts in Zivilsachen. 32. Band. Leipzig, 1894
- Reichsgericht Zivilsenat. Urteil von 23. Mai 1928. Entscheidungen des Reichsgerichts in Zivilsachen. 121. Band. Berlin und Leipzig, 1928
- Reynolds, F M B: Bowstead and Reynolds on Agency. 16th edition. London, 1996
- Róth Jakab: A bizományi ügylet jogi természeté. In: Jogtudományi Közlöny 1887. évi 21. szám
- Róth Jakab: A bizományi ügylet jogi természeté. In: Jogtudományi Közlöny 1887. évi 32. szám
- Rudolf Lóránt: A kereskedelmi ügyletek minősítési szabályai. (KT. 258-264 §§). Pécs, 1942
- Rümelin, Max von: Das Handeln in fremdem Namen im Bürgerlichen Gesetzbuch. In: Archiv für die Civilistische Praxis. Dreiundneunzigster Band. Tübingen und Leipzig, 1902
- Sándor Tamás: A bizományi szerződés. Külkereskedelmi vállalatok belföldi szerződése. Szerkesztette: Eörsi Gyula és Harmathy Attila. Budapest 1978
- Savigny, Friedrich Carl von: Das Recht des Besitzes. Gießen, 1803 III. kötet.
- Savigny, Friedrich Carl von: Vom Beruf unserer Zeit für Gesetzgebung und Rechtswissenschaft. 3. Aufl. Heidelberg, 1840
- Savigny, Friedrich Carl von: System des heutigen römischen Rechts. Band 3. Berlin, 1840
- Scheurl, Adolf, von: Stellvertretung, insbesondere bei Begründung von Obligationen. Kritische Ueberschau der deutschen Gesetzgebung und Rechtswissenschaft. Band. 1. 1853
- Schlossmann, Siegmund: Die Lehre von der Stellvertretung, insbesondere bei obligatorischen Verträgen. Kritik u. wissenschaftliche Grundlegung. 2 Teile. Leipzig, 1900-1902.
- Schmidt, Karsten: Handelsrecht. 5., völlig neu bearbeitete Auflage. Carl Heymanns Verlag KG Köln, 1978
- Schwark, Eberhard: Rechtsprobleme der mittelbaren Stellvertretung. In: Juristische Schulung. Zeitschrift für Studium und Ausbildung. 1980. évi (20. évfolyam) 11. szám.
- Schwarz, Simon: Das internationale Stellvertretungsrecht im Spiegel nationaler und supranationaler Kodifikationen. RabelsZ. Band 71. 2007. 729-801. old.
- Schwarz, Theo: § 392 Abs.2 HGB als Aufrechnungshindernis. In: Neue Juristische Wochenschrift 1969. évi 44. szám.

- Serly Antal: A bizományi ügylet jogi természete. In: Jogtudományi Közlöny 1887. évi 26. szám.
- Staub's Kommentar zum Handelsgesetzbuch. Bearbeitet von: Heinrich Könige, Albert Pinner, Felix Bondi. Neunte Auflage. Berlin, 1913
- Straube, Manfred: (Hrg.) Kommentar zum Handelsgesetzbuch. Mit einschlägigen Rechtsvorschriften in zwei Bänden. Hrg von. Wien, 1995
- Szende Péter Pál: A kereskedelmi törvény kézikönyve. Budapest, 1927
- Szladits Károly: A kötelem lebonyolítása. Magyar Magánjog. III. kötet. Kötelmi jog általános része. Szerkesztette: Szladits Károly. Budapest, 1941
- Tamás Lajos: A bizományosi szerződés elméleti kérdései. In: Emlékkönyv Kemenes Béla egyetemi tanár 65. születésnapjára. Szerkesztette: Tóth Károly. Szeged, 1993. 484-485. old.
- Tamás Lajos: „Adalékok a bizományi szerződés szabályozásának továbbfejlesztéséhez”. In: Jogtudományi Közlöny 1989. évi 9. szám 470-480. old.
- Tillmann, W.: Zweiter Kodifikationsbeschluß des Europäischen Parlaments. In: Zeitschrift für Europäisches Privatrecht. 1995.
- Unger, Joseph: Die Verträge zu Gunsten Dritter. In: Jahrbücher für die Dogmatik des heutigen römischen und deutschen Privatrechts. Bd. 10, 1871.
- Unger, Joseph: System des österreichischen allgemeinen Privatrechts. Fünfte unveränderte Auflage. Zweiter Band. Leipzig, 1892
- Vékás Lajos (szerkesztette): Szakértői Javaslat az új Polgári Törvénykönyv tervezetéhez. Budapest, 2008
- Vékás Lajos: A szerződési rendszer fejlődési csomópontja. Budapest, 1977
- Vékás Lajos: Az új Polgári Törvénykönyv elméleti előkérdései. Budapest 2001
- Verebics János: Az európai magánjog fejlődésének főbb irányai. A jogegységesítés útjai és újabb állomásai. Budapest, 2004
- Világhy Miklós – Eörsi Gyula: Magyar polgári jog. II. kötet. Budapest, 1962.
- von Bar, Christian, Clive, Eric Schulte-Nölke, Hans Beale, Hugh, Herre, Johnny, Huet, Jérôme, Schlechtriem, Peter †, Storme, Matthias, Swann, Stephen, Varul, Paul, Veneziano, Anna and Zoll, Fryderyk. (Edited by) PRINCIPLES, DEFINITIONS AND MODEL RULES OF EUROPEAN PRIVATE LAW. Draft Common Frame of Reference (DCFR). Articles and Comments [Interim Edition, to be completed] Prepared by the Study Group on a European Civil Code and the Research Group on the Existing EC Private Law (Acquis Group) Based in part on a revised version of the Principles of European Contract Law. Kézirat, 2007
- von Bar, Christian, Clive, Eric és Schulte-Nölke, Hans. (Edited by) Principles, Definitions and Model Rules of European Private Law. Draft Common Frame of Reference (DCFR). Interim Outline Edition. Munich, 2008

- Vörös Imre: A külkereskedelmi célú társasági szerződések érdekeltégi rendszere. In: *Külgazdaság* 1975. évi 19. szám
- Vörös Imre: A külkereskedelmi célú társasági szerződés jogi sajátosságairól. In: *Jogtudományi Közlöny* 1977. évi 1. szám
- Wahl, Eduard: *Vertragsansprüche Dritter im französischen Recht unter Vergleichung mit dem deutschen Recht dargestellt an Hand der Fälle der action directe.* Berlin und Leipzig, 1935
- Welser, Rudolf: *Vertretung ohne Vollmacht. Zugleich ein Beitrag zur Lehre von der culpa in contrahendo.* Wien, 1970
- Welser, Rudolf: Die Reform des österreichischen Allgemeinen Bürgerlichen Gesetzbuchs. In: *Tradition mit Weitsicht. Festschrift für Eugen Bucher zum 80. Geburtstag.* Hrg. Von Wiegand, Wolfgang, Koller, Thomas und Walter, Hans Peter. Bern, 2009.
- Wurmnest, Wolfgang: Common Core, Grundregeln, Kodifikationsentwürfe, Acquis-Grundsätze – Ansätze internationaler Wissenschaftlergruppen zur Privatrechtsvereinheitlichung in Europa. In: *Zeitschrift für Europäisches Privatrecht.* 2003. évi 4. szám.
- Zlinszky Imre: *Magyar magánjog mai érvényében különös tekintettel a gyakorlat igényeire.* Franklin Társulat, Budapest, 1897
- Zweigert, Konrad – Kötz, Hein: *Einführung in die Rechtsvergleichung auf dem Gebiete des Privatrechts.* Tübingen, 1996